

KNIHOVNA KLASIKŮ

ЖК

SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

Svazek druhý

KAREL HYNEK MÁCHA

PRÓZA

KNIHOVNA KLASIKŮ

Státní nakladatelství krásné literatury a umění

Praha 1961

SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd

Hlavní redaktor Jan Mukařovský

Redakční rada: Karel Dvořák, Rudolf Havel, Karel Janský,

Rudolf Skřeček, Felix Vodička

Svazek připravili

Karel Janský, Rudolf Skřeček a Karel Dvořák

Graficky upravil František Muzika

KŘIVOKLAD
A ZLOMKY Z ROMÁNU KAT

KŘIVOKLAD

Ó králi! – Dobrou noc!

I

Nuž ty nás veď – – – – –
po tvém slově půjdem vpravo vlevo, 5
buď vpřed, buď vzad; – – – – –

Rukopis královédvorský

Hluboko v křivokladských lesích přivítala kukačka jarní jítro. Jaroš a Stivín poráželi na kopci nad hlubokým ouvozem stovčkový buk, jehožto kořeny mezi skalními rozsedlinami na mnoho sáhů dolů k ouvozu se plazily. Buk i skaliska tak hustě byly břízami a jehličím zarostlé, že šedé kamení z těch roštin jen jako pobořené bašty vyhlídalo a že pocestný, šel-li jakýs okolo, nespatrił pracujících, nýbrž jen seker jejich opětované slyšel rány. 10 15

„Již musí býti k páté hodině,“ pravil Jaroš, vysoký šedivý stavec, ustav od práce a podpíraje se o polou podřatý buk, „a ještě jest tak šero, jako by dvě hodiny scházely do slunce východu.“ – „Ano,“ odpovídal Stivín, taktéž vysoký, silný mladík, poodchážeje stranou, kde pod nízkým modřínem na rozestřené plášti ležela tykvvová láhvice naplněná mlékem a načatý bochník ječného chleba. „Máme dnes hustou mlhu, ale silně se tlačí k zemi; než dvě hodiny uplynou, budeme mít krásný den, jaký ještě nebyl v letošním jaru.“ 20 25

Jaroš. Však skoro jest čas, aby nad českou zemí již jednou vyšel jasný den. – „To ještě mnoho myslím na Berounce vody uplyne, nežli se toho dočkáme,“ odpověděl cizí hlas

a z hustého křoví vykročil silný muž mezi ně. „Pomáhej Pán Bůh po ránu,“ pravil a kráčel přímo k Stivínu pod modřín, sahaje po láhvi, kterouž mu onen podával. – „Dejž to Pán Bůh,“ děkovali předešlí. „Vítáme tě, Duchoni, z veselé Prahy.“ – „Z veselé pravíte?“ odvece Duchoň. „Tam teď není hrubě veseleji než v naší chatrči; tím však hlučněji. Měšťané se opět neshodli s králem a panstvo se přidalo k nim. Král je zajat. Bůh ví, kam jej odvedli.“ – „U sta hromů, to jest mnoho jedním dechem,“ zvolal Stivín. „Praha teď více vládne nežli král Václav, jenž se déle po vězeních toulá, než na trůnu sedí.“

Jaroš. Je prý však také velmi ukruten, jak se o něm vypravuje. Co já vím, může křivokladská věž mnohé toho a krvavé dáti důkazy.

Stivín. Myslíš lidomornu? Také se mi zdá, že bude brzo krví přetýkati, jakkoli vysoká jest. Sám jsem jich dosti viděl, které tam odvedli a kteří, vejdouce tam, zapomněli se navrátit.

Duchoň. Jak se o něm v Praze povídá, jest asi podivný člověk i s katem, kmotrem svým. Ráno král Václav, nebo jak jej Pražané jmenují, lenivý Václav, odsoudí, kdo se mu vinným býti třeba jen zdá, v poledne jej kmotr sprovodí mečem ze světa, a uvečer prý oba dva při sklenici vína pro zavražděného bědují a hořekují tak dlouho, až jazyku nelze pohybovati se a až oba nadobro zpití na lůžko roznesou.

Jaroš. Věru divné; to nepochopuji, a již tak mnoho divného jsem o tom kmotru a spolu katu i příteli královském slyšel, že –

Vtom bylo slyšeti z hlubokého ouvozu dusot přibližujících se koní; všickni tři umlkli a poslouchali napnutýma ušima, neb dusot tolika koní bylo cosi neobyčejného v lesích křivokladských. Blíže a blíže přicházeli jezdci, až posléze zrovna pod nimi státi zůstali, a z hlubokého ouvozu bylo

slyšeti hrubý hlas: „Mně se zdá, že musíme býti daleko od hradu!“ – „Také se mi zdá,“ odpovídal hlas jiný.

Drže se břízy po kraji skaliny, stál Stivín na poraženém buku a položeném přes ouzký ouvoz namísto mostu a hleděl dolů do ouzkého ouvozu. Pro hustou mlhu však nikoho neviděl, jen slyšel hlasy mluvících a řechtot i dechot uhnaných koní. „Proklatá mlha!“ pravil opět hrubý hlas. „Již jsme zbloudili z cesty. Já se nepamatuji, že bychme kdy byli jeli takovýmto mezi skalami průlomem na Křivoklad. Vintýři, zatrub! Snad nás někdo uslyší.“ Sotva dořekl, zavzněl silný hlas lovecké trubky a rozléhal se silně ouzlabinou. Ohlas hor odpovídal vždy vzdáleněji, později a slaběji, až umlknul. Stivín silně houknul, hlas se rozléhl a ozvěna opět odpovídala dál a dále, až i zas kolem ticho bylo.

„Přijedeme touto cestou na Křivoklad?“ zněla zdola otázka. „Ano,“ odpovídal Stivín. „Pořáde vzhůru ouzlabinou, až přijedete ku potoku, kde se scházejí spády sedmera hor. Naproti vám, pokraj hory třetí od východu, běží ouzká, skalnatá cesta, ze šířky jednoho koně; při ní stojí dřevěný kříž; po té vyjedete na kopec. Na temenu hory dělí se stezka v několik rozcestí; jeďte prostředním, až uvidíte z nejvyššího pahorku nalevo vystupovati z mlhy věže hradu Hyvny – dále na západ, na vysokém kopci, rozlehlý javor; mezi oběma, právě uprostřed, naleznete širokou silnici, po té se dáte nalevo, a přivede vás až před brány hradu křivokladského.“

„Kdo jsi, jenž nám odpovídá?“ tázal se hlas z ouvozu. „Chatrčník ze Zakopaného,“ odpověděl Stivín. „Můžeš-li k nám slézti?“ znělo zdola. „Mohu,“ volal Stivín. „Tedy slez a okaž nám cestu.“ – „Hned,“ odvece mladý chatrčník, a pokynuv druhým, lezl, zadržuje se o břízu a roští, se skaliska na skalisko, z větve na větev, po příkré zdi skalní dolů do ouvozu, až stanul před jízdým sborem.

Teď teprva mohl všechno náležitě rozeznati. Vpředu, na černém koni, stál šedý starc, všecek upjatý v brnění. Stříbrná přilbice a zlaté ostruhy jevily člověka z rodu vyššího. Při něm, na bílém koni, stál vytáhlý, velmi mladý
5 jinoch, přes jehožto plece zlatá lovecká trubka visela; taktéž byl celý oděný. Pohled a chování tohoto k prvnějšímu pravilo jej synem býti starcovým. Za nimi bylo as dvanácte jezdců po městsku oblečených, přilbice a náprsníky měli z blýskavého ocele. Všickni drželi meče vytasené,
10 které však při spatření Stivína do pošev vráželi. Uprostřed nich vynikaly dvě vysoké postavy, jenž mezi ostatními na první pohled znamenitě se dělíce, pozornost budily. První, na krásném broní, byl asi třicetiletý, štíhlý; kaštanové, dlouhé, dolem zakroužené vlasy padaly kolem vysokého
15 čela, které, spolu s nimi, červená, zlatem protkávaná čapka, jediným, bílým, vysokým a v bohaté záponce zatknutým pérem ozdobená, zastíňovala. Z čela, jasných zraků a z celé postavy i z obličeje, jemuž temné licousy a kaštanové vousiska výrazu smělosti propůjčovaly, vysvítala
20 jakási vznešenost. Mohlť jezdec tento slouti mužem krásným. Oděv jeho byl zcela bílý, stříbrem bohatě ozdobený a na hrdle jeho skvěl se zlatý řetěz. Přes šíji visel bohatý pás na zatknutí meče neboli spíše malé dýky, jakových vyšší stavové při slavnostech časů tehdejších nosívali, která se
25 však nyní u jezdce na místě svém nenacházela. Zkrátka, jezdec tento vyhlížel, jako by na hodech zajmut a semto zavezen byl. Druhá postava mnohem hrůzněji vypadala. Taktéž, jako první, vysoký a štíhlý byl jezdec tento; černé, kudrnaté vlasy, nižádnou čapkou nespjaté, kryly celé čelo
30 až pod husté obočí, pod nímž dvě plamenné oči zhluboka se jiskřily; i ostatní tvář byla černými vousy zarostlá. Přes černý oděv plápolal červený plášť a přespříč na zádech byl mu připjat široký meč s dlouhou rukovětí; ruce však i nohy měl pevně řemeny k sedlu připnuté.

Toho všeho povšimnul sobě Stivín na první pohled, dělal však, jako by ničeho byl nezapozoroval. „Můžeš-li nás dovésti na Křivoklad?“ tázal se stavec v čele pluku. „Mohu,“ odpověděl Stivín. „Tedy nás veď,“ vece stavec. Bez dalšího promluvení obrátil se Stivín a krácel vepřed; 5 celý sbor jel volným krokem za ním.

Nedlouho jedouce tímto ouvozem, uslyšeli hučení potoka, i brzo nato vyjeli na malou luččnu, kde se scházely spády sedmera hor. Zrovna naproti nim stál dřevěný kříž 10 a podle něho vedla ouzká skalnatá pěšina na kopec. Nad ní, vzhůru do kopce, vlálo husté liskové křoví; pod ní byla hluboká, kolmá hráz, tím hlubší a hlubší, čím výše po hoře vedla. Po příkré straně bylo silné, zde onde již přerážené zábradlí, za nímž na některých místech jednotlivé trní 15 zakvívalo. Hlouběji šerily se vrchole jedlí, ostatní jich dílové tratili se v mlze.

„Touto-li stezkou musíme jeti vzhůru?“ tázal se stavec. „Právě tou,“ dí Stivín. „Není-li jiná, širší stezka nablízku?“ – „Na hodinu cesty není.“ – „Tedy, Honzo, slez!“ dí stavec. „Vězně našeho vezmeš před sebe na kůň.“ 20

Silný, veliký, široký pacholek, u společníků svých „Honza Nebojímse“ nazvaný, slezl s koně a blížil se ku koni vězněho. Tento však silným hlasem, jako by chtěl, aby Stivín slova jeho doslechl, pravil: „Zadrž, odbojníku! Já nechci ujíti. Král Václav to slibuje.“ – „Již ne král,“ odpoví rytíř. 25 „Já ti nevěřím.“ – „Tedy se střež!“ zařičel Václav, očima vztekem divoce se třpytícíma zakroutiv, a Honza sedl za svého vězně. „Honzo, měj se na pozoru,“ připomínal starý rytíř. „Nestrachujte se,“ chladně odvece Honza, spoléhaje se v náramnou svoji sílu, a z obou stran vězně uchopil uzdu 30 broně. Tak vjeli na stezku. Zpředu krácel Stivín, za ním jel rytíř mladý a za tímto klusal stavec. Oba s obnaženými mečoma. Za nimi jel král Václav; nachmouřené obočí přikrývalo planoucí zrak; čelo měl vráskami pokryté. Za

ním několik jezdců s vytasenými meči; po těchto nastoupal vězeň druhý a jezdcové ostatní končili řad.

Beze slova promluvení vyjeli až v polovici příkré stezky. Mlha mísící se s párou dolem hučícího potoka byla po
5 kopci tak hustá, že každý jezdec vždy třetího jezdce před aneb za sebou již neviděl. Klopot koní po skalnaté půdě rozléhal se dolem. Vtom slyšeti řinkot za předními jezdci. Ohlédnou se tito i Stivín, a právě, jakoby bělavý papršek, letělo něco přes zábradlí v hlubinu mezi vrcholky jedlí
10 a zmizelo v husté mlze.

Král Václav sám seděl na spínajícím se koni, obracuje nevolného vzhůru po kopci; tento však sepjav se přelítne zábradlí a v hluboké se ztratí mlze; král spadl nazpět na skalnatou stezku. – Po chvíli slyšeti těžký pád. – „Dobrou
15 noc,“ usmál se kat obyčejným smíchem svým, nakrčiv vysoko nos; spodní pysk hluboko sklesl a dvě řady pevně seskřípených zubů jiskřily se o závod se smutně lesknoucími se zraky. – Starec slezl a s králem, který nepromluviv slova a hluboko sklopiv oči vztekle zuby skřípěl, kráčeli pěšky
20 nahoru do kopce. Nahoře přivedli Honzova koně, král vyšinul se naň a jezdci ostatní obklopivše ho jeli z povolna dále. – Václav oddychal těžce a hlasně. „Tamto jest Hyvna,“ pravil, nalevo okazuje, Stivín. Nebylo však ničehož k spatření leč jednotlivá vysoko strmící štíhlá věž nad hus-
25 tou mlhu co osamělé skalisko z vlnícího se moře. Hrad ostatní byl celý v mlhu zahalen.

Nade věží právě brunatná hořela denice a přílbice hlásného leskla se ve vycházejícím, jezdcům však posud neviditelném slunci. Vesele zatroubil jinoch, veseleji však, jako by
30 bylo umluveno, odpovídal hlásný z věže hyvenské. Klusem nyní ujížděli jezdci stromořadím hustého lesa, cesta se nížila víc a víc, a po čtvrt hodině slyšeli nablízku hlas trouby hlásného na Křivokladě.

Tiše, tiše, nech ho spáti! – O půl
 noci sehnali ho duchové tísně
 z lože, a jako cizí, neznámý,
 který ve tmách hledá vchod, po hradě 5
 bloudil.

Soběslav od Klicpery

„Zde jsme,“ rce Stivín a zastaví kroky. „Kde jest hrad?“
 táže se starec. „Před vámi,“ odpovídá Stivín. Král Václav
 pozvedl oči. Hradu pro hustost mlhy nebylo k rozeznání, 10
 jen věž lidomorna, nejbliže jim a nejvyš tu stojící, míhala
 se mlhou jakoby za šedou, hustou rouškou. Začervenalé její
 kamení a mlhou ztemnělá ranní záře činila, že krůpěje krve
 na ní vyvstávají se zdály, a vlnící se mlha působila, jako by 15
 se věž pověštná u výparu ranním potácela a duchové zde
 zavražděných jako by oblétovali zapomenutý svůj hrob.

Král Václav zaražený, bez pohnutí těla, pevně upřeným
 okem patřil na věž a jakési trudné myšlenky přeletovaly
 v duši jeho; kat ale, zpozorovav ustrnutí jeho, usmíval se
 obyčejným smíchem svým; zrakové však jeho ještě o mnoho 20
 smutněji svítily než na kamenné stezce při spádu pacholka,
 i hlasitě bylo slyšeti skřípení zubů jeho.

Zavzněla trubka jinochova a věžného na Křivokladě
 odpověděla trouba; vrátný zjevil se na baště nad branou
 a ouzkým okénkem zněla otázka: „Kdo jest?“ – „Nový 25
 hradní a – bývalý král!“ zvolal starec. „Hned!“ – Hlasitě se
 zachechtal kat; král Václav skřípal zuboma. Vrzaly stěžeje
 těžkých vrat, otevřela se brána, hradní a syn jeho skrálem,
 katem a dvěma jezdcema vjížděli ve hrad. Ostatní se Stivi-
 nem vraceli se ku Praze. Vtom nad mlhu krvavé vycházelo 30
 slunce a řada oken hradních planula v červené záři. Mlha
 se tratila nakvap.

Příchozí na Křivokladě u druhé brány opět sečkati

museli; – po malé chvíli spustil se zdvihadí most a ouzkou věžní branou, nad nížto český v znaku hrdě se spínal lev, vstoupili jezdci ve veliký hradní dvůr. Řad zbrojnošů stál ve zbrani uprostřed dvora; u vchodu na pravém křídle, nad 5 nímžto budoucí byl králův byt, chodily dvě stráže. Vyjedše na nádvoří slézali s koní; vysoký silný muž v čele zbrojnošů přikročil blíže, a co zatím jiný kata odepjal, odejmul mu tento široký meč, a rytíři starému, který s vězny přijel, jej podáváje, pravil: „My jsme vás dříve očekávali, pane rytí- 10 ři!“ – „Mlha nás zavedla,“ odpovídal tento. Kat, teď teprva spatřiv meč svůj v ruce rytířových, rychle sáhnul po pleci, a zpozorovavšímu, že mu meč schází, třásla se každá žíla po celém těle; – výraz očí jeho, jakkoli černé a jasné byly, vždy býval smutný; teď však jakás náramná 15 tesknost a touha se strachem smíšená z nich vysvítila. „Kde jest můj byt?“ táže se král.

Rytíř. Váš obyčejný, kde jste přebýval, kdy se vám ráčilo královský tento hrad navštěvovati.

Král (se zatajenou zlostí na kata ukazuje). Tento půjde se 20 mnou?

Rytíř. Ano; váš to společník.

Král, opovrženlivě na odpovídajícího se podívav, kráčel ku vchodu na pravém křídle. Kat, rytíř a vůdce zbrojnošů s dvěma společníkoma nasledovali. Vysokým vchodem 25 vešli v malý těsný dvůr; naproti nim lidomorna, vpravo i vlevo nízké, železem pobité dvěře k podzemním žalářům, vpravo nad těmito hradní byla kaple. Nad ními na dvou sloupech spočívala ouzká pavlač při chodbě bytu královského, ku kterémuž v pravém uhlu nazad kamenné schody 30 vzhůru vedly. Po těchto vyšedše nahoru, král s katem odešli vpravo za železnou mříží, která se ihned za nimi zavřela; dva zbrojnoši zůstali státi při ní, rytíř s vůdcem zbrojnošů kráčeli rovně před sebe k obydlí svému. –

U prvních dveří na chodbě zastavil se král; kat očekávaje

poručení králova zastavil kroků také. Václav pokynuv rukou, vešel do pokojíka svého, kat kráčel dále k bytu zvláštnímu. – Pokoj králův byl velký, čtverhranný, různými čalouny ozdobený; při malém výklenku kryla černá záclona mramorový jednoduchý kříž a před ním černě 5 potažené klekátko. Uprostřed stál silný, dubový, řezbou ozdobený stůl a tři též takové stolice. Dvě prostranné okna poskytovaly výhledku v rozlehlý dvůr a na protější hory; vpravo byl vchod v ložnici královu. Vstoupiv v obydlí své, klekl král před kříž ve výklenku, a podepřev hlavu na obě 10 dlaně, tak jakoby beze smyslů zůstal bez pohnutí až do poledne, ani panoše jídla přinášejícího si nevšimna; před duchem jeho dlel strašný obraz lidomorny, jak mu ráno před oči vstoupil, a strašlivé myšlenky budily vrásky na čele jeho. – Odpoledne, as ke třetí hodině, probudil ho hlas 15 trouby a brzo nato dusot koní a hlučné ve dvoře vítání ze snů strašných; rychle přikročil k oknům. Krásná ženština vjížděla s provázejícím ji sborem zbrojnošů ve dvůr, rytíř starý i syn pomáhající jí s koně, objímali ji. Vtom vstoupil 20 v sednici královu panoš, chtěje se stolu odklízeti. „Kdo jest tato?“ táže se král. „Nynějšího hradního dcera; přijíždí z Prahy,“ rce tento. „Co dělá kat?“ táže se opět onen. „Stojí,“ vece panoš, „na pavlači s založenými rukama a nepohnutě hledí na lidomornu.“ – „Již pojedl?“ ptá se Václav dále. „Ničeho nepřijmul,“ odpoví panoš. Král kyne 25 rukou. Odejde panoš a Václav dlouhým krokem chodil z jednoho kouta sednice k druhému; bezvolně přejela pravice obličej zasmušený. – Uvečer opět přistoupil k oknu. – Hradního rytíře dcera přecházela po dvoře; právě obrátila oči vzhůru ku královým oknům a pohled její jevil 30 smutek a milostnou touhu. Král přistoupil blíže, ona však poznavši krále, zmizela ve vchodu pod bytem královým. Vtom panoš vkročil do pokoje královského. – „Co dělá kat?“ bylo první slovo krále. Na to přísluhující, „Ještě na

svém místě stojí,“ odpověděl panoš. Král pokyne. – Odejde panoš a Václav opět krokem dlouhým přecházel sednici. – Přišla noc, – blízkot' půlnoc, – v královém pokoji ještě slyšeti zdoluhavý chod. – Václav posud nespal. Vtom se mu zdálo, že lehký před pokojem svým slyšel šumot; – rychle vykročil ven, a jakoby temný stín mihlo se něco z pavlače oknem po chodbě k bytu katovu a u sednice katovy závory temně kleply. Václav vystoupil na pavlač.

Byla krásná jarní noc; ouplný měsíc právě nad lidomornou vystoupil ze šerých oblaků a slzavá jeho zář stříbřila břízu, jejížto větve na přístřeší lidomorny tajemným šveholily šeptem. Po celém hradě hluboké panovalo ticho, jaké se rozloží stěnami temných žalářů, k nimž po obou stranách ouzkého dvorečku železná vedla dvířka, kdy katův povětrím zahvízdne v nich meč a bezživého v zapomenutém koutě zakopají vězně, jen v stínu lidomorny uhnížděný doupnák truchlivou nad hrobem zavražděných časem krátkou zastonal píseň. Z hluboka pod hradem šuměl Červený potok a odlehlý jednozvučně klepal mlejn. Z dálky hučela Berounka.

Opřený o zábradlí pavlače hleděl Václav v jasně lunou ozářený dvorec, jehožto zdě kolem vyhlížely co ohrada pustého hřbitova. O sloup, na němž pavlač spočívala, stála bílá ženská postava podepřena; jak se králi zdálo, hradního to byla dcera, která po chvíli se zdvihnouc, na schodech hradních zmizela. Vtom jako by bílý stín se mihl okolo železné mříže chodby královského bytu a jakýsi jemný hlas „Ó králi! – Dobrou noc!“ tajným pravil šeptem; – hned nato z vysoké bašty hlásný opovídal půlnoc. „Dobrou noc!“ opakoval si král, přes ouzký dvůr hledě k lidomorně, a opět jako by s ousměchem někomu děkoval, „dobrou noc – půlnoc!“ k věži žalární pokynul rukou. „Co tato dívka –,“ hovoří dále sám s sebou, „proč bloudí tak pozdě hrůzoplými kouty dvorce toho? – Proč touhyplným

k oknům bytu mého zírajíc okem, chodila včera po hradním dvoře? – Či mne zná již dávno? Či mne miluje? – Či možno mne milovati? – Milovati!“ – povzdechl hlasitě; jakási hluboká bolest víc a více svírala srdce jeho, a pohřížený v trapné myšlenky jednotlivými časem trápení své 5 projevoval slovy: „Mne milovati? – kdo mi rozumí? – ani já sám sobě! – Komu lze pocítiti bolest se mnou, jaká ouží prsa má? – Či jest možno, by někdo, neporozuměv mi, milovati mne mohl? –“ Po dlouhém mlčení, co zatím mysl jeho po jiných bloudila věcech, opět, navracuje se k hlavní, 10 utrobu jeho ustavičně pronikající myšlence, na kterouž jej každé přivádělo pomyšlení, mluvil dále: „Já jsem vězňem – králem-vězňem. Proč mi to divné jest? – Kdy král měl svobodu, – kdy člověk ze svobodné těšil se vůle? Krvavým, ty lidomorno, náhrobkem jsi bezvůle mojí důkazům! Ó že 15 mi bylo králem kdy býti, že mi bylo lze,“ – opět hluboce umlkl; kolem ticho, jen doupnák opět stonání své mísil ve vzdálených vod tajemné, noční lkání. Z hlubokých po dlouhém čase probudil se myšlenek, a složiv ruce na prsou, hlasitě „Ó králi! dobrou noc!“ povzdechl. „Ó králi! dobrou 20 noc,“ zavznělo blízko něho, a na rychlost se obrátiv spatřil kata s rukama založenýma za sebou stojícího; oko jeho nepohnuté zdálo se v neskončenou hleděti dálku a tvář černě zarostlá skvěla se křídobíle v papršlku vysoko bloudícího měsíce. 25

Uvyklý na takovéto kata svého chování, kráčel Václav beze slova promluvení v byt svůj; oblečený vrhl se na lůžko své; než žádný poklid dadoucí sen nesevřel víčka zraků jeho a žádná dřímota nezaplašila žely nespokojence. – I kat pokročil k odchodu, a pokyna rukou k bytu hradního, 30 „Miládo!“ – s obvyklým usměchem, „bludná života mého hvězdo! dobrou noc!“ polohlasně pravil a volným krokem tratil se v mrákotách chodby k obydlí svému.

Tak všecka jednání, všechny vlastnosti obou sobě se po-

dobaly, ano celá povaha jako krále, tak i kata sobě rovná a stejná se býti zdála, a přece jak původem svým, tak též i sama v sobě daleko povaha králova byla rozdílná od povahy kata jeho. Oba sice náramně byli vášniví, s tím
5 však rozdílem, že matka již, vztekem přemožená a zne-
mocnělá jej porodivši, vášnivosti královny se stala příčinou, kdežto náruživost katova ne tak přirozená, jako spíše na-
vyklá byla. Oba sice stejně hluboko mysli, oběma sice
10 jedna a jediná smutnosti a truchlivosti, jakož i touhy jim
samým neurčitě byla příčina, přece však různými myšlenky
jejich dříve a dlouho bloudily stezkami, než u jednoho
stanuly cíle. V mnohém však ohledu zcela od sebe se lišili. –
Tak u příkladu král Václav ničím považoval královskou
15 svoji hodnost, ano on se takořka štítíl důstojnosti své, maje
ji za příčinu jednání a činů svých a ztud vyplývající nespo-
kojenosti; pročež i sám časem hleděl se zprostiti a zbaviti
povýšenosti své, ačkoli nikdo jiný vznešenost jeho ani dost
málo uraziti nesměl se opovážít, neb tenkrát vztek jeho
nejvyššího dosáhl stupně: co zatím naproti němu kat se
20 podobal, jako by hluboko kleslý toužil z nehodných jeho
okolností vytonouti navrch, k žádané vyvýšenosti; a jak-
koli ohavnými život jeho zprzněn byl činy, přece časem,
jako by navrácený někdejšími mladosti své byl dnům,
myšlení a jednání jeho vážnosti a vznešenosti do sebe, ač
25 vynucený mělo ráz, co Václav k podlému a sebe nehodnému
jednání z prv udalých příčin se nutil; a jak Václavovi krá-
lovský, tak tomuto podlý jeho stav zdál se býti základem
ustavičného smutku a neustálé traplivosti, jakou mu ničím
nelzelo zaplašiti; ano usilování katovo veselým se zdáti jen
30 tím více hrůznost citů jeho vyvyšovalo.

Tak rozdílné namáhání jejich, buďto snížiti se, buď
povýšiti, jen v tom srovnávalo se, že marné bylo; ačkoli
příčina nezdaření jednoho pouze jen v osobě, marnost
druhého v osoblivé povaze i okolnostech záležela.

Taktěž dále kata roznícená ke všemu jednání pudila obrazotvornost, která rozličné v ducha jeho vábivši přeludy, pro náramnou živost svoji dala mu takovéto sny za jestotu a opravdovost považovati: kdežto Václav spíše rozumem se řídil; ačkoli – sestaviv sobě usudky, jakéž 5 právě pravými býti uznával – k uzavření a jednání se nechal přivést, kteréž ihned nato – jiné, předešlým zcela odporné, teď však proti oněm za právě považované usudky v uzavření nové zosnovav – jakoby nepravé a nepředložené buď proklínal, buď oplakával, jak právě anebo vzteku, 10 anebo truchlivosti cit v něm byl mocnější.

Původ, jakož i velikost takovéhoho povah jejich rozdílu z dalšího příběhu pokračování snad zřejměji bude vysvítati.

Co? rozpogodzić czolo, paziu? To tak snadnie,
 idę, całą godzinę strawię przed zwierciadłem.
 To łatwo twarz ułożyć. Uśmiech gorzki twarzy
 5 nie jest owocem cierpień? Igraszka dziecienna.
 Twarz moja była niegdyś jak dziecka, niewinna,
 będą się śmiał jak dziecko, co o świecie marzy.
 O, paziu, łatwo zatrzeć na czole te rysy?
 Tak jak na pergaminie zaloty pisane
 10 można przemazać! zetrzeć, nowe kłaść napisy.
 Przemazę pismo czoła – zniknie przemazane.

Słowackiego Maria Stuart, akt III, sc. II.

Ranní pára obejmala opět hrad křivokladský, z daleka
 opět volala kukačka. Král Václav stál u okna, rozlehlý
 15 přehlížeje dvůr a pozoruje pacholky, kteří u kašny, šesti
 topoly obsazené, nabírali vody v kovaná vědra k napájení
 koní. Tvář jeho byla vyjasněná a následkové nevyspání
 v prošlé noci, jakožto něčeho obyčejného, nebyli k pozoro-
 vání. Pevným krokem několikráté přešel sednici, a pak
 20 chopiv se šňůry v uhlu pokoje visící, silně zazvonil. Brzo
 nato k němu vešel páže. „Slyš, dojdi pro mého kata,“ po-
 roučel král, „ať narychlo přijde ke mně; ale smutek svůj ať
 zanechá doma, že bych přál jasné viděti čelo jeho, bude-li
 čelo k spatření.“ Páže ukloniv se odcházel. „Ještě jedno,“
 25 volal král. „Až vyzveš kata, přines velikou konvici vína a
 dva koflíky.“ Páže odešel; hned ale nato vstoupil v příby-
 tek katův. Tento ležel ouplně oblečený na příčných při
 vlhké zdi, jedna ruka loktem opřená podporovala hlavu,
 prsty její hluboko byly v kadeřavých vlasech zatknuty; oči
 30 měl pevně sevřené, hubu polootevřenou; celá postava jeho
 zdála se mluvit: „Nech jej spáti“ atd. Z obličejce, ačkoliv
 plamenné oči byly zamknuté, jakási hrůza vycházela. Páže,
 pohledem tímto překvapen, po celém těle se trásl.

Po chvíli se zmuživ, temným hlasem „Kate!“ promluvil. „Kdo mne volá?“ táže se tento neotevra očí svých, jako by ze spaní se ptal. „Král Václav,“ odvece páže, „žádá míti tebe při sobě. Mám přinésti víno.“ Kat pootevřel oči, a tím hrůzný dříve obličej výraz hlubokého smutku na se přijal. 5

„Václav – víno?“ tázal se kat, jako by, z hlubokých snů se probíraje, chtěl se zpamatovati. „Ano,“ odpovídá páže; „ne však smutný žádá král viděti obličej, nýbrž jasnou tvář a vrásků prosté čelo!“ – „Ah! tak? – Toť jest lehké, právě jsem o tom přemejšlel!“ zasmál se kat, obličej rukou přejeda, a smích ten předešlou tváří jeho navrátil hrůznost. Odcházející panoš chvěl se po všech oudech. Za mříží, na chodbě k bytu hradního, potkal se s Miládou, domnělou hradního rytíře dcerou. „Tys byl u krále?“ promluví naň 15 tato. „Ano; poroučel si konvici vína,“ odpovídá panoš. „Ty se třeseš? Čeho se lekáš?“ v tušení ptala se dále třesoucím hlasem. „Přicházím od kata,“ odvece panoš a popisoval jí chování jeho. „Já ho ještě nikdy tak neviděl,“ vypravuje dále, „obličej bledý, černé vlasy rozervané, hrůzný, zimný 20 v bledé tváří smích, výraz řeči podivné,“ – vtom volné po chodbě rozléhaly se kroky, Miláda pokývla pažeti; on umkl. Kat se blížil – ruce maje na prsou složené, oči v zem upřené – zdlouhavým chodem k bytu královu. Předě dveřmi královské komnaty zastavil se, přešel rukou obličej, 25 usmál se, pak vešel ku králi.

„Nenos žádného vína!“ rychle poroučí Miláda. „Král přikázal, musím,“ odvece páže. „Tehdy až jim doručíš víno, přines mi harfu mou, jest mezi věcmi přivezenými z Prahy.“ „Má se státi,“ připoví tento a brzo nato nesl veli- 30 kou konvici a dva koflíky v byt jatého krále.

Když páže z pokoje krále se navrátil, s harfou okolo mříže kráčel v obydlí Milády, rozléhal se již hlasitý hovor v bytu královském. Obličejem k oknům obrácený seděl kat

na dvou stolicích, lokty o stůl opřený, naproti němu Václav; kat pil kvapně.

Král. Což dnes nedostačuje vína k veselosti tvé? Jindy při víně býváš veselejší.

5 *Kat* se usmál.

Král (s hlasitým smíchem). Toť jest veselé usmání; ba věru, kdybych tě neznal, musel bych mysliti, že mně k vyražení pohledem svým chceš tropiti žerty.

Kat se zamračil, král se smál tím více. Rozhorlený zvolal
10 *kat*: „Václave, já jsem jen katem tvým, ne bláznem!“ Teď se zasmušil Václav a polohlasně „Králi kate!“ promluvil, načež se smíchem „Kate králi!“ odpověděl *kat* a pozdvihna vysoko koflík takto ku králi promluvil: „Rci mi, králi, jestli by ti kdy bylo lze lepšího dostati mistra popravního? Ty
15 pochybuješ? Tedy na zdraví moje; ať dlouho ještě stojí lidomorna a vyšehradská věž, i ať nás oba přečkají točnické sklepy, dlouho potomkům hlásající slávu naši.“

Král. Nech takových žertů a raději mi rci, co soudíš o dceři hradního. Tys ji viděl?

20 *Kat.* Myslíš Miládu? Tu hradní jen klamlivě za dceru svou vydává; ona jest dcera Jiroše z Hradiště, jemužto hradní byl bratrem.

Král. Jak ty ji znáš?

25 *Kat.* Kluk můj, kterému královská Vaše Milost (s usměchem) kmotrem byla, jest syn této Milády, dcery Jiroše z Hradiště!

Král. Jak? – A kdo jest tento Jiroš z Hradiště?

30 *Kat* (sahaje po koflíku). Nech jej spáti, králi! Na tvé poručení meč můj ustlal jemu lůžko ve vězení vyšehradském dne prvního máje roku 1391.

Král. Tak ty tedy spláceti jsi chtěl jen dluh svůj, dávaje dceři za otce syna. – Nuceně se usmíval Václav nucenému žertu, než s jakousi zoufanlivostí a hlasitým smíchem ucho- pil se *kat* pronešených slov, a opakuje: „Za otce syna,“

tiskl plný koffík v rozevřená usta. – Vtom rychle po sobě nasledovalo několik smutných zvuků harfy z hradního dvora. – Katovi sklesla ruka s koffíkem, seděl nepohnutý, oči daleko rozevřené pustě jiskřily, jak by v neskončenou hleděly dálku; podobalo se, jako by tyto zvuky znal. Václav 5
přistoupil k oknu.

Ženský hlas zpíval poslední sloku písně, jakou Čechové osvobození krále Václava II. z rukou Oty Braniborského z vězení bezdězkých před sto lety slavili, asi v nasledující smysl: 10

*Nadarmo bouře slunci hrozí,
na svůj trůn vstoupil Václav král;
a pode vládou Přemyslovců
lev český v staré slávě stál!*

Oučinek písně této, jak se na katu projevil, byl strašný. 15
On zůstal ustrnulý, zraky v nesmírném plouly smutku; spodní pysk hluboko sklesl a bílé zuby pevně před sebe byly přeskřípeny. Po dlouhé chvíli se vzpamatoval, a zdoluhavým krokem odcházejí, sám s sebou rozprávěl: „Miládo, nadarmo usilování tvoje! Kdo jednou královské zbavil se 20
mysli – –,“ vtom zmizel ve své obydlí. Král však smysl písně této na sebe potahuje, daleko se z okna vypínal, zpěvačku chtěje uzříti, která na pavláčce, v uhlu stavení mezi bytem královským a obydlím hradního upravené z dlouhého, ve zdích zatknutého kamene, seděla; – pro pilíře 25
však a výstupky, mezi okny jeho a touto pavláčkou se nacházející, nelzelo mu kouta toho dohlédnouti. Rychle se ohlédl po katovi, a nespátřiv jej více na místě, „Podivné, podivné!“ šeptem k sobě promluvil.

Od toho času byl kat pohledu než obyčejně jasnějšího, 30
ačkoli veselostí, co z tváře jeho vysvívalo, jmenovati se nemohlo. Jakýsi papršlek naděje skvěl se v jindy zcela zasmušeném obličejí; v co však doufal, žádnému, ani jemu

samému povědomo nebylo. Může i býti, že nechtěje někoho rmoutiti, veseleji nežli kdy jindy vyhlížeti se nutil; neb neočekávaně-li ho někdo napadl samotného, bylť obličej jeho jakož obyčejně zsmutnělý, a teprv po dlouhé chvíli, 5 jako při mlhavém jitru, zponenáhla na tváři jeho, abych tak řekl, deštivý vzešel den.

V každé skoro noci z pavlače při chodbě v ouzký hleděl dvůr, tajně rozmlouvaje s bílou ženskou postavou; v každou skoro noc nato zněly zvuky harfy, provázejíce píseň 10 Miládinou na osvobození Václava Druhého aneb jiný slávu Přemyslovců hlásající zpěv, jako by nynější city jeho uchlácholiti a uspatí a jej k jinému života způsobu vzbuditi chtěly; než vždy ten samý, jako ponejprv, na obličej a chování kata měly oučinek. Strašný tento výjev na tváři 15 jeho byl co vývrh a zbouření sopky doutnající, po kterémžto hluboké a tajemné na obličej jeho se navrátilo ticho. – Nejisté však a blízké zbouření předpovídající usmání na každý večer v pohledu jeho doutnalo, jako kdy hluboké lazůrové moře v nepokojných se plíží dřímotách; ostatně za 20 celý čas ani jediného se žádným nepromluviv slova, byl podoben hrobce, která povrchně okrášlená i přibílená v lůnu strašném ošklivý nicosti lidské tají výjev; neb i on násilně se usmívaje, v utrobách svých s náramnou teskností skrýval hrůzný obraz pohynulého člověčenství.

I Václav byl nadobyčej změněný; i on veseleji než kdy 25 jindy teď v hlučný patřival dvůr a zvědavost, jemu sice neznámá, jej opanovala; než vždy jen nadarmo hleděl na původ a stopu jemu podivného chování katova přijítí, jakož i rovně vždy marně se dotazoval na pážeti po záležitostech Milády. Ani kat ani páže otázkám jeho neodpovídali; kat, že nechtěl, panoš, že nevěděl sám, co měl vypravovati. –

Jestliže však král a kat veselejšími se zdáli, tím smutnější a ztrápenější den ode dne byla Miláda. Bledé vpadlé líce,

hluboko ležící oko prozrazovaly tajnou a neodvratnou nemoc. – V každé noci, kde dříve s katem na pavlači stojícím rozprávěla, spatřila ji stráž u železné mříže při chodbě bytu královského hořce plačící se navraceti do pokojů svých a často harfa žel její pronášela v smutné písni. Její jednání 5
teď jakousi tajemnost a smutnost prozrazovalo jako dříve katovo; než co on s náramnou a ustrnutí hodnou silou snášel, toho jen takořka zdání čím dále tím více hrozilo až dosti silnou dívku usmrtiti. – Ona jej milovala či nemilovala, tak sama při sobě nemohla rozhodnouti; on jí byl 10
protivný již pro smrt otce jejího, – strašlivé jeho činy a viny v duši její hrůzu a nenávist budily: než nesmírné neštěstí jeho, které však nikdy zcela nemohla pochopiti, soucitné při ní nalezalo srdce, jakož i náramná síla, s kterou on strastný osud svůj snášel, vzbudila obdivování její, a tak 15
cosi nevýslovného v okres jeho kouzelnou mocí ji vždy vábilo a nutilo.

Takto na rozpacích jako strašlivou bouří zmítána, bez vůle, ba často skoro proti vůli své jednající, nenacházela žádného, kdo by jí ochranné před utonutím byl podal ruky; 20
ano každou nocí určitějším snad bezvolně od kata osudu svého projevením jen hlouběji vždy v hrozících vlnách zoufalství pohřížená se býti zdála. V takových okoličnostech uplynul měsíc.

Ký to člun tak rychle vluny dáví,
proč tak krotne pod ním Veltava?

Probůh! prázdnať --- šatlava -

Kollár

Opět bylo jitro v křivokladských lesích a hlučně si počínali pacholci při studni na rozlehlém dvoře, štíhlé topoly kolem studně v ranním se chvěly větru a z daleka volala
10 žežhulka, kdy kat rychlým krokem vstoupil v pokoj královský. „Králi, chceš-li na svobodě býti?“ kvapně, však šeptem se tázal. Král pochybujícím ho měřil okem. „Zde čti!“ rce tento, podáváje mu lístek od Milády v přešlé noci skrze mříži na chodbu mu tajně nadhozený, v kterém oznamo-
15 vala, že dva královi věrní zbrojnošové v příští noci na dvoře převezmou stráž; že provazy, po kterýchžto jim lze bude z hradeb se spustiti, jsou pohotově; a tak že, bude-li v tom vůle králova, jim možno jest žádané svobody dosáhnouti. List tento byl nejistou a třesoucí se rukou psaný;
20 mnohá slza setřela jednotlivá slovíčka.

Královi, po přečtení toho, co v slzách psáno bylo, radostí čili nadějí pomsty jasně se jiskřily zraky. „Tehdy opravdově budeme na svobodě? – pak, odbojníče starý, chraň se mého soudu!“ – „Králi, mně schází meč!“ v hlubokém smutku
25 pravil kat. – „Já se oň postarám,“ připovídal král.

Den zašel a temná se přiblížila noc; měsíc v hlubokém ploužil se mraku, těžká mlha, k outěku příhodná, obvinula utichlý hrad. Hlásný z vysoké bašty opovídal půlnoc. Jeden ze zbrojnošů na pavlač vyšlým katu a králi přihodil provaz,
30 po němž se tiše v ouzký spustili dvůr, kde je Miláda očekávala, co zatím zbrojnoš druhý v ouzkém okénku lidomorny o železnou mříži upevnil jiný provaz.

Jistě by se byli utíkající zhrozili, kdyby jim bylo lze v obličej Milády popatřiti. Bledá, hluboko vpadlá tvář byla ustydlá a polomrtvá, oko ustrnulé, a po strašném boji předsevzetí zoufanlivé se jevilo v pohledu jejím.

Již stáli na přední baště zrovna pod lidomornou. „Králi, slyš! Něco v lidomorny hlubině teskně zastonalo!“ vece kat. – „Nech stonati,“ odpovídá král již se spouštěje, „svoboda jest před námi!“ – „Králi, mně schází meč!“ praví dále kat. – „Nech mně ho na starosti,“ promluví Miláda; řeč její byla zdlouhavá, vážná i určitá, však jednozvučně jak byla pronešena, měla cosi strašného do sebe. „Žádný, neznej cenu jeho,“ mluvila dále, „nebude se oň starati, já ji znám; meč tento opět bude tvým, pohledávej ho u mne!“ Kat bez odpovědi se spustil z hradby, za ním oba zbrojnoši.

Miláda za utíkajícími se sklonila a lkala šepotem lehkým: „Dobrou noc, nešťastný! Já jsem chtěla býti anjelem tvým, než příliš slabou nadpřirozená osudu tvého utiskla mne tíže; já nemohu více. Ty se vracíš v hrůzný pro tebe svět – snad brzo na stezku zoufalství. Já – půjdu spat.“ Volným, slabým krokem odcházela v hrad. Vtom silně zavzní hlas trouby a hned nato pokřik: „Hoří!“ Král, kat a zbrojnoši rychle z druhé slezli bašty a hustou mlhou po hoře spěchali okolo chaloupek křivokladských v hustý les. Na druhém konci hradu Křivokladu, na levém křídle rozlehlého dvora u pivováru, právě nad malou zahrádkou vzešel oheň a ohlížejícím se na outěku zdál se hustou mlhou šlehající plamen jen co krvavá záře kolem lidomorny vycházeti.

Z chaloupky o samotě blíže lesa stojící někdo utíkajícím vstoupil vstříc a slyše kroky tázal se, co troubení a hluk na Křivokladě znamená; neb z končiny této buď pro mlhu, buď pro vysoké křoví a zahýbající se kopec nebylo nic více od ohně viděti. „Hoří,“ odpověděl zbrojnoš známému hlasu. „Kam ty spěcháš, Oldřichu?“ – „Na Hyvnu s poselstvím nešťestí!“ odvece ten. „To jsi mohl raději horem jíti,“

praví hlas dále; „kdo jde s tebou?“ Pořád se oddaluje odpovídal hlas zbrojnoše: „Jiřík, pro jistotu!“, až neuslyšíc další chalupníka křivokladského otázky, který se v chalupu vrátil, vešli v hustý les.

5 Na hradě náramný hluk a zmatek panoval; na velkém dvoře někteří z pacholků vážili vodu z hluboké studně, jiní ji donášeli k hořícím stavením a ulívali plameny; zbrojnoši zdola od Červeného potoka sestavili řad a rychle z ruky do ruky plná nahoru, dolů prázdná si podávali vědra. –
10 K ránu uhasl oheň, než ještě větší nastal zmatek, kdy panoš na pravém křídle hradu, kde se ničeho nenadáli, ohlašoval, že král ušel z vězení. Ihned uhlídavše provazy na lidomorně, na rychlých koních pronasledovali starý rytíř se synem bratra svého, Jiroše z Hradiště, a s několika zbrojnoši
15 utečence.

Tito vejdouce v hustý les, ouzkou pěšinou, víc a více se nížící, v hluboký spěchali důl. Mlha, jaká na kopci nad lesem panovala, zde víc a více se tratila, takže jim lze bylo cestu rozeznati. Asi za půl hodiny přes hluboký a široký
20 potok přišli v širokou rozsedlinu na patě vysoké hory. Zde stály čtyry stovčké duby, sloužící malé nízké chaloupce za nárožní sloupy, takže na vnitřní straně jejich jiné trámy napříč upevněné široké tvořily stěny; škuliny byly jílem a mechem ucpány, střecha z došků a mechu pozůstávala,
25 nad nížto listnaté koruny dubů se chvěly v šepotání uspanlivém. „To jsme na Zakopaném,“ praví zbrojnoš; „nad námi stojí Hyvna!“ – „Já slýchával,“ vece druhý zbrojnoš, „že ze Zakopaného tajná stezka, jen obyvatelům na Zakopaném známá, hustým lesem rovně vede až ku Praze.“

30 „Já se na ni zeptám!“ rce první a jílcem meče svého zaklepal na nízké dvěře chaloupky. Po chvíli nato šterbinami dveří prorážely papršky světla a v začervenalém sloupu se táhly v dálku. Nízké dvěře se otevřely, jasná červená zář vyrazila, a s rozžatou loučí stál ve své ohromné, nyní však

mohlo se říci ochromené síle před nimi „Honza Nebojím-
se“. – Navracující se Stivín po dovedení krále od Křivo-
kladu tou stezkou, kde král chtěje se osvoboditi a s koněm
vzhůru po kopci ujíti, rychlým obrácením pacholka v pro-
hlubeň shodil, slyšel zdola volati. „Kdo jest?“ tázal se. 5
„U čerta, já! Dlouho-li pak zde mám viseti?“ odpovídal
hlas. Stivín se přehnul přes zábradlí a v tratíci se pomalu
mlze poznal Honzu visícího ve větvích šípku na kolmém
srázu s přeraženou pravíci, kterou až posud na šňůře nosil.
– On slezl po druhé straně, a po větvích jedlí a vystupujícím 10
kamení až k Honzovi se dostav, jeho vlastním mečem trní
přesekal, které Honzu ze všech stran obklíčovalo; a poví-
daje mu, kde by se buď levicí, buď nohou mohl zadržeti,
spolu lezli z povolna dolů, až Honza dosáhnuv podle na-
učení Stivínova ramena jeho, levicí se drže při skále, noha- 15
ma o ramena chalupníkovy opřený, který pod ním vždy
hlouběji slízal, dostoupil země, pro trní a snětví, které v šatu
jeho kolem a kolem bylo zachycené, více velikému ježku
než člověku podobný. Vysvobodiv jej tak od nebezpečnosti
spádu, vzal ho Stivín s sebou ve svou chatrč, aby zde oče- 20
kával ouplného uzdravení svého. – Král, uspatřiv zde
Honzu, nemálo se zarazil; než tento vida krále a kata,
s chladností pravil: „Králi, chceš-li se pomstíti, přepusť
ránu katovi, on má jistější ruku!“ – „Nemám času se
mstít; raději rci, sám-li obýváš v této chatrči?“ ptá se král. 25

Honza. Ne! Stivín zůstává se mnou a jeho otec a společ-
ník jeden.

Král. Co dělá můj broň?

Honza. Nepomůže Vaší královské Milosti více k outěku;
já ho zakopal, nebyl již k potřebě. 30

Král. Zavolej svého společníka.

Vtom bylo slyšeti z daleka jakési klepání jako vzdálený
dupot koně; Honza obrátiv se, nepředloženě velmi silně
hvízdnul. Zbrojnoš však uslyšev dusot a domnívaje se, že

Honza schválně tak silně hvízdnul, „Nehvízdej, chlape!“
vzkřikl, chápaje se ho za prsa, „chceš nás prozraditi?“
Než tento popadna ho levicí mrštil ním o zem; to však
uhlídav kat a nakvap vytrh druhému zbrojnoši meč, Hon-
5 zovi jej vehnal v hrud'. Velikán tento bez vzdechnutí se
svalil a kat rychle šlápnutím nohy uhasil louč. Vtom se
blížila matka Stivínova vzbuzená hvízdnutím Honzovým,
a vidouc ho umírajícího, počala náramně naříkati.

„Nevřešti, babo!“ těšil ji Honza, „což jest umírající
10 zbrojnoš v času našem něco tak podivného?“ – „Kate, ty
jsi se překvapil, toho chlapa je škoda!“ pravil král. –
„Kdyby byl zasáhl tebe, byl by se nepřekvapil,“ odvece mu
Honza, „já mám dost;“ a obrátiv se hubou v zemi, počal
smrtelně chroptati. Kat od otázky po meči svém nepro-
15 mluvív slova, pokrčil rameny.

„Babo, znáš ty tajnou pěšinu odtud na Prahu?“ ptal se
zbrojnoš, sbíraje se a protahuje oudy. „Znám, zrovna pod
kopcem hyvenským za naší chatrčí šest kroků, pořáde na-
horu proti potoku, běží rovně až ku Praze!“ pravila tato.
20 „Ale ať jest ta pravá, a bude-li se někdo po nás tázati,
zapři nás, aniž komu ukazuj více pěšinu tu, sice,“ ukazuje
na mrtvého Honzu, „buď tento tobě výstrahou,“ hrozil
král. Baba přisvědčila a vedoucí je na stezku poroučel král
dále: „Zabitého pacholka uvrhni v potok pod vaší chatrčí,
25 proň jest dosti hluboký!“ Ukázavši jim na cestu, vracela se
baba k své chatrčí, kde již Stivín, Jaroš a Duchoň při zabi-
tém pacholku stáli, který hubou v zem obrácený ležel, ruku
maje hluboko v písku zarytou. „Ano, ten bílý,“ praví Sti-
vín, „to byl král!“ – „A ten černý byl kat jeho!“ dopovídal
30 Duchoň. „Král tedy! Jestli to on byl,“ vypravovala navra-
cující se baba, „poroučel, abychme mrtvého vhodili do
potoka, aby někdo hledající je nenalezl buď nás hrob kopa-
jících, buď mrtvého pacholka, a tudy nepřišel na stopu
jejich.“ – „To se může státi!“ odpoví Stivín chápaje se

mrtvého. „Počkej,“ porouchela baba, a ze sednice přinesši kropenku se svěcenou vodou a naznamenavši ho křížem, „teď jej pochovejte,“ pravila, a tito mrtvol pacholka uvrhli v jarními dešti rozvodnělý potok, který za Křivokladem v Berounku a s touto u Zbraslavi ve Vltavu padal; a tak, co 5 zatím utíkající nepokojní pokojnou ku Praze spěchali stezkou, blížil se Honza pokojný nepokojnou cestou po jiné straně taktéž k stověžité Praze. Pod hyvenským kopcem vzhůru proti potoku kráčeli král, kat a zbrojnoši kvapně po naznačené stezce; již se blížilo k ránu, a čím dále, čím výše 10 vstupovali, tím hustější obyčejná v křivokladských lesích je obkličovala mlha. Mohlo býti k páté hodině, když neda-leko od sebe slyšeli dupot koní; všickni čtyři v hustém roští ve vysoký lehli mech, a hnedle nato dva pronasledující je zbrojnoši volným krokem jeli okolo nich po silnici, která se 15 zde tuze ku pěšině tajně zblížila, nasledující mezi sebou vedouce hovor.

První. Nač nadarmo máme jeti ku Praze? Já se chci vsaditi, že přes Berounku spěchali na Žebrák neb na Točník.

Druhý. Co škodí; však jest jich dosti, kteří jim na Žebrák 20 neb Točník zamezí cesty.

První. Proč ale nadarmo rytíř nás tolik rozesílá na všechny stezky ku Praze? A po těch se máme za celé čtyry dny marně toulati a Prahu objížděti.

Druhý. Však on rytíř náš má své příčiny; neb dostal-li 25 by se král na Vyšehrad, jest po nás veta; tam má ještě věrných dosti, kteří nám velmi nepřejí.

První. Proč ale celé čtyry dny?

Druhý. Protože se mu tak líbí! odpověděl mrzutě, již tak daleko, že ti, o kterýchž se jednalo, sotva už doslechli 30 rozprávku jejich; po malé chvíli pak neslyšeli již ani dupot koní.

Ponaučení rozprávkou jezdců umínili po celé čtyry dny v lesích zůstatí a teprv až na pátou noc blížiti se k Vyše-

hradu; jeden ze zbrojnošů, známý v krajině této, ponavrhl je do nějaké chatrče starého uhlíře hluboko v lese dovésti, nad nížto vysoko ve skále tajná jeskyně se nacházela, v které by bezpečně za tyto čtyry dny mohli přebývati, a rada jeho
5 byla schválena. Bylo k polednímu, když přišli na kraj kolmé skaliny; slunce pánilo a polední pára polétovala po vrcholích vzdálenějších kopců. Z hlubokého pod nimi dolu vystupující hustý dým zvěstoval, že jsou blízko cíle. Zbrojnoš vedl je po kraji skaliny vpravo až k ouzké stezce, která
10 roštím zarostlá neznajícimu jí každému zůstala skrytou. Tak kráčeli houštím zakryti, časem s nebezpečenstvím života rozsedliny přeskakující, až asi do polovice výše skaliny přišli. Zde byl nešíroký, daleko ven vystupující trávník, na jehožto konci při skále hustý lískový keř se zelenal, jehožto
15 větve rozhrnuje vedral se zbrojnoš v ouzký průchod, který do rozsedlého ve skále vedl sklepení. Pak přišed zpátky očekávajícím pravil: „Všecko bezpečno, chce-li Vaše královská Milost zde venku zůstat, zde jest rovně tak jisto jako v samém doupěti; neb málokdo zná cestu sem vedoucí, nás
20 pronasledující aspoň, jsem ujištěn, že žádný, a pro houšťku křoví nelze sem odnikud dohlédnouti. Já sejdu v důl nějaké potraviny zaopatřiti. Jiříku, pojď se mnou, abysi seznal cestu dolů vedoucí.“ Druhý zbrojnoš se vzchopil a brzy se ztratili v křovisku napravo ležícím; jen časem bylo slyšeti pod
25 hami jim dolů padajících kamenů hřmot. Král si lehl v stínu lískovém, kat po kraji trávníku rozhrnuv větví jen tak daleko, co by mohl okem prohlédnouti, díval se v oudolí pod ním ležící, kde před malou chatrčí hromada dřevěného uhlí doutnala, při které šedý starc obcházel; po nižších pod
30 ním skaliskách přeskakovalo dvě koz. Asi po půl hodině mluvili zbrojnoši se starcem; co spatřiv kat, od kraje ustoupil, a položiv se při kořenu tohoto křoví, jak se zdálo, počínal dřímati. Uvečer, když již slunce zašlo a jen růžové pruhy po modrém nebi, které se jasně nad nimi klenulo,

zářily, vrátili se zbrojnoši s příslibenou potravou spolu ve velikém uzlu měkký mech nesouce, kterým uvnitř duté skaliny široké přistlali lůžko. Na noc vešli král i zbrojnoši v rozsedlinu, tázaný kat, „nechce-li spat jíti“, první na celé cestě tajemné za odpověď dal slova: „Já zůstanu pod nebem!“ a při vchodu jeskyně se umístil, opřev ruce o kolena a v rozevřenou dlaň planoucí položiv čelo. – Tak přešla noc; tak přešel den a opět noc, tak minul čas, až čtvrtý nastával den. –

Bylo jasné jitro, z hluboka ozýval se ranní zpěv starce, který se v hučení potoka a zpěv pernatého sboru mísil. Všichni čtyři stáli na trávníku před jeskyní a král vysílal Jiříka ku Praze, aby prohlédl, jestli volný bude vstup na Vyšehrad; o příští půlnoci však měl se zprávou opět k nim pod Vidovlou přiraziti, kde jej všickni očekávají příslibili. Jiřík odešel; po půl hodině viděli ho skrze větví pokraj trávníku hlubokým dolem ku Praze odcházeti a uvečer za ním tou samou postupovali cestou.

Nebylo daleko od půlnoci, když stanuli pod Vidovlou. – Noc byla dosti jasná i mohla příjemná býti, kdyby hustě padající rosa, jejížto krůpěje v měsíčním světle kolem po větvích jasně se skvěly, nebyla působila chladnost. Vltava rozvodněná silně hučela; břehy její daleko byly přelité, nebo voda po lučinách rozlitá dosahovala až k patě broubících po levé straně břehy její pahorků. Přes větve křoví, za kterým stáli, dobře bylo viděti Vyšehrad, ano i věže některé nové Prahy, pokud ji viděli, lehce mohli rozeznati. – Sotva odbila půlnoc, slyšeli blížící se kroky a po chvíli mluvili s Jiříkem na ustanoveném místě. Král stál vpředu, opřeny o přeražený strom, za ním Oldřich s vytaseným mečem a kat rozšlapoval kapky rosné a kvítky spolu, několik kroků vzdálí po patě hory.

Král. Jest přístup k Vyšehradu volný?

Jiřík. Všude jisto až k Vyšehradu, jak ale na hradě, ne-

vím. Na břehu čeká člun s dvěma vesloma, na kterém nám lze na druhou stranu se přepraviti.

„Tedy pojďme,“ vece král. Za čtvrt hodiny byli u břehu a v malém člunu plovati po řece. Oba zbrojnoši veslovali, 5 král seděl uprostřed, vpředu stál kat se založenýma rukama, nepohnutě hledě na slavné druhy Přemyslovců sídlo.

„Krásná noc!“ rce Oldřich, „tak jasno jako za dne; měsíc, ač již z ouplňku vyšel, svítí jako rybí oko.“

Jiřtk. Jak se obráží jeho zář o zlaté báně Neklanky, a 10 v oknách královských pokojů jest světlo; hled, jak se třpytí, jak by nás slavné v nich očekávaly hody.

Oldřich. Viz, jak v hrobní kapli doutná věčná lampička, jak by chtěla uhasnouti.

Jiřtk. To se ti zdá, poněvadž ve vodě kolem nás takové 15 množství hvězdiček pluje, kterýchžto světlo se v oku tvém jasněji míhá než světlo lampy. – Lampička hoří čistě.

Oldřich. V strážnici nad branou hoří oheň plamenem na kamenném ohništi. Brr – však je skoro chladno; tam se ohřejeme. Podívej se, Jiříku; mně se zdá, že se stráže na hrad- 20 bách scházejí.

Jiřtk. Ano, máš dobře, zrovna nad skálou při kapli. Není dobře k rozeznání, mnoho-li; jsou v stínu kaple. Teď jeden vystoupil ve svit měsíčný a ukazuje – hou – ký čert to jest?

Člun jejich na něco vrazil a byl by, jsa příliš ouzký, 25 málem se překotil. Oldřich se sehnul k vodě, a nějaký mrtvol plynul při člunu jejich. „Ať jsem čertův, tu je Honza Nebojímse,“ zvolal. „Jak ten sem přichází? – To ho časně voda vyhodila.“

Král povstáváje přehnul se k té straně. „Na mou věru, – 30 tentě jest mi pořáde v cestě a hrozí mi i po smrti zkázou.“

„Po jeho, čili po tvé?“ promluvil kat s obyčejným usměchem po prvé za čtyry dny; král neodpovídaje poroučel: „Oldřichu, zadrž; a vyvlekněte ho s sebou až na břeh, aby došel pokojného hrobu.“

Jiřtk. Slavný pohřeb má, věru; v tichém, zrcadelném toku Vltavy.....

Kat. Nehoří mu světlo kolem hlavy velmi jasně? tázal se usmívaje se dle obyčeje.

Oldřich. To ne, ale Vltava mu nák slavně hučí pohřební píseň. — Král se chvěl hrůzou. 5

Na vyšehradských hradbách hemžilo se množství zbrojnošů ukazujících na řeku. „Ký to člun tak rychle vlny dáváví?“ zněla otázka. „Kýž než toho, kteréhož očekáváme; pod kýmž by tak krotla Vltava?“ byla odpověď. „Znáte toho, co stojí vpředu člunu?“ volal hlomoz. „Dobrou noc, pánové!“ pravili jiní, ukazující vzhůru ku královským pokojům. „Již jsou na břehu!“ znělo po chvíli a celé množství hrnulo se ke bráně. — 10

V královských pokojích při naplněných číších a hluboce dohořelých svících seděl řezník Štípek, od spiklých měšťanů pražských prozatím ustanovený setník na Vyšehradě, a s ním spolu měšťanosta a konšelé pražští. „Již jest po půlnoci, bude čas k spaní,“ praví Štípek. „Ano,“ odpoví měšťanosta; „mně zapadají oči, ani nevím, jak se do Prahy až 20 dolů dostanu.“

Štípek. Dnes zůstanete na Vyšehradě spáti.

Měšťanosta. To víte, že nerad zůstávám na Vyšehradě, obzvláště spáti.

Štípek. Dnes musíte. 25

Měšťanosta. Tedy ještě jednou, pánové, na zdraví Prahy!

Všickni. Ať žije Praha!

Vtom zdola slyšeti hlas trouby, uvítající krále, a křik „Ať žije král!“ rozléhal se hradem; po chvíli se rozléty dvěře a král, kat a hluk zbrojnošů stál před uleknutými. Štípka, měšťanostu a konšely odvedli ve vězení pod Neklanku; a po celou noc hluk a troubení z Vyšehradu hlásalo hrůzu spiklým měšťanům, a příchod krále věrným jemu, kterýchžto se do rána velké množství sešlo kolem 30

hradu, pod nímžto Oldřich a Jiřík pro Honzu Nebojímse
hluboký kopali hrob.

Jestliže Jiřík pohřeb Honzův na řece slavným jmenoval,
mohl se teď veselým a hlučným pohřbem nazývati; neb
5 příchodem královým přilákané mnozství u veselém zpívání
a provolávání se hemžilo v polosvětlu temnědoutnajících
pochozí kolem nového hrobu, v kterém Honza Nebojímse,
ještě nad obyčej jeho chladnější, měl spočívati.

Jede rytíř lesem, jede
 na koníku vesele.
 „Co se rdí ty hory šedé?
 Proč jedeš tak nesměle,
 aj koníku,
 můj vraníku,
 proč jedeš tak nesměle?“ atd.

5

J. J. Marek

Čtvrtý den vycházel nad Vyšehradem, co král v něm opět 10
 přebýval; přes celý čas bylo hlučno a veselo v královském
 sídle, neb co věrní královi pánové a rytíři Václava uvítat
 na hrad přicházeli, i sprostý pražský lid, milující krále své-
 ho, hlučně se shromáždil na zápraží hradu, vesele provolá-
 vaje zdraví královo. 15

Kat po celý ten čas nebyl k spatření; zdálo se, jako by
 se opět nanovo byl zcela změnil a jako by čas tento byl
 přechodem k jiné, ještě větší změně.

Čtvrtý den vycházel, v hradě ještě bylo ticho; – růžové
 červánky vyvstávaly za vršovickými pahorky a zlaté obláč- 20
 ky polétovaly před doutnající brunatnou branou jitra. Vlta-
 va se kouřila v ranní páře a za vodou ležící dvory, zahrady
 a hory buď v růžové záři se skvěly, neb v modravém šeru
 se tratily, jak buď k východu, buď v stín obrácené byly.
 Ze zlichovské kapličky, na skalce nad řekou, zvěstoval zvo- 25
 nek svítání, kdy dva zbrojnoši na východním nádvoří vyše-
 hradském se sešli. „Dobré jitro!“ – „A, dobré jitro, Beneši!“
 pravil druhý, „kam dnes máme jeti, jak poručil král?“

Beneš. Na Křivoklad; kat včera o to dal žádati, žádný
 neví proč. Či snad ty víš, Jetřichu? 30

Jetřich. Bezpochyby se chce mstít na těch, kteří ho tam
 ostříhali; proto musí sto zbrojnošů s sebou. – Ale proč je
 teď tak podivný?

Beneš. To je lehce k uhodnutí – dávno neviděl krev; až uzří krev, kterou sám prolil, bude takový, jako bývá vždyc-
ky. On obyčejně bývá podivnější; poněvadž ale na předešlé
5 chování jeho jsme uvykli, přichází nám teď podivnějším
než jindy.

Jetřich. Já mám poručeno za svítání vzbuditi krále, aby
časně se mohlo vyjeti. Zbrojnoši jsou připraveni. – Vtom
přikročili k ouzkým kamenným schodům ve zdi hradební
a po těch vyšli na výstupek hradby k východní straně, kterýž
10 tak byl zrovna nad párou Jezerky vyvýšen, že spadlo-li co
z něho, právě do Jezerky muselo padnouti.

Šero se ploužilo rozlehlým polem vršovickým, za pahorky
ale silně se rozednívalo; chaloupky, za nimiž jasně ranní
záře doutnala, roztroušené po východních kopcích, tvořily
15 před zlatou branou jitra ostré černé stíny, jako by přístrachy
stály na stráži prchající noci.

Jetřich. Již silně svítá; bude čas krále vzbuditi.

Beneš. Já půjdu ostatní svolat. – Beneš odešel a Jetřich
na polní roh zvučně počal troubiti ranní píseň. – Pahorky
20 východní slabě odpovídaly a zvukové rohu i ohlasu mísili
se hustým šerem dolů a ploužili se v sladkém souzvuku po
utichlém hradě, budíce obyvately jeho z ranních snů letních.
Brzo nato bylo hlučno po hradních dvořích, a než slunce
denní dráhy své dostoupilo střed, byl král, provázený ka-
25 tem a některými věrnými pány, s nimiž sto zbrojnošů jelo,
blíž Křivokladu.

„Krásný den,“ mluvilo se ve sboru pánů. „Příliš parný,“
odpovídal jiný; „na noc dostaneme bouři.“

První. Jen aby nás nedostihla na cestě; král chce dnes
30 ještě zas býti v Praze.

Druhý. Nevím; vzdálené hory se v parném poledním slun-
ci třepetají, jako by v rychlosti padaly a zas vystupovaly; –
to nepředpovídá nic dobrého.

Třetí. Jakýžto smutný pohled poskytuje těm horám tento

třepetavý zázvit! A ty lesíky na jejich vrcholích, co zatím ostatní jich díl holý jest, činí je podobny nevěstě pod věncem plačící.

Druhý. A toto smutné ticho v hlubokých lesích; všecko ptactvo se před parnem kryje.

Třetí. To mrtvo. – Všecko klesá vedrem spařeno. 5

Čtvrtý. Kdo smutným okem třeba ve svět veselý hledí, tomu, jako skrze truchloroušku, vše jenom smutně vyhlíží, také svět jenom truchlivý spatřuje. Já dnešní den chválím; mně je veselo. To jasné slunce, to chvění hustých stínů stovčkových dubů po obou stranách silnice, sem tam výhled pasekou na vzdálené hory a v klínu jejich sluncem se bělající jednotlivé dvory, – to všecko že smutně vyhlíží? 10

První. Ne to mi smutné přichází, co jest; alebrž co bude a co nám tento výhled připovídá. 15

Čtvrtý. A co připovídá?

První. Večerní bouři; může býti, že ještě nám na cestě.

Čtvrtý. Veselou bouři! Proměnu v jednostejném trvání pokojných dní. Já neznám nic veselejšího. Toto dmutí a shlukování se černých mraků, které se k zemi blíž a blíže snižují; tyto bílé pružiny v nich, ten zábřesk blesků, hřmot a hluk hromů dálnými horami opětovaný, nato slavné ticho, hučení rozčeřených vln po rozvodněné řece a pak to občerstvení všeho stvoření – 20

Druhý. Nevím, může-li bouře jakákoliv bouří veselou slouti; tato těsná úžina, v které se naše země mezi shlukými mraky, pro které nelze nebe dohlédnouti, plouží, doléhá na strachující se prsa, jako by je i s koulí země v sevřeném klínu chtěla rozmačkati; ty bílé pruhy po černém mraku co bílý kříž na příkrovu rakve – 25 30

První. Hle, kuň katův jak začíná smutně sobě počínati, jako by jezdcovo zasmušení i koně nakazilo.

A opravdově kuň katův, který s králem o několik kroků napřed jel, počal velmi truchliv býti; sklopil hlavu, a svěsiv

uši, lehkým, zdlouhavým krokem šel odtud rozšířenější cestou.

Čtvrtý. Což divného! Parnem umdlený touží po nápoji, mně samému to rozpalující slunce počíná obtížno býti.
5 Půda pod nohami koní musí býti co dláždění pece roz-pálené.

Třetí. Slyš! Co to? – Tak smutně a slavně! – Vtom se blíže nich zdlouha na veliký zvon bilo, třesoucí smutný hlas snesl se nad lesy křivokladské a v parném slunci třepetající se
10 hory opětovaly zvuky truchlivé. Brzo nato slyšeli smutný souzvuk trub a po malé chvíli vjížděli v otevřený hrad křivokladský. Jediný zbrojnoš stál na rozlehlém dvoře; pohřební zpěv vycházel z hradní kaple.

„Kde jest hradní rytíř?“ rychle se tázal král zbrojnoše.
15 *Zbrojnoš.* Hned po dosažení zprávy o Vaší královské Milosti příchodu na Vyšehrad ušel se strejcem svým i s ostatními zbrojnoši, jen několik Vaší Milosti věrných s nemocnou Miládou zůstalo v hradě.

Král. Co znamenají zvuky zvonů?

20 *Zbrojnoš.* Pohřeb Milády.

Král se rychle ohlédl po katu, ale jen pánové jej provázející se sborem zbrojnošů stáli za ním v dlouhém řadu. Král vstupoval po schodech vzhůru ku kapli. Napravo byl vchod k jeho druhdy bytu, vlevo do kaple hradní. Před ní
25 byla vysoká prázdná síň, uprostřed ní stál kat se založenýma rukama, nepohnutelný co socha kamenná, upřenýma očima hledě otevřenými dveřmi v kapli hradní.

Kouř rozžatých pochodní se valil vždy vyšším a vyšším klenutím po kapli a kouřem tím světla pochodní co požáry
30 pozdního večera a plamínky svíce co hasnoucí hvězdy šerými mrákotami vyhlížely; černě oblečené postavy se jako duchové míhaly dýmem tímto. Uprostřed, právě proti malému oltáři zvěstování Panny Marie, stála rakev otevřená, v ní bíle oblečená ležela Miláda; na hlavě měla věnec z bí-

lých růží, které však uvadlé a opadalé již jen jednotlivé po obličejích nad sebe bělejší roztrušovaly listy, po levé straně její ležel jí na srdci katův meč. Podle rakve stálo víko, na kterém dle poslední vůle její bílým, velikým písmem „Ó králi! – dobrou noc!“ bylo napsáno. Na hlavním oltáři za hustým dýmem hořelo kolem obrazu, řezbářským dílem zhotoveného, který svatou Trojici představoval, veliké množství světél až nahoru k soše vzkříšeného Pána Krista, kterážto socha hustým, černětkaným závojem byla přikrytá a zahalená. Nade všecko však jasnější byl obraz svatého Václava pestrými barvami vypálený ve skle okna, o které se parné slunce opíralo; pod ním byl nápis: „Přemyslovec“.

Na obraz tento šedým kouřem hledělo upřeně oko kato-vo, sotva však král vstoupiv do kaple chtěl se k rakvi blížiti, přikvapil kat dlouhými a rychlými kroky až k samé rakvi, a uzřev meč po straně mrtvé Milády a jej uchopiv, tiskl ho k srdci.

Pohled jeho byl nadobýčejně strašlivý; zraky jeho nejvyšší smutek, ostatní tvář zoufanlivé usmání jevily; vlasy vzhůru mu vystávaly a ponejprv bylo viděti jeho vysoké velebné čelo, po němžto veliké krůpěje potu se lily; čelní žíla byla velmi naběhlá a ruce na meči nevolně sice, ale tak silně a pevně sevřené, že by žádnému nebylo lze rozevřítí je. – On chtěl mluvit, přeskřípené však zuby mu v tom bránily; jen opět dobytý na kvapně se zdvihající prsa přitiskuje meč, z hluboka prsou šeptal, takže slova jeho zněly co daleká bouře: „Meči! obraze můj!“ a vztýčiv se i s náramnou rychlostí vyskočiv z kaple, chopil koně svého a ujížděl z hradu.

Král zvolna sejmul bohatou, peřím ozdobenou čapku a zahaliv se v podaný sobě černý plášť zůstal nepohnutý státi, co zatím ostatní jej provázející staročeskou pohřební píseň zpívati počali, kterýžto samými mužskými hlasy pronešený truchlozpěv temné zvuky trub provázely. Daleko

zpěv tento ještě slyšel kat za sebou; brzo temněji, brzo hlasněji zněli zpívající hlasové a dutě se v to mísilo povolné na zvon bití a trub hlas truchlivý. Ba hlasitě, ba temně kat sám k sobě, rukou silně přitom pohybuje, mluvil slova beze
5 všeho smyslu a spojení, často až dětinsky sobě počínaje.

Tak spěchal letem ku Praze. Dlouhým skokem cválal černý jeho kůň s nově nabytou bujností; červený plášť v parném papršku poledního slunce co požár ohnivý dmul se daleko za ním a černé prosté vlasy jeho syčely ve větru
10 horkém, který tamto za vzdálenými horami jednotlivé přenášejí obláčky, zachvíval zde stíny dubů po obou stranách silnice. Byl to hrůznošměšný výjev, ježto se nejlépe k obyčejnému usmání katovu přirovnati dal, jehožto nynější zbouření podivnou, však pro povahu jeho, běda jemu, jen
15 krátkou připravovalo změnu.

Což na věky se zamknou
brány tvé, ó ctnosti velebná,
člověku, vykročil-li kdy z nich?
Zdaž nemožno mu na cestu vyniknouti, 5
z které již se byl vyšinul?

Angelína od Turinského

Tu, tu něco časem pokryto,
co se k světlu vyjevení blíží.

Tamtéž 10

V síni královské na Vyšehradě doutnalo ve vysokém, mramorovém krbu narovnané dříví a osvěcovalo temně rozlehlou, čtverhrannou síň. Naproti dveřím pod bohatými koberci stál na dvou stupních vyvýšený trůn králů českých, od něho vpravo i vlevo sedadla pro stav panský. Po levé 15 ode dveří straně byl krb, po pravé pak čtyry okna, z nichž bylo na krajinu za Vltavou ležící viděti, teď v temné noci roucho zahalenou. V každém uhlu síně stála vždy socha jednoho z Přemyslovců, celá v brnění rytířské zahalena; dlouhé dvě péra, jedno vždy bílé a jedno červené, plápolala 20 s přílbice jedné každé a bledí obličejové postav královských z otevřených vyhlídali hledí.

Po pravé straně trůnu, v levém koutě, stála socha Přemysla Otokara, v pravém socha vojevody Vladislava, který Otona, jehožto socha po levé straně trůnu stála, roku 1111 25 na Křivoklad dal zajmutého zavéztí a teprva roku 1115, podarovav ho velkým dílem Moravy, na svobodu propustil. V posledním uhlu pokoje stála postava Václava Třetího, kterýž roku 1306 v Holomouci oukladně zavražděný byl posledním králem a vládcem nad českou zemí z kmene 30 Přemyslova.

Ostatní síň byla bohatě a královsky ozdobená; zlaté štítý

a znakové k českému království přináležejících zemí byli rozvěšeni po zdích kolem znaku českého, v kterém stříbrný lev český v poli krvavém zrovna nade trůnem se skvěl; ostatně mezi těmito znaky viseli dlouzí staří mečové a nad
5 sochou v každém uhlu plápolali v měnivém světle doutnajícího ohně praporcové čeští.

Kat, na jehožto poručení – které služebníci za vůli královu považovali – síň byla otevřena, seděl při nohou sochy Václava Třetího, hlavu maje podepřenu o sloup, na jakýchž
10 sochy stály vyvýšeny, co zatím dva zbrojnoši na stráži před královskou síní nasledující vedli hovor:

První. Co králi napadlo asi, dáti tuto síň tak pozdě na noc otevřítí, a ještě k tomu dříve, nežli se z Křivokladu navrátil? A já pochybuji velice, že by se v takové bouři
15 navrátil.

Druhý. Což víš, že král dal otevřítí? Jáť bych myslil, že to učinil kat o své vůli a ujmě.

První. Pochybuji. Neb kat by sotva byl poslal o své vůli pro kněze, a ještě pro takového.

Druhý. Cožpak je ti při tom divného? Kat navštěvoval vysoké školy, a jak se zdá, byl mu tento kněz nejen mistrem a učitelem, nýbrž i spolu přítelem; a k tomu, nepřijel-li kat
20 dnes tak podivně změněný domů, že by se mohlo něco podobného státi?

První. To je bouře. Jakž ten vichr touto chodbou skučí, jako by někdo z daleka hlasitě plakal; a jak se prodírá všemi škulinami sem a nazpět.

Druhý. Již musí být brzo půlnoc. Ticho, kněz přichází.

Černá, vysoká, štíhlá postava blížila se sloupením dlouhé
30 a rozlehlé síně, a vystoupivši po několika schodech, stála přede dveřmi královské síně. Byl to v černé roucho oděný kněz; černé vlasy kroužily se po vysokém velebném čele a černá brada zdobila vážný obličej, kterýž podlouhlý, orientálský nos a černé, plamenné, dobrotu srdce jevící oči

velmi krásným a přitom velebným a vážným činily. Pokorně se unížili zbrojnoši před výjevem slavný užas rozšiřujícím a kněz vstoupil volným krokem v síň královskou. Spatřiv kata však tiše sedícího, přistoupil k vysokým oknům a hleděl v bouřlivou noc.

5

Husté mraky se valily z protějších hor, časem rozkřížené bledým bleskem, a vlny Vltavy šly dutě a hučely náramně; kolem byla čirá tma, jen v jednotlivých chaloupkách sem tam se míhala světýlka nízkými okénkami přes zbouřenou řeku. Po chvíli přistoupil kat k oknu a smutným, jemným 10 hlasem, výrazem jemu neobyčejným, jal se mluvit: „Žádná hvězda nesvítí na zamračeném nebi; jednotlivá jen světýlka sem tam se míhají a hasnou, pamatujíce svět na spaní.“

Kněz. Žádná hvězda nezhasne; jen mrak kvapí přes ni; 15 až přejde, bude opět hvězda zářiti jasně. Proč jsi mne dal zavolati?

Kat se kvapně obrátil k světlu, červenavá zář polila obličej, z kterého někdejší hrůza všecka byla zmizela, a mírně i důvěrně pravil ku knězi: „Mistře, já jsem býval žákem 20 a učedníkem tvým, tys mi byl přítelem; já jsem umínil sám nésti tíži osudu svého, nežaluje žádnému; jedna jediná znala původy žalosti mé, ona není více, a já cítím, že nemožno mně samojedinému navrátiti se na stezku, z které jsem nevolný vykročil a na kterou co den vždy víc a více 25 toužím, ach nadarmo, přijíti. Ty mně porad, druhdy mistře můj, ty – –“

Kněz. Mluv! Jak daleko Bůh mně propůjčil sílu, snažím se tebe nazpět navrátiti.

Kat kvapně vstoupil před sochu Václava Třetího, a ukazuje 30 prstem na ni, s obyčejnou náruživostí „Tento jest prapocem mým!“ zvolal; studený vítr zaskučel rozlehlou síní, rozvíraje plameny ve vysokém krbu, a rudá záře červeno zbarvila bledý obličej sochy posledního Přemyslovce. „Ha!“

vzkřikl kat jednou rukou zakrýváje obličej svůj, druhou bolestně, co v křečích, svíraje jílec meče svého. Venku z daleka hučel hrom.

Kněz. Tento jest praotcem tvým?

5 *Kat.* Ano, tento! Tento, jenž v první mladosti své co král uherský, ožralství i životu nepořádnému oddaný, z padlé dívky zplodil otce mého; (divěji) a tak se stal původem syna (s ousměchem) v hříchu,.....

Kněz. A opustil –

10 *Kat.* Ó ne, on zanechal potomkům svým jmění veliké, ale on též mně zanechal vědomí, že – oh! – Již co malé pachole bloudíval jsem samotný a zoufanlivý, všemu stvoření se vyhýbaje, po krajinách pustých, proklínaje pád báby své, a – Otec, který v živobyті celém nespokojené na
15 statku matkou mu odevzdaném trávil dny, potvrdil na lůžku smrtelném doptávajícímu se synu zprávu tuto. Matka pro smutek můj a zoufanlivé moje chování již dávno se utrápila; osamělému strašné se duchem křížily myšlenky, jenže jakási temná touha mě vábila v zemi českou, abych
20 pohleděl na kolébku otců svých.

Kněz. Duch strážný tě vábil –

Kat. Ó tenkrát! Bylo krásné podletí, odpoledne, ani nejmenším větrem nepohnutý stápl květoucí bez po břehu Vltavy v stříbrné vlny dlouhé větve, když jsem se blížil. –
25 Ve mně bylo tišeji, slavný, vážný pokoj se rozkládal v prsou mých. – Ó ten obraz tkví věčně v duchu mém! – Nízké chaloupky a bílé věže vyhlídaly kolem široou krajinou z květoucího stromoví, vzádu rozlehlá Praha, za Prahou modraly se pahrbky, nad Vltavou stál nový hrad královský, málokterý lehký obláček plynul nad věžmi jeho – a přede
30 mnou, na hrdé skále nad řekou, strměl v parném slunci v modrojasný blankyt bezestinný, slávou korunovaný Vyšehrad, na kterém již otcové moji nevládli více. – Já stál jako zkamenělý, vřelé slzy lily se po tváři mojí.

Kněz. A uvečer jsme tě našli ležeti bez sebe proti Vyšehradu, ruce hluboko zaryté v parném písku na břehu Vltavy; pod čelem tvým byl písek promoklý.

Kat (mírněji). Vy jste mne přijali na vysoké školy; ty jsi byl mistrem mým, ty jsi mne učil mysliti, a byl-li jsem dříve nespokojený, tedy teď nespokojenost má nejvyššího stupně dosáhla; rozum můj zbloudil z pravé stezky, jak již dříve pro povahu mou lze bylo se nadíti; já, spustiv se náboženství, nevěřil jsem v Boha, v nesmrtelnost, svět se mi protivil, živ býti jsem nemohl a umřítí jsem nechtěl!

Kněz. Strašný obraz našeho století, já bych –

Kat. Já jsem miloval každé zvíře, každé květině bál jsem se ublížiti, věda, že jednou sejítí musí, a maje za to, že pobytí její zde to jediné jest, čím se může honositi. Já jsem miloval každého člověka pro lítost nad jeho neštěstím, také jsem však i každým člověkem opovrhal pro bídnot jeho, a proto jsem opovrhl i sám sebou. Ničeho jsem sobě posléze nevážil, a oddaje se životu nepořádnému, přál jsem zapuditi myšlenek svých; chtěje udusiti jemnocitnost, kteroužto jsem i dílem za příčinu svého neštěstí a nespokojenosti své považoval, cvičil jsem se v ukrutenstvích; a kdy ostatní lid se domníval, že z rozkoší jsem se oddal životu nepořádnému i ukrutnosti, byl to jen strašlivý posměch, jaký jsem si ztropil z člověčenství a jakým jsem i sebe sám nanejvýš tryznil. (Divoce.) Já jsem se stal katem Václavovým, a kde otcové moji žezlem i mečem vládli, vládl jsem já jejich mečem toliko. – Obyčejná hrůznost a usměch vracely se v obličej jeho, až po chvíli mírněji počal:

„I poznal jsem dívku; ona zvěděla osud můj, ona mne chtěla mně samému navrátiti zpět; ona budila udusenou touhu po cíli slavném, jaký jsem v letech mladosti chtěl dosáhnouti, – ona – není více!“

Kněz. Nešťastníku!

Kat. Jene, já jsem chtěl se vrátiti k stezce opuštěné, chtěl

jsem očistiti zneuctěný meč, jediný pozůstatek otců svých, věrný obraz můj; i toužil jsem po vysosti, po slávě otců svých – (strašným výrazem:) Nadarmo!

Kněz. Těžko jest se navrátiti na dráhu, z které jsi se
5 vyšinul; dosáhnouti slávu otců svých – již nemožno!

„Ha!“ vzkřikl vzteklým smíchem kat a jedním skokem seděl na stolci králů českých, jednou rukou tiskl svůj meč, druhou se pevně držel trůnu, jak by ho někdo z něho chtěl svrhnouti. „Jene! Huse! Cože díš?“ tázal se polou bez sebe.

10 „Nemožno!“ opakoval tento.

Oběma rukama chopil se kat černých vlasů, hluboký smutek, divoký smích a zoufanlivý úmysl hrály obličejem jeho. „Ó králi! dobrou noc!“ zastonal zhluboka, vztyčil se
15 co ve velikých bolestech vzhůru, než kolena mu sklesla, on padl k nohoun trůnu na kamenné stupně; a v rozevřené dlaně skrýval obličej svůj. Silný víchř zaskučel síní, všechny štíty zařinčely po zdích a hledí na přílbici sochy Václava Třetího skleslo samo sebou, přikrývajíc obličej královský; oheň se opět rozňal a světlo jeho co krvavá zář obklíčilo
20 kněze Jana Husa, který nad padlým v modlení rozprostřev ruce, obličejem k bouřlivému nebi obrácený mluvil: „Nešťastný, marněť namáhání tvé; boj srdce dobrého s hlavou zlou nepomine nikdy, nevolný klesneš nazpět vezdy v náruživost starou, a jen chladný hrob vrátí pokoj svedenému,
25 však velkému srdci tvému; bohdej že brzo!“ – Venku ráz a ráz burácel hrom, blesk za bleskem osvěcoval krajinu protější a divoký třeskot trouby ohlašoval příchod králův.

Po chvíli vstoupil Václav v síň královskou, a vida kata na zemi ležícího, silným hlasem poroučel: „Než slunce vy-
30 jde, sejdou zajatí naši mečem katovým!“ Kat rychle sepal se vzhůru, jako vyděšený patřil kolem sebe; pak chopiv se meče svého, spěchal ze síně. – Bouře umkla, oblaky černé se rozpustily v déšť a husté krůpěje bičovaly rozčeřené vlny. –

Po bouřlivé noci krásné vzešlo jitro; na oblohu jasno-

modrou vystupovalo zdlouha, vážně a velebně jasné slunce za pahorky vršovickými. Na východním náhradí byl ve velkém kole sbor zbrojnošů; uprostřed nich vysoké, červeně přistřené lešení. Na tomto stál kat, levá jeho ruka jako ztuhlá ukazovala na mrtvoly bratra Milády a strejce jejího, 5
pravá byla opřená o krvavý meč. S hrůzným usměchem, jako přimrzlým v bledém obličejí, a očima daleko rozevřenými hleděl kat co oslepený ve tvář vycházejícího slunce. Malý zvonek rozesílal z vížky vyšehradské stříbrný zvuk 10
prvním jitem; snad slavil východ slunce na modročisté nebe, snad želel smrt stínaných? – čili ouplný západ hvězdy katovy? –

Král Václav s naplněnou číší v ruce hleděl v krvavý dvůr z vysokých oken bytu svého.

DOSLOV KE KŘIVOKLADU*

Ó radostné cestování!
Čtvero pánů na vozíku;
jeden dřímá, druhý zpívá,
třetí dýmá, čtvrtý zívá!
Vozka kleje na kozlíku. Hahaha!
Ó radostné cestování!

Čelakovský

o

10

PROLOG

Stará pravda jest, že kdy obyčejně veselý a rozmarný člověk se přetvařuje a smutným se staví, mnohem více k smíchu poňouká; jakož i obráceně člověk smutný a truchlivý, kdy se k veselosti nutí, jen více a více rozesmutní, tedy
15 ani mně nebuď za vinu přičtěno, jestli obveseliti chtěje jen rozesmutním. Již na počátku povídky chtěl jsem nasledující omluvení položit, věda ale, že předmluvy z počátku položené valného štěstí nemají, kladu předmluvu tuto na konci, maje za to, že tak beze všeho jiného přičinění se tato
20 předmluva domluvou stane, a tudy snad již žádné jiné domluvy více potřeba nebude.

* Doslov tento chtěl jsem perem než obyčejně rozmarnějším a veselějším psáti, a právě kdy péro do ruky беру, dojde mne zpráva, že jeden z mých známých, ano z mých přátelů mohu říci, totiž Pavel
25 Hampe, pozemskou pouť svou dokonál, a tedy i tenkrát stížnosti mé, že veselým slohem cokoliv píše, se mi nezdaří, bude doslov tento důvodem.

Poznamenání pro pana redaktora

I

SCÉNA

Čtyry dlouhé stěny, nad námi, pod námi a z každé strany jedna; dvě krátké, skoro co stejnostranné šestihraníky, na obou koncích. To jest naše jeviště. „Snad rakev dokonce?“ 5
 Ne – rakev ne! – ta ne!! – – Pod námi hrčí čtvero bystrých kol po silničné půdě, před námi klope osm koňských kopyt, nad námi šlehá a práská vozkův štihlý bič a za námi leží Praha; zkrátka jeviště naše jest společník, který z Melníka do Prahy a z Prahy na Melník, dvakráte tuším za týden, 10 často tu nejmíšenější společnost dovází.

2

OSOBY

Vpředu seděl kapucín, celý do kázání, které při nastávající slavnosti v Melníku míti chtěl, zabraný, podle starého 15 vousatého žida, obličejem k stěně přední obrácený. Za těmito jsem byl já s jiným, mladým židem, za příčinou obchodu cestujícím, který v časopise, tuším že v Bohemii, divadelní zpravu četl; poněvadž časem něco – „den Herrn Rezensenten rezensiren“ – mumlal. My čtyři, já, starý žid, mladý 20 žid a kapucín, seděli jsme 'zpočátku tíš, zato ale za námi dva studenti hlučně rozmlouvali. Povědomí mně přicházeli, že jsem je v kafírně v Celetné ulici vídával; nepochybně vlastenci, neb ustavičně vzdělanější češtinou hlučný hovor vedli. 25

Věnceslav (študent první). Já vám za to stojím, pane, že v naší krajině čtvrtý pád od slovíčka *já*, to jest *mne*, jen s hrubým *e*, a ne líbým *ě* vyslovují, jakož i *mě* jen bez *n*, a ne tehdy *mně* vyrčeno bývá.

Svatopluk (študent druhý). Ve vaší krajině, může býti; já ale vzdy jsem měl za to, že *e* bez puntíku jen proto se píše, aby se čtvrtý pád od třetího tím jistěji v písmě rozeznal, a co se mě dotýče, že se jako v slovu *město* co *mně* vyslovuje.

Věnceslav. Co, že se říká *mněsto*? – U nás jen *město* jako *mjesto* vyslovují.

Svatopluk. Tedy u vás chybuji.

Věnceslav. Nebo u vás?

Svatopluk. Pane, dovolte! V Praze –

Věnceslav. – panuje zkažená čeština, – a –

Kapucín (hádáním jejich v předřikávání kázání svého vytrhovaný, rychle se k nim obrátil, až by podle sebe sedícího žida starého byl shodil, a v duchu kázání svého na ně spustil). Rozmilí bratři a sestry v Kristu, spasiteli našem –! Buďte tíší a pozorujte – (Študenti umkli a kapucín šeptem, čím však dále, tím hlasitěji kázání své předřikával, k čemuž žid starý, v modlitbách pohřížený, šedivou hlavou kýval.)

Svatopluk (mírněji). Dovolte, co to vezete za spisy s sebou? –

Věnceslav. Poslední čísla Květů českých vezmu s sebou na svátky, nebude-li doma co jiného dělati.

Svatopluk. Dovolte, ať se podívám –

Věnceslav (podáváje mu požádané listy). Což jste nečetl čísla tato?

Svatopluk. Četl, ale –

Mladý žid. Erlauben, meine Herren, daß ich so frei bin, Ihnen zu bitten, was sind das für –

Věnceslav. To jest české –

Mladý žid. Ah so! Ich kann böhmisch nicht lesen, ver-
stehn ja. – (A vida, že študenti o časopisu počínají rozmlou-
vati, stal se pozornějším.)

Svatopluk. Přece; kdyť pak jsem věděl. Ukončený jest 5
Křivoklad, jen doslov má nasledovati.

Věnceslav. Ano, ukončený – Já ale žádného ukončení ne-
vidím.

Já. Dovolte, pánové! Já spisovatele Křivokladu znám
a mohu vám říci, co v doslovu stojí. Že povídka ta zcela 10
ukončená není, připouštím, ačkoli celý smysl svůj a ideu
hlavní rozvedenou má; neb povídka ta jest jen výjimek
z větší práce, která, pozustávající ze čtyř neb pěti povídek,
od hradů, na kterýchžto se děj koná, svůj název beroucích,
teprvá celý román pod názvem *Kat* v sobě uzavírá. 15

Věnceslav. Ah tak? To jest jiná. Ale i uprostřed se nalezají
místa, která docela jsou neurčitá.

Já. Připouštím. Ale i uprostřed, ba proto, že do časopisu
psána jest, a tudy jen zkrácená povídka, ano jen kostlivcem
povídky býti musí, ba z jiných příčin – 20

Mladý žid. Erlauben, meine Herren – ich verstehe just
nicht alles, was von Sie gesprochen wird, aber im Komet,
Sie kennen diese herrliche Zeitschrift? –

Já. – musilo se mnoho vynechati, a tudy neurčitá a za-
temnělá místa se takovými stávají. Pro osvětlení některých 25
zatemnělých míst chtěl spisovatel, jako pan Langer ve
svém Rukopisu, hvězdiček nasázeti, ale proti vůli jeho místo
hvězdiček jen několik puntíků se tam nalezá –

Mladý žid. Auch der Planet, der Hebe, die Abendzeitung,
das Morgenblatt, der Deutsche Horizont – 30

Já. Držte hubu a nevytrhujte nás –

Mladý žid (obracuje se, šeptal). Unpolirte Bömaken!

Kapucín (v kázání hlasitěji a ohnivěji). „A co pravil na
to tento?“ táže se prorok.

Mladý žid (brumlaje). Ungehobeltes Volk.

Já. Tato místa teprva v celém románu budou –

Kapucín. „Koukol v pšenici čisté –

Já. vysvětlená –

5 *Kapucín.* buď vybrán a –

Já. a teprva celý spis

Kapucín. buď uvržen v plamennou pec!“

Já. tak bude sám v sobě uzavřený. –

10 *Kapucín* (pokračuje v kázání, blíží se ku konci). A tak i vy –

Já. – rozmilí vlastenci!

Vozka (na kozlíku). Hou! (Vůz zastavil, vozka rozhodil plachty. My stáli uprostřed Melníka a lid, slyšící hluk ve voze, stavěl se kolem.)

15 *Kapucín* (povstana, končí kázání své v největším ohni se silným výrazem). – jestli se nepolepšíte, v oheň věčný uvrženi budete. Amen.

Lid (kolem stojící). *Amen.* Dejž to nebeský Pán Bůh!

Ω. ω.

20

EPILOG

Těší mne velice, jestli čtenářové moji ještě něco očekávají,
– já jsem hotov.

VALDEK

Co to tamhle – prosíme tě,
pastýři, pověz –
co to tamhle se vypíná
za zbořenou věž? 5
Okolo ní zřícenina
kamení seje
a z jejího klína vrchol
borový chvěje.
Šnajdr 10

I

Pod Karlovým tejnem v hustém lese přivítala hlásně kukačka slavné jarní jitro, vesele zněl ranní zpěv kosů a drozdů tmavými lesy, z nichžto jako i z rychlotoké Berounky ranní vystupovala pára; hlásně kvákali havrani nad černými se vznášející lesy, když dva pocestní po skalnatém břehu Berounky blíže Karlového tejna ku Berounu se ubírali. Jeden z nich, již velmi sestarálý, krátké zvířecí spodky máje a zelenou kazajku, klobouk široký hluboko v učerněný obličej vtisknutý, táhl za sebou nemalý trakař, na němžto, jsa uhlíř zavaldecký, do Prahy každoměsíčně uhlí dovážel, za stržené peníze opět rozličné potřeby domů přivážeje; což i tenkrát učinil a teď právě domů, to jest do své chalupy v hlubokém lese za Valdekem, se navracel. Druhý byl hutník z Komárova, as padesátiletý, černě zarostlý vysoký muž. Kazajku sléknutou měl hozenou přes ramena a rukávy od košile až pod ramena vyhrnuté, takže sílu jeho žilnatých rukou lehce bylo poznati. Čas po čase za řeči s svým spolucestujícím srážel svou holí kamení dolů z břehu do řeky. Právě přicházeli k místu, kde se vrchy, obkličující Karlův tejn, dělí, takže nejvyšší věž jeho jest k dohlédnutí, když nádeník z komárovských hutí takto počal: Slyš, uhlíři,

poohledni se na Karlův tejn; jak ta věž divně mezi tou ranní parou vůkolních lesů vyhlíží, jak by tam v povětří vystavená byla. – Máš pravdu, Josko, odvece uhlíř; ale musí to být nesmírná výška, ty vrchy kolem jsou tak vysoké, a ta věž je přece převyšuje. Zdaž asi náš král teď jest bytem na Karlovém tejně – .

Hutník. Tuším, že sotva; ty časy zašly, kde jeho slavný otec na svém tejně více než kde přebýval. Nynější král má v Praze co dělati, by tam pokoj mezi měšťany udržel, neb jsou s ním velmi nespokojeni.

Uhlíř. A co opět proti svému králi mají? – Každé chvíle jim něco není vhod. To král ne aby při nich králem, ale služebníkem byl a vše jim po vůli činil. –

Hutník. Tomu ty čerta rozumíš – . Železo jest tvrdý kov, ale náš král jest ještě o mnoho tvrdší. U něj není hlava více než co vrbový peň. Dnes ji ještě máš, a zejtra bez vsí příčiny jsi na poručení královo o hlavu kratší – Tak se to teď děje v Praze. – Není tomu ještě desíti let zouplna, co nechal Jana Nepomuckého v noci z mostu hoditi? – A proč? – Že svou povinnost konal! Že mu nechtěl vyzradit zpověď královny! Pak Němcům více přeje než Čechům, proto také na něj velmi laskavi nejsou Pražané; není na tom dost, že nevinné hubí, vinni co jsou, ty zajisté zůstávají bez trestu. Loupežníků máš po zemi, jak by je nasíl. I páni i rytíři nestydějí se za takové řemeslo. Tu máš ku příkladu vašeho Valdeckého. –

Uhlíř. To máš pravdu, Josko. Tenť leží ve dne v noci v lese, kdy jen jakého kupce očekává, navzdor pláči a prosbám své dcery; ta jen ještě časem že některému, jenž v klepetách starého Valdeckého uvízne, opět z nich vypomůže. A ještě o trestě od strany krále, ač dosti často na Žebráce bývá, ani zmínka se neučinila.

Hutník. Tu to vidíš. – Jen jednou vím, že král jednoho z těch pánů potrestal. Byltě to Markvart z Vartemberka.

Ten bydlel na Žlebích a odtud veliké a velmi často činil kupcům pražským škody, kteří tak dlouho krále o pomoc a aby tomu přítrž učinil, žádali, až se král posléz rozhněval a tam Jana Paběnického, pak Koloveckého z Břízy a Janka z Šanova poslal, by mu to zapověděli. Těm dal odpověď, že chce s králem o tom oustně promluvíti; po jejich pak odchodu tropil to hůře než dřív. Tu král nevěděl jiné pomoci, než že proti němu poslal Jiříka Mutinu z Skalky a Matěje Dobrovodského. Já byl tenkrát bez služby, i přijmul jsem pod nimi službu a táhli jsme proti Žlebům, které jsme dobyli a rozbořili, mimo to jsme ještě Rohožec a Zbiroh vzali; načež jsme přišli k rozpuštění a já tady v komarovských hutích chalupu koupil a službu dostal. To máš teď as osm let.

Uhlíř. Jakpak ale přišlo, že teď zas jsou měšťané s králem nespokojeni?

Hutník. Jak jsem ti již povídal, přeje král více Němcům nežli Čechům, z čehož se Čechové nemálo horšejí. I scházeli se Čechové a hleděli, jak by mohli ty Němce svrhnouti, ježto král konšelami nadělal. To se král dozvěděl dal nějakého Jána přijmím Hejtmánka od Bílého nedvěda, pak nějakého Jiříka od Zlaté husy vzíti a stínati, taktéž purkmístr pražský brzo nato byl stát. Tak měšťany proti sobě popudil, však i u pánů jinak nebylo. Těm také kde mohl škodil, pak od hry ke hře, od kratochvíle ke kratochvíli se potácel, o zem se ani za mák nestaraje. Tu si páni někteří položili sjezd v Králové Hradci, chtějí krále za to žádati, by se země více ujímal; král pak dozvěděl se o tom sněmu dal Hrozka na Čbáně a Jiroše na Hradišti skrze to sněmování vzíti a stínati; tak zas i pány sobě učinil nepřáteli; a by své ukrutnosti korunu konečně na hlavu postavil, dal druhého kněze bez příčiny do Vltavy hoditi. Tu i páni i měšťané proti němu se zvedli, on pak z Prahy ušel na nový hrad, jež si dal za Vyšehradem postaviti, a teď buď tam, buď na Žeb-

ráce přebývá, měšťané pak hledějí jej kde můžou v svou moc dostati, pak by se mu zajistě šeredně odsloužili. Tak to teď v Praze vyhlíží. –

5 *Uhlíř.* A když jsme tam včera byli, zdálo se všecko tiché být.

Hutník. O to ty se nestarej; – to víš, před největší bouří bývá vždycky nejvíc ticho, ani větřík nevěje. To máš v Praze; na venku to líp nevyhlíží. Páni vědouce, že král žádné moci nemá je potrestati, loupí a chytají bohatější
10 pocestné kde můžou, a přitom ještě také králi na službu pasou.

KARLŮV TEJN

I

Což na věky se zamknou
brány tvé, ó ctnosti velebná,
člověku, vykročil-li kdy z nich? 5
Zdaž na cestu mu nemožno vyniknouti,
z které již se byl vyšinul? –

Angelína

Po smrti krále Václava Čtvrtého vznikly v Čechách
strašlivé různice; – nejenže pro víru mnohé bylo krvepro- 10
lití, ale i příčinou volení krále mnohý byl boj. Jedni, nazví-
ce ze stavu panského, žádali míti Zikmunda, bratra Václa-
vového; druzí volili Korybuta, kníže litevské; jiní dokonce
bez krále býti chtěli, řkouce, že svobodnému lidu českému
neslušno krále poslouchati. Po celé vlasti, ztud' kde Vltava 15
se rodí, až ku kolébce vážného Labe, rozléhal se strašný
války hluk, a země česká, co Médea druhdy, honosila se
vraždou vlastních dítek; – nebylo noce, v níž by rudý požár
nebyl zvěstoval, že buď klášter, neb ves, ba i celé město, za-
pálené vztekem nepřátelským, popelem lehá. Mezi tím 20
časem přijelo kníže, Korybut, na žádost měšťanů pražských,
s strejcem svým, mladým Viasilím, do Prahy, přivedouc
s sebou pět tisíc zbrojného lidu litevského, načež se i Pra-
žané s jinými městy usnesli jej veřejně na náměstí staré
Prahy korunovati. Tomu však se páni protivili, a když Pra- 25
žané proti vůli jejich tak učiniti usilovali, vzavše korunu
s jinými ozdobami královskými, tejně na tejn Karlův ušli,
před kterým však Pražané se položivše, jej ve spolku s kní-
žetem Korybutem i s pomocí Litvínů jeho mocně dobývati
počali. 30

Půlnoc kryla šírou českou zem, právě hlásný oznamoval
dvanáctou hodinu, když mladý jezdec na hrdém oři z brány

Oujezdské na silnici, která z Prahy na Zbraslav vede, vyjížděl. Hluboko se uklonil vrátň bránu za ním zavíraje a stěžeje těžkých vrat co poslední chropot raněného temnou nocí zněly. Jak bylo viděti, dokud pochodeň, kterou strážný
5 vzhůru držel, jezdce osvěcovala, – byl tento vysoké postavy, temné kadeře poletovaly kolem krásného obličejce a skrz ně, co blesk černými mraky, proráželo plamenné oko jezdcovo, zdali černé neb modré, nebylo k rozeznání; – tmavé barvy byl oděv jeho, černé pero klonilo se s čapky stkvostně
10 ozdobené a lesklý meč řinkaje odrážel se od stříbrné ostruhy. Povyjeda na silnici spěchal kůň jeho dlouhým skokem, až se od podkov jiskřilo a dusot se rozléhal šířinou pokrytou nocí; kdy však sešel se silnice a přes suchopar rozlehlý mezi silnicí a Vltavou volně kráčel, takže krok jeho slyšeti nebylo,
15 zdálo se jezdcovi, jak by někdo rychle za ním pospíchaje jej dohoniti hodlal, ohlížeje však se pro šerou noc nemohl ničeho za sebou rozeznati. Jinoch naproti skále, na které za řekou hrdý vzhůru strměl Vyšehrad, přijeda, zarazil, a hledě na druhou stranu, za dlouhou chvíli tiše zustal státi. Za
20 vzdálenými horami právě vycházel měsíc a prohlídal jetvemi hustého zálesí, však jen časem šeril na řeku černou, zastřený jsa časem roztrhanými oblaky, a báně vyšehradské dlouhý po Vltavě síly stín; porůznu se míhaly co skrz tmavou roušku hustou mlhou bledé hvězdy; – ticho vůkol; –
25 nad Vyšehradem i nad celou Prahou, jenž v prvním, uspána mutnou jednostejnou písni Vltavinou, dřímala v usnutí, rozprostřel pokoj, časům tēm neznámý, peruť svoji; kolem ani znamení života, jen nad řeku kde hrobní Vyšehradu dosahovala kaple, osvěcovala časem lampa dohořívající
30 okénka okrouhlá, časem beze světla jen se míhala. Hlasitě vzdechl jezdec: „Vyšehrade, sláva tvá zachází!“ „Zachází!“ vtom se ozval hlas, jak by od protější skály odražený dutě odpovídal ohlas, však mnohem hrůzněji a smutněji, nežli jinoch to byl vyslovil, a vysoká se postava před koněm

zdvíhla, z rozevřené jak by vystoupila země. Vtom vykročil z šedých mraků měsíc a jinoch spatřil vysokého, v červený plášť zahaleného starce před sebou státi, an se o dlouhý meč podepírá; – hrůza jakás, nikdy necitěná, lila se z vraskovitého, šedě obrostlého, nanejvýš však vážného obličejě 5 v jasný zrak jinocha a jasným zrakem v jaré srdce jeho; ba i kůň uleknutý nazpět odskočil.

„Jako světluška na druhé straně,“ pravil dutým hlasem stařec, „tak Vyšehradu zachází sláva; Přemyslovců slavný v zapomenutí přišel rod, a toho z nich, který ještě žije, hrozí 10 se i ten, kterému se koří; – než vbrzku sklesne Vyšehrad a pohřbí jej i vlastní slávu svou!“ Přitom pravou rukou na Vyšehrad ukazuje, jiskřícím zrakem hleděl po silnici ku Praze. Jinoch nasledoval prst starcův a obrátil zrak svůj na Vyšehrad, jehož temné zpustlé věže se koupaly v stříbrném 15 světle paprsků měsíčných; – lehký obláček měsícem políty rozrážel se o nejvyšší věž, jejížto dlouhý stín se rozložil přes řeku po vybledlé půdě; jako zeď hřbitovní stály hradby bílé a za nimi temné stavení co náhrobek zapomenutého reka, na němž jasně měsícem osvětlená okna modravě doutnaly co žertvy zapálené po něm tajemnými duchy. „Kdo 20 jsi,“ obrátil se jinoch k starcovi, „že zde bloudíš co přístrach noční a děšíš krev z obličejě samotného poutníka?“ „Samotného pravíš,“ rce starce, „ohledni se!“ Ohlédl se jinoch, a nevysoký, ale ulehlý muž černě zarostlý blížil se s tasenou 25 dýkou v ruce bezzvučnými kroky; vida však, že se jinoch sahaje po meči ohlíží, a užřev starce, vyzvolal: „Starče, chraň se pomsty!“, pak rychlým krokem kráčel ku břehu, a vrhna se v řeku, dlouhými tahy na druhou stranu plovál. Mlče sáhl jinoch po svém luku, stařec však, ruku mu zadržuje, pravil: „Nech jej, rukou tvojí nemá sjíti, hodina jeho nevypršela ještě;“ pak za plovajícím silným volal hlasem: „Až slunce bude vycházeti, shledáme se v Jakobovém mlej- 30 ně.“ Duté „ano“ zavznělo z vln, pak zas bylo kolem ticho.

Načež opět k jinochovi se obrátiv, vece: „Viasilji! Viasilji! Nejezdi tak neopatrně v krajích těchto, sice nad mrtvolem tvým plakati budou Vitold i Korybut, i – – smutná Bohdána!“

5 „Ha, kdo jsi?“ s podivením zvolá jinoch, „kdo jsi, že známo tobě tajemství mé?“ –

Stařec. „Kdo jsem, těžko mi říci; – předkové moji vládli na Vyšehradě žezlem i mečem, – já – mečem – i králem!“ –

10 *Viasilj.* „Já jsem tobě povinován životem mým; rci, jak lze mi se tobě odměniti?“

Stařec. „Mně se odměniti, to tobě nelze; – co svět tento může dáti, mně jest ničím. – Však tou samou cestou vede nás oba pouť naše, ty hodláš v klášter panenský –“

Viasilj. „Ha, i to víš?“

15 *Stařec.* „– já jdu na Zbraslav; tvůj-li kůň volným krokem pujde, kráčejsme spolu tak dlouho, až tam, kde Vltava s Beroučkou se schází, nám bude se rozejíti. – Pouť má mne vede k hrobu přítele mého i krále; – nežli jitro bude svítati, musím býti blíž Prahy –; ty beztoho také dříve nepřijdeš
20 v klášterní chrám než první papršlek sluneční, proto vůle tvá jest-li v tom, vejdi se mnou v hrobku Václava krále.“

Viasilj. „Dávno jsem přál viděti muže toho, který tak málo vážil sobě koruny i cti královské; – klášter zbraslavský tehdy kolébkou snů a hrobka tamější svědkem jest nicos-
25 ti jeho?“

Starec. „Na žádost přátel jeho, obávajících se, by od rozlíceného lidu tělo jeho (s usměchem) po smrti ještě pohaněno nebylo, odvezl jsem jej tejně po vodě do kláštera zbraslavského a připravil jsem mu byt tichý podle manžel-
30 ky jeho, královny Johany. Byla jasná noc, jako dnešní, kolem slavné ticho, jen stříbrné vlny provázely pohřeb náš a hlučná Vltava zpívala nejlepšímu králi píseň pohřební. Ó vpravdě to byl pohřeb královský!“

Nato umlkli oba a ostrým krokem spěchali k Zbraslavu.

Oblaky se rozprchly a měsíc stál jasně na nebi; hvězdy se zhlížely v krupějích rosných po listí křoví na mezích cestu broubících i v řece rozlehlé; kolem jako by vymřelo, jen časem lehký člunek spěchal okolo nich po řece dolu. Jinoch ohlížel se na vše strany krajinou, starc ničeho si kolem 5 nevšímaje hleděl v zem.

VIASIL VIASILOVIČ

5 Neplačtež mrtvého, aniž jej litujte, ale
ustavičně plačte příčinou toho, kterýž od-
chází, neb se nenavráti více, aby pohleděl
na zemi, v níž se narodil. Když vyjde z vlasti,
nenavráti se více; ale kamž jej zastěhuji, tam
v tom místě zemře, a země této neužří více.

Ž Jeremiáše proroka

I

10 Usílím všecken lid vznojen
i každý meč krvi napojen,
jenž jest krvi poplul tako,
že nemož v nožnice nikako.

Český Alexander

15 Po smrti krále Václava Čtvrtého vznikly v Čechách
strašlivé různice, nejenže skrze víru mnohé bylo krvepro-
lití, ale i příčinou volení krále mnohý byl boj. Jedni žádali
míti Zikmunda, bratra Václavového, druzí Korybuta,
bratra knížete litevského, a jiní dokonce bez krále býti
20 chtěli, řkouce, že lidu svobodnému neslušno krále poslou-
chat. Po celé vlasti, ztuď kde Vltava se rodí, až k horám
Krkonošským rozléhal se strašný války hlas, a země česká,
co druhdy Médea, honosila se vraždou vlastních dítek;
i nebylo noci, v níž by rudý požár nebyl zvěstoval, že buď
25 klášter neb ves, neb i celé město, zapálené vztekem nepřá-
telským, popelem lehá. To se dalo od roku 1419 a trvalo až
do roku 1436. Mezi tím časem přijel kníže Korybut s strej-
cem svým, mladým Viasilem Viasilovičem, do Prahy na
žádost měšťanů pražských, přiveda s sebou 5000 lidu litev-

ského, načež se i Pražané s jinými městy usnesli jej veřejně na náměstí pražském za krále českého korunovati. Tomu však se páni čeští protivili; a když Pražané proti vůli jejich to učiniti usilovali, vzavše korunu českou s jinými ozdoba-
mi královskými tejně na Karlův tejn ušli, a zde obleženi
jsouce od Pražanů pod vůdcem Hedvíkem a vojska litev-
ského pod správou Korybuta a strejce jeho Viasila, za
dlouhý čas statečně se bránili. 5

Bylo to roku 1422; hlásně přivítala kukačka v tmavém lese pod Karlovým tejnem slavné jitro, velebné slunce
vstávalo nad horami a Karlův tejn se v růžové jasně stkvěl
záři; ranní páry vystupovaly z blízké řeky Berounky a
v divných podobách se nesly nad tmavými hvozdy, rozra-
žené jsouce rychlými křídly tudy letajících a hlásně
volajících havranů; dojemně a slavně zněl kosů a drozdů
hlas, pronášeje ranní chválozpěv, když dva z měšťanů
pražských, kteří obležený drželi Karlův tejn, pod rozlehlým
dubem v hlubokém lese odpočívali, spolu rozmlouvajíce. 10

„Věř mi,“ pravil první, muž vysoký a zarostlý, jemuž
jméno bylo Hora, „že skoro již mě omrzelo zde ležeti a
každé chvíle hotov býti buď zdraví své, neb dokonce život
svůj ztratiti; a proč? Že chceme Korybuta za krále míti;
a že koruny nemáme, níž by jsme jej korunovali. Zdaž by
nemohl býti králem nejsa korunovaný, než aby za tak
dlouhý čas, a to ještě nadarmo, jsme ji zde dobývali;
a chce-li korunovaným králem býti, nechť si zde leží a
koruny dobývá; my by jsme lépe učinili, kdyby jsme se
domu k zanechanému řemeslu navrátili.“ 20 25

Načež druhý, meč vytasený otíraje a pilně ohledávaje,
odpovídá: „Nebuď pak tak vrtkavý; jednou jsme tomu
chtěli, zdaž podruhé máme tomu nechtíti? Nehodno jest
může tak lehce prve vyvoleného teď zavrhovati a více
nemíti do sebe stálosti, než ji žena má. Nech ještě několik
takových outoků přijíti, jaký byl včerejší, a Viasila tak 30

statně bojovati, jakž to včera činil, a Karlův tejn před Korybutem skloní svou zpupnou hlavu a uzná jej býti zrozeným ku králování.“

Hora. „Nech však ty zas obležené tak statečně se brániti, 5 jakož se i včera dělo, a slibuji ti, že při každém outoku tolik pořídíme co při včerejším. Rád bych však věděl, co za dívku to sobě tak srdnatě počínalo? Obzvláštěně zdá se dobře s prakem zacházeti, a ani jediný kamen z jejího praku nadarmo nehučel; však Viasilovi vždy se zdála 10 vyhýbati, který, jak se mně vidělo, ji jen hledal. Sotvaže blíže první brány bašty byl by zlezl, a nemálem tak se do hradu byl dostal a ji tak svým mečem dosáhnouti mohl, ustoupila zastána nějakým neznámým rytířem; však brzo u druhé věže, kde studna jest, se ukázala. Ona ještě poslední 15 na hradbách dlela, když my již k odstoupení přinuceni jsme byli a i obležení až na několik strážných se byli odstranili.“ –

Načež druhý, muž nevelké postavy, však velmi ramena-
tý, černá brada vyvýšovala hrůznost bledých líc jeho:
20 „Jest to dcera Viléma z Bozkovic, jenž s oblehnutými v zámku zavřen jest; jehožto ona, kde on pro své stáří již bojovati nemůže, tak statně zastává a nám tak velkou škodu činí; však pravím tobě,“ a přitom se mu hrůzně z černých
25 očí jiskřilo, jenž hluboce pod tmavým obočím ležely, „pravím tobě, že včera posledně buď ona z hradeb odešla, buď já od outoku posledně jsem se vrátil; neb v budoucím outoku hodlám jen jí hledati, a uhlídám, zdaž i mně se vyhýbati bude; a pak buď já, buď ona, jako že se Hedvík jmenuji!“ A v pevně sepnutých rukou obnažený meč
30 i očí svých k nebi pozdvíhna, za dlouhou chvíli tak stál, jak by slova svá strašlivou a tichou přísahou stvrditi chtěl. Byl to Jan Hedvík, vůdce Pražanů, který již dlouho závistivě hleděl na vzmahající se slávu Viasila a Johany, dcery Bozkovice, nemoha toho snést, by se jmeno dívky

nad jeho vzneslo. „A pak,“ obrátil se opět k svému druhovi, „padne-li ona, dlouho již hrad nám vzdorovati nebude, neb ona jest takřka duše obležených a bez ní dávno již by byl hrad v naše ruce odevzdaný; však padnu-li já –, pak nenechte se odstrašiti; neb jak se mně zdá, mnoho zásoby již v hradě nebude, a hladem přinuceni vám odevzdají hrad; a pakli by i tenkrátě mě mé mínění klamalo, tehdy aspoň mně příslib (neb padnu-li, nebude žádný jiný vůdcem než ty, leč by jsi byl dříve padl –), že do zimy zde dočekáš, která beztoho již příliš vzdálená není.“

Mlče podal jemu Hora ruku a za dlouhý čas tak stáli, jedenkaždý s jinými se obíraje myšlenkami.

Po chvíli však opět počal se tázati Hora: „A padne-li i Korybut? neb padne-li on dříve než ty?“

Hedvít. „Padne-li, tehdy odsud odtrhneme; – padne-li však on později než já, tehdy pohřbete jej v hlubokém lese podle hrobu mého, tam kde k východu pět dubů do půlkola stojí; a pak nalezne v zemi té, do které byl přišel koruny dosahnouti, co dražší jest nežli koruna a co nikde v světě nenalezne, – pokoj.“

Opět nějakou chvíli trvalo ticho, jen časem prozvukoval vzdálený drozd aneb kukačka volala z hlubokého lesa své vlastní jméno.

Hora. „Slunce již jest vysoko, daleko nebude od sedmi hodin, skoro aby jsme se vrátili do ležení; neb nevím, nebude-li třeba i dnes začítí a k outoku hnátí, dříve než se obležení vzpamatují.“

Hedvít. „Prozatím dost bylo včera krve vylito; a třeba jest, by i naši sobě poodpočinuli; několik již nocí minulo, že někteří ani oka nezamhouřili, a za ten celý čas, co zde ležíme, nebyl ještě jediný den, v kterém by bylo lzelo sobě odpočinouti. Však slyš, zdá se mně, jako by se někdo blížil.“

Po malé chvíli bylo slyšeti rychlé kroky a chrastění křoví

shybaného se blížícím; rozevřely se větve a Prokop Otík vystoupil.

Hedvík. „Co tě sem vede, Otíku? Stalo se něco v ležení? aneb jen maně sem přicházíš?“

5 *Otík.* „Hledal jsem vás; mám vám něco oznámiti. Sotvaže ráno slunce vyšlo, vyvýšili obležení u přední brány bílý prapor.“

Hedvík. „Snad nechtěli již vzdáti hrad?“

10 *Otík.* „Kníže Korybut poslal mne se tázati jich, co žádají; a já mu přinesl za odpověď, že žádají o dovolení, by mohli bezpečně někteří z nich k němu poselstvím přijíti; což jim i dovoleno bylo. Přišedše do ležení hledí přiměří na sedm dní dosáhnouti.“

15 *Hedvík* (rychle a vzpurně). „Snad jim to i bez mé vědomosti povoleno.“

Otík. „Nikoliv, nybrž Korybut dal jim za odpověď, že chce dříve rady tvé poslechnouti; proto jsem k vám poslán, by jste se buď oba, buď jen Hedvík do ležení vrátil.“

20 *Hedvík.* „Tehdy zde zatím pozusteňte; já se v krátkém čase k vám opět vrátím.“

Odešel, Otík sedna si pod dub k Horovi, vytahl lahvičku vína; věda, že se Hedvík tak brzo nevrátí, činil přípravy k snídání, ku kterému se ani Hora dlouho nutiti nenechal.

25 *Otík.* „Věru, tady v ležení aby jeden vše s sebou nosil, což já také vždycky činím; neb teď myslím, že budu snídati, a již jsem k něčemu volán; a tak není jeden ani chvíli jistý. Protož vždy všechno s sebou míti jest mé heslo, a kde příležitost k tomu, tu snídám, obědvám neb večeřím, ba
30 i v některý den vše najednou činím.“

Hora. „Tvé víno jest výborné. Kdepak jsi se ho zde v ležení dopídl?“

Otík. „Jako bys nevěděl, že v víně obchod vedu. Teď arci ne zde v ležení, ale v Praze; a proto také začastěji mně

z domova nějaké sem zašlou, neb oni vědí, že já bez vína jako ryba bez vody.“

Co ty zatím zde spolu rozmlouvali, blížil se Hedvík k ležení, a vida zdaleka Karlův tejn, v jakémśi bolném předtušení zvolal: „Ó by ráději již bylo dokonáno, co zde 5
snad i nepravě jsme počali; neb majíce korunovaného svého krále, jiného jemu navzdor chceme korunovati!“

Přišed v ležení rovnou cestou kráčel do knížecího stánu, kde Korybuta, Viasila a těch sedm poslů z Karlového tejna našel. Korybut, muž as čtyřcetiletý, vážného vzezření a 10
skvostně oblečený, seděl uprostřed stánu; za ním stál strejc jeho, mladý Viasil, jinoch vysoký a silný, málo sehnutý podpíral se o svůj dlouhý meč; černé kadeře visely přes obličej jeho, které modré zraky jeho co sinavé blesky černá mračna prorážely. Jeho oko bylo upřené na jednoho z poslů, který hledí přilbice, již byl na první zhlednutí Viasil 15
za svou, při jednom výpadu obležených ztracenou, poznal, spuštěné maje, při východu stánu stál. Též i on z Viasila oka nespustil. Rusí vlasové vyhlídali pod přilbicí a z hloubi hledí vynikaly co papršlky jasného slunce jeho zraky. Zdál 20
se velmi mladý býti. Po nedlouhém rokování jest jim příměří na sedm dní přivoleno, načež se poslové, doprovázeni mladým Viasilem, nazpět ubírali. Na té cestě připojil se Viasil k mladému poslovi, který jeho přilbici nesl, a hleděl ji od něho zpět dostati, hojně výplaty jemu přislubuje. Však 25
nadarmo; sotvaže se o tém zmínil, tu onen obouma rukama, jak by mu ji Viasil s násilím chtěl odtrhnouti, přilbici chopil; a s nepochopitelnou rychlostí bez slova promluvení dával mu k srozumění, že se to nestane; načež se Viasil do stánu vrátil, poslové však do hradu zašli. 30

V čase příměří toho častěji, jakož i dříve již, Viasil odcházival, a nevěděl žádný, kam se bere, též velmi smuten dlíval na břehu rychlotoké Berounky.

Byla však příčina toho nasledující. Přišed Viasil do Pra-

hy zamiloval zde sprosté děvče a převlečen jsa za sprostého jinocha i její lásku brzo si získal. Dovědělo však se děvče po krátkém čase, že on ne sprostý jinoch, ale strejc knížete Korybuta, voleného krále českého, jest, odešlo, nemajíc
5 rodičů, do jednoho kláštera blíže Zbraslavi, kde jedna příbuzná její představenou byla, kdež i vbrzku roušku přijala, věčně se Bohu zaslíbíc. Dozvěděl se o tom Viasil, častěji tam dojížděl, hledě umysl její vyvrátiti, však za příčinou prosby Bohdány, tak se dívka ta jmenovala, a poručení
10 představené nikdy nebyl připuštěn. Však nicméně, i když již roušku přijala, tam dojížděl, hledě ji aspoň jen spatřiti, což se mu však velmi zřídka poštěstilo. Tam tehdy i v čase příměří odcházival. Právě jednou tamodsud do ležení se vrátil, když mu bratr oznamoval, že k nějaké slavnosti na hrad s Hedvíkem a několika měšťany pozvaní
15 jsou, kamž se i navečer odebrali. V skvostně připraveném večeradle až do noce hodovali. Ohlašoval již hlásný devátou hodinu, když Viasil pozván jsa od Johany s ní na hradby vyšel. Právě vycházel nad horami měsíc, jeho bledá
20 tvář zdála se litostivě na ně hleděti. Kolem panovalo svaté ticho, v ležení ani hlas se neozýval, z daleka jen hučela Berounka. V sem tam roztroušených chaloupkách jiskřila se světylka. Přicházeli spolu až ku studní věži, slova nepromluvivše; až zde Johana, na níž dříve viděti bylo, že se
25 k mluvení nutí, takto počala: „Viasile, nadarmo a nelze mně již tajiti, jak velice mně drahý jste. Až posud dávala jsem vám to k srozumění, však nadarmo. Nemyslete, že ponejprve snad vás dnes jsem spatřila, ne, již od toho dne, kdy do Prahy jste přišel, vídala jsem vás, tenkráté již jsem
30 vás milovala; nyní jste přitřhl před Karlův tejn, zde obdivovala jsem udatnost vaši a milovala vás ještě více, možné-li to bylo. Já jsem byla za jinocha převlečená s poselstvím onehdy v ležení vašem, já byla jinoch zdobený přilbicí vaší. Nejsouc od maličkosti v tom cvičená, náruživosti mé zkro-

covati, tak dalece láska má k vám vzrostla, že teď, ačkoliv vím, že to neslušné děvčeti, vám lásku mou vyjevují. Viasile!“ při těch slovích na kolena před ním klesnouc, „nepohrdejte mnou, nechtějte pro mé svobodné jednání mě zavrhovati, mně bez vás nelze žítí; a den, jenž vašemu žítí dá skončení, jest i mého života poslední den. Bez vás nebudu míti žádného; otec stářím přemožený vbrzku klesne v chladný hrob, matku mou již dávno neznámý z světa sprovodil vrah, a vy-li mě zavrhnete, není žádný, jehož bych milovati mohla.“

S podivením za dlouhý čas hleděl na ni Viasil, nemoha slova promluvit, až pak vzpamatovav se, ji od země pozdvihnouti chtěje, takto počal: „Co počínáte, slečno? Prosim vás, vstaňte! Kdyby vás někdo uzřel, tak přede mnou sniženou, co by pomyslíl sobě o vás?“

Ona však vstáti se zdrahajíc, zvolá: „Ne, dříve nevstanu od noh vašich, až nade mnou rozhodnete. V vašich rukouch leží osud můj, buď štěstí teď podáno mně bude vámi, buď nešťastná jsem navždy, snad i věčně.“

„Buď tehdy tomu,“ zvolal posléze Viasil, „vy jste mě k tomu přinutila; chyba má měla se mnou pohřbená býti; vezte, milostivá slečno, že vás mně milovati nelze, protože—“

Rychle se vzchopila Johana, a divoce očima koulíc, hrůzným volala hlasem: „Tehdy nadarmo snížila jsem se před vámi, nadarmo potupila sama sebe Bozkoviče dcera!“ Mírněji však po nějaké chvíli tázala se, divně však se ještě jiskřilo v oku jejím: „A proč, smím-li se tázati, mě zavrhuje?“ Zdlouha kráčeli dále po hradbách a Viasil vypravoval jí příběh Bohdány a takto skončil: „Mou vinou nešťastná se stala; já, můj klam byl příčina jejího neštěstí; skrz mě zavřely se jí navždy kláštera brány, skrz mě zavřená jí cesta v svět, skrz mě se mísí její pláč v rychlé řeky lkání. Ač jen zřídkakdy mně možno ji uhlídati, přec jako dříve vždy ji miluji; a jen s životem mým pojde i láska k ní.“

Stáli nad prohlubní, kde mezi skály s jekotem se valil lesní potok, bledá Lůna nebyla v stavu propastí tu osvítiti. S sepjatýma rukama hleděla Johana nějaký čas k nebi, strašlivý zdála se míti oumysl; pevně pak chopila se Viasila a volajíc: „Se mnou žítí jsi zavrhl, se mnou tehdy klesni v smrti chladnou náruč,“ chtěla s ním se vrhnouti v propast, Viasil však, jenž již dříve ji pozoroval, zadržel ji silnou rukou divením volaje: „Slečno!“, ona pak vytrhnouc se jemu a rvouc si vlasy, kvapila nazpět do hradu, volajíc: „Potupená, zavržená,“ až mezi skálami vzbudila stojazyký ohlas.

Brzo nato odešel Viasil s strejcem svým a měšťany pražskými z hradu.

Byla půlnoc; utíšila se v prsouch Johany bouře, měsíc se skryl za černé mračno. Bloudila Johana v hradě šerou nocí, vřelé slzy lily se po tváři její. Vstoupila v hrádní kapli. Svaté ticho tady panovalo, mdle dohořivala lampa před oltářem, trůnila kde Matka boží. Vysokým oknem patřila sem Lůna roztrhanými oblaky, z daleka hučela Berounka; v křoví pod oknem zpíval slavíček lásky žel. Kleknouc před oltářem, modlila se Johana v tento smysl: „Potěšení zarmoucených, ty ulehči srdci mému; ty jen teď jsi outočiště mé; šedý mrak se položil před mého žití sluncem; co Lůna jasná ty teď osvět mé pouti dny. Sláva má teď zašla jak po parném dnu zlaté slunce; a jako chodce v tmavém lese kdy přepadne noc, tak teď na mě neštěstí se valí strašná moc; potupená jsem před tím, ježž miluji; necvíčená jsouc zkrocovati náruživosti své, vlastní jsem přivolala neštěstí. Ó že tak časně ztratila jsem matku mou, která by mě byla vedla po dráze ctnosti; den smrti její byl mého neštěstí první den i původce. Ó pomsti, ty vševedoucí, před nímž odkrytá jest každá nepravost, smrt matky mé i bídu mou na vrahu matky mé.“ Umlkla. Přistoupnouc k oknu spatřila za dalekými hvozdy bĕleti se den; strašlivá pronikla vnitřnosti její

myšlenka; domnívají se, že mrtvá-li a navždy ztracená pro Viasila bude Bohdána, snad tenkrát srdce jeho k ní se obrátí, nevědouc, že již ztracená pro něj roušku pojmula, uzavřela z hradu se dostat, očekávati při klášterní zdi, až Bohdána u okna se ukáže, jak od Viasila vyrozuměla, a Bohdánu zavraždit. S plným toulem a lukem spustila se z hradu, s výmiňkou, že v budoucí noci opět se vrátí a s pomocí jeho v hrad se vyšine, pomohl jí hrádní provaz upevniti. Ještě dlouho stál pak na hradbách, když již dávno Johana v lese zmizela.

10

II

V vonném máji,
v širém háji
slavičkové šveholf.
Zamkni mříže,
temná chýže!
Mne samota nebolí.

J. J. Marek

Zašla bouře, dohučel dešť; jasné slunce stálo na prostřed-
 10 ku své dráhy; z klášterní vížky ohlašoval jasný zvuk zvonku
 poledne. Zvlažené a deštěm občerstvené kvítí líbou vydá-
 valo vůni, mdle hučeli hájové a v zlatém lesku vinula se
 kolem klášterní zdi Berounka. Na hrobovém pahrbku kláš-
 terního hřbitova seděl Viasil, toužebně hleděl k oknům své
 15 milenky, očekávaje, brzo-li milostný její se ukáže obraz.
 Dlouho tak seděl, podepřený o svůj dlouhý meč, mladý tis
 klenul nad ním své stíny, v kterém hlásně zpívalo mladé
 ptáče; umlklo časem a jako ozvěna ozýval se z bezového
 křoví, které se pod okny Bohdány vzhůru pnulo, jemu od-
 20 povídající zpěv. Dozněl zvonku hlas, otevřelo se okno
 Bohdány a ona přistoupila k oknu. Domnívajíc se býti ne-
 pozorovanou, odhodila obličej její zakrývající roušku, a
 sepavše rukou svých, modlila se tíše. Černý oblek vyvýšoval
 bledost tváři; oko její nespátkovalo již více milostnou kra-
 25 jinou, od ustavičného pláče a lkání zhasli zrakové její a modré
 oko její zavřelo se navždy. O náhrobek maje hlavu pode-
 přenou hleděl Viasil nepohnutelně vzhůru, přemoženému
 patřením neštěstí jejího tekly tiché slze po tváři. I on se
 modlil, a jak by šetrilo pobožnosti té, umlklo ptáče. Po
 30 nedlouhém tichu počala Bohdána hlasitě sama s sebou, od
 žádného, jak se domnívala, neslyšená, mluvit: „Kde as teď
 přebýváš, ty, na kterého i proti vůli mé i v modlitbách
 mých ustavičně pamatuji; zdaž časem ještě vzpomeneš, ne-

šťastnou Bohdánu že jsi miloval; – jednou ještě by bylo možné tebe uzříti! – však nadarmo mě trýzní touha má, v světě nespátřím ničeho více. Nadarmo mně vzbudí den i noc, pro mě nekvěte žádné kvítí, mých zraků zhasl jasný blesk a oko mé temná obklopila navždy noc. Ó bys věděl, jak jsem nešťastná; – však nedej Pane by se to dozvěděl, neb miluje-li mne ještě, tehdy dosti nešťastný, a věda osud můj, byl by nešťastnějším, než již jest. Však dá Bůh, že nebude již neštěstí mne tížiti déle, neb cítím, v brzkém že již čase v pokojný klesnu sen; neb ani příčinou neštěstí mého nejsem v stavu plakati více, slzí mých vyschl pramen.“ Vtom opět zavzněl z vížky zvonek. „Slyš, k modlitbě mě volá povinnost; ó dej, Pane všemohoucí, by zvonek ten, který teď mne k mé volá povinnosti, brzo zval mne i v smrti chladnou náruč; poslední bych dala světu ‚dobrou noc‘ –“

Nemoha se déle zdržeti klesl Viasil na svá kolena, sklonil hlavu svou k zemi a zvolal: „Bohdáno!“, vtom zahučel přes zeď klášterního hřbitova šíp a hluboce se vbodl Bohdáně v pravý bok; bolestně vykřikla raněná a klesla zpět, Viasil však hlavu maje skloněnou neviděl šíp; a domnívaje se, že uleknutá vyvoláním jména svého vykřikla, odcházel; sám k sobě mluvil, řka: „Já ji urazil, ji skrz mne tak nešťastnou!“, co zatím Johana, z jejížto ruky smrtící vyletěl šíp, nepronasledovaná zmizela v blízký les a nazpět v noci do hradu se vrátila. Bohdánu našly sestry její silně raněnou a přivedše ji k sobě odvedly ji na lůžko její; ona však domnívajíc se, že od Viasila postřelená jest, poněvadž poznala hlas volajícího, bolestně lkala, řkouce: „Toho jsem na tobě nezasloužila!“ Starostlivě hlídaly ji sestry její po celou noc, však nenavštívil sen nešťastnou. –

Opět přivítala kukačka pod Karlovým tejnem v hustém lese jitro, však ne jasné jako dříve vycházelo slunce, nybrž krvavé, jako dnešní měl po přeshlém příměří nastati den. Přistrojené stálo vojsko pražské, uchystaní byli věncové

smolní, i jiné nářadí k dobýtí hradu bylo pohotově. V středu vojska stál Hedvík, který přes celou noc tmavým lesem bloudil, pro nějaké bolné předtušení usnouti nemoha, a napomínal lid svůj k setrvání, poroučel, by obzvláštěně věž vysokou hleděli ohněm zkaziti. Pak zašel s Horou opět v tmavý les, očekávaje deváté hodiny, na kterou outok byl odložen.

Smutně nad ními hučely sosny vysokých jedlí a víchr lkál tmavým lesem co nevěsta na rakvi milence. Zasmušený dlouho mlčel Hedvík a ani Hora slova nepromluvil. Až pak posléz začal Hedvík: „Zdá se mně, jako bych od dnešního outoku již se vrátiti neměl, a jedině to přeji, by dříve dcera Bozkoviče, Johana, padla rukou mou, která jediná mimo Viasila mne zde chce předčiti slavným jmenem; a již proto též ji nenávidím, že jest dcera Bozkovičové manželky, která, jak tobě beztoho známo, mnou pohrdnouc, jej pojala za manžela. Nad mým hrobem žádný lkáti nebude, neb dítek nemám žádných ani manželky žádné. Když však padnu, tehdy žádám, by jsi hleděl mne pomstíti a neodtrhl dříve od Karlového tejna, leč by Johana byla padla.“

Což když mu Hora přislíbil, obrátili se nazpět ku vojsku.

Počal se outok, hlásně zněl trub hlas a břinkot mečů, ohniví věncové lítali v hrad, a nejednou byla vysoká věž v nebezpečenství ohněm sklesnouti.

Sem tam Hedvík přebíhal jen Johanu hledaje. Dlouho se mu nepoštětilo ji nalézt, až posléz blíže brány na hradbách ji spatřil. Prudce, jako z mrštného luku šíp pod bránu spěchal, po skále nahoru lezl, a když na poručení Johany žádný mu nebránil, zdě zlezl. S divokým rýkem vrhl se na Johanu, strašný počal se boj, neb Johana tak dobře mečem jako prakem zacházeti znala; brzo ona, brzo Hedvík ustupoval; zdola hledělo vojsko s podivením na ten boj, i obležení o své meče podepření patřili na ně. Vtom vyletěl Hedvíkovi z ruky meč, přes zeď letěl v hluboký ouval mezi

skály dolu, a dopadna z nesmírné výšky země, roztránil se. Zajatý Hedvík byl svázán, a zuřil a vzpouzel se velmi, do hradu veden býti nechtěje; okovy své roztrhati chtěje, řval co rozdrážděný tur: „Nechtějte mě šetřiti, nebo vězte, že nejouhlavnější nepřítel váš před vámi; a ty, ani dívka ani muž jenž nejsi, k potupě stvořitele svého opásajíc se mečem, věz, že tvá smrt byla oučel můj a tvá potupa, proč mě šetříš?“ Nevšímajíc si slov jeho, Johana poručila jej do hradu vésti. Načež on opět: „Neradujte se ze zkázy mé, neb vězte, že jistě pomstěn budu; vbrzku sklesne vaše hrdá věž a pohřbení budete v zříceninách hradu svého, jakž ode mě poručeno jest!“

Načež rychle Johana: „Mě jsi chtěl potupiti, potupen buď sám, hrad jsi poručil ohněm zkaziti, to překazím já. Svažte jej pevněji; jakožto vůdce, jenž chtěl dosáhnouti koruny české pro svého Korybuta, dostaň korunu, však slaměnou, a buď s ní korunován sám. Pak upevněte jej za ramena na dlouhé dřevo, tak ať visí ze střechy věžní; a zajisté že společníci jeho přestanou na věž házeti ohnivé věnce.“

Tak se i s Hedvíkem, jakkoliv zuřil a se vzpouzel, stalo; — na dlouhém dřevě nově tesaném visel z věžní střechy, korunou slaměnou hlavu maje ovinutou; pod ním zněl bojujících lomoz a křik, přestaly však vojska jeho smolné věnce na věž házeti. Silným hlasem řval: „Nešetřte pro mě věž, házejte jako prve oheň; a největší radost má bude, kdy se mnou dolu se pořítí hrdá věž.“ Neslyšeli však jej pro břinkot mečů a křik bojujících dolejší; nadarmo hleděl zprostiti ruce své svazků.

Na přístřeší stála Johana; klaníc se, jak pravila, slávě jeho, posmívajíc se mu, že vyvýšenosti, které hledal, dosáhl. Hrůzně dole zněl trub zvuk, břinkot mečů, lomoz a křik bojujících; vtom poštěstilo se mu jedné ruky vymknouti, z poprsníku svého vyrval dýku; zařval silným hlasem:

„Věz, dívko, že já matky tvé, která mnou pohrdala, jsem vrah!“, přeříznul provaz, na kterém byl upevněn, a řítil se v hrůznou mezi skály propašť.

Sklesla Johana, utichl dole křik a lomoz; outok byl
5 skončen.

ZLOMKY
Z OSTATNÍ PRÓZY HISTORICKÉ

SLAVNÉ TICHO PANOVALO

Slavné ticho panovalo na hřbitově, jaké jen v temné úzké [...] člověk kdy klesne v chladnou smrti náruč. Slunce zacházelo, pos[lední] trávou blízkých pahorků posílaje na hroby papršky, když d[omů] odcházejí spatřím jednoho z řádu bratrů kapucínů, an le[hkým] bloudě krokem ke mně se blíží. Byl as čtyrmecitmaletý, [černá brada je]ho vyvýšovala hrůznost bledých líc, a oči černé co dvě [...so]pek z hluboka doutnaly. Nedaleko mě před nově navrš[eným hrobem] stane státi, stíraje slzu z oka za malou chvíli patří k ne[bi a] klekna podle hrobu hlasitě se modlí. Jda okolo něj slyším, [že se] modlí z Jeremiáše proroka nasledující místo: „Neplačtež mrtv[ého], aniž jej li]tujete, ale ustavičně plačte příčinou toho, kterýž odchází; ne[b se nenavrátí]tí více, aby pohleděl na zemi, v níž se narodil. Když vyjde z [vlasti,] nenavrátí se více; ale tam v tom místě, kamž jej zastěhuj[i, zemře, a] země této neuzří více.“

Zašlo slunce a soumrak rozprostíral po zemi šedou perut[í], když od]cházelí jsme z obydlí pokoje svatého; požádal jsem jej o[...] života svého a on toho neodepřel. Nežli jsme došli [...] vypra]voval mně nasledující příběh:

„Ani já, ani dívka, již nově navršený kryje pahrbe[k, není ze ze]mě této, nybrž podle rychlotoké Visly jest naše vla[st, odkud jsme] vyšli, bychme jí nespatriili více. Již zouplna uply[nulo ... ro]ků, co jsme vešli v tuto zem, ona nucená otcem svý[m, a já] volně jí nasledujíc, ačkoliv neměl jsem věděti, kamť [má býti] ustraněna, neb pro ne-
svornost otců našich měli jsme rozdě[leni býti...]

KLÁŠTER SÁZAVSKÝ

Hory velebné! odvěčná jak hrdě zdviháte čela k zamračenému nebi; neskonalé jsou dny pobytu vašeho! – Zčeřená řeka líbá patu vaši – mnoho-li vln již přenesla úskalí vašeho
5 lůnem?! – Kolikráte klesli lesové – roucho vaše – pod ranami obyvatelů vašich? A ti, o nichž hlásati bude pověst má a kteréžto druhy bydleli mezi vámi, kam zašli? V prach – v prach proměnění jsou, vichřice jimi pohrává po tváři země! –

10 Po obou březích slavné Sázavy stojí hustě porostlé hory, neširoký tvoříce dol. Po pravém břehu – právě při řece – jest klášter sázavský, kolem něho se zahýbá řeka a ze dvou stran zhlížejí se stěny klášterní v tichém toku.

Krásný večer vzešel nad dolem tímto, bylo to na konec
15 července roku 1108. Růžové červánky planuly nad západními horami, a zhlížejíce se spolu s právě rozžehlou zvířetnicí v zrcadelném toku, rudě barvily tiché zdi klášterní i vysoko strmící věž a gotického kostela šeré stěny, kterýchžto obraz taktéž hluboko stopen byl v jasných Sázavy vodách.
20 Za klášterem vzhůru po horách táhly se temnomodré lesy, až tam, kde na temeně jejich nejvyšším jednotlivé černé jedle strměly při obzoru růžového nebe. Po levém břehu – právě proti klášteru – něco vyšší vystoupala temně porostlá hora a v stínu jejím vedla po nižším kopci nad
25 samou řekou ouzká, šípkovými keři zarostlá pěšina vzhůru na temeno hory k osamělému kříži, pod nímžto na dvě se rozdělivši vlevo do dalekých – nepřehledných padala lesů,

vpravo po temenu hory ustavičně nad řekou vedla přes Hrádek ku hradu Dubu.

Hlubokým tichem večerního dolu ploula líbá vůně votavy z pobřežných lučin, jednotliví z různých stran přicházeli mniši po břehu sázavském a zmizeli ve branách klášterních. Konečně žádný nešel; – víc a víc se šerilo a poslední se zhlížely požáry ve vysokých ouzkých oknech kostela i v uzounkých okénkách tichých celí mnichů. Lehké modravé stíny poletovaly nad temnými lesy a jen vrcholky hor ve mdlém růžovém lesku se skvěly, hlubší a hlubší rozkládalo se ticho nad divokrásnou krajinou a slavná letní noc rozněcovala zponenáhla své hvězdy po rozsáhlém temně modrém nebi.

Teď ještě jeden z hlubokých lesů vycházel mnich. Šedá brada jeho, po černém oděvu řeholním plynoucí, jevila vysoké stáří; shrbený o sukovitou hůl se podepíraje přicházel krokem zdlouhavým po pěšině, která po temenu protějščí hory právě nad řekou vedla k osamělému kříži. Dostoupiv nejvyššího pahorku hory této, na němžto vyvýšeno bylo dřevo spásky, zaslechl k modlitbě zvoucí hlas klášterního zvonku. Nepohnut zůstal státi, a upustiv podporu svou i sepjav třesoucí se ruce, hlasitě se modlil modlitbu Páně.

Umlkl opět zvonek klášterní; velebný stařec domodliv se pozvedl sukovitou hůl, a stoje i žehnaje na vše strany před sebou ležící zemi, hleděl smutně přes rozsáhlé daleké hory, až tam, kde v rozlehlých rovinách mdle se bělaly dřímající vsi daleko – daleko za lesy vzdálenými.

„Dobrou noc, vlasti má!“ přál stařec hlasem srdečným a zdlouhavým krokem bral se s kopce dolů po pěšině mezi keři šípkovými k sázavskému břehu.

Časem celý skrytý zmizel mezi křovinami ve hluboké stezce, časem zase volný průhled maje pohlížel na tichý před sebou důl.

Tak přišel k břehu, a na malém, z několika silných dřev svázaném vorku přeplaviv se přes řeku, vešel ve brány kláštera, a celá krajina stála bez znamení života v okršku svém.

5 Tak zůstalo asi půl hodiny a hrůzoslavné ticho dřímalo nade hvozdy hor dol broubících, jen časem přerýváno smutnodutým voláním budícího se ptactva nočního.

Tak jemný byl pohled na krajinu tuto, tak tklivý cit zmocnil by se srdce osamělého poutníka, kdyby z pahorku
10 pod křížem protějščí hory byl patřil přes daleké hvozdy v roviny vzdálené aneb v tichý důl a v míhavé světlo dolem valící se řeky, že by horké slzy prolévaje nevěděl, co mu ouží nádra sevřená a co nutí zraky jeho k pláči. Kdo vysvětlí hluboký tento bol, probuzený pozdním večerem
15 v srdci lidském, kdy osamělý opozdil se člověk ve krajině krásné? Jest to touha ve kraje, kde se rodí světlo? aneb v kraje, kde světlo umírá? – Touha, o které Byron psal v nasledující smysl:

20 *Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled,
i nevrátil se smuten k zemi zpět? –
Nepřál si peruti, by rychlý let
jej nesl tam u věčna světla svět?*

Či jest to myšlenka, že i nás po strastiplné pouti hluboké to ticho pojme ve klín svůj, že i nám hlubší nastává noc,
25 nežli teď se blíží nade krásnou zemí? – Jest to žel vědomí, že přijde opět, že se vrátí krásný večer ten nad krajinou krásnou, a bude čas, kde jej oko naše více neuhlídá? – Jsou to slze smutku, že i tato krása pomijející jest životu našemu? – Kdo odpoví na otázky tyto?

30 Dávno – dávno již přestalo bítí srdce mnohé, v němž jednou aspoň byl se rozhostil tento cit; dávno – dávno obrácena v prach jsou nádra, jež byl oužil smutek takový; –

na otázky tyto však ještě žádný neodpověděl. Takovýto snad též byl cit, který teď se obrazil v oku – –; však málem bych byl opominul na jeviště děje našeho uvésti člověka, o jehožto citech již již chtěl jsem psáti.

Jak již tedy praveno, uplynulo asi půl hodiny od toho 5
času, co byl šedý mnich zmizel ve branách klášterních; jasně již sem tam míhaly se hvězdy po hlubokém modrošerém nebi a plačící papršlek jejich poletoval po dalekých lesích i po nízkém hustém křoví pobřežních strání. Jediný široký temnorudý pruh červenal se nade dolem na západním 10
nebi a – tak se u míhavém světle tom zdálo – nesmírně vysoký klášter i kostel gotický strměly v jeho záři plamennou.

Po třetí a naposled teď zazněl zvonek z vížky kostelní, 15
v rozléhající se jeho stříbrozvuk mísil se trudný, jednozvuký pískot zpěvů přednočních a pak umíral nad rozlehlými hvozdy.

Okolo hustého křoví na břehu Sázavy, právě kde se řeka ku klášteru zahýbá a odkud po prvé rovná je vyhlídka na 20
dlouhý dol sázavský, ploul malý člun po hladkém tajemno-skvělém toku tiché řeky; v předu jeho s rukama sepjatýma klečel šedý stařec hlavu maje odkrytou, šedivé dlouhé kadeře ležely jednotlivě na šíji jeho a jen některá z nich visela skloněna na sepjaté ruce s hlavy k nedlouhé šedivé bradě, a ani nejlehčí větříček nehýbal jimi; nad lůnem řeky vanul 25
jen zvonku zvuk.

Velebná byla starce tvář; kdo by však u světle něco pozorněji byl si povšimnul obličje jeho, byl by spatřil hluboký 30
v očích zármutek a na vysokém vraskovitém čele paměť a vědomí mnohých a těžkých utrpení. Teď sice v celé jeho tvářnosti jevila se hluboká pokora a odevzdání, jindy však – ač ne často – jako by blesk přelétl – prozrazoval obličej jeho jiné city. Pevně se sevřeli v okamžích takových rtové jeho, náramnou jevíce přísnost, více ještě svažilo se čelo,

v pozvednutých očích planul hrdý oheň a celá postava hrději vypnutá pravila jej něčím jiným býti, nežli prozrazoval nynější sprostý, ač čistý oděv.

5 Nebyly však časté takové výjevy, obyčejně s šíjí skloněnou, a ač zamračen, přece s výrazem oddanosti v osud svůj stával stařec, a zdálo se, že těžce nese života svého břímě.

10 Oděv jeho byl hnědobarevná kazajka, takovětěž po kolena dosahující spodky a rohaté střevíce; čepice z medvědí kůže ležela u kolenou klečícího. Podoben byl rybáři vracujícímu se z lovu, aneb spíše teprv na lov vyjíždějícímu; tak i loďka rybářskou se zdála, ač v ní žádných rybářských nástrojů a potřeb nebylo.

15 Klečel v předu malé této loďky hlavu šedou na sepjaté ruce maje skloněnou; hlasitě se modlil při zvuku večerního zvonku a sklopené oči jeho patřily v temný řeky klín k obrazu zvířetnice, která z temnomodrého shlížejíc nebe ustavičně před člunem plouti se zdála.

VALDICE

Wenn der Sterbende schon in jene finstere Wüste allein hingelegt ist, um welche die Lebendigen ferne am Horizont wie tiefe Wölkchen, wie eingesunkene Lichter stehen, und er in der Wüste einsam lebt und stirbt: dann erfahren wir nichts von seinen letzten Gedanken und Erscheinungen. Aber die Poesie zieht wie ein weißer Strahl in die tiefe Wüste und wir sehn in die letzte Stunde des Einsamen hinein.

Jean Paul 10

I

Na obzoru rozlehlé roviny, která za Jičínem ta poslední jest před horami Krkonošskými, vylézal z doliny pod Kumburkem nevelký vojenský zástup – z bojovníků rozličného druhu pozůstávající, jakýchžto zástupů se v poslední polo-
vici třicetileté války nemalé množství – jak cisarských, tak švédských – po Čechách toulalo a původem bylo nescísl-
ných menších šarvátek.

U vycházejícím slunci lesknoucí se zbraň zástupu toho vystupovala buď nad obkličující ho pahorky, buď se skrý-
vala za nimi, jakž buď po kopci neb dolinou se blížil. Posléze dostoupili roviny; byl to zástup cisarských.

Nejpředněji jel jeden z cisarských podplukovníků. Celý jeho spodní šat byl ze žlutě vydělávaných jelenic šitý a černě vyložený. Žádná obyčejná kulka švédské střelby nebyla s to brnění jeho proraziti, což mnohý dulek na kyrysu jeho dokazoval. Ocelivá přilbice měla hledí, které buď zdvíh-
nouti, buď spustiti se mohlo, a ocelový široký obojek na krk. Stehna i ramena krylo ocelivé odění a ruce chránily z član-
kovitého mosazu pozůstávající, uvnitř kůží vykládané ru-
kavice, na nohou pak měl vysoké, pevné, nahoře přehnuté boty. Sedlo bylo vysoké a i uzdy byly tenkým ohebným

železem pobité. Meč jeho byl dlouhý, rovný a širokou rukovětí zaopatřený; a v sedlu byly z každé strany dvě velké bambitky s německými zámky.

Perami na přílbici, řetězem na prsou a širokou – s pravého ramene k levému boku převázanou páskou červené barvy rozeznával se od nasledujících ho asi dvanácti kyrysníků. Za těmi jeli čtyři karabiníci, lehčeji než kyrysníci odění, karabinou, dvěma bambitkami a kordem ozbrojení, a tudy více ku střelbě potřební nežli k blízkému se setkání. Pěší střelci a kopiníci přišli za jezdci. Zbraň kopiníků pozůstávala z ocelivých náprsníků a železných – břicho přepásajících pruhů. Na hlavách měli přílbice bez hledí, po straně dlouhý kord a v ruku patnáct i osmnáct střevíců dlouhá kopí s ostrou špicí nahoře; anebo nesli kratší, nahoře podivně utvorené a pobité dřevce, které helebardou nazývali.

Střelci byli oblečeni v krátké kazajky se širokými rukávy a v široké krátké spodky. Nové pláště, které teď právě počínali nositi, byly přes ramena převázané; na hlavách měli klobouky nahoře užší než dole, s ouzkou svislou střechou a uvnitř ocelí zaopatřené. Zbraň nenosili žádnou; zbroj jejich byla krátká zkřivená šavle a pět střevíců dlouhá musketa, tak těžká, že ji při střelení o dřevěné vidlice musili opřít. Naposledy vylezlo hejno lehce oblečených, karabinou a širokou šavlí ozbrojených Kroatů. Dostoupivše roviny zůstali státi a setník Kroatů, vysoký, silný mladík, přistoupil k podplukovníku.

„Tamto jsou Valdice,“ pravil ukazuje rukou k polední straně, „a vy jste mi slíbili, že mi bude povoleno tam se stavěti a zdržeti.“

„Ano,“ odpovídal podplukovník, „rozmyslil jsem se však, a nepůjdete sám. Vezměte své Kroaty s sebou, zdržte se – jak jste žádal – čtyry neb pět dní a pozorujte zatím pilně v okolí. Pak táhněte k západu a písečnými doly pod Troskami a Hrubou Skalou stíhejte zástupy nepřátelské. K tomu

se sbor váš nejlépe hodí. Já mezi tím časem se zatočím k východu a po sedmi dnech se sejdem v Mladé Boleslavi. Rozuměl jste?“

Setník se uklonil. „Mějte se dobře,“ pozdravoval podplukovník a táhl se svým sborem dále k východu. 5

Kroatům opakoval setník vůli podplukovníkovu a dal jim – dlouhou noční cestou unaveným – povolení k odpočinutí; oni pak s hlasitým plesáním poručení jeho přijavše, umístili se ve vysoké trávě kolem malého pahorku, který právě na obrubě rozlehlé roviny ležel, v rovné linii se vsí Radimí a vycházejícím sluncem. Setník pak sám vystoupil na pahorek a na prsou založiv ruce, hleděl smutně v rozmanitou krajinu. 10

Tesklivé muselo to býti upamatování, které bylo s to, aby tak hluboký smutek uvedlo v tak jaré srdce a takový zármutku výraz v tak květoucí tvář. 15

Byl silný vysoký mladík – jak jsem již pravil – setník ten; zbroj jeho byl pouze ocelový náprsník přes žlutý oděv, zbraň dlouhá zakřivená šavle a dvě pistole za černým pasem, ozdoby jeho zlatý na prsou řetěz, červená, s pravého ramena k levému boku převázaná páska a dvě dlouhá péra na širokém klobouku, jedno bílé, druhé červené barvy. 20

Kroati se s hlučnou radostí rozhostili pod pahorkem ve trávu, šaškující jednali někteří mezi sebou o rozdělení a vyměnění společně dobytého zboží, jiní přikryvše obličej širokými klobouky pevně usnuli – byl sbor ten asi sto mužů silný – a setník stál sám jediný smutný na pahorku nad nimi. Sotva vyšlého slunce rudá zář opírala se o vysokou jeho postavu, ranní větřík mu pohrával s dlouhými kadeřemi, jež po náprsníku a po zádech mu poletovaly, a s perama na širokém klobouku; temné oko jeho rozhlíželo se tesklivě po daleké jitřní krajině. 25 30

Rozmanitost byla hlavní vnaudou krajiny této; milostná spanilost a vážná velebnost byly v ní spojeny jako v obličej

jarého jinocha, který teď zasmutnělý hleděl v ni. Za ním na půlnoc a vlevo k východu ležely v dálce u velikém půlkruhu hory Krkonošské a temnomodrý stín střídal se po velebných stupních těchto s rudožhavým světlem prvního slunce. Po 5 pravé straně setníka stínily – z temných vystupující dolů – temné kopce Kumburk a Bradlec se svými hrady a za nimi, vysoko nad ně, strměla krásná hora Tábor. Z hluboké nížiny táhla se z povolna vzhůru až k své ohromné výši a na jejím dalekotáhlém hřbetě střídaly se od paty až ku 10 polovici její výše zelená pastviště se zlatem v dlouhých polích dozrávajících obilí; od polovice však byla rozlehlá pole lemována temnými lesy. Sem tam se míhaly v ranní záři jednotlivé dvory a jiná stavení – buď v ourodné planině, buď ve stínu temnozelených lesů umístěná. Po její 15 hořejší, o něco příkřejší polovici modraly se husté mladé lesy a v příkrém čele hory vystupovaly místy šedé skaliny z temného houští, až na nejvyšším temenu se jí bělal málo rozeznáný kostel na obzoru rudého nebe co bílá skalina strmící na krvavém moři. Právě před setníkem, v polední 20 stranu obráceným, byla daleká rovina, po nížto se ourodná pole s květoucími lučinami střídala; na obzoru jejím stál chlum Veliš, korunovaný zdi starého hradu, a o něco blíže strměl holý kopec Zebín. Tak byla tato rozkošná krajina kol a kolem uzavřena, po níž teď smutné oko jinocha 25 se ohlíželo.

Ačkoliv cit pohledem v krásnou krajinu, obzvláště v čase dozrávajících obilí vzbuzený, nikdy není pouze radostný, jakož vůbec žádný z citů lidských není čistý a bez přimíšení jiného, prvnímu odporného citu, žádná z vášní lidských 30 bez přimíšení jiné, první protivné vášně, ačkoliv při pohledu tomto vezdy jakási neznámá touha, neurčitá tesklivost a tajný smutek se mísí v radost z krásné krajiny: přece se zdála truchlivost mladého setníka ještě jiné míti příčiny, neboť oko jeho se zvláštním výrazem několikráte utkvělo

na červených střeších kartouzu valdického, který blíže pod kopcem Zebínským vyhlížel ze stínu ovocného stromoví nad vysoké, kartouz obepínající zdi. Truchlivě ležel rudý papršek sotva vyšlého slunce na střeších těchto a nad celou rovinou vůkol nich.

5

Podplukovníkův zástup bylo ještě viděti v dolinách daleko pode vsí Radimí, po chvíli pěší střelce a kopiníky, až v záhybu dolu zmizel celý zástup do hustého lesa na pěšince ku hradu Pecce.

Hlas zvonku z vížky valdické obrážel se o holý Zebín, smutný zpěv zavzněl v uchu setníkově, čině ho pozorna na nějaký sbor lidí, daleko v rovině mezi poli a lučinami pěšinou ku klášteru kartuziánů se beroucí.

10

Byl to průvod pohřební; bílé šaty dívek malou rakev nesoucích míhaly se zelenými lučinami a černé korouhvičky vály nad nimi co dvě přeletujících havranů. Temněji a temněji zněl zpěv jejich, až posléze umlkl a celý průvod zmizel ve vchodu klášterním.

15

Dlouho tak stál mladý setník, u hlubokém – zdálo se – zapomenutí, maje oči upřeny na osamělé před sebou střechy, co zatím ostatní zástup kolem pahorku rozhoštěný vždy veseleji si počíнал. Když pak již i zvonek klášterní byl umlkl a hluboké slavné ticho se rozložilo nade půvabnou krajinou, setník sestoupiv z pahorku poroučel přichystati se k odchodu. Hlučně se vzchopili Kroati a asi po půlhodině byli již u Valdic.

20

25

Nežli setník lid svůj ve vůkolní chalupy rozdělil a některé z nich vyslal na zvědy pod zříceniny Trosek, jejichžto dvě věže v dálce na vysokých rozdělených skalínách co jelení parohy se zdvíhaly, byla již jedenáctá hodina a znova zavzněl zvonek z vížky klášterní. Ještě jednou napomenuv Kroaty k pokoji a pozoru, odcházel setník a brzo vešel vysokými vraty, nad nimiž spojené C a W v kameně bylo vytesáno, u veliké klášterní nádvoří.

30

Po každé straně uvnitř dvoru stála studně. Naproti vratům celou délkou dvoru bylo průčelí kartouzu. Uprostřed byl kostel, do něhož několik stupňů zvýší velké dvéře vedly; po obou stranách v souměru byl zavřený vchod dovnitř kláštera. Na stupních kostela seděly ženské atd.

Ouzkými vraty na pravém úhlu nazad dvora vkročil poutník v jiný malý dvůr a po zelené pažitě vzhůru přistoupil ke zídce přes dva lokte vysoké, přes kterou bylo viděti na malý hřbitov a přes něj na cestu ku Praze. Celý hřbitov podobal se rozkošné zahrádce. Kolem zdi pnulo se bezové křoví, každý hrob byl obložen zelenajícím se drnem a posázen květinami počasí toho. Z růžových a jiných křovisek vyhlídal na každém hrobu černý křížek a mezi rovny se křížily stezky pískem posypané. Nazad hřbitova byl malý domek, byt hrobníkův; kolem nízkých oken a pod nimi okolo sedadel z drnu udělaných vinulo se vinné réví až po střechu, na které dvě hrdliček cukrovalo.

Bylo k jedenácté hodině a náramně parno. Hluboké ticho panovalo kolem, jen některá moucha bzučela po klešajících vedrem, ráno však pilně zalitých květinách. Jen časem zavzněl pohřební z kostela zpěv a ze vzdálených lesíků volala kukačka.

Jinoch, opřev se lokty o nízkou zeď, pozoroval hrobníka hrob kopajícího. Byl to šedivý shrbený stařec. Bílé vlasy mísily se v dlouhou šedivou bradu; oblek jeho byl černá vesta, takové spodky i punčochy a bílá rozevřená košile. Šedivá kazajka a kulatý klobouk ležely na nejbližším rovci. Ač pro vysoké stáří velmi slabý se zdál, pracoval přece pilně a velmi pozorně lesknoucím se rýčem. Vstoupiv do vykopané jámy, nahrabanou hlínu stranou vyhazoval; po chvíli opět vylezl a ouzkostlivě se všech stran vyměřoval hrob, zdali všude stejně široký a dlouhý jest; pak kopal dále.

Chvíli pokopav, jako dříve vstoupil v jámu, potom zase vyměřoval šířku a délku; a to tak pořáde, až posléze šnůr-

kou, na jejížto jednom konci olůvko zavěšeno bylo, hloubku jámy vážil.

Opět opravoval, a hladil a měřil i vážil, až hrob všude stejně dlouhý, široký, hluboký a hladký byl. Pak srovnával vyházenou hlínu, vyhrabané kosti vybíraje a skládaje v podlouhlou hromadu, kterou posléze přihladiv ostrou lopatou pro okrasu lemoval a drnem přiohroubil. To vše s takou pilností a ouzkostranností, a jak se podobalo, i s potěšením činil.

„Pomáhej Pán Bůh!“ praví jinoch.

„Dejž to Pán Bůh,“ odvece stařec.

Zavřený v kleci pták smutným zpěvem vyražel zarmoucené srdce mé. Zdálo mi se, že po svobodě touží jeho hlas; otevřel jsem klec; on nechtěl z ní vyjít. Tak život srdce. –

5 Moucha zbloudila ve vysokých zděch; na ztraceném papršku slunce létávala po pokoji mém; bzučení její mé, co harfa vzdálená, provázelo večerní modlení. Ztuhla blížící se zimou, v temné kdesi škulíně očekávala, zdali jarní papršek ji vzbudí k životu novému. Jarem opět procitlo bzučení její, leč zbloudilý pavouk roztáhl síť své a v tenatech
10 jeho uvízla moucha ta. Rychle víc a více zapředl lapenou lstivý vrah, saje krev z těla jejího; co vzdáleného včel roje temný zvuk umírá chroptivé její ku pomoci volání. Umrtnou vyvrhne z sítí svých a prach její zbloudilý větřík roz-
15 sívá po květinách v samotě vadnoucích. Tak srdce umírá. –

Dobře jemu, že nemiloval nikdy. S tímto srdcem – on by byl dříve zemřel.

ROZBROJ SVĚTŮ

V hospodu města Hirschberg zasílalo slunce za Pernštejnskou horu zapadající nízkými okny poslední papršek svůj a obráželo se o bledou tvář u okna stojícího jinocha 5
 pocestného. Byl to pěkně vzrostlý, as dvacitiletý jinoch, v černý, ač sprostý, přece čistý šat oblečený. Tmavé kaštanové vlasy a hustě zarostlá černá brada vyvýšovala bledost vpadlých lící tudy cestujícího cizince a snědosvětlé oko jeho s nevyslovnou touhou za zapadajícím sluncem hledělo. Jeho duch bloudil daleko po plamenné obloze, dále nežli 10
 bledá chodívá luna, dále nežli slunce zlatostkvoucí znamená cestu; tam, kde myriady hvězd u věčném souzvuku vkolo Síria krouží plamenného, tam bloudil duch jeho, hledaje svět Ideálů svých; hledaje hvězdu, kde přebývají rovnorození jeho, po jejichžto i jeho srdce toužilo stánu co po 15
 dávno opuštěné, proti vůli opuštěné, milované vlasti; – častokráte duch jeho se přiblížil k cíli tak toužebně hledanému; – již již vstoupiti chtěl v byt Ideálů svých, a vždy hlasný hovor zde shromážděných hostů i hlučné řinkání sklenic vyprázdňených plašilo dále světy oné a přikovalo ducha roz- 20
 touženého, přivábíc jej z daleké poutě, nanovo k pouhé, láskyprázdné zemi.

Právě nanovo zalétl svobodně duch jeho, již znovu viděl zdaleka hledaný ráj; v myrtových hájích procházely se stkvoucí postavy lehkým naň kývaje prstem, líbezný usměch 25
 hrál po tváři blažené, on – „U sta hromů!“ vtom zavznělo uprostřed světnice a silné řinknutí sklenice nasledovalo

hromonosná slova; uleknutý sebou trhl jinoch, vtom pak přikročil druh jeho a polou ousměšně, polou litostně i outrpně k němu pravil: „Co jest naplat, že se vždy vyde-
reš ze světa smyslného a toužíš po světě Ideálů, který ani
5 sám nevíš, kde se nachází, zdali jen v tobě neb mimo tebe;
– podkuď smyslové tvoji oučinkují, musíš v smyslném světě
žítí, neboť věčný jestiř rozbroj mezi světy, jak smyslů, tak
Ideálů i obrazotvornosti, a vždy ten vítězí, kterého oučin-
kováním žijeme. – Zamkni oči, a již velký díl ztratíš světa
10 smyslného; – pak bude lze tobě vznéstí se v Ideálů říši; –
může však také býti, že ne,“ doložil ousměšně, „že tou
mírou, kterou bude zacházeti svět smyslný, tou měrou za-
hasnou Ideálové tvoji.“ Nepromluviv, s opovržením na
mluvícího se ohledna kráčel jinoch ven v jarní večer, a jako
15 ohlas znělo v duchu jeho „znič smysly, a pak –“. Pokrčiv
ramenama, odcházal druhý do kouta světnice, kde dříve
seděl, smutně sám k sobě takto řka: „Lutobore, ty mnou
opovrhuješ, že ti chci víru odejmouti, která mne sama
opouští a již hledím ouzkostně udržeti; – však mně jest
20 nejbolestnější, an cítím, že tímto světem opovrhují, jiný
neočekávaje; aniž mně jest k utěše, že“ – s smíchem – „jsem
blázen, a dost!“ – a opět s nucenou veselostí hleděl po
světnici, v které to, jak náleží, strakatě vyhlíželo.

Tři študující jinochové opustivše na nějaký čas Prahu, vyšli do kraje použití chtějíce jim povolených dní svobodných. Velmi rozdílné byly povahy jejich. Bohdán, jemuž se svět tělesný co nanejvýš protivil, bloudil myslí svou po světech Ideálů, co tělesné oko jeho na naší zemi spatřilo, vše buď v potěšení, buď v bolesti ho upamatovalo na říši Ideálů, jak to buď krásné a líbé, buď ošklivé a odporné bylo. Druhý z nich, Václav, básník, žil ve světech obrazotvornosti své, proň byla celá země obývána bůžky rozdílnými; po vodách a lesích bloudily milenky jeho, Víly a Rusalky, a Elfové houpali se v domnění jeho na každém květu. Hynek, třetí z cestujících, rozuměl oběma dobře a znal povahy jejich výborně, ano on sám od obou povah mnoho do sebe měl, stavěl však se vzdy, jako by hově a pochlebuj se světu tělesnému z obou ostatních se jen posmíval, a tak, co živá jejich satira, je i řeči a jednání jejich hlasitým smíchem po cestách feriálních provázel. – Právě se blížili k městečku Hirschberg zvanému přicházejíce z hory Perštejské, kde zříceniny starého hradu prohledavše na čarokrásnou krajinu vůkolní dlouho hleděli, každý citům vlastním ponechaný, až blížící se večer je k odchodu donutil. Právě se usnesli v Hirschbergu na noc zustati a nazejtra zlézti horu Bezděžskou; čemuž žertovně Hynek dlouho jako by odporoval, ač sám tajně snad nejvíce toužil v zříceninu a na kopec Bezděžský vystoupiti.

Hynek. Čert aby se s vámi toulal; po každém kopci v kaž-

dé zbořeníště lezou, a já s nima, a co tam? – Nic! –

Bohdán. Nic? – Jmenuješ to ničím? – Blíže kdy člověk dostoupiv nebeského blankytu jasného modra, hledí v povýšenosti své na zem daleko pod ním ležící, jenž víc a více se
5 šíří před zrakem jeho, však vzdy též víc a více mizí zrakům jeho, čím výše vstoupá, až by, kdyby možno bylo tak vysoko, jak si žádá, vyléztí, posléze jen modrého nebe dohledl člověk?

Hynek. Ano! až by tak vysoko vylezl, kde zima na nejvyšší se vznese stupeň, a tam zmrzl, hlady zemřel, aneb
10 co nejlevnější a takovému snáři, jako ty jsi, nejpříměřenější jest, až by dostoupil oblačných mraků, které by ho chladnými obejmuly vodami; tak by aspoň v nejmilejším sobě ploužil se živlu.

Václav. Dobře máš, Hynku, ale to mi neodepřeš, že z ohledu mého mnohem lépe to vyhlíží; kdy tak vysoko vylezeme, že dolem ležící rozkošná krajina v lehkých mlhách a párách vzdálená se míhá co májový sen, ty města odlehlá, ty dvory daleké co očarované zámky se zdají;
20 a lidé dolem bloudící tak malí a lehčí jako Elfové, sotva že jich oko rozezná; a pak obrazotvornost menší a menší dělá zem, až temnou koulí a posléz jasným puntíkem se zdá, jak by jsi na ni z Venuše neb jiné planety hleděl –

Hynek. A kdy se ti tak malá, ano planetou býti zdá, na
25 které nebydlíš, zdaž tě nevábí touha k ní –

Václav. Jak ty to víš?

Hynek. Ty jsi člověk, lehce mi uhodnouti –

Václav. Tehdy mi připouštíš, – že –

Hynek. Nepřipouštím! – Co vidíš v tom pěkného, že
30 se ti země, která pro touhu naši dosti ouzká jest, ještě užší býti zdá? Co vidíš v tom dobrého, že lidé, kteří dost maličtí jsou, ještě menšími tobě přicházejí býti? – A –

Bohdán. Výborně, Hynku! ty jsi můj! Tak já –

Hynek. Nemejli se, Bohdáne! Rukou v ruce kráčí svět

obrazotvornosti Václavovy s tvým světem vyrozumováním –

Václav. Pomalu, to ne!

Bohdán. To pochybuji.

Hynek. No nechme to. Vraťme se, odkud jsme vyšli. Co vám prospěje, táži se vás, kdyby i to lezení po kopcích k něčemu dobrému vedlo, co vám prospěje to prolézání zřícenin a zbořeníšť polouspadlých, co –

Václav. Těchto zřícenin co nám prospěje navštěvování? – Duchové zde druhdy přebývajících, jakoby na temné peruti, obletují nás a o dávných mi vypravují časích; – temná půlnoc zříceniny tyto v bývalý změnil zámek a někdejší obyvatelé jeho při slavných se scházejí hodech; a to vše tak živě vidím, procházejí se v zříceninách těchto, tak živě –

Hynek. A co ti prospěje marný, třeba dosti živý sen tvůj?

Václav. Sen? – Jestota to jest! – Ty nevěříš? – Duchové obývatelů k zříceninám, které za života co sídlo své milovali, i po smrti láskou jsou přivázáni –

Hynek. A kdy zříceniny tyto sejdou? –

Václav. Tehdy prach kamenů stavby této ještě smutným vzdechem budou obléhati, a –

Hynek. Dobře tedy. Ty máš proč zříceniny prolézati! Víra tvá, každá víra, stvoří si svět. Ale ty, Bohdáne? –

Bohdán. V těchto důkazech nicosti světa tělesného, pozemského vidím, že nic, co vezdejší jest, nezustane; ta nejpevnější stavení! – dešť smývá vápno z nich, vichřice klátí polozpuchřelou zdí, než se rok s rokem sejde, půjde krajinou pouhá pověst, že zde někdy stával hrad, a po čase i ta s pamětníky jeho zemře. A tak vše, což tělesného, pojde a zmizí, širá země zmizí, neobstojí nic než –

Hynek. – nic, než co rozum, spíše nerozum tvůj vidí, a sice tak dlouho, dokud obstojí rozum sám; až pojde země, pojdeš i ty, pojde rozum tvůj, a svět rozumu tvého byl sen,

který sice co jednou vyřknutá myšlenka navzdy zustane,
věčně však jen pouhou myšlenkou bude –

Bohdán. Hynku! Probůh!

Hynek. A myslíš, že co tělesného jest, tak zcela pohyne
5 a zajde, ne –

Bohdán. Že nepojde? – Nemluvívals nikdy o starém světu,
který zašel? –

POUŤ KRKONOŠSKÁ

POUŤ KRKONOŠSKÁ

Pozdní večer. Dívky pilně předly,
hoši v kolo k dívčinám si sedli;
plamen z krbu smutně k tomu svítil.
Pocestný uprostřed síně sedí, 5
na něj každý poslouchaje hledí;
mluvil takto, však i taktéž cítil:
„Hojho, slyšte, kteří ještě bdíte,
dobrý pozor na má slova dejte,
neslýchané, nové věci zvíte! 10
Však jak pravím, pilně poslouvejte,
neb jak slova jenom vypustíte,
nikdy víc mně neporozumíte.
Vás však, kteří v kobku vaši tmavou
vešli jste a v lůžku tichém spíte, 15
nad jehožto křížek stkví se hlavou,
neprobudiž smích náš ani lkání!
Tmavou nocí nade vámi jen
zavzni moje tiché noční přání:
Dobrou noc! tichý sen!!! – “ 20

Chýlilo se k večeru. Osamělý poutník kráčel stezkou
ouzkou na rozlehlém temenu hor krkonošských pod vrchol-
kem Sněžky. Hučel vítr, jako by Slezsko tajemnými slovy
mluvilo k sestře české přes rozdělující je hradby. „Pusto
kolem,“ povzdechl jinoch, „pták i zvěř mijí kraj tento, ani 25
strom ani květ nevzejde tuto, jen člověk jediný tiskne se
vzdy výše a výše v čistější nebe blankyt, a nenalezá zde léč
tajemně šustící mech a studený sníh.“ Vtom nesl vítr okolo
tváře jeho motýla, jenž ouzkostlivě nadarmo se bránil
křídelkoma barevnýma, chtěje nazpět dolu v květné kraje, 30
odkud ho bouřlivý vítr byl zanesl. „Nešťastný, toužíš nazpět
v luhy pestré, které ti byly kolébkou; – ty jsi nechtěl v kraje
tyto, proti vůli tvé tě v chladnou výši zanáší ten samý vítr,
co tě v mládí tvém kolíbal na líci rozvitého kvítí; – já jsem
pravil, že člověk se tiskne vzhůru k jasnému nebi; – ó on 35

musí,“ zastíraje si rukou čelo, „musí. – Postup mi vichřice motýla tohoto, já jej vezmu s sebou zpět v kraje oné, odkudš jej zanesla.“ Vtom lapil motýla, však nadarmo, on již ustydl umořený zde panující zimou; zasmutnělý usedl na osamělém skalísku, časem pohledaje přes pustou lučinu bílou v ourodné roviny slezské, časem zrak svůj obracuje na temné lesy, příkrývající krajinu českou.

Jinoch tento byl as dvacítiletý; černý oděv jeho pevně přilehaje jevil štíhlost vysoké postavy; temné vlasy jeho syčely ve větru kolem bledých líc a pěkného čela. Modré oko jeho nevýslovnou prozrazovalo touhu; takže celá jeho postava zdála se býti v soumraku večerním od pustých skal obraženým ohlasem písně „Znáš-li tu zem, kde citrýnový květ“ atd.

To byla první pouť jeho; – sotva čtyřikrát navštívilo slunce hrobky králů českých v chrámu Pražském od toho času, co on se loučil s Vyšehradem pustým; však jakkoli jen dvacetkrát spatřil rozlévati se studený sníh ustydlé země v chladné slzy, již na této první své pouti seznal, že nevešel v takový svět, jaký jemu slibovala mladistvá obrazotvornost jeho. On s roztouženým srdcem vstoupil v svět; doufaje, že všechny sny, které mladost jeho růžovými zdobily věnci, zde v opravdivost nalezne změněné, byl by celý láskou obejmul svět. Než příliš brzo sklesla opona, a on procitl ze snů mladistvých. On chtěl utrhnouti kvítko v měsíčním vzešlé luhu, a rosa noční co slza chladná skropila vřelou mu ruku; on se sehnul k rozvité růži okouzlený vůní její, a spatřil, že z časného vykvětá hrobu; on za svítání obdivoval lílie sněhobílou zář, než již v noc viděl ji skláněti korunu stříbrobílou k vlhké zemi; on hledal lid, jaký žil ve snách jeho, a pouhé larvy s ousměchem hleděly v oko jeho cituplné; zkrátka on hledal ráj snů svých v světě tomto, on po něm rozestřel náruč, a pouhou lásky prázdnou sevřel zem na prsa horoucí. Uleknutý chtěl se vrátiti zpět v říši mla-

dosti své, než nadarmo jen plakal za sny uprchlými, samotný teď seděl v pustině, hluboko pod ním příroda květoucí; nemilovaný a nic nemilující dlel na skalísku osamělém nad horami zardělými v právě zapadajícím slunci. Hlas zvonů večerních potkával se z krajů českých i z roviny slezské na temenu hory a jen živěji vzdy mu na mysl uváděl uprchlé dny; – vtom v duchu jeho vzplanula myšlenka na tebe, dívka milostná, než hor množství a patero řek dělilo ho od tebe. Nic nemilující, pravil jsem? – Oh on ještě miloval tebe, než pozdě – pozdě, ty již ztracená jsi byla pro něho; – ty jsi vzešla jemu co hvězda jitřní nad temné vlny myšlenek nynějších a první papršky padaly opět v jeho temnou mrtvou noc; zlaté sny mladosti jeho vrátily se zpět, než myšlenka, že jediná hvězda, které lze bylo osvítiti stezky pouti jeho svitem růžovým, není hvězdou jeho, a že papršky její jen proto usmály se teď ve tmě jej obkličující, aby tak brzo zase zahasly a jen mocněji aby probudily touhu jeho po světle, řítily jej nazpět v noc myšlenek předešlých. Povstana patřil dolu v krajinu usmívající se ve zlatě večerním a lkání jeho znělo hlasně krajinou utichlou: „Ty jsi byla sluncem mým, než ach ty jsi zašla již navzdy, a žádný den nezardí se více nad životem mým; osamělý poutník opět kráčetí budu nocí neskonalou, jejíž pustá tichost obživne jen vlastním lkáním mojí; čírou tmou opět rozestíratí budu rámě má za nicostnými postavami a přeludy mých snů, až chápajícího se osamělého stromu mne v noc zavítá koruna jeho opět slzami ledovými probudí ze snů horoucích v opravdivost strastnou, až vlastní vřelé slzy moje v led ustydnou a sny moje pohynou ve věčném snů-pustém spaní. A pak až poslední dech můj se mísiti bude s červánky na večerním nebi a poslední myšlenka má s lehkou mlhou rozloží se nad vlastní mou, pak spláchne dešť a setře vítr stopy kroků mých, jak bych nikdy nebyl šel po horách těchto; – ty, přírodo, hrob můj sama sebe kla-

mající přístřeš travinou zelenější krajiny vůkolní a opět nade mnou usmívati se budeš, jak bych nikdy nebyl býval zde a jako by usta má nikdy nebyla zvolala horám těmto „dobrou noc!““ Umlkl, ticho kolem, jen ohlas od hor po stranách jeho strmících opětoval danou dobrou noc, – dobrou noc. – Slunce zašlo za temné hory; jako mrak černý vystupovaly vrcholky jejich na obzoru země české, a za horami protějšními vycházela slunce světů jiných; v rozsedinách mezi horami již byla černá noc, na rovinách se ještě šerilo; města co bílá znamínka vyhlížela z šerých stínů; nad nimi se kroužil lehký kouř a sněživ se plížil se po tváři tichých jezer, v nichž se zhlížely vycházející hvězdy, sem tam je barvila zář malých plamínek hořících po hrázcích temných. Večír byl jasný a čistý, jak jen na horách bývá, měsíc byl blízký ouplňku a záře jeho stříbřila osněžená čela zmodralých hor, jenž z temné noci strměly co zesinalé hlavy mrtvých králů, korunované stříbrnými vínky. – Dlouho tak stál jinoch zapomenutý hledě v krajinu tichou; všechny hvězdy již slavily krásnou noc, on ještě dlel na osamělém skalísku; – bylo chladno, studený vítr skučel mezi horami a zdola hučely lesy a řeky pospíchající z pustých hor do krajin ourodných; měsíc stál vysoko na dráze své a jinoch ještě posud nepokročil z místa svého. – Vtom byly hodiny půlnoc, kdežto dříve nic neslyšel, a zdálo se, že blízko něho, ale dutě a hrůzně nesl se temný zvuk zvonu jejich po temenu širém a obrážel se o čela hor, až poslední ohlas temněji a temněji se vracel, pak bylo zase ticho. Rychle ohlédl se jinoch, a klamal papršek měsíce zemdlelé zraky jeho, či byla opravdivost strašná, co spatřil? – zdálo se, jako by se byl rozlehl vrcholek Sněžky a visel zrovna nad ním; stkvostný v gotickém způsobu stavěný, teď napolou již zřícený klášter a nákladný chrám jeho zdobil temeno její; vysoké schody vedly ke goticky vyklenutému vchodu, štíhlé sloupy, mistrovsky tesané, někde však již zprerážené sochy

stály okolo vysokých gotických klenutí, nímiž se loudil svit měsíce, a papršky hvězd prolétovaly zřícenými okny, tam stříbřice pozůstatky drobných sloupků a jiných ozdob gotických, tu zase obražejíce se o obrazy rozličných svatých, jejichž postavy vypálené byly pestrými barvami v sem tam 5 pozustalém skle goticky klenutých oken. Po obou stranách stály věže silné, polou však již rozřícené, jako stavení celé zdobily i ty štíhlé sloupky, hlavičky lidské, ba i zvířat rozličných, květiny a ovoce i celé postavy lidské, zvířat, stromů atd., však tak drobounce z kamene tesané, že povýšenějších nelzelo v světle měsíčním rozeznati; všechny postavy tyto zdály se v třepetajícím se papršku žíti a se pohybovati; uprostřed stavení chrámového mezi věžmi nejvyšší byly hodiny; na tabuli vypadající co zatmělé slunce zářily jako písmo hvězdné litery početní a jasně zlatá ručička svítila co 15 měsíc ve čtvrti poslední bledou nocí, ukazující právě půlnoc. Vzchopiv se jinoch chtěl spěchati vzhůru ke zdi hřbitovní, taktéž v gotickém způsobu ozdobené sochami a znaky zde odpočívajících, a vejíti vchodem nízkým na hřbitov, odtud po vysokých schodech vstoupiti v otevřený chrám, v kterém 20 na vysoký oltář jakési tajemné světlo; čím však více spěchal, tím více se opíral silný vítr v roucho jeho, právě jak se to zdává v nepokojném snu, takže jakkoli se namahal blíže přijíti, vzdy se mu zdálo, že v stejné dálce zustává. — Tak se přiblížilo jitro, vítr pomalu utichl a právě stál při zdi 25 hřbitova, kdy celý klášter planul v růžožhavé záři vycházejícího slunce. Dveře chrámové samy od sebe se zavřely; vstoupiv tedy jinoch v chodbu klášterní, vešel vstříc spěchajícímu mnichu, který, jak by jej již dávno byl znal, takto k němu mluví: „Právě vhod přicházíte, nebo dnešního dne 30 procitnou zmrtvělí bratři kláštera našeho a lze vám popptáti se jich na všechno, co jste již tak dávno dychtil zvědět.“ A jako by se bylo rozbřesklo v duchu jinochovém aneb jako by dávno byl slýchal o klášteře tomto, bylo mu známo,

co se nyní dítí má. I bylo to nasledující. Řeholní bratři kláštera tohoto měli uprostřed zdi svých rozlehlou síň, v níž kdo z mníchů tamních po jistých obřadech vstoupil, ztuhl a jako by zemřel, ale každoročně v jistý den se všemi tam
5 vešlými obživil, po skonání pak dne toho opět ztuhl a tak trval za celý rok až do toho samého dne; což se s ním tak dítí mělo až do skonání světa. Kráčel za mníchem jej vedoucím a vstoupil v poukázanou mu předsíň. Kolem při zdi stálo několik mrtvých mníchů, ruce na prsou složené majících,
10 cích, mladých i starých; bledá tvář i v smrti jakousi hrůznou ještě jevila nespokojenost. I tázal se mnícha, zdaliž i tyto neobživnou, načež onen takto odpovídal: „Ne, tyto neobživnou! Neboť volno zavřeným v té síni, jednou v roce kdy obživnou, vystoupiti a pak se vrátiti neb ne. Kteří se
15 nevrátí v síň onou, nybrž v předsíni této zůstanou, zemřou a neobživnou více, a po roce pak pochovávání bývají. Tak se i těmto zošklivilo živobytí i jednodenní v roce, a ráději spátí chtějí sen nepřespaný; – až slunce uprostřed své státi bude dráhy, pochování budou na hřbitově, který jste spatřil
20 kolem chrámu. Nyní však vstupte v síň velkou.“ Dořekl, a dvěře síně velké rozlétly se. Zacloněnými okny mdlé padalo světlo ve vysokou i ozdobnou síň gotickou hrůzně velikosti. – Šerem tímto stálo nesčíslné množství mníchů mrtvých sem tam shluklých, každý v postavě té, v jaké se ho smrt
25 dotkla. S napřaženou jeden stál rukou, jako by něco vypravoval; podle něho druhý, opřené na prvního maje oči mrtvé, jako by pilně poslouchal řeč umlklou; třetí se shýbal něco zvedaje; čtvrtý kleče s sepjatýma rukama zdál se modliti; a tak dále. I dal mních jinochovi nasledující ponaučení i výstrahu: „Mezi nesčíslným množstvím tím mu-
30 síte běhati a v běhu rozličné jim činiti otázky. Stanete-li státi, zemrou jakoby poznovu, a neobživnou až ku pohřbu navzdy zemřelých svých bratří; – aniž se smíte přes tři hodiny zdržeti mezi nimi, nechcete-li mezi onými zmrtevě-

lými sám živý po celý zůstatí rok.“ – – I vběhl jinoch v síň a v běhu rozličné činil na ně otázky; i počali se pohybovati, jako stínové země se nedotýkajíce, jako pohnuti od běhu jeho zbouřeným povětřím, a jakýmsi tajemným šepotem odpovídali na otázky jeho, takže se hrůzou chvělo srdce jeho. – Nežli tři hodiny prošly, z otevřené vyběhl síně, s hrůzou proběhl předsíní a octl se pokraj skaliny nad hluboko pode ním ležící krajinou, světlu však odvyklé oči, jako raněné náramným bleskem slunce předpoledního, hojně prolévaly slzy, aniž mohl dobře rozeznati něčeho vůkol sebe; i bolest strašlivá svírala srdce jeho. – Schýlilo se po čase poledne, uschly oči jeho, i znovu okřál. – Klášterní temně i dutě zněly zvony; – a smutné zpěvy pohřeb provázejících mníchů nesly se v ucho jeho. – Ohlédl se jinoch i spatřil bránou klášterní sem se beroucí průvod navzdy zemřelých bratří. Náramný smutek i touha nevyslovitelná pojaly srdce jeho, kdy spatřil, an živí mníchové nesou ku pohřbu navzdy zemřelé bratry, obživlí však mníchové davem se hrnuli z klášterních bran zpovzdálí. Smutně obrátil zraky své na dolem ležící, rozkošně květoucí krajinu; – v dálce ji broubily modrošeré hory jako vlny nočního moře a černé mračno sypalo hustý dešť na rozkvětlé mezi onými horami luhy. Zrovna nad ním svítilo slunce, krajina pod ním jak by se usmívala, osení líbezně i sladce zavánělo posekané na loukách dolejších i na temenu hory; radostný hlahol a ples ptactva z pod ním ležících hájů i lesů mísil se v hluk rychle z hory v oudolí hluboké padajících vod i v smutné zpěvy mníchů. Zdálo se mu, jako by z dálky šeptaly šedé hory i hustý hučel dešť: „My jasná věkobytně zdvíháme čela, aniž kdy zajdem; – my zrosíme květ uvadlý, aby nezhylnul, ale vykvětl znovu a vůni líbeznou vydával!“ „My však spátí budeme sen nepřespaný!“ znělo, jako by se chechtali mníchové mrtví. Nesčíslné množství obživlých mníchů hrnulo se na vše strany hory; i spěchal jinoch zpět ku hřbitovu,

chtěje spatřiti pohřeb navzdy zemřelých; a jak stranou se uhybá, chtěje se vyhnouti valícímu se davu, i obživlé za ním přilétovaly stíny; odskočí na druhou stranu, opět se valí stínové za ním – za ním; ustoupí zpět, i sem jej stínové nasledují. I mluví jeden z nich: „Darmo se nám vyhýbáš, povětrí za tebou se táhnoucí nás za tebou nutí; zůstaň státi a nejlhčí vítr zažene nás po tváři vrchu okolo tebe.“ Zůstal jinoch státi a mnichové se hrnuli pokraj hory, stezkou chtějí dolů; – mnohý vrhl se dolů se strmící nad krajinu skaliny, nevýslovnou touhou zapálené zraky jejich hleděly za tmavé hory, srážející však se vítr vzdy je opět shromažďoval na temenu hory. – Zacházelo slunce, – schýlil se večer pozdní, – silněji zavánělo osení zdola a ticho svaté se rozprostíralo nad krajinou šírou. – Nelze vypsat žalost, jakou jevíly zraky mnichů patřících za zapadajícím sluncem a pak za světlem umírajícím; než nadarmo; – došel den života stínů, a nevolné tiskl vítr v předsíně strašnou. Mnozí na rozpacích, lomíce rukama stáli na práhu velké síně; chechtajíce se vrhli se jiní v síň rozlehlou; někteří pak smutně plačíce rozhostili se při zdech předsíně s složenýma na prsou rukama; pak se zavřela síň i předsíně. – – –

Byla chladná noc; ouzkou mezi horami rozsedlinou ubíral se poutník mdlým krokem z hor. Naproti němu v celé své vysokosti stála Sněžka, na vrcholku jejím sněhokrytém stál teď jen osamělý kříž; ouplný měsíc zrovna přes něj přehlížel v rozsedlinu, takže se zdál křížem ve čtyry stejné kusy rozdělen býti. „Dobrou noc, dobrou noc!“ šeptal umdlelý poutník hlasem slabým. – Co ztracený papršlek Lůny zdála se před ním vznášeti bledá postava ženská; mrtvé oko upřené bylo vzhůru ku kříži, tvář její křídobílá, pysky zesinalé budily hrůzu; a ztuhlá sněhobílá ruka neustále vzhůru prstem nataženým ukazující stkvěla se v papršlku měsíčním; zdalíž však ku kříži neb na měsíc ukazovala, nebylo lze rozhodnouti. Vtom obešel poutník skalinu

a Sněžka zmizela ze zraků jeho; – postava ta víc a více se měnila, až posléze šedý starc kráčel před ním; dlouhé šedé vlasy padaly okolo mrtvého obličej a mísily se s bílou pod pás dosahující bradou. Ve vlasy jeho vpletený byl věnec z bílých a červených růží. Při nohou jeho se pěníla řeka 5 padající s vysoké skály nad ním, v bílé pění rozevřený stál černý vchod a v tento ukazovala ruka starcova. Poutník pohlédl sám na sebe, a strašně byl proměněn, i jemu padaly šedé vlasy okolo vysokého vraskovitého čela po dutých lících a mísily se s bílou pod pás dosahující bradou; smutně 10 hleděl ve tmavý průchod; – za ním planulo zoře; – ještě jednou se chtěl ohlédnouti k různobarevným červánkům ozlacujícím stezku přešlou; než bouřlivý, hlučně a hrůzně lkající víchr mluvil k němu z končin těch slovy tajemnými a moc neznámá tiskla ho vpřed, touha nevyslovná táhla jej 15 za sebou v neznámou zemi stezkou neznámou. – Poutník nasledoval starce v temný průchod. – –

Krásné jitro vzešlo nad hlubokým dolem na východu hor krkonošských. Tmavé jedle a borovice stály po horách v oděvu rosném, s vysoké skály padala řeka ve vymletou 20 hlubinu, zčeřená v bílé pěny; kde však tišeji odplyvala, byly vody její čisté a jasné, hlubina její zelenala se co lučiny zjara. V hlubinách těchto dřimal poutník, hlučný spád vody uzpíval jej v nejtíšší sen, a vlny říčné táhly teď nad ním co zvučné lkání zvonů večerních tichou krajinou svůj řad, 25 však již neuváděly co druhdy zvonů zvuk v ducha poutníkova minulé dny.

SEN

Čtvrtá byla noc, co usnouti nemoha všelikými stranu básně Mnícha se obíraje myšlenkami, jsem ležel na svém lůžku; přemahaje se a odvrátiti se chtěje od myšlenek strašných nebyl jsem v stavu usnouti. Byla blízko půlnoc, strašná jakási idea, jakoby násilím, tiskla se před ducha mého a obraz ji vyjádřující a v mém Mníchu užívaný ustavičně tlel ve zraku duše mé. Slabostí přemožen usnul jsem, a strašný sen, tu samou ideu mající, zdál se mi, ježž pro jeho podivnost zde vypisuji. Že jakási podivná moc básnická snem tímto vane a že cenu básnickou do sebe má, nelze zapřítí. Byl nasledující.

Uprostřed roviny rozlehlé vysoký stál vrch, na jehožto vrcholku na příkré skalině stkvostný a nákladný stál klášter, v gotickém způsobu stavěný, k druhé straně malá se bělala kaplíčka ohrazená zdí hřbitovní. Bylo před polednem, slunce parné vysílalo papršky, když jsem na horu vystupoval, časem se ohlížeje na krásnou dolem ležící krajinu. Vystoupiv nahoru a vstoupiv v klášter, přijdu vstříc spěchajícímu mníchu, který v rychlosti, a jako by mne byl dávno znal, takto ke mně mluví: „Právě vhod přicházíte, nebo dnešního dne procitnou zmrtevěli bratři kláštera našeho, a lze vám se jich poptati na vše, co jste tak dávno dychtil zvědětí.“ A jako by se rozbřesklo v duchu mém aneb jako bych dávno byl slýchal o klášteru tomto, bylo mi známo, co se nyní dítí má. I bylo to nasledující. Řeholní bratři kláštera tohoto měli uprostřed zdí svých rozlehlou síň, v níž

kdo z mníchů tamních po jistých obřadech vstoupil, ztuhl i jako by zemřel, ale každoročně jednou v jistý den obživil, po skonání pak dne toho opět ztuhl a tak trval celý rok až do toho samého dne; což se s ním tak díti mělo až do skonání světa. Kráčím za mníchem mne vedoucím a vstoupím v poukázanou mně předsň. Kolem při zdi mrtvých několik stálo mníchů, ruce na prsou složené majících, mladých i starých; bledá tvář i v smrti jakousi hrůznou jevila nespokojenost. I táži se mnícha, zdaliž i tyto neobživnou? – načež on mi následovně odpovídal: „Ne, tyto neobživnou! Neboť volno zavřeným v té síni jednou v roce, kdy obživnou, vystoupiti a pak se vrátiti neb ne. Kteří se nevrátí v síň onou, nybrž v předsíni této zůstanou, zemřou, ale neobživnou více, a po roce pochovávání bývají. Tak se i těmto zoškli- vilo živobytí i jednodenní v celém roce a ráději spáti chtějí sen nepřespaný; až slunce uprostřed své státi bude dráhy, pochování budou na hřbitově oném, který jste spatřil okolo malé oné kapličky. Nyní však vstupte v síň velkou.“ Dořekl a dveře síně velké rozlétly se. Zacloněnými okny mdlé vpadalo světlo ve vysokou i ozdobnou síň gotickou nesmírné velikosti. Nesčíslné množství mníchů mrtvých stálo tou síní, každý v postavě také, v jaké ho byla se smrt dotkla. S napřaženou jeden stál rukou, jako by něco vypravoval, podle něho druhý, opřené na něho maje oči mrtvé, jako by pilně byl poslouchal řeč prvního. Třetí se shýbal ještě mrtvý k zemi, něco zvedaje, čtvrtý kleče s sepjatýma rukama zdál se modliti atd. I dal mně mních mě vedoucí následující ponaučení i výstrahu: „Mezi nesčíslným množstvím tím musíte běhati i v běhu rozličné jim činiti otázky. Stanete-li státi, zemrou jakoby poznovu a neobživnou až ku pohřbu navždy zemřelých svých bratří; aniž se smíte přes hodinu zdržeti mezi nimi, nechcete-li sám živý mezi onými zmrtvělými po celý zůstat rok.“ – I vběhl jsem v síň tu a v běhu rozličné jsem činil jim otázky; i počali se pohýbovati jako

stínové země se nedotýkající, jako pohnuti od běhu mého
zbořeným povětrím, a jakýmsi tajemným šepotem odpo-
vídali na otázky mé; odpovědě však jejich z většího dílu
jsem zapomenul; nezapomenuté však pro hrůznost jejich
5 ani nechci uváděti, aniž více, bude-li možné, vzpomenouti
na ně. Nežli hodina prošla, z otevřené vyběhl jsem síně,
s hrůzou proběhl jsem předsíní a octl jsem se pokraj skaliny
nad hluboko pode mnou ležící krajinou, světlu však odvyklé
oči, jako raněné náramným bleskem poledního slunce,
10 hojně prolívaly slzy, aniž jsem mohl dobře rozeznati něče-
ho vůkol sebe, i bolest strašlivá svírala srdce mé. – Schýlilo
se po čase poledne, uschly oči moje, i znovu okřál jsem. –
Klášteří dutě zněly zvony; – a smutné zpěvy pohřeb pro-
vázejících mníchů nesly se v ucho mé. – Ohlédl jsem se,
15 i spatřil jsem klášterní bránou sem se beroucí průvod na-
vždy zemřelých bratří. Náramný smutek i touha nevyslovi-
itelná pojaly srdce mé, kdy spatřil jsem, an živí mníchové
nesli ku pohřbu navždy zemřelé bratry, obživlí však mní-
chové davem se hrnuli z bran klášterních z povzdálí. Obrá-
20 til jsem zpět zraky mé, na dolem ležící, rozkošnou, květoucí
krajinu; v dálce ji broubily modrošeré hory jako vlny noč-
ního moře a černé mračno sypalo hustý dešť na rozkvětlé
mezi horami luhy. Nade mnou jasné svítlo slunce, celá
zem jako by se usmívala, zavánělo osení líbezně i sladce
25 zdol i na temenu hory a radostný z dolu hlahol ptactva
hájů i lesů mísil se v smutné zpěvy mníchů. Zdálo mi se,
jako by šeptaly z dálky šedé hory i hustý dešť: „My jasná
věkobytně zdvíháme čela, aniž kdy zajdem; – my zrosíme
květ uvadlý, aby nezhybnul, ale vykvětl znovu i vůni líbez-
30 nou vydával!“ „My však spáti budeme sen věčný,“ znělo,
jako by se chechtali mníchové mrtví. Nesčíslné obživlých
mníchů množství na vše strany hory se hrnulo; i kráčel jsem
k hřbitovu, abych spatřil hroby navždy zesnulých mníchů;
a jak stranou se uhnu, chtěje se v rychlosti vyhnouti valí-

címu se davu, i obživlé za mnou přilétovaly stíny; i odskočím na druhou stranu, i opět se valí stínové za mnou; uhnu se zpět, i sem mě stínové následují. I mluví jeden z nich: „Darmo se nám vyhýbáš, povětrí za tebou se táhnoucí nás za tebou nutí; zůstaň státi a nejlehčí vítr zažene nás po tváři vrchu okolo tebe.“ Zustal jsem státi; hrnuli se mníchové pokraj hory, stezkou chtějíce dolu; mnohý vrhl se dolu se strmící nad krajinou skaliny, nevyslovnou touhou zapálené zraky jejich hleděly za tmavé hory, srážející však se ze všech strán vítr vždy je shromáždňoval na temenu hory. Zacházelo slunce, schýlil se večer pozdní; zavánělo osení zdol a ticho svaté se rozestíralo nad krajinou šírou; došel den života stínů, a nevolné tiskl vichr v předsíně strašnou. Mnozí na rozpacích, lomíce rukama stáli na práhu síně; chechtajíce se vrhli se někteří v síň rozléhlou; jiní pak lkajíce rozhostili se při zdích předsíně s složenýma na prsou rukama. Zavřela se síň i předsíň; pláče krácel jsem s hory, neuleví bolest srdce mého; léč až usnu pod kořeny rozlehlého dubu.

POUTNÍK

Byla chladná noc, hluboká tma kryla ouzkou mezi skálami stezku, kterou, časem o povalené lebky i kosti lidské klopýtaje, mdlým se ubíral poutník krokem. Daleká i dlouhá byla rozsedlina skalní; černá tma kolem, vybledlé jen se mdle stkvěly lebky a ve vzdálí na nejvyšší proti rozsedlině skále, pokryté ve vrcholi sněhem věčným, stál kříž zaslepujícím ozářený světlem zbledlé Lúny. „Dobrou noc“ – „dobrou noc“, šeptal mdle; – co ztracený papršlek Lúny zdála se před ním vznášeti postava bledá, ztuhlou mu ku kříži okazujíc rukou; než hlučící i hrůzně lkající vichr jinými k němu mluvil slovy tajemnými. Za ním planulo zoře; časem se chtěl ohlédnouti k různobarevným červánkům ozlacujícím stezku přešlou; než bouře násilně tiskla ho vpřed a touha nevýslovná táhla ho za sebou v neznámou zemi stezkou neznámou.

NÁVRAT

II

Přešla půlnoc a měsíc odešel a hasly hvězdy po dalekém nebi;

a aj, stál syn krále bezkorunný na schváceném sídle otců
5 svých a pláč jeho provívaly šepoty noční.

Stál sám a stoje plakal nad vlastní svou a země jeho nepoznala syna otců svých;

stál sám a stoje plakal nad vlastní svou a aj, krev byla na čele jeho.

10 Běda, nepřátelé sklonili sílu tvou, shrbili šíji tvou a v porobu uvedli dceru otců mých, a ona to neuznává. Pohaněnáť dcera otců mých, vyschnul pramen prsou jejích, a ona pokojná, neb nemá náděje více;

a synové její, synové hanby, plesají nad bídou matky své
15 a usmívajíce se mluví:

Aj žena! a nevzpomínají, že byla matkou jejích a že jsou pošli z lůna matky své.

III

„Vlevo!“ zavznělo pod Bílou horou v hluboké cestě.
20 Temná mlha halila celou horu v neprohledné roucho a hluboké ticho bylo noční krajinou. Nad Bílou horou nad mlhami ležel černý roztažený oblak jako dvě perutě nesmírného orla – bledý měsíc na hřbetě svém nesoucího. „Vlevo!“ zavznělo opět a nedaleko mne mihlo se světylko kolem šipkového keře v ouzku pod pahorkem pěšinu; –
25 zastalo ticho – já jsem byl sám. – Studená, vlhká byla noc a zde v hlubinách nelzelo pro mlhu ani na šest kroků před sebou něco rozeznati. Opřený o zetlelou vrbu v břehu malého potoka stál jsem pustým okem v pustou hledě noc a rozličné myšlenky se střídaly v duchu mém; polohlasně mluvil
30

jsem sám s sebou. „Národe můj, v tvém srdci teď se umístiv
chci mluvit k tobě jazykem tvým; snad že rád poslechněš,
co ze srdce tvého vyšedši pronešeno jest jazykem tvým; vždyť
slyšívá každý nejraději sám sebe. Můj domov jest daleko;
krkonošské hory strmí nade střechu nízké chaloupky, kde
5 teď v spokojeném snu snad spočívá otec můj, nenaděje se,
nespokojený že syn bloudí mlhami studené noci; dalekoť
domov můj, mladistvé Labe zpěněnými vlnami hraje pod
okny malé chaloupky, kde teď v spokojeném snu snad spo-
čívá matka má a nepomyslí, že by nespokojený bloudil syn
10 mlhami nočními. Ten pokojný domov můj opustiv, puťoval
jsem do srdce tvého, jazyk tvůj jestiť i jazyk můj; a jazykem
tím tatoť jsou první k tobě slova má: „Národe můj, kdo
rozesmutnil srdce tvé, kdo polil slzami líce tvoje ladté?““

IV

15

Byl pozdní večer před Novým rokem, já jsem seděl, třetí
rok osamělý, za nízkým dubovým stolkem, na kterém džbán
vody, ouzkým okénkem mně podaný, stál posud netknutý.
Při každém pohnutí řinkala železa, nímiž přikovaný za
pravou nohu a ruku jsem byl k dubové pryčně, a budila
20 mne z hlubokých, temných myšlenek; neb všechny myšlenky
mé vzaly na se barvu a vlastnosti zdí mne obklopujících.
Po dlouhá tři léta nespatriil jsem žádného člověka, neb
chléb a vodu podával mně strážník můj okénkem ouzkým
bez promluvení jen jediného slova; já k věčnému osamělému
25 navzdy žaláři jsem odsouzen. Měsíc svítil jasně vysokým
oknem na černou podlahu a obraz světla jeho dělily stíny
mříží ouzkých a hustých. Smutně jsem hleděl na osvícenou
podlahu a zdálo se mi, jako bych viděl krajinu otcovskou
v této záři měsíčné jako v maličkém obrázku třepetajícím
30 se od bledého světla, se všemi horami, bory a potoky jejími;

i otcovská chaloupka stála ještě na obrubě skály, jako usta-
vičný pád hrozící v prohlubinu pod ní rozléhlou v klín vy-
sokých, ji však nedosahujících jedlí; zdál ze stínu ovocných
stromů vyhlídaly křížky náhrobní přes nízkou hřbitovní
5 zeď, kde teď snad již odpočívali rodičové moji pod zeleným
drnem, usouzení osudem mým; nad ně strměla kostelní
věž; střecha školní, kde jsem prvního (ani nevím, zdali mám
přáti, by se to bylo nikdy nestalo) dosáhl ponaučení; však
všecko tak malinké, tak drobounké, a vždy menší a menší
10 to bylo, až posléze jako bych viděl celou zem co malou
kouli mezi nesmírným hvězd množstvím valiti se nesmír-
nou oblohou. „Nešťastná zemi, celý opět nad tebou uply-
nul rok, v truchlé opět oblíkáš se roucho, skučíš tak smutně,
povětrím se všemi svými hroby letící, jako bys smutný svůj
15 oplakávala osud; nešťastná země, pro tebe není žádného
více shledání s tím, po čem toužíš, čehož však ani více ne-
znáš, jako pro mne, měsíc s tebou vypuččenou dělí bledou
slabou nadarmo zář, tebe přece vzdy jen šerá obvívá tem-
nota a širá obloha jest pro tebe jen velký hrob, jen to, co
20 pro mne vězení toto, – jaro novou tě ozdobí krásou, v útro-
bách tvých však nesmírný zůstane žel, tak krvácející srdce
nadarmo kryje drahý stkvostný knížecí plášť. Nešťastná
zemi, hrob mne s tebou sloučí a nový opět v změněné na
tebe mne vyvede postavě život, já s tebou, v tobě, na tobě
25 žiji, já s tebou a v tobě cítím, jako ty ve mně, a přece jako
bys nevěděla, že tvor tvůj po tobě se plazící pro tebe si
zoufá; – nešťastná zemi, nešťastná matko, ty hluboko cítíš
žal nesmírný tak nesčíslných tvorů tvých, a přec nevidíš
konec žádný, vysvobození žádné; náš, jednotlivých tvorů
30 jednotlivý jest žel, lůno tvé nám vrátí poklid, tvůj všeobec-
ný nezná ukončení žádného.“

VPROVOD

Vpvod, který ukazuje oučel tohoto výtahu z mých poznamenání.

Rozmilí vlastenci!

Vím, že žádnému, nejmilejší, z vás tajno není, kterako již mnozí, a mezi nimi i slovní spisovatelé se o tu nesnadnou práci pokusili, někteří s více, někteří s méně štěstím, obyčeje, zvyklosti, povahy, mravy a způsoby lidu slovanského vypsati; protož zdá se mně marná ta práce býti, to, čím mnohé kníhy přeplyvají, zde opakovati, a opětovati, co již Eneáš Silvius v své kronice, co Kuthen, co Veleslavín v předmluvě k předpodotknuté kníze, co Stránský, Brentano, Herder a posléz Gerle a mnozí jiní o českém, co Matouš Hozia Vysokomejtský v Gvagnýnové kronice o ruském a tak i jiní o moravském, polském národu vypravují; vím též, že žádnému z vás nepovědomo není, že všickni skoro, ačkoliv někteří čistou v některých místech pravdu mluví, přece slovanský národ, a zvláště národ náš český buď příliš vyvýšují, aneb přespříliš tupí, a že od vyřknutí, že při každém kroku k putujícímu po české zemi zvolati můžeme: „Stůj, chodče, noha tvá šlape reka,“ až k potupujícímu jmenu vlaských národů, kteří Slované otroky (slaves) jmenují, mnoho nepravého nalezáme v spisech jejich, ačkoliv lživého říci nesmíme, poněvadž mnozí z nich jen jedinou cestou skrze českou zemi obývatele její poznavše, již celý národ posuzovati chtěli, a tudy sami sebou zklamáni byli.

Protož já, chtíc vám národ náš v známost uvésti, a věda, že jedenkaždý z vás nemá vždycky příležitosti sám své kra-

jany poznati, ačkoliv s některými z nich obcuje, podávám
v tomto spisku některé příhody mých cest, z nichž některých
obývatelů země české mravy, povahy a způsoby poznati se
mohou, a doufám, že i vy tou samou dráhou za
5 mnou pokračovati budete, a tudy že někdy práce ta v celek
vzroste a že jedenkaždý, čta spis ten, sám o národu souditi
může. Nežádám tehdy nic méně a nic více, než aby s tou
samou ochotností jste tento spis čtli a mě nasledovali, s ja-
kou já tento spis jsem počal a bohdá skončím a s jakou
10 zustávám váš

vás vždy milující

H. M.

OBRAZY ZE ŽIVOTA MÉHO

VEČER NA BEZDĚZU

Bude snad mnohému podivné, že obrazy ze života mého s večerem počínám, jako by v tak mladistvém již věku nade mnou se soumračilo? – I mně samému divné to přichází, že skoro všecko u mě s večerem počíná, a sice tak, že jsem uvykl počátek všeho večerem a večer počátkem všeho považovati; a tak se mně i mladost má, první věk života mého, večerem býti zdá; taktéž, kdykoliv jsem srovnání života lidského s rozdíly celého dne četl, soudil jsem, že by neslušelo čas dětinství a mladosti první s jítrem srovnávati, jako by neměla léta jinošství polednem slouti, jako by se neslušelo věk mužný k odpolední a stáří k večeru a noci připodobniti, nybrž vzdy se mi podobalo, jako by se patřilo dětinství večerem, věk jinocha nocí a tak po sobě nazývati.

Neb člověk dítětem vstoupí ve svět tento; – v růžových červánkách plane země v objetí večerním jako krásný tichý obraz; jen nejbližší krajina jest jasná, jen jí lze dohlédnouti; dálné hory před i za námi jen co šeré stíny se míhají po večerním nebi. Tak tichá se objevuje země s tvory svými v jasném oku, v nevinné duši dítěte; ono nespatri, než co mu nejbliže, nezná přešlost, nehádá v budoucnost; vše mu tichý, krásný slibuje život, ono v nevinnosti své žije co v zá-pachu luhů večerních; věk jeho rychle pomine, rychleji než večer jarní.

Blíž a blíže pak večer přichází k noci; hvězda za hvězdou vystoupá na obzoru blankytného nebe, jako sen za snem, žádost po žádosti v duchu jinocha. Zponenáhla ztratí tento

ze zraků svých zem, na které žije, jak ji hustá zahalí, jako ji temná víc a více by kryla noc. On jen vzhůru vzhůru touží ke snům svým, k nesčíslným hvězdám obrazotvornosti své. Výborně věk tento nazval jazyk náš jinoštvím; 5 mládec ve věku tomto jest cizincem, jest jinochem zemi naší, on v jiných bloudí říších, vzhůru se vzpíná letem myšlenek svých, stojí sám, nevidí nic než přeludy vlastních obrazů svých.

Než čím výš a výše vystoupil, v tím chladnější vešel 10 noci stín; posléz nechce býti sám, touží po dni, sestoupá níž a níže a vrací se k zemi zpět; – teď jest mužem a jitro jeho vzejde; sny jeho zacházejí jako hvězdy noční v ranní záři a on navrácenou sobě zemi v jitřním, v novém světle uhlídá, miluje a žije v ní. – Po tém nastoupí poledne. 15 Umdlžený člověk hledá chladící stín hustého křoví, aby odpočinul po práci své. Všecko mlčí, všude ticho, všecko tiskne vedro polední. Člověk polehne v stínu; v polední páře se míhá tichá země kolem něho jako obraz jeho dětských let; ostatní tvorové v povzdálí jeho stojí co poloza- 20 padlé, polouhaslé plamínky, až posléze v bezsenném sny jeho pohynou spaní.

Tak považují rozdíl věku lidského; tak mně večer jasný vzdy uzpomene mladost mou, až někdy šedivý hlavu mou 25 krýti bude vlas, až parného poledne slunce sníží šíji mou; a tak i teď při prvním obraze mladosti mé večerní mně vstoupilo šero. – Nebyl však to večer zimný a chladný, s jakým se počínají obrazy ze života mého; jasný příjemný večer, jaký nastoupí po bouři odpolední, nalezl mne v zřičeninách hradu bezděžského.

30 Nade mnou plynuly šedé obláčky co stáda beránek, za horami však černé husté zapadaly mraky, temnější nade tmavé stíny horní, v které zapadající se stápeklo slunce. Od východu nový měsíc vycházel a veliký Hirschbergský rybník se stkvěl polou v slunečné záři, polou ve mdlém světle

měsíce. Nad Hirschbergem hustý se dmul kouř, až pojednou rozevřev vyhlížel co obruba temná jasněkrásného obrazu; neb za rozpuklinou jeho stál zřícený hrad Jestřabí, co loď mořská, v pestrých barvách oblé důhy jako za barevným závojem. Teď za horami vycházela slunce vzdálených světů, – naše již zapadlo, a slavné noci tichá hrůznost lehla na prsa má v zříceninách velkých. 5

Tišeji a slavněji bylo kolem, lesy temně hučely, z daleka bylo slyšeti hlasné houkání a štěkání psů; zrovna pod horou zněly zvonky vracujících se krav. 10

Po hoře si zahrával chladný vítr a zanášel sem tam požloutlé listí. Mnohý list letěl dolů po hoře, bylo mu zde samotno, smutno, pusto v zříceninách těchto; on letěl odsud z chladné výše, aby zemřel dole mezi kvítím polním, blíže srdci lidskému; tak sestupují králové v stáří šedém z trůnů zlatostkvoucích, aby sotva navrácení životu zemřeli v náruči lásky mezi lidem svým. 15

I mně zde bylo samotno a truchlivo. Ještě jednou prošel jsem zříceniny slavné, ještě jednou pohlédl jsem v zbořenou kapli, a pak jsem kráčil k nejnvnitřnější bráně po hladkém velkém kamení asi přes sto kroků dlouhou cestou. Nade mnou se koupala veliká kulatá věž v čistém papršku nového měsíce; okna zříceného kláštera v polosvětle míhala se pod ní; a vzdy se mi zdálo, jako by vyhlídaly šedé hlavy zemřelých mnichů ze zřícené kobky své v tichou noc. Doleji stálo někdejší vězení krále Václava, rozeznávající se od kláštera starou černou stavbou, a nejbliže brány menší věž. Teď jsem došel brány; husté křoví zamezovalo východ a s ní dolu houpal se štihlý stromek, jako by pozdravoval odcházejícího. Po levé ruce vzdy dolů po hoře stálo čtrnácte nově bílených kapliček, při kterýchž poutníci na křížové cestě pobožnost svou vykonávají. Vycházím ze brány, dole pode mnou míhala se světýlka po utichlé vsi. „Ha! Co to?“ – přede mnou na několik kroků v stínu stověkého 20 25 30

buku v prach ponížena před svatým obrazem ležela hlavou o kapličku podepřená bílá ženská postava; podle ní stála nůše. Přistoupím blíže. V nůši na prádle a jiných potřebách pocestné ležela malá dětská rakev. Květinami a obrázky ozdobené bylo v ní malé děťátko složené, jako by dřímalo, svatojánská muška třpýtila se na sněhobílém čelíčku. Zdola zněl smutný hlas zvonku upomínaje lid po klekání k modlitbě za zemřelé. Vzhlednu vzhůru; velká věž stála co přístrach noční nad námi, ostatní zříceniny byly co rozprostřený její plášť. Budím modlící se poutnici. Ona povstane; vysoká postava.

„Kam tak pozdě na modlení?“ táži se.

„Tam nahoře nocleh náš,“ odpoví dutým hlasem, vezme nůši a volným krokem zmizí v ouzké bráně; já jsem kráčel
15 dolů po hoře a po krátkém čase byl jsem ve vsi.

Stojím před nízkou zdí; tuto jest hospoda, zdálo se mi, neb právě tak ohražená byla hospoda, z které jsem před večerem na horu vyšel; více jsem pro šero nemohl rozeznati; „zde odpočinu v pevném snu po dnešní pouti mé!“
20 Vejdu otevřenými dvírkami a stojím uprostřed veského hřbitova,

„kde pod mohylami tiší mrtví spí!“

Zaražený se vrátím zpět a teprv po dlouhé chvíli našel jsem hospodu mou.

25 Před slunce východem byl jsem opět na hoře, hledaje postavu, s kterou jsem se na noc sešel. Nikde nic. Na západní straně nad malou zahrádkou byl nový hrob a vycházející slunce zlatilo malý křížek na nízkém růvku. Odcházel jsem dále do kraje k východu, vstříc vycházejícímu slunci.
30 O poutnici noční neslyšel jsem nikdy více.

II

MARINKA

Vale láska ošemetná!
Adieu! – Lebe wohl!

Stará píseň; má známou notu

5

OUVERTURA

„Vzešel máj! hlubokých muži želů!
tvou proč bledost ještě kryje tvář?
V přírodu jdi, – zlatá slunce zář
růže líctm, poklid vrátí čelu!“

10

*Vyjdu v slunce. Nad luhy zkvětými
na západu jeho zář se skvěla;
i tvář má se v jeho lesku rděla,
zdobená co růžemi novými.*

*Sklesna v prach za sluncem rozstru ruce;
borů šum, slavíka klokotání
k němu nesou moji touhy lkání;*

15

*konec zdál se blízký moji muce.
Zašlo slunce. Tma splynula šedá,
a má tvář jak jindy byla bledá.*

20

DĚJSTVÍ PRVNÍ

Máji! ó máji! – krásný máji!! – V obejmutí tvém plesá
znovu živoucí země! Však běda, že žádný cit tak čistý není,
aby nebyl smíšený s citem sobě odporným! – Jako v potě-

šení pocestného, vidoucího ponejprve rozkošnou při cestě své krajinu, se mísí žalost brzkého s ní rozloučení, jako v sladkost prvního políbení ihned hořkost posledního vplyne, tak i při vši radosti a plesu země z příchodu tvého, krásný máji, tvář její jeví smutek a bol brzkého s tebou se rozestání, a srdce mé jí co ozvěna zhluboka odpovídá! –

Jaké to hemžení lidstva rozličného! Strakatý ženský šat míhá se temným oblekem mužským. – Vpravo vlevo pozdravování a poklony. – Kanálská zahrado, tvá sláva znovu se zdvíhá obživlými stromy; krásotinky pražské znovu k obvyklým se do tebe hrnou schůzkám! Tuto hrdě si vykračuje dáma v opéřeném klobouku po boku štíhlého jonáka, zakrucujícího si mladá, krátká vousiska a řinkajícího dlouhýma ostruhama, které uvečer po návratu odsud mnohá ženština proklínati bude, svlíkající se z jediného svého svátečního šatu; dále ještě hrději se prochází nějaká paní děvečka ve velikém čepci po straně vojákově; zde zas hustým tlumem se tlačí, malinkou hlavu vstrčenou majíc v ještě větším děveččina čepce klobouku, městská dcerka s řeznickým tovaryšem, ohlížejíc se za davem studentů, který se za dlouhou řadou nastrojených dívek valí. Právě podle vůle své v největší tlačenci dostihnou studenti řadu dívek a jedenkaždý z nich považuje se za šťastného, jestli aspoň o šat neb o ruku své milenky lehkým dotknutím mohl zavaditi. –

Jaké to hemžení lidstva rozličného! – A nad celým tímto sborem láska rozprostírá peruč svou, jako hudba, po celý den uprostřed rozlehlého místa před kafírnou hrající, poslední názvuk nad obsazenými stoly; jako jasný večer různé červánky nad zelenými zahrady stíny po přešlém, parném dni.

Ruka mne bolí od smekání klobouku; poodejdu stranou ze sklepení stromoví toho pod modré klenutí večerního nebe. – Jsem sám.

Nad polouschlou travou širokých mezí zní melancholické bzučení večerních much; slunce zachází za temnosesinalý Petřín. Šumot zahradou se procházejících jen co dalekých hučení vod se nese večerním tichem. Bezoví a květoucí jasmín jakoby umírající sladce zavání, z jehožto stínu 5
brzo slaběji, ba hlasněji se ozývají písně slavíka opěvajícího lásky žel. Kráčím při záhonech vedrem denním zpražených květin cizokrajných, které ze svého podnebí v cizí kraje přenešeny, přátelsky korunku svou tulí v lůno neznámé jim matky, v chladný hrob na cizí zemi; neb půda jim nepříměřená neživí smutný květ. Vzdálené, prodloužené zvuky rohů lesních, zaznívajících z procházek Wimmerovských, kolébají se nad nimi a večerní zvonění ze sto věží rozlehlé Prahy bije smutně v ucho mé.

Jaká to směšná postava! – Dlouhý vyzáblý muž, v červený veliký kabát starého kroje a v takovětěž až po kolena sahajecí spodky oblečen, sedí na mezi osamělé pěšiny. Obuv jeho, krátké široké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých sice místech, přitom však čisté bílé punčochy; – dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa 20
přehozeny. Veliké cípy bílého šátku visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou vestu. Před ním na zemi ležel třírohý klobouk, po pravé straně slaměná mošna a na ní housle. – On žebral.

Proč ale sem zasedl? – Tudy málokdo šel; touto osamělou 25
pěšinou – kdo sem zabloudil? Tam mezi stromovím tolik lidstva, a on zde? – Snad se domýšlel, že v procházejícím se davu každý, spatřiv žebrajícího, sám k sobě praví: „Mne neprosí; jest nás zde mnoho; nedám-li já mu, dá mu jiný!“ a tak jeden s druhým bez udělení dost malé almužny že 30
přejde, kdežto naproti tomu zde, kam jen časem jeden po druhém přicházel, on jednoho každého zvlášť mohl prositi, v kterémžto pádu z většího dílu každý, třeba ne z dobrosrdečnosti, třeba jen, že studem jakýmsi neb některým jiným

citem puzen, něco mu poskytnete? – Snad se styděl veřejně žebroti? – Či snad věděl, že na osamělou tuto stezku citlivější z procházejících se nastoupí, a takový že, má-li sám co, zajisté dá, a rád dá? –

5 Celá postava jeho, vyzáblý, dlouhý obličej, pravily to první; – vysoké, hrdé čelo to druhé; – než modré veliké oči jevily, to poslední že jest příčinou oddálenosti jeho od davu cituprázdných měšťáků v tuto tichosti a citlivosti říši.

Pozoruje ho, zůstal jsem za nějakou chvílku opodál státi.

10 Kdykoliv někdo se blížil, upřel podivný žebrák tento bystré oko své v oko mimojdoucího; buďto vzal housle do rukou, buď ne; a nikdy se nezmejlil. Hrál-li na housle, vždy něco dostal, nehrál-li, nedostal ničeho. Zpozorovav to, byl jsem na rozpacích, mám-li kolem něho jíti neb ne, nemaje ničeho,
15 ho, co bych mu, jakkoliv rád bych to byl učinil, mohl dáti; a viděti člověka, který poníživ se žebrotí, neobdarovaného, bylo mi odjakživa velmi odporné, aniž se mohu dosti vyjádřiti – podivné.

Uzpurniv, jak daleko jsem mohl, oko své, kráčím vpřed,
20 strachuje se, zdali po houslích sáhne. – Proti obyčejí svému neopřel na obličej můj oko své; ani na mne nepohledna, hledal pilně cosi v kapsách vesty své. Jdu okolo něho. On zvedna hlavu, volá na mne jménem mým. Zaražený obracím se k němu, a vyzáblá, kostnatá ruka jeho podává mi
25 složený papír. Vezmu, jdu dále; on zvedne housle své, na kterýchžto dříve vždy jen jakž tak skřípal, a několik velmi smutně pronešených, čistých, jakoby prosících zvuků neslo se lahodně večerním zápachem tiché krajiny.

Já se ohlédnou; nikdo nepřicházel, on hleděl za mnou;
30 tedy mne se týkala prosba tvá, pomyslím, a sotva zajdu v nízké křovisko, již jsem otevřel obdržený lístek. Vydržený, třesoucí se zvuk houslí jeho končil smutnou píseň co jednoduchá, celé hudby hodná dohrávka.

List byl ženskou rukou čistě psaný; na druhé straně bylo

někdy něco rejsováno, což se písíci list tento jen tak daleko smazati zdařilo, že nebylo více k rozeznání, co tam rejsováno bylo. Psala v nasledující smysl. Někým, snad některým z mých známých neb jakým jiným způsobem dostaly se jí, hudbu nade všecko milující, některé z mých písni v rukopisu, dále po vůli její i některé jiné ze spisů mých obdržela; a tak z mých prací mne poznavši, žádala si též i osobně mě poznati. Již dlouho neuzdravitelně na souchotiny nemocná neznala jiného prostředku, nežli že mne listem tímto – od otce jejího, jak pravila, doručeným – žádala, bych ji zítra v bytu jejím navštívil. Udaný byt byl na Františku za klášterem svaté Anežky; nízký domek v ouzské uličce, druhý od rohu. Celý list byl plod hlubokého smutku a nesmírné ve mne důvěry, že vyslyším žádosti v něm vyřknuté; musila mě dobře, velmi dobře znáti. – Zasmutnělý zůstana státi, hledím v list v rukou sevřený pevným okem, bez hnutí těla, možno i bez myšlenek; aneb snad probudiv se z nich, o nich jsem zapomněl. Zvuky houslí provázely mne po stezkách zapomenutí mého.

„Ei, da haben wir ja unsern Malkontenten!“ ozvaly se hlasy a sbor známých študentů valil se ke mně.

„Bei Gott, ein Liebesbrief. Laß sehen!“ zvolá jeden chá-paje se listu.

„Nech státi!“ vzkřiknu, a chopiv ho za prsa i mrštiv daleko všetečným, spěchám domů. Mně byl list tento svatý. – Vítězné zvuky hudby a smích pozůstalých nesou se za mnou. Přijdu domů a samoten sedím hlavou o stůl opřený v hlubokých myšlenkách.

(Opona noci spadne.)

INTERMEZZO

Temná noci! jasná noci!

obě k želu mne budíte.

Temná noc mne v hloubi tiskne,

5 *jasná noc mě vzhůru vábí;*

temné hlubiny se hrozím,

ach! a k světlu nelze jíti.

Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!

K vám já toužím tam světla ve říši,

10 *ach a jen země je má!*

Člověkem jsem; než člověk pohyne;

ve své mě lůno zas země přivine,

zajme, promění a v postavě jiné

matka má, země, zas mě vydá!

15 *Vy hvězdy jasné, vy hvězdy ve výši!*

K vám budu toužiti světla ve říši,

ach a jen zem bude má!

Květinou-li mne životu navrátí,

list můj i květ můj se k světlu obrátí;

20 *však ach, jen země zas tma mne uchvátí,*

světla ve stány jíti nedá!

Vy hvězdy jasné! — Vy hvězdy ve výši! —

DĚJSTVÍ DRUHÉ

Noc přešla a uplakané jitro vzešlo nad probuzenou Prahou. Já jsem ještě za tmy vstával, chystaje se k návštěvě,
 25 o jaké se mi, na rukou u stolku spícímu, po celou noc snilo. Srovnal jsem si vlasy, přičesal licousy kolem obličeje a načernil jsem vousiska nad i pod pyskama. Bylo osm hodin na Staroměstské rádnici dne 10. srpna 1833, kdy jsem, přecházej
 30 cházej Staroměstské náměstí, k Františku se blížil.

Za čtvrt hodiny byl jsem na Františku; deštivé oblaky přešly a jasné slunce, slibující parný den, hrálo po vlnách Vltaviných. Kolem někdejšího kláštera svatě Anežky přišel jsem brzy na místo naznačené.

Byl to malý, nízký domek v ouzké, zábradlím přepažené uličce, v kterou po malém kopečku vyšlapaná cestička vedla. Hluboká, široká strouha táhla se uličkou před tím domkem a jednotlivé prkno sloužilo, jako zdvihací most v pevný hrad, za přechod v nízká dvířka jeho. Přesprůč uličky od toho domku k jinému, jemu podobnému na protější straně, byl provaz natažen a parné slunce hrálo po rozvěšeném na něm prádle, které však již velmi sešlé bylo.

Několik uličníků spouštělo jednoho z druhů svých, na provaze jako závaží se houpajícího, v hlubokou strouhu pro mič, který jim opodál hrajícím do ní byl zapadl. Vtom z domku toho vystoupila polonahá ženština, jedinou sukni přes rozhrnutou košili a na hlavě plachetku proti slunci zavázanou majíc; i spatřivši, jak hlučný sbor nadějí její v hlubokou strouhu vpouští, hnala se po ouzké lávce, nerázným hrozcím koštětem dobyvatelům pokladu svého, kteří blízké, ne sice hromo-, ale přece bití uhlídavše, na outěk se dali, nešťastné závaží v strouhu pustivše, které ihned až po krk v strouze se pohroužilo.

Rozlícená matka nadějí svou, pro lepší zdar pohnojenou, jako psíka na provaze vysmejkla, a za hromosvod elekteričnosti své jej považujíc, co Jupiter druhý blesky svými do něho mlátila, až kolem stříkající z něho bláto vyvěšené prádlo jí nečistě vybělilo. Posléze se nebohému hromosvodu přece zdařilo utrhnutí se, který ihned dosáhnuté svobody ne zle užívaje do řeky pospíchal. – Utichlé jsem se doptával po příbytku dívčiny mně píšící a maně jsem našel v ní matku její, která právě poblátěného bratříčka mého přes noc utvořeného ideálu vyběvši, nemohla pochopiti, proč by takovýto pán, kterého pro neobyčejný oděv za cizince drže-

la, se po té, jak se s důmyslným usmáním vyjádřila, nedochcípělé děvce doptával. Nehrubě s takovou odpovědí spokojený kráčel jsem po houpajícím se prknu v nízký domek a brzo se na lehké klepání moje u malých dveří jemné
5 „Vstupte“ ozvalo.

Stál jsem v malém pokojíku. Na měkkém sedadle, s hlavou v ruku opřenou, seděla ona. Ano, to byla ona! – to byla Marinka! – Kdo viděl Goethovu Mignonu od Schadowa malovanou? – Tak byla Marinka, rovně tak! – a jména Marinka i Mignon hrála na neurčitých pyskách mojich,
10 kterým bych ji z jmen těchto měl pojmenovati. Já neviděl nic kolem sebe než ji; – tak byla se mi zjevila ve snách mých, tak žila v duchu mém; tak jsem uvykl ji milovati v obraze Mignony.

15 Černé, prosté vlasy padaly v těžkých kadeřích kolem bleďého, vyzáblého obličejce, který znak veliké krásy nesl, na bílý čistý šat, jenž nahoře až ke krku zapjat, dole až k malé lehounké nožce dosahoval, vysokou, štíhlou jevě postavu. Černý opasek svíral outlé tělo a černá sponka přepínala
20 krásné, vysoké bílé čelo. Nic ale nedosáhlo krásy plamenných černých, hluboko pod čelem ležících očí; ten výraz smutku a touhy žádné péro nenaznačí.

Zaražený zůstanu u dveří státi; – ona lehko pozdvihla hlavu, a smutným mě pozdravujíc usmáním, pravila: „Já
25 vás již znám. Neviděla jsem vás sice nikdy, ale oko vaše v této chvíli všecko mi praví, cokoliv kdy ruka vaše psala.“ Dost možná, že tomu tak bylo; neb já v této chvíli nevěděl jsem, co oko mé činí, – já jsem neviděl ničeho a obyčejná smělost zcela mne opustila. Po chvíli k sobě přišedšímu
30 pokynula mi k sezení, a já vezma nízkou stoličku posadím se; – ó, já bych byl před ní klekl!

Teď teprva ohlídnu se po sednici. Smutně to zde vyhlíželo, a dlouho jsem nemohl bídne vůkolí s postavou, pohledem a oblekem jejím srovnati. Roztlučené okno bylo papí-

rem zalepeno a nad rozlámaným stolkem rozestřel malý pavouček jemné síť své po zčernalé mokré stěně. V koutě stála třínohá židlička mimo stoličky bez lenochu, u polozbořených kamen jedině prázdné sedadlo. Vzadu stálo zpuštělé, bídné lůžko rozestláno a několik hlíněných bílých talířů, zeleně a temně přibarvených, na malé polici nade dveřmi bylo ostatní nářadí, naproti kterému velké, nákladné fortepiano, blíž okna postavené, mě u velikou pochybnost postavilo, zdaž dívku tuto za chudou považovati, čili dle obleku jejího posuzovati mám.

Mluvili jsme málo, ale pevně jeden na druhého hleděl; onen hudebník, – proč se vzpouzí péro mé to psáti? – onen – žebrák v Kanálské zahradě byl jí otcem, otcem dobrotivým. – Někdy bohatý, sklesl bezvinně v tak velkou chudobu; – a jsa vdovcem i domnívaje se, že by žádný jeho nemocné Marince tak věrně neposloužil, oženil se po druhé; než macecha její, s kterou jsem při vchodu mluvil, jen samých nátisků jí činila a nešťastná Marinka neměla pro potěchu svou nic než z někdejšího bohatství pozůstalé fortepiano, a jak mně pravila, spisy mé. Po chvíli jsem seděl při ní na malé stoličce a ona mi rozhrnovala lehkým prstem vlasy s čela. My jsme se znali dávno, my jsme rozuměli jeden druhému i beze slova promluvení. Ona mi vyřkla svou dávnou touhu mě seznati, leč jen vědomí, že zítra již dalekou cestu chci nastoupiti, a blížící se do honu konec života jejího donutil ji, ač mě a povahu mou dobře znala, ku kroku směššímu. Ona věděla, určitě věděla čas, v kterém nevyhnutelně pojití musí; čas ten nebyl daleko, a přece mi vyjevila, jak náramně miluje život tento, jak trudno jí v tak mladém věku tak krásnou opustiti zem.

Já nebyl v stavu ani slzy umořiti, a proto tím hůře svírala bolest prsa má. Stranou skloniv hlavu na sepjaté ruce, zůstal jsem velmi smutný ležeti; – ona vstavši blížila se zdlouhavým mdlým krokem k fortepianu, jehožto líbý zvuk až

posud nevychází z myslí mé. – Hrála! – ó jak smutně! jak smutně! – Hra její zdála se mi býti úvodem k některé písni; zvedna hlavu ohlídnu se po ní. Obraz nezapomenutý. Až posud vidím bílý její šat, černou sepjatý páskou; až posud
5 mi v očích tkví outlá nožka její, řídicí silnější neb jemnější zvuk stroje; až posud a vždy zřím bledý, smutný, krásný obličej tento, tyto černé kadeře, padající kolem velebného čela, přepjatého černou sponkou, a o tom smutném výrazu černého oka i v hrobě někdy sníti se mi bude. Outlé prsty
10 sotva se dotýkaly jí spřízněného stroje a struny, jak by jí rozuměly, mluvily tak smutně – tak smutně – co oko její. Ona zpívala. – Mou píseň. Tato postava, líbozvuk fortepiana, krásný hlas a píseň, kterou jsem, sám nejhloběji cítě, psal, – kdo to pochopí, zná bouři citů mých, jaká ten-
15 kráté hrozila rozbíti prsa má.

Sladké, líbezné zvuky provázely nasledující zpěv:

*Tam na hoře holoubátko
smutně sobě štěhotá:
„Komu, komu to poupátko,
20 komu smutné zakvětá?“*

*Odpovídá keř růžový,
líbá vůně jeho hlas:
„Komu vzejde květ májový,
(Velmi smutně) nežli z hrobu, z hrobu zas?“*

25 Hlas jí nestačil pro bolest srdce; neplakala však. Po malé přestávce zpěvu, vyplněné truchlými zvuky fortepiana, zpívala takto:

*Sotva slunce že zapadne
modravé tam za hory,
30 též i kvítek můj uvadne
bledé Lůně navzdory.“*

*Zaplakalo holoubátko,
zavrkalo večerem;
klonilo hlavu poupátko,
sklonilo ji za šerem.*

*A kdy pozdě pominula
jasna slunce krásná moc,
též i poupě obvinula
pustohustá, čirá noc.*

5

Žalostivě končilo fortepiano, temněji a temněji, až posléz jako by usnul smutný jeho hlas. Já jsem se probudil z hloubí zapomenutí svého; polomrtvý spěchám odtud, mně nelzelo zde vydržeti. „Hynku!“ zvolá její jemný hlas; obrátím se k ní, ona rozejpala ruce za mnou, v krásných očích ani slzy nebylo; sklesnu zpět k nohous jejím, vřelé čelo kryje v jejím klínu, cítil jsem rámě její kolem šíje mé.

15

„Tys jediný, co se mnou cítí!“ zašeptla. „Ty jediná, co mi rozumí!“ chtěl jsem odpovědět, ale nelzelo mi slova vyřici; násilím se vztýčiv, spěchám odtud. „Přiď opět! přiď ještě dnes! přiď jistě!“ volala za mnou.

Za strouhou poroučela se mi rozdrchaná matka její, zapírajíc postříkané prádlo; bratříček s ostatními hráli na špačka.

20

Přešel den a večer nastával, večer před odchodem mým na pouť v hory krkonošské. Po druhé dnes přicházel jsem po řece na František a za Svatou Anežku. Bylo opět po bouři, jednotlivé těžké kráपěje tvořily maličká kolečka po hladké Vltavě a bouřlivé mraky zapadaly, zlatě broubeny zacházejícím sluncem, za protější kopce. Baby vynášely ve velikých nůších hlíněné nádoby z právě příploulé lodě od řeky nahoru; a chlapani, nedbajíce na vysoké bláto, hráli obvyklým způsobem až po lokte a kolena vyhrnutí v mič, s velikým křikem a hřmotem se smějíce, kdykoliv některý z nich na kluzké půdě v blátě se povalil.

25

30

Několik bab, které ve dne žebrajíce uvečer, nežli do svých děr k spaní zalezou, dobrodince své přetřepávají, vynášelo z ouzské uličky dlouhé lavice, sesedající se na prostranném místě k večerní rozprávce; dobře jsem rozeznal
5 mezi nimi matku Marinky, rozcuchanou a umazanou; na nerozčesanou hlavu měla nasazenou černou kukli s potřhanými krajky, na špinavé, bosé nohy měla natažené krátké mužské boty a cíp od šátku na krku visel přes levé rameno, nepřikrýváje ani černý krk ani na zádech velikou v košili
10 díru. Právě počínala jedna z bab s velikou živostí sen svůj vypravovati. Byla to vysoká postava, stářím trochu nakřivená a shrbená; jednou rukou o malou berličku podepřená stála na malém kopečku něco výše nade druhými; ostatně byla bosa, rozhalená, jedinou, roztrhanou, velikými květy
15 potisknutou sukní přioděná, – s hlavy, velikým šátkem jako turbanem obvinuté, padaly šedivé vlasy kolem vyzáblé, vraskovité, vousaté tváře. Tak stála v záři zapadajícího slunce. – Právě když jsem okolo přicházel, vztýčila se rovně vzhůru a třesoucím se, ale silným hlasem slyšel jsem ji
20 sledující slova pronésti: „Zajisté! zajisté pravím vám, že jí neuhlídáte více!“, co zatím matka Marinky, k výkladu přihotovené přehýbajíc karty, dutým, osudným hlasem volala: „To samé, to samé se i mně zdálo!“ „To je jedenáctka a čtyřecet plná, paní Ančičko! ať nerodím, jestliže ne!“
25 volala jiná babice na konci lavice; „já přisadím groš!“ – „Já také!“ – „Já také!“ zvolal sbor bab. Z uličky zněly zvuky fortepiana a hlas Marinky zpíval:

*Komu vzejde květ májový,
nežli z hrobu, hrobu zas?*

30 Přes kluzké prkno vešel jsem v dům a v sednici. Marinka – Mignon – Marinka seděla jako ráno při fortepianu zpívajíc píseň:

Tam na hoře holoubátko.

Právě končila; – já jsem sedl beze slova promluvení u Marinky, položiv hlavu v její klín; lehkým pohlazením přejela bílá ruka její tvář mou, a pak opět budila hlas odpovídajících jí strun, přecházejíc v píseň jinou. 5

Já jsem byl velmi smutný; ona zpozorovavši to, přestala v hraní tázajíc se mne, co mi schází?

„Zítřa odcházím na dalekou pouť, abych prošel temné doliny nebenosných hor; kdo ví, kdy se vrátím, a ty se tážeš?“ – odpovídám jí. 10

„Ty jdeš na dalekou pouť!“ praví ona; „na dalekou pouť – a já – – Co tě tam vábí?“

„Dané slovo mě váže jíti k příteli nemocnému, který mne tam u paty hor očekává.“

„Kdy půjdeš?“ 15

„Dříve než slunce vyjde.“

„Než slunce vyjde,“ opakuje ona. „Ó jak by mi blaze bylo,“ mluvila dále, „jíti s tebou; tam v klínu přírody, v stínu nebenosných hor, při spádu jarých vod neb ve věčné tichosti říší po straně tvé vidět planoucí zoře mladého jitra, 20 aneb spatřiti, jak v růžových červácích umírá mdlý den, rozesílaje růžové věnce po zsinalých čelách mrtvých veli-kánů –“

Já jsem se stal vždy smutnějším. „Marinko!“ pravím, „Marinko! – slunce je hluboko pod námi! musím jíti! – 25 Vycházející slunce mne musí viděti daleko za Prahou. Až se vrátím, snad ještě v měsíci tomto, navštívím opět tento byt –“

„A cizí,“ doložila ona, „neznámá tvář přicházejícího zarazí poutníka a podívá se, že hledá té, které již dávno 30 není; s neurčitým usměchem uhlídá slzu v oku outrpného příchozího a bez citu hledí potěšiti zsmutnělého s obvyklým „Dnes mně, zítřa tobě!““

„Marinko!“ zvolám a vzhlednu k ní; měsíc právě vystoupil nad protější dům a světlo jeho padalo roztlučeným oknem na postavu Marinky; bílý její šat byl co stinný oděv ducha, co sněhobílá zář a černé vlasy její co temná mlha
5 na vrcholku sněžných kopců.

„Marinko! kde ty budeš?“ táži se. Ona sáhla v struny a mdlým polouduseným hlasem zpívala sloku z národní písně:

*Tam za horou, za lesíčkem
zpívají v sboru kněží;
tři kroky za kostelíčkem –*

Poslední řádku sloky té nelzelo jí dozpívati, jen fortepiano proneslo nápěv písně té, ona dutým, hlubokým hlasem dokončila:

v hrobě tvá milá leží –

a sklesnouc v náruč mou položila tvář svou na horoucí čelo mé; ona věděla pevně, že se neuvidíme více.

„Marinko, buď s Bohem!“ pravím namáhaje se pokojně vyhlížeti.

„Sbohem!“ odpoví ona a jaksí slavně stojí přede mnou v celé kráse své; já se shýbnu k ruce její, než ona sehne se na prsa má, a první i poslední políbení hořelo na rtech mých. Forteplano, jako by samo od sebe počalo, hrálo píseň:

Tam na hoře holoubátko.

V pablesku měsíce seděl při něm dlouhý vyzáblý muž, v červený veliký kabát starého kroje a takovéto až po kolena sahající spodky oblečený. Obuv jeho, krátké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých sice místech,
30 přitom však čisté bílé punčochy; – dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa přehozené. Veliké cípy bílého šátku

visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou vestu. Byl to otec Marinky; jeho dlouhé vyzáblé prsty čarodějné vábily zvuky ze strun fortepiana.

Jako omámený vyběhnu po ouzské lávce, podrazím nohu lavice a rokující baby valí se v hromadu jednu; vrávoraje 5 překotím opodál stojící hrnky hlíněnými naplněnou nůši a ta se kácí za babou, která ji právě z lodě vynesla, sypajíc střepiny, a valí se s kopce nazpět dolů k řece; já pak pustiv peníz za náhradu určený běžím odtud.

„Proklatý flamendr! – Ztřeštěnec čertový!“ – a mnohem 10 horší přezdívky nesou se zároveň se sborem při matkách dříve usedlých a zdřímajecích uličníků; jeden z nich hodil po mně mičem, za nímž brzo množství bláta a kamení následovalo. – Třetí den byl jsem na horách. –

Kdo šestého září roku 1833 při slunce západu byl na no- 15 voměstském svatém poli, bude se pamatovati na mladého pocestného, který v šedivý pocestní oděv oblečený, černými vousy zarostlý a hlavou o svůj vak opřený ležel na zdi hřbitovni. To jsem byl já; – vracuje se z hor krkonošských a domnívaje se, že Marinka již zde v tichém odpočívá 20 snu, odpočinul jsem též, rozesílaje zraky na náhrobky posledními pablesky slunce zbarvené.

Blíže zdi byl nový zvláštní hrob otevřen, v který ozdobnou černou vpouštěli rakev; množství příbuzných plakalo zemřelého. 25

Opodál byla šachta. Malá dětská rakev při ní ležela a několik malých dětí hrálo si po ní; jen jedno z nich mělo hla- vinku na ní položenou, jako by poslouchalo, jestli se bra- třiček tam uzavřený nehýbá. Po přikrytí hrobu při zdi odešel kněz dětskou při šachtě rakev pokropiti; poučené přito- 30 mnou ženštinou házely dívky malé hrstě hlíny na spuštěnou rakev. –

Teď novou rakev přinášeli hrobníci k šachtě; směšná postava, dlouhý vyzáblý muž v červený veliký kabát sta-

rého kroje a takovéto až po kolena sahající spodky oblečen kráčel za ní, rukou sevřenou buď prach, buď slzu stíraje s opálené tváře. Pod pravým paždím mačkal třírohý klobouk, pod levým měl slaměnou mošnu a v ní housle.

5 Sprostou, žlutou rakev nepokropenou vpustili v šachtu, a jako by někdo šeptal v ucho mé, znělo mi hluboko v duši: „Ona tebe očekávala!“ Skočiv se zdi, spěchám nastávajícím šerem do procházek Wimmrovských a Žitnou branou v temnou Prahu. – Za několik dní slyšel jsem o starém muži,
10 který na novoměstském hřbitově tak smutně na housle hrává; a po měsíci roznesla se pověst po Praze, že na Dolejších ložkách vytáhli mlynářští utopeného. Ležel před sedmým na lavičkách. Dlouhý vyzáblý muž v červený veliký kabát starého kroje a takovéto až po kolena sahající
15 spodky oblečený. Obuv jeho, krátké boty, byly nataženy na vysoké, spravované na mnohých sice místech, přitom však čisté bílé punčochy; – dlouhé pletené vlasy byly přes rameno na prsa přehozené. Veliké cípy bílého šátku visely na modrou, stříbrem vyšívanou, teď však již velmi sešlou
20 vestu. Před ním na zemi ležel třírohý klobouk, po pravé straně slaměná mošna a na ní rozmoklé housle. Žádný se k němu nehlásil, a zapomenutého bez rakve zakopali v šachtu.

FINALE

25 Vale láska ošemetná!
Adieu! – Lebe wohl!

Stará píseň; má známou notu.

*Dobrou noc, ó lásko! zlatá číše,
naplněná smrtonosnou slastí!
30 Tvoje krásná, klamuplná říše
nebude již nikdy mojí vlastí!*

Miloval jsem na noc vzešlé světy –
jasné světy zjitra doplanuly.
Miloval jsem zjara krásné květy –
bujné větry pryč je zavanuly.
A tak vše, co radosti mi neslo,
láskou mojí v brzku zkázu kleslo!

Ještě jednou v mladosti mé kraje
zpět mě vedlo mdlého slunce zlaté;
v snů mých říši, ony stíny svaté,
kde jsem bloudil, jako dítě hraje.
Mrtvo kolem – pustota jen pouhá.
„Vše mladosti mé uvadlo kvítí?“
„Bez slunce květ nemá vznik ni žití;
slunce zašlo a noc byla dlouhá!“

Pláči hořce. „Proč, ó slunce jasné,
an tě sotva mdlý můj zrak uhlídá,
již tvá záře zase mi zahasne?!“
„Hasne! hasne!“ ohlas odpovídá;
a již tma se kolem rozprostřela.
Chtěl jsem kvítí – noc jen slzy měla.

Teď jsem tichý; harfa bezestrunná
zavěšená v kobce otců přešlých;
tichý, jak v zásvitu světů vzešlých
nade hroby noc je stříbrolunná.
Však co chová harfa v zpustlém klínu?
Kdo mi tajné její žely poví? –
Kdo vyřekne a kdo ustanoví,
co noc tichá v bledém tají stínu?

Větrík vzdechne v harfy lůno duté,
a ta, ač již strůny žádné nemá,

zalká zvuky nezapomenuté!
Vzplanou noci zraky žalonosné,
štrou zemi kryje slza nemá! –
Či ne slza? – snad jen kapky rosné?

SATIRICKÉ ZLOMKY

ŘEČ
(jakou na uvítání
ČESKÉ VČELY
měl
Karel Hynek)

5

opsaná a s mnohými zkráceními (která se všecka proti vůli spisovatelově stala) vytištěná roku běžícího.

Motto 1. - - - - „Podle jestestwo człowieka,
kiedy głupstwem okrywa głębokie marzenia.“

Juliusz Słowacki 10

Motto 2. „Jsou věci na světě (na zemi), od kterých nic nesní naše filosofie.“

Hamlet od Shakespeara

(Poznamenání k mottu 2. Rukopis, v kterém jsem přeložení nadepsaných slov Hamletových četl, byl tak porušen, že mi nelzelo rozeznati, zdali tam „o kterých“ neb „od kterých“ psáno bylo; mně se zdálo „od kterých“ lepší způsob míti. Mohl by se někdo tázati proč – a pro toho odpovídám: „Poněvadž se to v tom smyslu lépe obrátiti a lépe říci se dá: „Jsou mnohé věci na světě, které nic *nesnědly* 20 od naší filosofie, nežli aby se řeklo: „Jsou mnohé věci na zemi, které nic *nesnily* o naší filosofii.“ Mohl by zase jiný mně vytýkati, že by bylo mělo státi: „Jsou mnohé věci na zemi, o kterých se nic nesnilo naší filosofii“; a pro toho zde stůj odpověď, že jsem se určitě řídil dle rukopisu přede 25 mnou ležícího.)

Dříve však, nežli počnu řeč tu vypisovati, jest slušno, abych oznámil, jak jsem k držení jejímu připraven a ozbro-

jen byl, jakož i něco o posluchačích mých podotkl. Co se mne dotýče, já stál v červený kabátek oděný, na hlavě blýskaje žlutou čepičkou s rolničkami a zvonky, ozdobenou dlouhým červeným perem, které, jako by plamínek z ní
5 šlohal, nade mnou plápolalo; na čele maje napsaných několik řádek z počátku předmluvy páně Kollárovy k poznamenáním ku Slávy dceře, však literou a písmem tak drobounkým, že opodál a hlouběji pode mnou stojící posluchačové jen černou škvrnou to býti soudili; tak tehdy
10 ozdobený stál jsem na širokém stole za klekátkem na povýšeným; a to všecko černě bylo přistřené.

Může býti, že se někdo nad oblekem mým bude zdržovati (nebude však se nad ním zdržovati tak, jako by již nad ním byl a nad něj se byl vznesl); ten zajistě, pravím
15 vám, ten nic o tom nevěda, v takovýto oblek chodí vstrčený, a sice tak hluboko, že mu jen uši vyhlídají. Na tom tehdy lešení čili povýšení já ponížený stoje, ohlížel jsem se po posluchačích mojich, a co jsem spatřil, věrně vám chci opsati, jak daleko stačí síla péra mého, které per
20 parenthesin buď řeknuto, (nemálo hrubé jest). Shromáždění bylo četné, dílem i čestné, ctěné i čtené, neb přístup byl, právě jak se to stává při veřejných řečech v Paříži, každému volný a každý měl ta samá práva, co má populus et plebs pařížská při sezeních tamějších. Celé shromáždění
25 dělilo se ve třídy, a sice ve tři. Napřed *seděli* tři honoratiores. První měl nos dírkama dolu a na tom nosu brejle, pod ním hubu, v té hubě zuby a mezi zuby trubičku hlíněné dýmky. (To má býti sloh národní.) Vedle prvního seděl druhý rovně takový, jen že neměl dýmku a brejle a že byl
30 o něco menší. Vedle druhého seděl třetí, a toho jsem ještě jakživ neviděl. Za tímto collegium (neb tres faciunt collegium) stálo hejno študentů neznámých; jen jediného znal jsem mezi nimi, a ten byl malý. Za těmito se rojilo smíšené množství dřevoštěpů, vozíčkářů, trakárníků, flašinetlářů,

rohličkářek, nosiček, drůbežnic, zelenářek atd. Mohl bych vám je opisovati, ale - - - - -

- - - -. Byli to z většího dílu čtěnířové a čtěnířky posledního ročního běhu časopisu Jindy a nyní, který teď co dítě zemřelé leží v ouzké truhlici, pokrytý všelikými květy a obrázky. (Tak se, bohužel, skoro každému teprv po smrti dostane, co se mu [třeba u veřejném oznámení] již za živobytí slibovalo.)

Však již k řeči. Švihna šnipku povětrím, začal jsem jak 10
nasleduje.

DUDÁK

Není neobyčejno v Čechách viděti na silnici muže, an sbor opic a opiček, časem i nedvěda na řetězu za sebou veda, od vesnice k vesnici, z městečka do městečka putuje, kde pro obveselení k vejročnímu trhu se sběhlého lidu tito jeho čtvernozí komedianti dle písťaly jeho skočnou provádí a provozují. Muž však, jehož vám, milí čtenáři, hodlám předvésti, není sice méně známý, však jistě méně obyčejný, jelikož jeho opice i nedvěd jeho cadrnatý netancují po návsi neb na nerovném dlážení nějakého městečka, nýbrž oni v hlavním, a to sice v městě Pražském, buď v Starém, buď v Novém, ano oni v kafírně tancují podle písťaly jeho i tenkrát, kdy on přítomen není a neslýchán jest zvuk dudáckého měchu. Taktěž i já, přišed za jakousi příčinou do Prahy a maně vstoupiv v kafírnu P[ast]ovu, očitým jsem se toho stal svědkem, s velikou pozoruje nelibostí, jak opice a nedvěd dle dudákova nápěvu skáčí a se pitvoří pro posměch shromážděných hostů. – Vidoucímú takovéto se přetvařování jich tanulo mi ihned na mysl, že jsem mnohou v způsobu tom, kde zvířátka mluvila, četl scénu, a ihned jsem umínil napsati podobnou do Květů; – (do Květů pravím, dobře věda, že by ji ani do Včely české ani do Musejníku, a to sice z patrných příčin, nepřijali –) a vydati ji ještě roku tohoto pro obveselení mládencům i pannám. (Mládencům – píšu, ne bez příčiny, ujištěn jsa, že mnohému ženatému nebude pro potěšení ani pro obveselení.) Zde jest.

Hlavní osoba dudák (nesmírný měch mačkaje pod levým páždím, co zatím trubice, skrze kterou měch nadýmal, z ust vypuštěna pod nosem se mu třepetala) táhl co vojanský vůdce v čele opičího pluku a huňatý, na jednu nohu napadající nedvěd šel vzadu, nesa v erbu něco křídlatého s ohromným žihadlem, pod nímž devisa „Iurare in verba magistri“ zlatou literou se skvěla. Kdykoliv někdo sboru tomu, a zvláště erbu nedvědem nešenému blíže hleděl přistoupiti (Němec říká „nahetreten“), pohrozil mu dudák důtkami, které nepochybně na svůj sbor měl nastražené. 10
Tak tedy ten dudák dudy i důtky nosil.

Uprostřed kafírny zastavili.

DUDÁK

*Hop hejsa! – kudy
putuji, všudy
známé jsou, známé jsou
z Strakonic dudy.*

15

OPIČÍ SBOR

Hej dudy – dudy!

NEDVĚD

*(sólo)
Z Strakonic dudy.*

20

CIKĀNI

CIKÁNI

Daleká cesta má –
marné volání! –

Wiesć jedna tylko czasem w dalekiej krainie,
jak strumyka szmer zimny w ustach zimnych płynie, 5
że kiedyś – przybył zdala – – – młodzieniec.

Stefan Garczyński

I

Oh! może się przenosząc w odleglejsze wieki,
świetniejsze okolice, kraj sławny, daleki, 10
nad brzegami Jordanu, pod palmy drzewiną,
usiadłby zamyślony z hebrajską rodziną.

O! nie – przeszłych już zgryzot nie widać tam wojny,
tylko znikłej nadziei grobowiec spokojny,
tylko się lampa szczęścia w jej oczach paliła, 15
i zgasła, – i swym dymem całą twarz zaćmiła.

Maria przez Malczewskiego

Tichá krajino! jak často vábila mne samota tvá v stíny
své, aby pobouřenému srdci poklid se navrátil! Jak často
vrátilo ticho tvé, rozhostivši se v duši mojí, zrakům mým 20
ztracený mír!?! – Teď však – přišedšímu v porostlé skály
tvé – propastí se mi zdáš; strašné myšlenky budíc v nepo-
kojně mysli, hrůzné mi na paměť uvádíš pověsti, a již
nikdy neuvedeš pokoj v prsa má. – Bloudím opět skalami
tvými, bledý měsíc vyšel nade temnem černých jedlí a 25
mrtvé zraky jeho poklidně hledí v osamělého tvář – a přece
hluboký smutek ouží nádra má, přece hluboký poklid časů
předěšlých ach nikdy již se nenavrátil. Tak v rozplakaném

jitru chladná mlha doléhá na skalnaté prsa strání tvých. A předešlý čas, zbloudilý co papršek hvězdy vzdálené, někdy jen přichází v zraky ducha mého; jasné jest světlo jeho – leč nezahřívá.

5 Uprostřed ourodné roviny leží hluboké, ouzké, na mnoho však mil dlouhé oudolí. Cestující rozlehlou rovinou nena-
děje se před sebou ležícího dolu; až najednou přišed na
okraj jeho a uleknutý zastaviv krok, jak by náhle se před
ním rozstoupila země, hluboko pod sebou uhlídá vrcholky
10 temných jedlí a sem tam mezi skalami rozstavených cha-
trčí. Po obou sice stranách oudolí toho strmí vysoké skály,
leč nicméně jsou si obě strany velmi nepodobné.

Po levé straně stojí již od vchodu vysoká a příkrá písečná
skalina. Mnohý dešť ji rozemlel v rozličné podoby zvířat
15 podivných i zpotvořilých postav lidských, které hustě a
v nesčíslném množství po skalnaté stěně buď lézti, buď z ní
vyhlížeti se zdají, dutýma za putujícím tudy se dívající
očima. Při skalině, po vystupcích i rozsedlinách jejích za-
stíňují vysoké jedle a borovice tyto často hrůzné hříčky pří-
20 rody, místami jenom zdola povolující oku pocestného volný
průhled na tuto bělopožloutlou vysokou zeď.

Po pravé straně od východu k západu dolu se táhnoucího
písečná skála jest v mnohé kusy nestejně šířky rozervána
a výš a výše po sobě nad oudolí vystupujíc ohromné tvoří
25 sem tam rozvalené stupně. Husté křoví obrostá tyto vysoko
nad ně strmící veliké kameny a celá ta strana jest podobna
pustému městu východních krajín, na jehožto rovných,
mechem porostlých střeších požloutlé břízy sklánějí pla-
čící větve, v jehožto ulicích nízké, husté křoví zakrývá
30 ouzký průchod ve stavení pusté, teď jen plachým liškám
za obydlí sloužící.

Sem tam vystupuje některý kámen, jako by štíhlá vízka
strměla nad ploché střechy, a dešť i jiné nehody, aby doko-
naly klam ten, vytvořily uzounká okna. Některé chaloupky,

jestli se těch asi šest neb sedm chatrčí tak nazývati může, opírají se porůznu o tyto po stráni hustě se nacházející kameny; a mnohá z těch chatrčí jen přední stranu má z netesaných trámů sbitou, ostatní díl její jest vnitřek dutého kamenu. Ouzká pěšinka vede mezi rozsedlinami skal a 5 hustým křovím od jedné chatrče k druhé, až dolů do oudolí k ouzkému sice, dlouhému ale a hlubokému jezeru, na jehožto modravé hladině vodní lilie rozkládají své široké, temnozelené listí a bledé jejich květy plynou co stříbrné korunky nad temným zrcadlem vod. Jestliže, jak mnozí 10 učenci jistí, v pradávných časích celá země česká jen jediné veliké jezero byla, tedy jest toto malý pozůstatek z oné nesmírné vodní hladiny a ploché, ouzké břehy jeho jsou z obou stran veliké stupně písčité skaliny, která kdoví jak daleko se stáplí v prohlubeň vodní; neb dle ujišťování tamějších oby- 15 vatelů ještě žádný nenalezl dna ve vodě této.

Při jezeru tomto na výtoku malého potoka stojí mlýnec, kteréhož jednozvučné klepání v spolku se šustem a hvizdem přelétajícího ptactva působí, že tato samota ještě pustější, mrtvo krajiny této ještě hrůznější se zdá. Časem jen pro- 20 nikne nářev neviditelným pastevcem pronešené národní písně a jakoby potěšena z toho krajina kolikráte po sobě si opětuje zpěv jeho temným – temnějším ohlasem.

Asi šest set kroků vzdál od vchodu – kde malý potok hustými olšinami zastíněný v malém vodospádu hlučněji 25 hovoří s rodnou jemu krajinou – rozstoupí se oudolí po levé straně v jiný, širší sice, ale krátký jenom dol. Uprostřed něho stojí vysoká hustě porostlá skála, korunovaná zříceninami starého hradu; mnohem však vyšší ji obklíčující skalnaté stěny dolu toho, takže ani vysoká jednotlivá věž 30 zříceného hradu nepřenikne vrcholky jedlí broubících po hoře ohromné tyto zdě.

Stavba hradu toho, a obzvláště kulaté věže, jest zcela přiměřena rozmnožení tichou hrůznost krajiny. Bleděžlutá,

jako skála, základ její, zdá se z jediného kusu pozůstávati. Zeď její náramné je tloušťky a až ku špičaté, taktěž přižloutlé kamenné střeše ani jediného okénka nemá. Zcela jest ne-
proměnná, hladká a drobné ozdoby, jako hříčky na krku
5 velikána, pod přístřeším jejím umístěné, činí, že hrůzná její síla tím strašněji doléhá na zbloudilého, zadiveného poutníka. Na něco širším přístřeší se chvěje mladá bříza, ba přiléhajíc k špičaté nevysoké střeše, ba od ní na dol se kloníc, co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka.

10 Pod hradem tímto na vchodu tohoto druhého dolu stojí blízko nad potokem malá chaloupka, zcela obyčejné tam obvyklé chudobné stavby. Jako ostatní chatrče po kopci druhé strany jest i ona o skalínu svým zadním dílem opřena, a jen tím od nich se líší, že přední její stranu po ní rozvedené
15 reví vinné širokými listy příkrývá. Před ní jest malá čtverhranná zahrádka, v kteréž dvě na drnu vyvýšené kamenné tabule, obkličené drnovými sedadly, jakož i nade dveřmi se houpající chvůj praví chalupu tuto býti jediným hostincem této krajiny.

20 Jednoho večera viděli pastevcí, po protějším kopci mezi nízkým křovím stáda svá k domovu ženouce, tři osoby v této zahrádce se míhati, a právě tím večerem počíná příběh, který jsem v té samé zahrádce slyšel vypravovati.

Obyvatel chalupy této se svou dcerou a každodenní
25 jejich host byly, jakž pastevcí snadno uhodli, tři osoby nacházející se v židové zahrádce, jakž zahrádku tuto tamější sousedé nazývali.

První byl vysoký sedmdesátiletý starc, věrný syn kmene izrahelského. Trošku nachylený přecházel volným krokem
30 malou zahrádku od jednoho konce k druhému. Sametové černé, až po kolena dosahující spodky se stříbrnými přezkami a podobná vesta s velikými stříbrnými knoflíky, jakož i stříbrné přezky na lesknoucích se střevicích jevily, že nepanuje zde chudoba jako v ostatních chalupách. Taktěž

i čisté bílé punčochy, bílé rukávy tenké košile a bílý při krku límec ne sice nezvyklou národu jeho čistotu, nýbrž více, že den sobotní jest, prozrazovaly, neb v jiné dny krýval ohebnou, ač sestaralou postavu velmi oškubaný i ušpiněný přičervenalý kabát. Dlouhá, bílá, dnes uspořádaná, až po pás dosahující brada jevila jedině jeho vysoké stáří a malá čepička z černého aksamitu kryla hlavu, kterou řídké šediny před večerním větrem dostatečně hájiti nemohly. Jindy obratný a ziskuchtivý obíhal, obsluhoval aneb za stolem seděl s hostmi svými; dnes však velebnou tvář časem k nebi obraceje, časem k zemi skloňuje přecházel a z pohybování jeho bylo souditi, že zvyklé modlitby odříkává.

Při chaloupce v malé besídce seděla dceř jeho Lea. Fantasticky spíše než přiměřeně oděná, vysoká, štíhlá postava. Bílý, rásný šat až přes bosé nohy dosahující byl přepjatý černým, stříbrem protkávaným páskem. Hlavu měla vysokým tureckým šátkem ovinutou, na způsob ženštin svého národa, bydlících v krajinách východních, a husté černé kadeře padaly pod okrytem tímto kolem bledé, krásné tváře na bílou šiji. Jasně zářily veliké černé oči upřené do neskončené dálky; však nepohnutý její hled do pustého modra a podivný význam obličej srovnaný s oblekem jejím – a snadno bylo uhodnouti, že na rozumu pomatena jest. Ruce její hrály si nevědomky s nějakým kvítkem, roztrhující listky jeho.

Třetí osoba, každodenní host v hospůdce této, byl starý vyslouženec, slynoucí v končinách těchto jakožto nejlepší vypravovatel. Jestli se kdy oudolím modrý kabát s červenými výložky zablysknul, tedy jistě to byl on, a děti mu z chaloupek vstříc vybíhaly, žádajíce ho, by jim něco vypravoval. A on jim toho nikdy neodepřel, nýbrž nakroutiv si dlouhé vousy a na zemi se mezi ně usadiv, dlouhé pověsti vypravoval, třeba i něco pilně na práci bylo. – Mimo to měl ještě jiný, výnosnější ouřad, totiž na zámku, nedaleko

přede vchodem do oudolí nedávno vystaveném. Tam musil každodenně pánovi a ouředníkům šaty čistiti; – za to, a že s pánem již co vojenský služebník v bitvách býval, měl na zámku svobodný byt a mimo to ještě měsíčně něco peněz. 5 Ty však mu nikdy nestačily; neb jakmile je na konci měsíce obdržel, musil je hned starému židovi za dluhy odevzdati, kterého každodenně za příčinou několika skleniček kořalky navštěvoval. Dříve byl také poslem na zámku; ježto se ho ale žádný nemohl zpět dočekati, jestliže 10 kamsi poslaného děti napadly, žádající o nějaký příběh, tedy jest mu poslovský ouřad odejmut a služba jeho, dle jeho vlastního významu, o několik skleniček snížena. Jistě že by byl tu tak samotný neseděl na drnovém sedadle za kamennou tabulí, kdyby děti tak pozdě navečer přísným 15 rozkazem rodičů a strachem před obludami, které dle vypravování jeho v noci po oudolí se toulaly, doma drženy nebyly.

Poněvadž ho tedy zde žádný neposlouchal, vypravoval sám sobě celou francouzskou válku, a sice jak obyčejně 20 velmi hlučně a tak, že vzdy po několika slovích ukrutná lež nasledovala, kterou každý hned za lež uznati musil. Lhaní tak mu již bylo silným zvykem, že nemaje komu jinému sám sobě musil lháti. Časem hlavou i rukou pohyboval, jako by se tomu všemu náramně divil, a někdy se 25 uprostřed vypravování zastaviv, kořalkou chřtán propláchnul a jednotlivé „aj, aj“ vyklouzlo z dlouhými vousy přikrytých ust. Mezitím se ustavičně ohlížel po oudolí, které odsud daleko se mohlo přehlednouti. – Slunce již dávno zašlo a jednotlivé červené pružiny poletovaly přes nový 30 měsíc, který právě nad starou věží visel co stříbrná lampa v oblačné síni. Na věži pohrávala bledá bříza v světle jeho mladým listím co mrtvými jiskrami nad zříceninami zbledlými. Hrůzyplné postavy po skalnaté zdi sebou v míhajícím se světle pohybovati se zdály a nad skalnatými stupni pro-

tější stráně ležel tichý papršlek měsíce co smutné zapomenutí nade zpustlým městem a pohrával si v břízách náhrobků jeho.

Husté křoví se kolébalo v pustých ulicích jako lehkým větrem, šepotajíc jako umírající hlas muezzina z minaretů zovoucího k modlitbám zesnulých pravověrců, a štihlé kameny strmící co vížky nad sesutiny východokrajního města stkvěly se co stříbrné báně v bledém zásvitu. 5

Po potoku zdály se jiskry poletovati; leč v zrcadlné hladině jezerní ploval tichý obraz měsíce mezi líliemi vodními a hvězdami nebes. Kópce kolem i stromy temnější na se přijímaly barvy a jen vrcholky jejich sem tam se červenaly v zásvitu hasnoucích požárů. – Pastevci přehnali na obzoru po kopcích svá stáda v tiché stáje a nápěvy jejich umkly spolu s klepáním malého mlejna, a hlubokou tichostí nebylo slyšeti leč bubláni potoka a rozpravy sobě samému francouzskou válku hlasitě vypravujícího vysloužence. – 15

„Nalevo byla vysoká hora – as tady,“ vypravoval, levou rukou v naznačené místo svůj klobouk postavuje, „vpravo vyhlížela z jakéhosi stromoví kostelní věž nějaké vesnice – as tuhlenon,“ a přendav skleničku s kořalkou, postavil ji vpravo, kdežto měla jmenovanou věž představovati; pak palcem uprostřed tabule ukazuje, pokračoval takto: „A tu jsme stáli my – či – ne – ne – nestáli jsme, to bych lhal; – tu jsme seděli my – ano, aspoň já – a seděl jsem na tureckém bubnu, zrovna proti Francouzům. Aj, aj! – Jak? že ne? Na mou milou věru, kdo se opováží – no, no, no tak, tedy tu jsme seděli, a zůstali jsme sedět, ale ne dlouho, – neb najednou vám to bouchne za mnou na ten turecký buben, zrovna za mnou a – a – a,“ přitom hladil rozevřenou rukou kamennou tabuli, až najednou velmi rychle vykřikl: „a celá armáda vyskočila – proklatá potvora – fí – celá armáda. Hahaha! Jak? kdo se opovazuje? no, no, celá, a jestliže ne, jářku, tedy jsem vyskočil já – ano já – 25 30

a obrátím se, a za mnou stojí sám pan jenerál – na mou věru, sám a sám, a za ním všickni oficiři. – A tu vám mně sáhne na rameno, ne – ne, to bych lhal; tu mě vezme za knoflík – ano, na mou věru za knoflík;“ vtom vyrval na
5 tabuli věž čili skleničku, dopil a tak silně ní o tabuli řinkal, jako by v té věži všemi třemi byli zvonili.

Hned z chaloupky vyskočilo služebné děvče a poklonivši se starému židu bralo sklenku z rukou vyslouženice. Ten pak chopiv ji za ruku, počal: „Ano, za knoflík, vidíš,
10 zrovna za tuhleten, či ne, – ne – to bych lhal,“ počal dále vypravovati, děvče však takovému si počínání zvyklé, vytrhši se i se skleničkou do chaloupky ubíhalo a vyslouženec Bárta, neb jak jej sousedé jmenovali, Bárta Flákoň, pokračoval u svém lhaní: „A tu vám ke mně povídá: ‚Bárto,
15 vidíš támhle tu věž?‘, já řku: ‚vidím‘, no – no – kampak se poděla věž? – ah – ah –,“ vtom přinesla holka naplněnou skleničku, a postavivši ji ke klobouku, opět odcházela. „Ohou!“ křičel Bárta, „tu nestála – tuhle, zrovna tuhle-
20 non,“ a postaviv skleničku vlevo od klobouku, na jiný kraj stolu, mluvil dále: „A tu jsem vám, abych to dopověděl, šel s tím chlapem do té vsi špehovat, a šli a pili jsme – pili jsme, až se hory zelenaly. – Já jsem vypil již tři – čtyry holby a on teprva jednu, – ale potom – potom se dal do pití, a než já jsem vypil tu pátou, tu on sám vypil – a – a,“
25 a opět hladil rukou po stole, což vzdy bylo předchůdce náramné lži, – až po chvíli rychle vykřikl: „proklatá potvora – vypil čtyry sudy – fí – proklatá potvora! Aj, aj, ano! čtyry sudy! na mou věru, čtyry sudy! A potom jsme šli špehovat. Já – a on. On napřed a já vzadu, a vzdy jsem
30 se vám schoval tak chytře za ty čtyry sudy, že jsem neviděl nic před sebou – prachprachoucí nic.“ – A zvyklý, že se mu mezi tohoto příběhu vypravováním, což již několikráte se stalo, posluchači smáli, smál se sám hlasitě: „Hahaha! – Jak? kdo se opovažuje? no – no – tedy vyšlo na nás deset

vojáků – a – povídá ten jeden z nich: ‚Kdo jste?‘ – A tu se vám ten chlap, co šel se mnou, zdvihne a povídá: ‚Špehouni jsme!‘ a dal jim ránu – a – a,“ šoupaje rukou po stole vykřikl: ‚a všech čtyřycet upadlo! – aj, aj – ano! prokletá potvora – všech čtyřycet! Aj! – a ta věž,“ – vtom vzal skleničku a tak srdečně si připíjel, jako by ty čtyry sudy najednou chtěl vypítí. – – –

Umklou krajinou zavznělo pojednou několik plných souzvuků strun – nesly se tichým dolem a obražené o skály splynuly v temnou příjemnou hudbu. – Pak opět bylo 10
ticho. –

— — — Wygnańcem!...

Tęsknota mię obarcza, gnębią niepokoje,
wszystko, co widzę — nie swoje!...

Niebo, ziemia, powietrze i ludzie i mowa,
każda rzecz tęskna, choć nowa.

Niemcewicz

Po chvíli opět bylo slyšeti několik smutných zvuků z protějšího kopce. Bárta se sklenicí v ruce a hubou otevřenou
10 brzo vzhůru k protějšímu kopci, ba k starému hradu pohlížel; i starý žid zůstal státi a s podivením poslouchal, jen Lea zůstala jako prve nepohnuta. Hned nato nasledoval zpěv. Vyslouženec Bárta kvapně vstal, a posadiv si nakřiveně klobouk na hlavu, postavil se vojensky a nepohnutě
15 čuměl vzhůru. Zpěv smutný byl zřetelně pronešen, každé slovo bylo rozuměti, a smutné zvuky strun vyplňovaly nedlouhé mezi slokami přestávky:

*V dlouhém poli šumí větrů vání;
jabloň co tam růžobíle zkvítá,
20 zlaté klasy vše přede mnou sklání,
vše se kloní — nic mě neuvítá.*

*Po březovém háji větry hrají,
vpředu háj ten dub stověký hlídá,
jeho listky cosi šepotají; —
25 poslouchám — pro mne nic nepovídá.*

*Bublá potok stříbrnými hlasy,
potok, co luh květný obeptná,
jak by dávne vypravoval časy,
přejdu — slyším — mně nic nevzpomíná.*

*Modrý blankyt nade mnou se klene,
po něm větřík oblakami hraje,
dnes je v půlnoc – zjítro na jih žene,
v západ – v východ – – nikdy v moje kraje.*

*Rozplašen můj národ; – bratr bratřím 5
neznámý; pláčem si cestu krátím,
dvakrát nic, vše jednou jenom spatřím,
věčně dále, – nikdy se nevrátím.*

Po slovích „rozplašen můj národ“ vstala rychle Lea, přejedši rukou bledou tvář poslouchala pozorně s okem 10 nepohnutým, upřeným do šeré dálky až ku konci písně. Když pak již i strůny i ozvěna umlkly a opět hluboké kolem nasledovalo ticho, nesl se smutný její zpěv hlubokým oudolím.

*Jeruzalém zpusťla – ni místo neznáno, 15
rozplašen můj národ, potupa mu zlá,
kam hlavu by sklonil, mu místa nedáno,
daleko prach otců, daleko vlast má!*

*Ž nespátréné vyhnán! – Palmy na Jordánu, 20
kde východem slunce hlas hrdliččin zní,
tam vy pozdravujte ode mne neznánu,
jí rcete, že ještě chovám lásku k ní.*

*Má láska šla se mnou – po vysoké hoře, 25
vyšší té hory, přes kterou jsem šel;
šel jsem přes moře – přes hluboké moře,
hlubší toho moře přenesl jsem žel!*

Ticho stál starý žid; slzy se mu lily po vraskovaté tváři, po šedivé bradě. Dlouho tak stál. – S podivením sepal Bárta ruce a polohlasné „aj, aj“ provázelo z ust jeho zpěv

Lein. Mezi tím zpěvem přecházely po druhé straně s kopce dvě vysoké postavy po pěšince od chaloupky k chaloupce mezi skalami až dolů do oudolí. – Umlkl zpěv Ley a poslední názvuky jeho umíraly nad protější strany skalami, jako by nad zpustlou Jeruzalémí usnuly v papršleku zapadajícího měsíce.

Starý vyslouženec, jako by se z dřímoty probudil, vytržený posledními slovy zpěvu, počal poznovu vypravovati: „Já jsem tam také byl na moři – ano – na moři – tři dny jsme tam byli – Oh to je vám podívaná na tom moři – – Nic nevidíte, nic než vodu a nebe – na mou věru! – A to bouchání z kanónů na tom moři! – No, stokrát tak silně! – ne, ne, to bych lhal, ale pětkrát – – ano pětkrát zajisté.“

Kdo ví, jak dlouho a co by byl ještě vypravoval, kdyby ho příchozí nebyli vytrhli. Byli to dva cikáni. Napřed šel malý, po maďarsku vystrojený mladík, červené, zlatem vyšívané spodky, žluté botky a modrá, zlatými šnurami ozdobená kazajka byly oděv jeho. Na hlavě neměl ničeho, dlouhé však a husté černé vlasy dostačily hlavu před velikými nehodami povětrnosti uchrániti. Postava jeho byla nepatrná, malá, hlava, jakož i on celý k pravé straně se nachyly. Jeho pravá ruka byla o poznání delší nežli levá a ze zvyku nosil obličej ustavičně do země obrácený; leč obličej jeho byl krásný, obzvláště vysoké, hrdě sklenuté čelo a temnomodré oko, jehožto smutné časem vzplanutí nevolně k soucitnosti budilo. Druhý cikán, mnoho starší, byl celý modře a méně skvostně oblečen. – Nad opálenými tvářemi hořely černé oči co dvě hvězdy na večerním nebi. Mladší měl převěšený přes rameno lesknoucími se strunami potažený cimbál, starší nesl pod páždím hudební nástroj podobný našim houslím. Byli cestující hudebníci.

Mladý cikán postoupil, spatřiv vysloužence a ostatní, zaražený as dva kroky zpět, jako by byl někoho jiného oče-

kával; opět však se vzpamatovav tázal se, zdali zde jest hospoda? „I arcize; jen dál, pánové – jen dál – tady se jeden nejlaciněji opije – já vím – na mou věru. Jen pojdte dál.“ – Po takovém uvítání zazvonil Bárta o stůl skleničkou a dívka přiběhla z chaloupky. Starý žid, jenž mezitím opět 5 po zahrádce přecházel, časem u besídky se zastavuje a žalostně na dceru svou pohlížeje, přistoupil kvapně k příchozím, a co by žádali, přívětivě – či spíše oulispně se tázal, jednotlivá mezi tím mumlaje slova modlitby, z které ho řinkání skleničkou bylo vytrhlo. Zatím Bárta dívce přikazoval: „Honem! honem dělej; tuti pánové jsou po cestě, 10 a to má člověk hlad, na mou věru! –“

Mezitím mladý cikán, složiv se sebe hudební nástroj, chleb a vodu přinéstí poroučel; načež dívka, do chaloupky odběhši, brzo s chlebem a vodou se navrátila. Starý žid 15 již opět v modlení zahradu přecházel, pocestných si nevíšimaje, buď mysliv, že nejsou přátelé mnoho mluvení, buď soudiv, že při nich velkého zisku nenabude.

„Chleb a voda? Na mou věru! aj, aj! na mou věru,“ krouživ hlavou divil se Bárta. „A to tenkrát na Rejnu 20 byly jiné časy. Přišli jsme do chalupy – a měli jsme hlad – na mou věru. To byl hlad, slona bych byl snědl. Aj, aj – a myslíte, že jsem nejedl slona? – na mou věru, výborné maso, a ještě lepší polívka z něho! aj, aj – jak – pochybujete? – Kdo se opovází? – No – no kdepak jsem zůstal? – 25 Aha, v té chalupě; či – ne – ne – to bych lhal – tam jsem nezůstal – ne, nýbrž šel jsem ven. V chalupě seděla bába, slepá a hluchá, a kouřila tabák – aj, aj – ano, kouřila na mou věru. Tam – tam všecko kouří – všecko, – já jsem tam viděl, či ne – ne, slyšel, že tam,“ teď něco zdlouhavěji 30 vypravuje rukou po tabuli šoupal, „ano, že tam – prokletá potvora!“ – rychle velmi – „prase kouřilo. Prokletá potvora! – fí – hahaha! Jak? Kdo se opovazuje? – No – no – kdepak jsem zůstal, ano – před tou chaloupkou, či ne – ne,

to bych lhal, tam jsem nezůstal, nýbrž šli jsme dál; to jest dvá vojáci, Bartoloměj Bárta, totiž já, a Franta hrncířovic. – Tenkrát ještě byl živ, a na vojně, ano u tentonon se mnou. Toho zabili ve Francouzích u tentonon; jak tomu
5 říkají, mám to na jazyku, je to zrovna za Rejnem, – ano tentonon. – No tak tenkrát, když byl ještě živ, měl hlad jako já, šli jsme do vesnice hledat, kde bychme něco ulovili. A tu vám jdem, a jdeme okolo jakési díry, a něco tam křičí. Ano
10 – na mou věru – okolo díry, – byla tak velká jako můj klobouk; či ne – ne, to bych lhal, as jako tuhle do mého rukávu; ano – Posloucháme, co to tam křičí; – ta díra šla do nějakého chlívu, při samé zemi, a nemohli jsme rozeznati, co to tam křičí; je-li to kohout, nebo slepice. I postaví se vám Franta před a já ke zdi. Franta volá, já vytáhnu
15 šavli a číhám – ano číhám; na mou věru; mlčím, ani nedýchám. – Tu vám to vystrčí hlavu, hlavu tak velkou – no, tak jako můj klobouk – aj, aj,“ pije, po chvíli pokračuje dále, „na mou věru – na každém konci roh – na mou věru, aj, aj – Já jsem se otrásl, ale seberu se, tnu, a jednou ránou
20 jsem to uťal. Aj, aj. – Na mou věru, jednou ránou, tu se podívejte – tou šavlí.“ Vtom hodil šavli na kamennou tabuli, – „ano, jednou ránou, a co jsem uťal?“ –

Cikáni až posud seděli tiše, na vysloužence pozoru nemajíce. Starý cikán seděl právě proti němu v hluboké myš-
25 lenky pohřížený; časem kvapně rukou před sebe v povětří udeřil a oko jeho přitom z místa na místo poletovalo. Všecko jeho počínání jevílo náramnou nepokojnost. Mladší po krajině se ohlížel a hluboce vzdychaje jednotlivá slova mluvil řečí nesrozumitelnou. Hozením šavle na tabuli
30 jakoby ze sna probuzení vysloužence pozorovali, který pevně tabule se drže před nimi stál a rukou nataženou na šavli ukazoval: „Aj – aj – ano – ano – Franta to lap a šli jsme domů – a –“

Starší cikán vstav odcházel ze zahrádky pěšinou do oudolí

a po chvíli ho bylo viděti v šeru po skalách a křovím v starý hrad lezoucího. Nahoře se ještě kmitnul v papršku měsíce, který za vrcholky hořejších jedlí zašlý ještě bledé zříceniny a vysokou osvěcoval věž, jejížto mdlý stín daleko po druhé, protější stráni se táhl. Mladý cikán však obrátiv se k vyslouženci, zdali zde často bývá, se tázal.

„Já?“ odpovídá onen; „já? Každý den. To jest viděti, že jste –“

„Jste známý v této krajině?“ táže se cikán dále.

„Já – já –,“ vece vyslouženec, „aj, já tu znám každou díru! já –“

„Jste tu dávno?“

„Já – co jsme přišli s jemnostpánem z vojny od Rejna – aj – aj, ano –“

„Jest to dlouho?“

„Ano pravda, to vy nevíte? to jest deset – patnáct – šestnáct – sedmnáct let – ano – na mou věru – sedmnáct let.“

„Já jsem tu také již jednou byl, nevím, jak tomu dávno,“ vypravoval cikán, „šel jsem tudy do Prahy s otcem a stavili jsme se tu v hospodě na noc. Tenkrát zde byl jiný v hospodě, nějaká ženská. –“

„A to jest již dlouho, ano, asi patnáct – šestnáct roků to může býti – aj – na mou věru – to jste musil býti malý – ano – na mou věru maličký?“

„Byl jsem asi čtyrletý, šel jsem s otcem,“ – pravil cikán odpovídaje, „a nevíte,“ tázal se, „kam se poděla tato hospodská?“

„Ano – to byla podivná ženština – podivná –,“ vece vyslouženec povděčen tomu, že nalezl někoho, kdo by poslouchal povídky jeho. A teď počal pověst svou s mnohými „aj, aj“ promíchanou, a sám sobě časem hlasitě se vysmívaje.

Byl již notně opilý a mezi vypravováním ještě notněji

si připíjel, takže se zdálo, že dnes konce té pověsti nedopoví. „Ano, podivná ženština – na mou věru – a jak – to já dobře vím. – Podivná byla a přišla sem, žádný neví odkud – žádný – já také ne, – neb tu byla dříve nežli já.

5 To si ale dobře pamatuju, velmi dobře, – když jsme přišli s jemnostpánem od Rejna, bylo to večer, přšelo jen se cedilo a tma byla jako v pytli. Já jsem měl bílý plášť a seděl jsem na koni schlíplý jako myš. – Jeli jsme lesem a měli jsme půl hodiny, jak pán pravil, do zámku, kam jsme již napřed vzkázali, že přijedem. Tu vám stála v lese jakási ženština pod širokým dubem, jak mu říkáme pod starým dubem, tam u kostničího kamenu – v největším dešti. A jak my klusáme – ne, ne – to bych lhal, neklusali – jeli jsme krokem, ano krokem – pán napřed, já za ním – A tu vám vyskočí ta ženská

15 proti nám –“ (šoupá rukou po stole, povolněji vypravuje – až pojednou hlasitě vykřikne –) „– prokletá potvora – čtyry sáhy vysoká – ano – fí, čtyry sáhy, zrovna proti nám – aj – aj.“ Mezitím vzal skleničku a dlouho pil, jako by chtěl cikánovi času dáti k podivení. „Na mou věru“ – pokračoval

20 Bárta – „čtyry sáhy, – a oči se jí svítily – jako dvě pochodně. Pak chopivši pánova koně, „už jest zde, už jsi zde!“ s náramným křikem volá. Pán však uleknutý vezme koně na ostruhy, já také – a pryč jsme letěli – bílé pláště za námi tím deštěm, pryč lesem, a ona se válela v blátě – ne – ne,

25 to bych lhal, ne v blátě, ale v mokřém písku, nebo v lese pod kostničím kamenem jest samý písek.“ – Pozorně poslouchající při těch slovích kvapně vstal cikán, zaťatou pěst tiskl na kamennou tabuli a hlasitě bylo slyšeti skřípení jeho zubů. Přejed však kratší levicí tvář opět se posadil

30 a zdálo se, že pokojně poslouchá vysloužence, takto dále vypravujícího: „A když tak letíme čtvrt hodiny, tu vám“ – opět šoupaje rukou po stole, pak velmi rychle vykřikl – „prokletá potvora, tu vám ta ženská letí proti nám – kudy tam přišla, nevím, a kudy my, také ne; ale zdálo se mi, že

jest to opět na tom místě, totiž u kostničího kamenu – opět pod starým dubem, – a stojí vám tam, a zdvívá ruce do výšky, a bělá se, a jiskří očima a křičí; my však letíme ještě víc, a letíme, a pozdě večer jsme přišli do zámku, kudy? to nevím. Já jsem tu byl tenkráté ponejprv – ano ponejprv. 5 Jemnostpán mě vzal z vojny s sebou od Rejna, a tak jsem nevěděl nic.“

Vtom pohnul cikán rukou, jak by se chtěl na něco ptáti; Bárta však nedaje se u vypravování vytrhovati, kvapně počal dále: „Jemnostpán nato celý večer nemluvil, 10 aj, aj – ano, ani nešeptl, a ponejprv mi řekl, abych šel k čertu, a mně se zdá, že plakal. A já, já jsem šel k čertu, a šel jsem, a ptal jsem se, a šel jsem až do hospody. Tu vám přijde hospodská – a jest to ta samá ženština, co byla dřív v lese, na mou věru, ta samá – a měla kluka asi čtyřletého 15 při sobě. – Já se jí uleknu, a toho kluka – byl právě tak jako vy, sehnutý napravo a dopředu nakloněný, ano, a jiskřil vám očima, právě tak jako vy teď; ano – a já se uleknu, vyskočím, utíkám – ona za mnou, a nevím, jak jsem tenkráté přišel do zámku. Ráno se měla stěhovati ze vsi; jemnost- 20 pán to poroučel, a vzkázal jí po mně, že se musí stěhovati, že on chlapce jejího nemůže viděti a cosi kamsi ještě, – druhý den nato – chlapec byl pryč – a žádný neví, kam se poděl – aj – aj.“ Opět pil, dávaje cikánovi čas k podivení, ten však hlavu skloniv do rukou hluboce vzdychal. 25

„Po několik nocí nato,“ vypravoval Bárta dále, „toulávala se ona kolem zámku, až ji posléze jemnostpán přijal do zámku; – já nevím proč, já nevím zač, nevím, a nevím nic; ale dobře to pamatuju, všecko jako dnes – ano – jako dnes! A tu vám bývali, ona totiž a jemnostpán, často spolu, 30 to já jsem vidíval; a všeliké ženské chodívaly s ní k nám; já nevím odkud; a opět od nás; já nevím kam. Každý myslil, že žádný nic neví, ale já – já – proklatá potvora, já jsem to všecko vyčíhal. Já jsem se ptával, co jest to zač? – a co

bývala dřív ta hospodská? – a tu vám žádný nic nevěděl, nežli že před jedenácti – to jest teď šest – sedm – osmadvacet let – ano osmadvacet, že přišla do zámku, zrovna když se jemnostpán vrátil z Netálie, a žádný nevěděl, odkud přišla, a že jí jemnostpán dal tady tu hospodu. Potom prý, říkávali si, chodil jemnostpán k ní, a jmenovali ji Angelínu – ano, na mou věru, Angelínu. Potom prý měla právě v ten samý den s jemnostpaní syna, to je teď asi dvaadvacet let – ano, dvaadvacet let –, ten syn měl prý znamení na prsou, jako prý krvavou ruku, a ona prý byla tenkrát tuze nemocná, – tuze. Syn jemnostpaní ale prý i s jemnostpaní že umřel hned – za dvě hodiny – ano, za dvě hodiny. Jemnostpán ale, pravili, že hned odjel do vojny a po čtyrech letech že se navrátil se mnou. To bylo všecko – ano všecko.“ –

Mladý cikán pozorně poslouchal celý povídkou zajatý. Časem hluboce vzdychal, ani jediné slovo však neprozradilo, co jeho smutku jest příčinou. S rychlostí se teď tázal: „Kde se ta bývalá hospodská nachází?“ –

„Kde se nachází?“ odvece Bárta, „to ví vlk. To živobyť na zámku, jak jsem vám prve vypravoval, to vám tak trvalo celých skoro devět – deset let – ano deset let. Já jsem si ke konci vlka toho všimal, a chodil jsem do hospody sem k židovi, jenž po ní tu chaloupku dostal. Když jsem ale chodíval v noci domů, tak jsem vídal všelijaké ženské k nám a od nás choditi – ano – a jemnostpán byl velmi vesele živ. Bývalou hospodskou jsem potom málokdy viděl, byla prý tuze divná, ta Angelína – ano – tuze divná. Až asi před sedmi neb osmi lety ji zavřeli na zámku do věže – a ona jim utekla – žádný neví kam. Posledně ji viděl na ten den, kdy utekla, Honzík Loučkovíc u starého dubu u kostničího kamenu, a od těch čas o ní žádný neslyšel. Pryč byla – ta tam, – na mou věru.“

Cikán seděl hluboko zamyšlený zrovna před sebe nepohnutě hledě v šero noční; smutná vzdýchání a nesrozumí-

telná slova střídala se z jeho ust. Starý žid v ustavičném modlení přecházel zahrádku, časem se u Ley zastavuje, která jako před svým odpovídajícím zpěvem seděla nepohnutá, nepozorna na vše, co se vůkol ní dělo.

Bárta dopověděv dlouho pil a dopiv zvonil skleničkou o stůl, polohlasně si jednotlivá slova předříkáváje, jako by se chtěl pamatovati, zdali nic nezapomněl, „ano – sedmáct let – kostničí kámen – kluk. –“ Dívka přišla z chaloupky, však místo nalití povídala Bártovi, že hned bude desátá hodina, než on ustavičně skleničkou o tabuli cinkaje, dopovídal: „Jemnostpaní – – hospodyně – –“

Vtom bylo slyšeti malý zvonek oudolím; hlas jeho se od skály ke skalám obrážel, ohlas z dálky ještě dlouho odpovídal; – pak bylo ticho.

„Odpusťte, pane! – teď musím jíti, ano jíti. To u nás zvonějí na zámku, a to musí každý domů do zámku –. Až budou po druhé zvonit, bude půl jedenácté; a to se zavře zámek, a kdo není doma, ten již do něho nepřejde; neb po tom čase se žádnému neotevře – žádnému, mně také ne – hahaha. No, dobrou noc, dobrou noc – – holka, připrav tomu pánovi postel; slyšíš – po takové cestě,“ vypravoval ze zahrádky vrávoraje Bárta, „po takové cestě, to se chce jednomu spát; to já vím – na mou věru – to já všechno vím, a velmi dobře.“ Vtom byl v oudolí pod zahrádkou a jen mumlání jeho bylo slyšeti. Časem v pověsti své „na Rejnu“ hlasitěji vyslovil, „ano – na mou věru – na Rejnu“, až převrávoravšího potok nebylo více ani viděti ani slyšeti; a hluboké noční krajinou nastalo ticho.

Tam zagrzebane tyłu set ciała, imiona.

Ad. Mickiewicz

5

Nieraz na licach wody promień słońca świeci,
choć spodem ciemna zimna fala wre i pieni;
nieraz uśmiech słoneczny twarz nam opromieni,
choć już serce zbyt chłodne w przepaść zguby leci.

Ż Moora. Korsak

10

Nieraz z łzami zlewając bezsenne pościele,
licem pokój klamiemy, ustami wesele:
tak po baszcie sędziwej młody bluszcz się wspina,
z wierzchu kwitnie zieloność – cóż spodem? – ruina!

Ż Byrona. Korsak

15

20

25

Měsíc již zašel a temné šero plížilo se krajinou. – Skály
i stromové v černých se míhali mrákotách a zříceného
hradu temná věž strměla vysoko ve hvězdnatou říši.
V protějších do kopce chatrčích rudí svítili ohňové a záře
jejich táhla se z malých okének dolů v temné oudolí. Z vů-
kolních vsí a blízkého městečka bylo slyšeti zvonů hlas,
každou sobotu o desáté hodině nastávající slavnost zvěstu-
jící. – Nějaká postava lezla temnem nočním se zříceného
hradu. Časem stanula na vyvstávající skalině, časem po jed-
notlivém spouštěla se křoví. Teď stála v ouzké braňce do-
lejší hradby vchořu, sešedší zmizela v křoví a jen hřmot
padajícího kamení prozrazoval lezoucí. Byl to starý cikán
vracující se ze zřícenin zpustlých.

30

Mladší cikán seděl zamyšlený, rukama rozpálenou tvář
zastíraje. „Sám, sám tedy? – opět nic? – pryč? – nezná-
mý – domov žádný? – “ a jiná podivná slova mu plynula
jednotlivě z polootevřených ust. Starý cikán volným kro-
kem přicházel pěšinou z oudolí a vešed v zahrádku usadil

se beze slova promluvení za kamennou tabulí. „Domov
žádný; – žádný – vlast mi neznáma!“ mluvil mladší dále
a pozdvih cimbál svůj i uhodiv ve zvučné jeho strůny
hlubokosmutný počal hráti nápěv. Starý cikán též po chvíli
vzal hudební nástroj svůj a u provázení zvuků cimbálových 5
hrál ten nápěv dále. Hlubokosmutný byl to nápěv; jako
v tichém žalu lkaly jemné strůny cimbálové v žalostnou
píseň a co hlasitý pláč zvuků vzdálených nesla se hudba ta
krásným oudolím – truchlivou nocí.

Uprostřed hudby počal mladý cikán píseň přednáseti, 10
nezpívaje, nýbrž jen jako by příběh nějaký vypravoval;
brzo povýšeným, brzo hlubším hlasem, ba rychleji, ba
zdlouhavěji, jakž toho rozměr hudby žádal. – Byla to
píseň Nagy-Iday.*

Běhá jelen po lučinách, 15
zabloudí srnka hustým lesem,
ten na zeleném koberci,
ta pod čalouny zelenými;

* Říšský sněm od roku 1556 prohlásil mnoho pánů uherských za
odbujníky a Wolfgang Buchheim a Marcel Dietrich měli pronešený 20
nad nimi ortel vyplniti, k čemuž 8000 pěšího lidu, 600 těžkých jezdců
a rovně tolik husarů obdrželi. Po dobytí tarcajských hradů Ujvár a
Tarko přitrhli před perényickou pevnost Nagy-Ida. Obležené pevnosti
hájitelé byli sami cikáni, kterýmž slíbeno bylo, jestliže by tu pevnost
ubránivše pána jejího uchránili, že má celý ten okršlek kmenu jejich 25
za vlastní připadnouti.

Pro přípověď tu cikáni tak statečně odporovali, že dobyvajíc
pevnost mnohými nešťastnými outoky odstrašení umínili odtrhnouti.
Sotva však že odtrhli, vyběhali cikáni z pevnosti, nevčasnou radostí
puzeni, posmívajíc se odtrhšm a ujišťujíc, že kdyby jen několik dnů 30
ještě před pevností byli vydrželi, nedostatek prachu a potravy obležené
by byl donutil jim se vzdáti. Toto neprozřetelné počínání došlo zprávy
u vojska odtud táhnoucího. Ihned se obrátili, ztékli a dobyli pevnost,
a všickni cikáni za odměnu neprozřetelné chlouby a lichého posměchu
od rozlíceného vojska byli zavražděni. Upamatování na toto krveprolití, 35

5 *ten dnes, ta zítřa naleznou*
 rozložený rod – kmene cikánů.
 Nad nimi krouží dravý pták
 růžovým světlem nova jitra;
 5 *sivý to orel – v dlouhém kole*
 nad nimi krouží – a povídá:
 10 *„Proč jsi tak smutný, kmene můj,*
 ty kmene můj, rode cikánů?
 Smutnější nežli jitra lkání?
 10 *Zdaž není krásný ten tvůj byt?*
 Modrý mu blankyt přístřeším; –
 15 *zelené hory stěny jeho; –*
 nebeská světla lampy jsou.
 Východ i západ růžový
 15 *purpurovými jsou čalouny,*
 jimž obruby květoucí větve
 20 *v čele stěn jeho, temných hor.*
 Proč jsi tak smutný, kmene můj,
 ty kmene můj, rode cikánů?“
 20 *Odpoví smutná rodina,*
 potoka odpoví mu lkáním:
 25 *„Ó, jak bych nebyl smutný já?*
 Kde každá zvíř svou peleš má,
 tam já cizincem všude jsem!
 25 *Každý mi pán, kde jen jsem stál:*
 „Dnes zůstaň si, zjitra jdi dál!“
 30 *A tak jsem prošel štrou zem.*

30 které více než 1000 lidí život stálo, žije až posud mezi cikány v žalostném a velmi smutném nápěvu, nazvaném „Nagy-Iday nota“. – Každý cikán píseň tu zná, a slyší-li ji, slzí, pláče, až posléz v hlasité lkání a v zoufalost upadne. – Nevím, zdali pro upamatování na smrt bratří svých, čili pro ztrátu zaslíbené vlasti. Neb ačkoliv cikán jen stíží odvyká toulavému životu a zřídka na jednom místě se osadí, přece v něm jakás po neznámém domovu neurčitá žije toužebnost.

Ó, jak bych nebyl smutný já?
 Kde každá zvěř potravu má,
 mně nikdo pokrm nepodal.
 35 Každý svou roli vzdělává,
 mně žádný mou zpět nedává, 5
 již mi, než jsem se zrodil, vzal!
 Ó, jak bych smutným nebyl já?
 Bez konce pouť, bez konce žal,
 40 pro mne jen cit ve srdci skal!
 Kdo pokoj – lásku – vlast mi dá?“ 10
 Odpoví Nagy-Iday pán,
 lapa lva odpoví řváním:
 „Já – obydlí, – já vlast vám dám!
 45 Nepřítel vládne zemi mou;
 tamť pevný hrad, – ten braňte mi, 15
 ochraňte mě, a odměnou
 bude ten hrad i širý kraj;
 ten domovem, ten vlastí vám!“
 50 I ustane kmen a silou lva
 ubrání hrad. – Leč nešťastně 20
 vítězstvím svým se vychloubá.
 Aj, hejna vlků – hluky vran
 zpět valí se, – nešťastný kmen
 55 jest přemožen, nešťastný kmen
 pod mečem sklonil hlavu svou! – – 25
 Tam pevný hrad mu domovem,
 poklidnou vlastí širý kraj. – –
 Synové jeho v širý svět
 60 jsou vyhnáni, – u krásný byt! –
 Modrý mu blankyt přístřeším, 30
 zelené hory stěny jeho,
 nebeská světla lampy jsou.
 Východ i západ růžový
 65 purpurovými jsou čalouny,

*Jimž obruby květoucí větve
v čele stěn jeho, modrých hor! –*

*Proč jsi tak smutný, kmene můj,
ty kmene můj – rode cikánů? –*

5 Umlkl hlas vypravujícího a hudba, opětujič nápěv
otázky poslední, obrážená o daleké skály v temném ohlase
zněla oudolím co vzdálené lkání. Mezi zpěvem přinesla
dívka z chaloupky rozžatou svíci a postavivši ji na kamen-
nou tabuli opět odcházela. Ač starší z cikánů ihned ji zase
10 zhasl, přece nebylo možno, aby Lea, která hned při po-
čátku písně s jakousi tajemnou dychtivostí přistoupila,
nebyla spatřila krásný obličej mladého cikána s tím hlubo-
kým smutku výrazem v temném oku a aby nebyla viděla
jasnou slzu v zarputilé, skoro hrůzné tváři staršího. I starý
15 žid přistoupil blíže, dílem hudbou, dílem podivením nad
dcerou svojí jsa lákán.

Po skončené písni padla Lea, hlasitě plačíc, mladému
cikánu kolem krku a slzy její vřelé padaly na tváři jeho.
Dlouho, dlouho plakala, on pak pevně ji kolem těla objev,
20 přivinul ji na hlasně bijící srdce a černé jejich vlasy, temnou
nocí vjedno setkané, tvořily hustý závoj kolem obličejů
jejich. – S podivením hleděl starší cikán na ně, a starý žid
s sepjatýma rukama, s tváří k nebi obrácenou, oči k nebi
hvězdnatému pozdvihuje stál před nimi a i po jeho tváři se
25 valily slzy, leč slzy radosti. Dosti se naplakavši, sklesla
umdlelá Lea k nohoun cikána, starý žid však ji pozdvihna
odváděl dceru svou v tichý byt. Cikáni zůstali samotni.

„Půjdeme!“ praví mladší. Hned povstal druhý, a
ochotně se chystaje k odchodu, pravil: „S radostí dále,
30 dále do širého světa; temnáť noc mi přítelkyní dobrou.“ –
„Zde nám nelze zůstatí,“ praví mladý cikán. „aniž mi to
rádno, ale nedaleko odtud znám nocleh jiný, kde druhdy

jen divoká zvěř svou peleš mívala.“ – Zaplativše příšle z chaloupky dívce, odcházeli ze zahrádky kolem nízkého plotu pěšinou dolů do oudolí. Blíže mlejna přešli po malé lávce potok a nedlouho byli na pěšině do kopce druhé strany.

U první chatrče při pěšině byl první stupeň písčité skály hustým křovím obrostlý. Nade křovím byla hluboká, temná díra v skalině této; opatrně lezl mladý cikán v tuto díru, z povolna ho nasledoval starý a oba zmizeli v temném otvoru. Na druhé straně tohoto kamenu vylezli opět pod hustým křovím z rozevřené země a pak prolízáli mezi skalami dále, ouzkými rozsedinami a pod hustými větve-
mi mladého křoví. Byla hluboká tma a husté křoví nad nimi od skaliny ke skalině srostlé nepropustilo ani jediný zásvit hvězdiček na jejich porostlou pěšinu. Leč mladý cikán zdál se zde velmi dobře povědom býti. Starší byl v patách za ním. Několikrát se prodrali uzoučkou rozsedinou, kde jen jeden po druhém po straně se mohl prošmýknouti; mnohý již přelezli písečný kámen a stáli teď na něco prostrannějším místě před vysokou skalinou. Hustým křovím skrytou rozsedinou lezli teď vzhůru v tento kámen; nahoře vylezli po několika kamenných stupních uzoučkou dírou pod širé nebe, a stáli vysoko nad oudolím na rozlehlé skalině. Hluboko pod nimi ležel krásný dol – jezero – židova chaloupka – zřícený hrad – a daleko, daleko táhly se skalnaté stěny, až v dálce oku nelzelo ničeho rozeznati leč temné stíny na obzoru hvězdnaté oblohy. Uprostřed této skaliny, na které stáli, bylo rozlehlé dubové křoví. K tomuto se přiblíživ rozestřel mladý cikán větve jeho a pozorně kráčel houštím, krok po kroku nataženou nohou něco hledaje. Teď napomenul druhého k pozoru a sám lezl ostražitě mezi křovím nějakou rozsedinou dolů. Starší lezl za ním asi dva sáhy hluboko, a oba stanuli v skalnaté kotlině asi dva sáhy dlouhé a sáh široké. Kolem

nich strměla písečná skála a uprostřed nahoře padalo malým otvorem v kotlinu tu bledé světlo hvězd. Vůkol při skalnaté zdi rozkvétal hustý bez. Vpravo rozhrnul mladý cikán bezové větve a malým průlomem vlezli v temnou jeskyni. Kamkoli stoupili, všude cítili měkký suchý mech, rozestlaný pod nohama svými.

„Zde jsme na místě,“ rce mladý cikán.

„Totě dobře uschovaný byt,“ odpoví starší cikán, „jakž ty jsi se o něm dozvěděl?“

10 „Jak jsme se před pěti lety v Uhersku na půl roku odloučili od vašeho pluku, ukázal mi Ligán tuto skrýši,“ odvece mladší a uloživ hudební nástroj rozestlával na zemi svůj plášť. „Jak on se o ní dozvěděl, nevím; – přebývali jsme v této skrýši celý týden, ve dne do vůkolních vesnic vycházejíce.“

15 „Vždyť jste šli ve východní kraje,“ namítl starší, „a odamtud jste se také vrátili.“

„My jsme cestou zašli na půlnoc a pak teprv severními krajinami obrátili jsme se půlkolem do východních krajin.“
20 Tak jistil mladý cikán a ulehl na rozestřený plášť v měkký mech.

„To není možné,“ odpověděl starší, taktéž²¹ si lehaje, „to není možné, abyste se v tom čase byli mohli vrátiti zpět z tak daleké cesty; a také žádný z vás neřekl, že jste byli
25 v krajinách těchto.“

„Žádný se nás neptal,“ odvece mladší, „a mimo co jsme se zde zdrželi, nezastavili jsme kroků svých; nybrž ustavičně bez odpočinutí spěchali jsme, abychom vás ještě v Uhřích zastíhli.“

30 „Podivno,“ mluvil starší cikán dále, leže blízko při východu jeskyně, „podivno, že Ligán nikdy o této skrýši nevypravoval našemu sboru, což přece učiniti byl povinen.“

„Myslil nepochybně,“ vylouval mladší, „že není žádné

popisování k nalezení této jeskyně dostatečné, nýbrž že každý, kdo chce skrýši tuto nalézt, musí do ní dříve veden býti.“

Starší se stavěl, jako by byl uvěřil, leč docela jiné myšlenky vystupovaly v jeho duchu. „A proč ty jsi mne sem svedl?“ tázal se mladšího a pozdvihnuv hlavu obrátil se k němu. „Zjitra opět půjdeme dále, dále – a nepochybně že nikdy více nepřijdeme v tuto krajinu.“

Mladší hluboké zatajiv vzdechnutí zdlouhavě odpovídal: „Kdo ví, jestli vašeho spolku oudové nepřijdou v tuto krajinu, až já již nebudu mezi vámi; kdož by vám pak ukázal v tuto skrýši. – Kdo ví, jestli ty sám nebudeš někdy míti bezpečného místa zapotřebí, kde bysi ukryl hlavu svou –“

„Dobře máš!“ zvolá hlasitěji starší, „dobře máš, až dosáhnu cíle svého, až pomstím – ha! slyš! někdo mluvil!“

„To tvůj hlas se tak rozléhá dlouhou a vysokou jeskyní.“

„Mlč! – slyš – opět;“ – a opravdu bylo slyšeti temný dutý hlas, buď jako by někdo zdaleka mluvil, aneb ze spaní chtěl rozprávěti. Cikáni tiše poslouchali. „Chladná to noc,“ mluvil po chvíli zřetelněji dutý hlas, „chladná – chladná v tvém hrůzyplném lůžku.“ Umlkl a ještě dutěji zvučel ohlas po vysokém stropu. „Chladná noc! – to jest noc tvá! – zjitra bude noc moje –“, mluvil chroptavý hlas nedaleko nich dále, jakoby ze sna, a něco velmi hrůzného leželo ve výrazu hlasu toho.

„Kdo rozpráví v temném doupěti?“ táže se mladý cikán.

„Hlas usnul v brlohu pomsty, aby jej nenašel papršlek měsíce!“ odpovídá zvolna hlas. Slovo za slovem jen zdlouha nasledovalo, vzdy však se zdál hlas ze spaní rozprávěti.

„Rozdělej oheň, Giacomo!“ pravil mladý cikán, k tomu cíli přinešené mu podáváje dříví suché, a lezl z jeskyně, aby více suchých snětví nasbíral.

„Ano, rozděluj oheň – jestiž příliš chladno, zde – zde – zde – a v tvém srdci – ach!! – Však ne – ne – nerozdělávej

oheň, mohl by vzbuditi papršky měsíce – a – pak by –,“
šepotem, jako by znovu tvrdě chtěl usnouti, mluvil hlas
dále, „– pak by spatřili a překazili lásku naši – oh!“ Tyto
slova tak temně a mdle byly pronešené, že je cikánům
5 stíží bylo doslechnouti, kdyby ihned chřestot, který ven
lezoucí cikán působil, nebyl tomu překazil.

„Sedni blíže – tak! – Jak ta voda hučí – Oh – tvá ruka
jest studená –,“ napomínal dále hlas. Mezitím se vrátil
mladší cikán s dřívím a starší třením snětví jedné o druhou
10 připravoval světlo.

Lutuwer. ...Panie, noc uchodzi,
trzeba śpieszyć...

Mindowe. Tak prawda! zesła twarz miesiąca.
Pójdę, może mnie nocy powietrze ochłodzi. 5

Słowackiego Mindowe. Akt III, sc. 1.

Co cikáni ještě v hospodě zůstali, vrávorál zatím v tmavé noci starý Bárta oudolím k zámku, asi půl hodinky cesty od hospody ležícímu. Cestu si krátil vypravováním tažení proti Francouzům, a kolikrátkoliv některý z jeho známých 10 jsa poraněn v jeho povídačce padl, tolikráte také on klopýtнул a padl, až konečně klopýtnuv a učiniv pád nešťastný valil se s vršku dolů k jezeru, – leč dole, šťastně zachytiv olšinu, jen po kolena vody přišel. Mezitím co se s kopce do jezera valil, zvonili v zámku po druhé. On mocí se sebrav 15 na nohy, chvátal, běžel, co mohl, křičel, volal, umkl, a opět z povolna vrávoraje vypravoval dále francouzskou válku; a když před zámek přišel, bylo již dávno zavříno. –

Nebylo to ponejprv, co se mu to přihodilo, protož ho také žádný nepohřešil v celém zámku; a on byl také brzo 20 hotov. Složiv klobouk pod hlavu lehl při zdi zámecké, přikryl obličej šátkem a mumlaje cosi o Rejnu vbrzku usnul. Po celém zámku bylo ticho; jen v pokoji panském, právě nad spícím Bártou, hořelo světlo a otevřenými okny bylo slyšeti jednostejný krok přecházejícího pána. 25

Troubením a vyvoláváním ponocného z dolejší vsi, že dvanáctá odbila, probudil se Bárta, snící o francouzské válce. Chtěl cosi povídati, vtom ho ale zarazil hlas pána svého. – Byl to Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, někdy setník u pěchoty císařské, který teď z okna vyložený ouz- 30 kostlivě v pustou noc vzdychal. Uleknutý Bárta, aby ho pán nespátl a nedozvěděl se, že v zámku nespál, přitlačil se ke

zdi, ani hrubě nedýchaje. Štěstí proň, že noc byla dosti temná.

„Angelíno!“ mluvil pán, „Angelíno, prorokovaná pomsta přichází – já to cítím – tak ouzko mi – tak těžko – vše
5 na mne dolehá. – – Emo!“ – pokračoval mna si rukou čelo a z hlasu bylo pozorovati, že se nedomnívá, aby hlasitě myslil, co by ani pusté noci byl nesvěřil. „Emo! – kdyby možno bylo zpět se vrátiti; – já – vinný – jsem pochyboval o tobě nevinné, a ty jsi mi pomstu prorokovala, – všechny –
10 Jitka – Lea – všechny! – –“ Po druhé hlásil ponocný půlnoc a rohu zvuk rozléhal se dalekou krajinou a nesl se vzhůru k zámku; neboť zámek nebyl již v před popsáném dolu, nýbrž stál nad oudolím na nevysokém pahorku uprostřed roviny. Nedaleko pod ním k východu ležela malá
15 víska a jednotlivá světýlka míhala se temnými stíny stromů v obklíčujících je zahradách, nepochybně že obyvatelé k zejtrejšímu svátku činili přípravy.

Pán zavřel okno; svíce uhasly a opět bylo hluboké ticho. I ve vesnici haslo jedno světýlko po druhém a brzy v celé
20 krajině nebylo ani známky života lidského. Bárta nedůvěřoval si ještě hodnou chvíli ani oči otevřítí, strachem, aby ho pán nezpozoroval. Zmuživ se posléze mrkal očima, prohlédl, a kdy viděl, že nahoře tma a kolem ticho jest, posadil se na drnu a zpovolna pánovu řeč přežvýkoval. Mezi řečí
25 hleděl v noční před sebou rozestřenou krajinu. Chladná rosa padala po polích a sem tam polétovaly mlhy a noční páry po dalekých horách. Hvězdy se třepetaly bledým prosmykem, časem se čistila některá a siné jiskry padaly k zemi temné. Sem tam nad bažinou při vzdálených lesích
30 míhala se bledá světélka. V rybníku dolejší vsi skřehotaly žáby a časem zaštěkal bedlivý pes, načež psi vzdálenějších vesnic odpovídali. Bártovi jektaly zuby zimou, pánovy řeči přežvýkujícímu. „Angelína,“ mluvil polohlasně, „– Angelína? – tak se nazývala bývalá hospodská – aj – aj – ano –

ano, baba – ne – ne – to bych lhal, tenkrát ještě nebyla baba – ne; a Ema? – kdo jest ta Ema? – Tomu velkému obrazu, co vedle pána v modrém pokoji visí – ano – na mou věru – tomu s tím plačtivým obličejem říkají Ema; – ano onehdy mi poroučela panská, abych sundal s paní 5 Emy tu pavučinu, – ano, a to bylo s toho obrazu; – pán tam nikdy nepřijde do toho pokoje, do toho modrého, a to tam tak samá pavučina – ano – to já vím, všechno vím, velmi dobře. – Kdo jest ta Ema ale na tom obraze? – snad paní? – nepochybně, sic by tam nevisela vedle pána – – no 10 no – to snad žádný neví – já také ne. – A co dále? – mně se zdá, že také jmenoval židovu dceru? – aj – aj. Leu? snad že ne? – kdo se? – no – no, kdepak jsem zůstal?“ – Vtom naproti němu ze křovin v kopci nad oudolím vysvítl v dlouhém, dole ouzkém papršlku rudý požár, dole jasný 15 tratil se nahoru výše a výše v šíř, až posléze nejvýše s noční tmou vjedno splynul. Bártovi byla zima, a ačkoliv ještě ani dost málo nevystřízlivěl, přece si upomenul, že se sešel uvečer s cikány v hospodě a ti že mívají způsob v širém poli neb v lese při ohni přenocovati. I pomyslíl, že to zde 20 také tak bude a že by se sám mohl ohříti. Okamžením, že tam k nim půjde, uzavřev, otevřel mocí zapadající oči, vstal a vrávoral za paprškem. Tak vrávoral asi čtvrt hodiny, všelicos vypravuje. Notně ospalý vyvrávoral na nějaký kopeček při oudolí, – koukal, – papršlek najednou 25 zhasl, – tma vůkol, – Bárta vrávoral s pahorku dolů, zakopl, a než pod šípkovým keřem dopadl v mech, znova usnul; a již se neprobudil, až „za nového jitra růžový ho vzbudil den“.

Rudý ten sloup pocházel, jak vyslouženec dobře před- 30 zvídal, od ohně cikány rozdělaného; leč ne pro přenocování rozdělaný byl oheň ten, nýbrž jak již dříve víme, aby poznali, odkud a od koho přichází hlas, který jim v jeskyni odpovídal. Štěstí bylo pro vysloužence, že požár

ten zhasl; jistě by byl i ostatní cestu nadarmo konal původ světla hledaje; neb byť by i kámen byl zlezl, z kterého jasný sloup ten vycházel, přece by byl k ohni tomu nemohl, neb světlo jeho jen malou, asi půl čtvrt lokte širokou a tak-
5 též dlouhou škulinou v stropu jeskyně vzhůru proráželo.

Cikáni o té škulině nevěděli, neb ačkoliv zář ohně ven prorazila, přece světlo hvězd nebylo s to nejmenší svit u vnitř jeskyně zaslati; sice by byli cikáni opatrněji jednali, aby přítomnost svou v skalínách a skrýš tu neprozradili.
10 Co tedy zatím rudý papršek na venku přítomnost jejich zvěstoval, podíváme se, co se v jeskyni dálo.

Sotva se třené o sebe snětve a loučky počaly jiskřiti, přiložil mladší cikán kousek suchého sena, které ihned v jasný plamen vzňalo. Na to nakladli suché snětve a brzy
15 plápolal veselý oheň celou jeskyní jasně zářící. – Byla to rozlehlá, skoro čtyrhenná jeskyně, stěny byly z většího dílu hladké, ve stropě však bylo množství děr mechem zarostlých aneb hustým nahoře křovím a dolů až do jeskyně se plazícími kořeny dobře zakrytých. Jediná jen z nich,
20 kterou totiž rudý ten požár vycházel, byla otevřena. Po zemi bylo nastláno suchým mechem; kolem v stěnách byly rukou lidskou dlabané výklenky a při zemi kolem stály kamenné stupně. Na jednom z těchto stupňů hořel od cikánů rozdělaný oheň.

25 Hlas, který až posud byl mluvil, umkl; – hrůzné a mrtvé bylo ticho; jen časem povzdálí některý noční pták přivítal dutým zvukem půlnoc. Ohromné stíny cikánů pohybovaly se po rudějasných stěnách a po vysokém stropu jeskyně. Obrátiv se v tu stranu, odkud hlas prve přicházel, hleděl
30 mladý cikán v temný kout, kde se jakási menší jeskyně býti zdála; nemohl však pro panující tam tmou ničeho se dopátrati.

„Vyjdi ven, kdo jsi mluvil k nám z brlohu svého!“ volal cikán. – „Zhasni měsíc,“ – odpovídal hlas z temného

kouta, „zhasni měsíc! – Co chceš? – co to dítě? – to mně?
a ty dívky? mně? mně? – Já ne – to on! – to on! – Aj,
měsíc, měsíc!! – sestupuje ke mně – dlouhou – bledou ru-
kou – – paprškem mi podává dítě, dítě! – Zhasni měsíc!! –
– Co ty dívky? –“ Hlas se blížil, a z temna kouta vycházela 5
shrbená postava ženská v rudé světlo.

Roztrhané šaty visely s ní, a nepochybně že šat s hlavy
ve svém doupěti byla ztratila; neb přes vraskovité čelo
a přes zohavenou tvář padaly jednotlivé šedivé kadeře.
Hrůzný byl výraz této tváře; hluboké vrásky byly temné 10
stíny v rudě ozářeném obličejí, přes pravou tvář šla hlu-
boká k uchu jízva a v polootevřené hubě nebylo žádných
zubů. Oči měla pevně sevřené, zdlouha kráčela vpřed,
rukou před sebe sahajíc. Rudá zář oblívala celou postavu
a činila zjevení její ještě hrůznějším. Daleko za ní táhl se 15
její stín, jenž čím více se blížila, tím více rostl, až přistou-
pivši blízko k plamenu celou za sebou jeskyni zastínila.
„Ty dívky!“ mluvila dále chroptivým hlasem, rukou na
odkrytou hlavu svou ukazujíc, „ta, co v papršku měsíce se
topí, jíž voda z dlouhých černých vlasů kape, tu já ne- 20
znám, já ne – – to on! to on! Ta, co červený proužek kolem
krku má, co své dítě s tou hlubokou ránou v outlých prsích
zdvihá? tu já neznám, já ne, to on – to on! – Haha! svedená
dívka! to mi něco nového povídáš? – hahaha! –“ Tak
mluvila zpovalna se blížíc a strašlivé bájky se strašlivější 25
pravdou se střídaly v řeči její. Teď přišla pod samý plamen.
„Stůj!“ zvolal mladší dotkna se její natažené ruky,
„stůj!“

Zasáhnuta zastavila se, rozevřela oči, a spatřivši cizince
sklesla na podlahu jeskyně – v měkký mech. „Já ne! já 30
ne!“ volala upěnlivým hlasem, „to on, to on!“

„Kdo on?“ táže se cikán.

„Já ne, já ne! já jsem ubohá bláznivá, smilujte se nad
nahotou mou! Já jsem žebračka, chudá žena – ano! ano! –

ten zhasl; jistě by byl i ostatní cestu nadarmo konal původ světla hledaje; neb byť by i kámen byl zlezl, z kterého jasný sloup ten vycházel, přece by byl k ohni tomu nemohl, neb světlo jeho jen malou, asi půl čtvrt lokte širokou a tak-
5 též dlouhou škulinou v stropu jeskyně vzhůru proráželo.

Cikáni o té škulině nevěděli, neb ačkoliv zář ohně ven prorazila, přece světlo hvězd nebylo s to nejmenší svit u vnitř jeskyně zaslati; sice by byli cikáni opatrněji jednali, aby přítomnost svou v skalínách a skrýš tu neprozradili.
10 Co tedy zatím rudý papršek na venku přítomnost jejich zvěstoval, podíváme se, co se v jeskyni dálo.

Sotva se třené o sebe snětve a loučky počaly jiskřiti, přiložil mladší cikán kousek suchého sena, které ihned v jasný plamen vzňalo. Na to nakladli suché snětve a brzy
15 plápolal veselý oheň celou jeskyní jasně zářící. – Byla to rozlehlá, skoro čtyrhenná jeskyně, stěny byly z většího dílu hladké, ve stropě však bylo množství děr mechem zarostlých aneb hustým nahoře křovím a dolů až do jeskyně se plazícími kořeny dobře zakrytých. Jediná jen z nich,
20 kterou totiž rudý ten požár vycházel, byla otevřena. Po zemi bylo nastláno suchým mechem; kolem v stěnách byly rukou lidskou dlabané výklenky a při zemi kolem stály kamenné stupně. Na jednom z těchto stupňů hořel od cikánů rozdělaný oheň.

25 Hlas, který až posud byl mluvil, umkl; – hrůzné a mrtvé bylo ticho; jen časem povzdálí některý noční pták přivítal dutým zvukem půlnoc. Ohromné stíny cikánů pohybovaly se po rudějasných stěnách a po vysokém stropu jeskyně. Obrátiv se v tu stranu, odkud hlas prve přicházel, hleděl
30 mladý cikán v temný kout, kde se jakási menší jeskyně býti zdála; nemohl však pro panující tam tmou ničeho se dopátrati.

„Vyjdi ven, kdo jsi mluvil k nám z brlohu svého!“ volal cikán. – „Zhasni měsíc,“ – odpovídal hlas z temného

kouta, „zhasni měsíc! – Co chceš? – co to dítě? – to mně?
a ty dívky? mně? mně? – Já ne – to on! – to on! – Aj,
měsíc, měsíc!! – sestupuje ke mně – dlouhou – bledou ru-
kou – – paprškem mi podává dítě, dítě! – Zhasni měsíc!! –
– Co ty dívky? –“ Hlas se blížil, a z temna kouta vycházela 5
shrbená postava ženská v rudé světlo.

Roztrhané šaty visely s ní, a nepochybně že šat s hlavy
ve svém doupěti byla ztratila; neb přes vraskovité čelo
a přes zohavenou tvář padaly jednotlivé šedivé kadeře.
Hrůzný byl výraz této tváře; hluboké vrásky byly temné 10
stíny v rudě ozářeném obličejí, přes pravou tvář šla hlu-
boká k uchu jízva a v polootevřené hubě nebylo žádných
zubů. Oči měla pevně sevřené, zdlouha kráčela vpřed,
rukou před sebe sahajíc. Rudá zář oblívala celou postavu
a činila zjevení její ještě hrůznějším. Daleko za ní táhl se 15
její stín, jenž čím více se blížila, tím více rostl, až přistou-
pivši blízko k plamenu celou za sebou jeskyni zastínila.
„Ty dívky!“ mluvila dále chroptivým hlasem, rukou na
odkrytou hlavu svou ukazujíc, „ta, co v papršku měsíce se
topí, již voda z dlouhých černých vlasů kape, tu já ne- 20
znám, já ne – – to on! to on! Ta, co červený proužek kolem
krku má, co své dítě s tou hlubokou ránou v outlých prsích
zdvihá? tu já neznám, já ne, to on – to on! – Haha! svedená
dívka! to mi něco nového povídáš? – hahaha! –“ Tak
mluvila z povolna se blížíc a strašlivé bájky se strašlivější 25
pravdou se střídaly v řeči její. Teď přišla pod samý plamen.

„Stůj!“ zvolal mladší dotkna se její natažené ruky,
„stůj!“

Zasáhnuta zastavila se, rozevřela oči, a spatřivši cizince
sklesla na podlahu jeskyně – v měkký mech. „Já ne! já 30
ne!“ volala upěnlivým hlasem, „to on, to on!“

„Kdo on?“ táže se cikán.

„Já ne, já ne! já jsem ubohá bláznivá, smilujte se nad
nahotou mou! Já jsem žebračka, chudá žena – ano! ano! –

chudá žena! – Řekla jsem bláznivá? to on! – to on! – já ne – já mám hlad! ó náramný. Mne zebe, náramně, náramně! já ne, já ne!“ –

Něco zašustlo a vykřiklo pod jeskyní; rychle vyskočil mladší cikán ven, než hned se opět vrátil.

„Pták to byl,“ pravil, „sova tuším nesla se sem k světlu, které nahoře škulinou vyráží. Musíme oheň zhasnouti, sice prozradíme skrýši svou.“

Od bláznivé nebylo ničeho víc se dozvědět, na každou otázku jen „já ne! já ne! to on“ odpovídala a ničím nebylo možno k jiné odpovědi ji pohnouti. Mladý cikán zahaliv zimou se třesoucí ve svůj plášť, dal jí chleb, který s sebou z hospody přinesl. Ona pak zaobalivši se až přes hlavu v podaný plášť, lezla ve své temné lůžko ustavičně „já ne – já ne! – – –“ opakujíc.

Cikáni zhasli oheň a ulehli při samém vchodu jeskyně v měkkém mechu. Dlouho ještě bláznivá v tmavém koutě svém hltavě jedla darovaný chleb, jednotlivá o papršku měsíčním opětujíc slova, ba zas „já ne, já ne!“ jako ze spaní volajíc. Cikáni však již ji neslyšeli; neb cestou a příhodami svými unaveni pevně spali, an již půlnoc dávno byla přešla. Bláznivá však malou chvíli pomlčevši, znovu jako ze spaní počala rozprávěti; měsíc a láska byly předměty jejích snů. – Strašná tato postava – hrůzná její tvář, – a přece i v nesmyslu svém ještě slavila lásku. – Někdy se slova její v polohlasnou spojily píseň, až posléz jemným šepotem chroptivý hlas tíše, neprobudiv spících cikánů, nasledující opětoval píseň.

*Viz, na vodách se lodička kolíbá,
to milý můj;
on připlyne a milenku ulíbá,
to milý můj!*

*Ach daleko – on daleko uplynul,
to milý můj!
Hlubokém on tam na moři zahynul,
ach, milý můj!*

Tišeji, tišeji vzdy opětovala zpěv svůj a v bezových před 5
jeskyní křovinách klokotal v slova její osamělý slavíček.

Lecz słuchajcie! odmiana wszystkiemu zagraża,
 odmiana choć nie zmiana – bo człowiek nie zmienia
 głosu wiecznego – prawdy – głosu przeznaczenia!
 5 Tak się roślina każda na wiosnę przetwarza,
 tak potok zmienia wody, a przecież potokiem.
 Tak upływa dzień za dniem, ginie rok za rokiem
 a czas jak świat odwieczny!

Stefan Garczyński

----- poco dłużej zwlekać?
 10 Czekać i czekać, i aż grób wyczekać?

D. G. Magnuszewski

Již bylo jasné jitro a papršlek bílého dne zavíval škulinou
 15 v jeskyni. Světlo jeho táhlo se v bledém sloupu k východu
 jeskyně a padalo na temnou stěnu. Slavík, jenž v bezoví
 před jeskyní od půlnoci zpíval, již umlkl, jiné ptactvo
 počalo hlasitě štěbetati. Čerstvý větrík províval jeskyní
 a pohrával vlasy na čele mladého cikána, který se právě
 20 z podivných snů byl probudil.

Zdálo se mu ve snách, jako by byl hledal matku svou,
 jako by právě, kdy ji měl nalézt, byla najednou zmizela,
 že mu žádný nemohl o ní povědít, a proto že se hořem tak
 zmořil, až posléz ani sám nevěděl, odkud přichází, jakou
 25 a kdy matku měl, žádný že ho neznal a plačící že bloudil
 sám po dalekých lesích. Vtom že tak smutného objala Lea,
 dcera starého žida, a ukazujíc k své chaloupce pravila:
 „Tam domov tvůj!“ On že plakal jako dítě na prsou jejích,
 a opravdu, kde se probudil, stály ještě slzy na tváři jeho.
 30 On jakousi tajnou touhu k Lei cítil, která mu teď ještě
 milejší, lásky hodnější přicházela než včera.

Vstal a v bledém papršku bílého dne mohl všecko kolem
 sebe, ač slabě jen, rozeznati. Plášť, který v noci bláznivě
 propůjčil, ležel před ním; starý cikán již také nebyl v jes-

kyni. Sebrav tedy plášť vyšel ven v jasné jitro. Bezoví silnou rozesílalo vůni a kapky rosny jasny se skvěly kolem po křoví i na zelené půdě skalné kotliny. Uprostřed ní seděl starý cikán, nepokojně probuzení mladšího a dalšího odchodu očekáváje. Na otázku po bláznivé odpověděl starý cikán, že dříve než on se probudil, musila odejít, a divil se, jak mohla po této skalině odsud vylézt. Sebravše hudební nástroje, které v křoví pod výklenkem skalním ležely, lezli nahoru a hustým větvím vyšli na kraj kamenu. – Celá krajina ležela v jitřním světle před nimi; celý krásný dol se svými hustě porostlými skalami, se svým jezerem, zříceným hradem na protější skalině, se svými roztroušenými chaloupkami; celá daleká rovina se svými lesy, všemi poli, zámek na vchodu oudolí, všecko leželo v růžové záři rozestřeno před zraky cikánů. – Po polích již bylo živo, ze všech stran spěchali vesničané po pěšinách k blízkému městečku, jehožto věže k západní straně z hustého strměly stromoví za borovým lesíkem, jejichžto zvony dutými zvuky zvaly na služby boží. Hluboce vzdechl mladší cikán a kvapně lezli po kamenných stupních se skaliny, aby je žádný zde nespátril a aby nebyla prozrazena skryš jejich, jestliže se to bláznivou již nestalo. Včerejší cestou kráčeli zpět, a vycházející ouzkými ulicemi z tohoto skalnatého města, zaslechli za nízkým pahorkem vypravující hlas: „Ach – to vám byla noc! na mou věru – celá černá – ne – celá nebyla černá; nebo kus byl na ní červeného – a jak červeného! – a táhlo se vám to jako dlouhý plamenný ocas od komety, jako ohnivé koště – aj, aj.“ Najednou mnoho tenkých hlasů – „aj, aj!“ – se vši silou křičelo, a když již všickni umlkli, tu bylo ještě hrubý hlas, který dříve vypravoval, slyšeti, jak to „aj, aj“ několikráte po sobě opakuje.

Vystoupivše na pahorek spatřili cikáni vysloužence Bártu na malém pahrbku pod šípkovým keřem sedícího.

Kolem něho stály děti všelikého stáří a pohlaví, to sedělo, ono stálo, to opět jiné menší drželo na rukou a tak dále. Mnoho šípkových keřů květlo vůkol po vysokých mezích a silná vůně vála z nich celým tím jasně zroseným do-
5 lem.

„A tu já se vám ženu za tím, vytrasím šavli –“

– „A kde je šavle?“ táží se děti.

Bárta rychle sáhl po boku, šavle nebyla v pošvě. Dlouho se pamatoval Bárta, než si vzpomenu, že ji včera v židově
10 zahrádce před cikány na tabuli hodil, a pak, zapomenuv se, „proklatá potvora!“ hlasitě vykřikl, „v židově zahrádce jest na kamenné tabuli.“

„A jak tam přišla?“ táže se jeden z hochů, „když jste ji tady vytrasil?“

15 „A, proklatá potvora!“ zvolal Bárta, „jak jsem ji vytrasil, vyletěla mi z ruky!“

– „A letěla až do židovy zahrádky?“ ptaly se děti.

„Ano, do židovy zahrádky,“ opakoval Bárta, „zrovna na kamennou tabuli!“

20 – „Ale jak jste to viděl, když noc byla tak tmavá?“ divili se posluchači jeho.

„Eh – ach – – ten ocas tak svítil, to světlo, ano, ano, a teď držte hubu a nemaňte mne a poslouvejte! – tedy vytrasím tu šavli – ano tu šavli, – abych toho draka mohl
25 zavraždit, který chtěl naši milou krajinu zahubiti, nebo jiného to nic nebylo nežli ohnivý drak –; takový ocas nic jiného za sebou netáhne, ocas jako pavez – aj – aj!“
A opět všickni posluchačové jeho „aj, aj“ vyvolávali, až posledně starý vyslouženec, co ohlas posluchačů svých,
30 hlučné „aj – aj“ několikrát opakoval.

Cikáni přistoupili blíže a poslouchali vypravování jeho.

„A tu jsem zakopl a letěl jsem tudyhlenon dolů, drak se ulekl, schoval svůj ocas, ztratil se, a já jsem upadl – hahaha!“ Celý dol se „hahaha!“ smíchem dětí poslouchajících

rozléhal, a když pak již všickni umkli, tu ještě starý vyslou-
ženec co ohlas se dosmívaje, počal dále vypravovati:
„Ráno byla tuze zima; ráno si sednu, skrčím se, ano, na
mou věru, skrčím se a sedím, a zůstanu – a zůstanu sedět;
či ne – ne, to bych lhal, nebo teď vstanu a půjdu, a půjdu –
až přijdu –“ 5

„– do židovny!“ všickni najednou vykřikli, jako by to
obyčejný býval konec všech povídek Bártových. „Do
židovny!“ doložil Bárta, a sebrav se na nohy, kráčel dolů
k jménovanému místu. Cikáni se přidali k němu a tak 10
všickni tři ztratili se po pěšině v skalínách. Děti ještě dlouho
za nimi „aj – aj!“ pokřikovaly, a kdykoliv umkly, tu vzdy
Bárta své oblíbené „aj – aj“ po nich opakoval.

Když již dost hluboko mezi skalinami došli, takže se
křovinami a pod větvemi březovými již nemusili vyplítati 15
a prodíratí, tázal se mladší cikán Bárty, co by to bylo za
bláznivou, kterou včera mezi skalami že potkali, předstíral.
Bárta hned k vypravování hotový posadil se na nízkém
kamenu, nakroutil vousy a počal: „Ah – já vím, všecko
vím, a velmi dobře. Ta bláznivá – byla malá shrbená? Ne? 20
– To byla naše bláznivá žebračka. –“

Když však cikáni mysli, že by mohl po cestě vypravo-
vati, vstal Bárta, a postaviv mladšího cikána před a staršího
za sebe, poručil, nyní aby stejným krokem po ouzské stezce
kráčeli; tak že budou oba moci slyšeti dobře, a pak počal 25
velmi hlasitě vypravovati: „Za čtrnácte dní bude tomu
právě rok, co se sem se svým mužem kdovíodkud přistěho-
vala. Aj – na mou věru, to vám byl podivný muž, podivný
až jak, ano; a ona taktéž. On býval také voják, rád mluvil,
byl veselý jako já – jenže se celý den z hospody do hospody 30
toulával, skoro ustavičně opilý, hahaha! – Ale něco vám
povím – ano – to žádný neví, komu jsem já to neřekl. –
Ano, každý mysli, že je to její muž, – ona tenkrát ještě
nebyla sice bláznivá – ale – ošklivá až jak, ano – zeškra-

baná, obličej potlučený – oh, až jak celá, každý to myslil – ale já – já jsem – proklatá potvora – já jsem to všechno vyčíhal. On nebyl její muž – aj – aj – ano – nebyl, on s ní jen tak chodil, protože prý měla peníze, a on je potřeboval, on
5 mi to jednou povídal v židovně. – Ona prý chtěla, aby s ní šel, aby se vydával za jejího muže, – on neví proč – žádný neví proč a já také ne! a potom prý si tady koupila tu chalupu. – Ano, ona již tenkrát také byla tak podivná; to prý ona sama si obličej tak zeškrábala – on to všechno mi
10 povídal. Celý den prý sedávala v chalupě, v noci ale vzdy chodívala nahoru oudolím, tam ke kostničímu kamenu, a tam každou noc – ne – ne, to bych lhal, ne každou noc, jenom když měsíc svítival, ano – a to vám prý podivné řeči mluvívala. Tam prý vždycky k ní – proklatá potvora –
15 ano, měsíc chodíval a dlouhou rukou, bílou jako sníh, prý jí podával nějaké dítě; a kdyby byla nešla ku kostničímu kamenu, tedy by prý byl vezdy oknem k ní přicházel, a pak prý by to byl každý mohl viděti. Tak to ale neviděl žádný, žádný, a já také ne. – – Půl leta nato zemřel jí muž,
20 ne – ne muž – ale ten, co s ní zůstával, právě když ona již nic neměla, leda v hospodě a ve vůkolí nějaké dluhy k zapravování. – Z chaloupky ji vyhnali, a neměla od čeho živu býti. Ničehož neměla, ani co by do oka padlo. – Víc a více čím dále na rozumu pomatena chodívala pak ve dne
25 ke kostničímu kamenu – a tam sedající pod starým dubem žebrela na pocestných – a na noc se vzdy udělala neviditelná. Potom již nikdy nesedala při měsíci pod starým dubem – ano, nikdy – neb teď se vám počala jeho záře náramně báti. Já to vím dobře – velmi dobře. Nebo jednou
30 šel jsem z blízkého města domů, bylo pozdě večer – a zamračeno – až hrůza – aj, ano, až hrůza. Šel jsem lesem, kolem kostničího kamenu, – tma bylo, a já jsem se, – ne – ne – to bych lhal, ne – já jsem se netrásl nikdy – nikdy. – Ale jdu a jdu, až přijdu do ži – e – ne, až přijdu k starému

dubu. Jdu pomalu a dávám pozor, abych nikde do stromu nevrátil. Tu vám začne vedle mne nějaký hlas žebrati; já se – ne, ne, to bych lhal, neleknu se, a chci jít dále. Najednou se vám roztrhly oblaky – a zrovna nade mnou, ano, zrovna nade mnou stojí měsíc, a přede mnou pod starým dubem stojí bláznivá – a dá se do křiku – a běží – běží, vrhne sebou o zem, a ryje rukama v zemi, a zakrývá ní svůj obličej, a já utíkám, a ten křik za mnou – a utíkám lesem – až, hahaha! jak? – Kdepak jsem zůstal? – ano – teď se docela zbláznila, ano dočista. Ve dne jako vždycky chodívá žebrotou a sedává u kostničního kamenu, a v noci vzdy zmizí – ano – proklatá potvora – pryč jest. Vůkolní lid se jí zdaleka vyhýbá, neb na koho prý promluví, tomu jistě neštěstí nastává.“

Mezi tou rozprávkou přešli potok a šli pěšinou vzhůru k židovně. Lea stála při plotu zahrádky, hledíc dolů k nim, oko její i usta zdály se usmívati. „Aj, aj,“ divil se vyslouženec, patřící k ní vzhůru, a pro samé „aj – aj –“ ani k slovu nemohl přijít, aby na otázku cikánovu, čemu by se tak divil, mohl odpovědět. Tak došli v zahrádku. Všedším běžela Lea vstříc, a objevši mladšího z nich, hleděla mu pevně v temnomodré oko. „Zůstaň u nás,“ volala hlasem prosebným, „zůstaň u nás; i my jsme cizinci v zemi této; stán náš buď stánem tvým s námi. Můj otec tomu přivolil, ano – on si to přeje. Zůstaň s námi!“ Starší cikán se zachvěl při slovích těchto, jako by podivně působilo jediné slovo „zůstaň!“ na všecken život jeho. Mladý cikán, zadivený sice, ne však proto, že tak s ním zacházela, nýbrž že sen jeho přišel k vyplnění, hleděl v krásnou její tvář, nemoha slova promluvit.

Starý vyslouženec pro nesmírné podivení, ustavičně opakované „aj – aj“ ani skleničku kořalky požádati nemohl, až uslyšev zvonek na zámku, který ho obyčejně volával, rychle po skleničce vykřikl, přinešenou nakvap

vyprázdnil, spěšně postavil a ihned odcházejí mezi samým „aj – aj“ za potokem v křovinách zmizel. –

„Zůstaneš u nás?“ opakovala Lea prosebně svou otázku. Mladý cikán již včera, nespátřiv jí ještě, Leu miloval pro
5 soucitnost její; sen jeho rozmnožil kvapně zkvětlou lásku; uzřevšímu pak teď krásnou její tvář zdálo se, že nikdy se s ní nemůže rozloučiti.

Ona stála před ním ve včerejším východokrajinném obleku; černé kadeře vyvýšovaly milou bledost něžného
10 obličej; a ty černé oči, které se dnes po prvé usmívaly, neodložily ještě dlouho trvající smutek, takže se mladému cikánovi – vpravo starobylé zříceniny pevného hradu, vlevo v růžovém světle jitra stupně písčité skály vidoucímu – zdálo, že patří ve tvář nejkrásnější dcery síónské, slzami
15 se usmívající nade zříceninami zpustlé Jeruzalém.

I on byl, ač postava jeho nepatrná a v vzrůstu svém zohyžděná byla, i on byl jinoch krásný, co se obličej jeho dotýče. Černé kadeře, temné vousy byly ozdoby kolem krásné, význačné tváře, jenž dlouhým cestováním temno-
20 rudě opálena tak smutně a půvabně se usmívala. Celé jeho chování, každé hnutí jevíly náramnou živost a temnomodrého oka skoro divoké časem vzplanutí prozrazovalo, že milování jeho rovně k přání, jakož i k obávání jest; což však
25 hleděl v oko Ley a její se stopilo v temnou hlubinu oka jeho.

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea, on ji miloval, a přece zdálo se, že ho něco táhne odsud. „Zůstati s tebou? zde zůstati mám?“ volal smutným, žalujícím hlasem, „s tebou? – ó jak bych rád! – Mne nikam touha nevábí, kmen můj
30 nezná vlasti nižádné, po níž by si zastesklo srdce jeho! – Zde zůstati mám? – Všecko mne tu k sobě vábí, zde se mi zdá, jako by mě každý kmen, každý kámen znal a vypravoval mi o dávných časech i o dnech dětinství mého! – A – přece –“

„Zůstaň s námi!“ žádala Lea, „proč toužíš, proč žádáš, kde pravíš, že tě všechno k sobě vábí?“ I starý žid přistoupil, prose, aby zde zůstal, a v prosbě jeho se ziskuzádost s láskou k dceři své podivně střídala. „Zde stánek bude náš,“ končil prosbu svou, „zde byt bude náš! – 5
Dlouho-li ještě může býti přáno šedinám mým, abych bydlel mezi vámi a abych vládl jméním svým mezi vámi? A jestliže shromážděn budu k otcům svým a prach můj v cizou zašlapán bude zemi, kdož ochrání nešťastnou dceru Izraele, kdož jí ochrání jmění, které nashromáždil otec její ve strastech života toho?“ – Při jmenování svého jmění vzdy se bázlivě ohlížel, aby žádný mimo cikána neslyšel vyznání toto, a jeho hlas vzdy tak zeslábl, že ani cikán sám tato slova nedoslechl. „Žádný necítí s ní,“ mluvil dále, „žádný necítí, co dolehá na srdce její! Žádný 15
nezná uvážiti její bol, než kdo bloudí jako my vzdálený od vlasti své. Kdož se ujme bídné dcery síónské, až otec její usne povolán v lůno Abraháma? Potupent' národ náš, žádného práva nešetří se k cizincům! Kdo ochrání před potupou dítě zpustlé Jeruzalém? Jako vlci v pohoří pustém 20
čihají na nás, aby se rozdělili,“ ohlížeje se šeptal, „o rouno beránčí. K tobě důvěru má dítě mé, srdce tvé se prozradilo včera mezi námi. I ty jsi osiřelý, rozplašený národ tvůj nezná syna svého, není žádného, kdo by provázel milostí kroky tvé putováním pustým. Ty jsi zvyklý snášeti, tobě 25
netřeba mnoho. Dcera má tě miluje! –“

Obejmutého držela až posud Lea pevně ve svém náručí, jako by se bála, aby vzdoruje prosbě otcově neušel objetí jejím. Leč on v uplakanou Ley hledě tvář sklesl v pestré kvítí k bosým nohoun jejím a s neobyčejným národu 30
svému zápalem „Leo, ty mne miluješ?“ volal, objímaje kolena její.

„Ano – ano!“ odpovídá Lea, sklesší taktéž k němu, a klečíc v pevné vinuli se objetí.

„Kdyby láska tvá dosáhla výši milosti mé!“ upěl cikán.

„Jen hloub želu mého vyrovná se výši lásky mé,“ odpovídá Lea.

„Hluboký zármutek obestřel srdce dcery mé,“ mluvil
5 starý žid stoje před nimi, „jako v chladnou mlhu halí studené vody Cedronu hory olívy; a proud slzí jejích byl co silný pramen zdroje Siloah, hučící v oužlabí skalném: leč příští tvé zaplašilo mlhu s palmy na Jordánu a slze její jsou rosa na rozkvětlé růži Jericha.“

10 „Leo! milenko má! choti má!“ volal cikán.

„Zůstaň u nás!“ opakovala Lea.

„Tedy mne přijměte skaliny ouzké v náruč svou, pěstujte mne co nemluvně v kolebce libé, šepotejte stromy mladistvé ve sny mé a udržte srdce mé, uspěte žal můj!“

15 Tak zalkal cikán v květoucí dol v hlubokém utonuv zamyšlení.

„Oblažené bude opět stáří mé,“ pravil žid vděčně sepjav třesoucí se ruce, „a šediny moje bez utěchy nezůstanou v poslední čas dnů mých. Již nebudeš opuštěna co hrdlička
20 ve skalách Arábie, veseliti se budeš po pahorkách květoucích co srnka na horách Beter, a hlas tvůj bude co zpěvce na vinicích v Engadi. – A i tobě blaho bude mezi námi; v okolí jest vesnic bohatých, hudbou jmění tvé se zvýší jako cedr na Libanu!“

25 „Zůstaň s námi!“ prosila Lea.

„Ano, ano! zůstanu s vámi! Kam by mne vedla pouť má? V pustý, cituprázdný svět, kde žádný nezná želu mých, nerozumí srdci mému – necítí se mnou žádný! – Zde domov můj, otčina má, vlast má! zde láska má mě
30 uvítá, milost zdržuje a soucitnost provází! – Ano, zde zůstanu, mezi vámi!“

Starší cikán vezma hudební nástroj svůj a obraceje se od nich, „mějte se dobře!“ pravil, a odcházejícímu ze zahrádky svítily se zraky podivnou citlivostí. Vraskovitý jeho

obličej jevil jakousi touhu, lásku, mstivost, a mnoho jiných vášní střídalo se v něm v strašlivé směsici u divném sporu s pošedivými vousy a vlasy.

„Ty nás neopouštěj!“ volal mladší skočiv za ním a zachytiv ruce jeho zamezil mu odchod, „ty nás chceš zde opustiti, kde já doufám nalézt, po čem jsem dlouho již toužil?“

„Pryč, pryč! touha má, pomsta má neznají zůstání, pokoje žádného, odpočinutí žádného!“ – odvece starší. –

„Tak dlouho jsi hledal nadarmo, a teď ještě doufáš, že nalezneš, co tak dlouho nadarmo hledáno. Ty jsi byl otcem mým!“ –

„Právě proto, že tak dlouho nadarmo jsem hledal, nevyhasla touha pomsty mé, leč rozňata nanejvýš pudí mě dál a dále –“

„V stáří tvém –“

„Právě že málo jen dnů zbývá ještě životu mému, tím více třeba namahání, dosíci dlouho hledaného cíle! Pryč, pryč, do –“

„Otče, pamatuješ noc, kdy jsem po prvé přišel k vám? Opuštěné dítě bloudil jsem lesem hustým, zdaleka mi zářily ohníčky co hvězdy naděje; já spěchal za nimi. Kolem ohňů sedí sbor neznámý. Kmen to cikánů. Deštěm zchrádlého ty jsi zavinul ve svůj plášť a k svému přijal jsi mě ohni. Něco nevyslovitelného, jak jsi pravil, vábilo tě ke mně a taktéž i mě k tobě. Ty jsi slíbil, že mne neopustíš, a já – já jsem bez tebe nemohl býti. – A teď chceš ode mne – teď mne chceš opustiti? Zůstaň s námi!“

Starší cikán mlčel.

„Každého dne svobodno ti jíti do okolí – můžeš i déle zůstat, jen se vzdy opět povrať k nám!“

Starší ještě mlčel.

„Kdo ví, jestli zde nenalezneš –“

Starší cikán se zachvěl; jakoby blesk přeletěl nějaký

papršlek citu obličej jeho, a jako by dříve již byl o tom přemejšlel, zvolal: „Pozorovals? myslíš? – ah – ty nevíš! – ano, zůstanu!“ – Obrátiv se složil housle své, vzal mladšího plášť, sám žádného nemaje; a přes plot přeskočiv
5 během spěchal v dol, oudolím vzhůru, až zmizel u záhybu skalním. –

— „o, bodaj wieczną cierpiał męką,
 kto potępienia mego jest przyczyną.
 Niech wieczne wieki piekło łzami gasi,
 i nigdy łaski niebieskiej nie zyska,
 jak ja nie mogę, — — —“

5

Seweryn Goszczyński

Tak zůstali cikáni v krajině této. Ve dne chodívali po
 vůkolních vsích a hospodách podle obvyklého jim života,
 na noc se mladší navracovával v židovu chaloupku, kde od
 toho večera veselejší mu nastal život; starší však ještě i po
 nocích jiné, tajné konával cesty. Vyslouženec Bárta navště-
 voval, jako posud, každého večera židovnu, a býval-li
 vesel, když oni truchlili, dá se snadno pomyslit, že nebyl
 truchliv, když oni než jindy byli veselejší. On, starý žid
 a dívka služebná, slovem všickni milovali mladšího cikána,
 starého však počínání, ač zřídkakdy byl vidět, v jed-
 nom každém budilo tajnou hrůzu. Mladý cikán celým
 srdcem a vším plamenem první lásky miloval Leu, jak jen
 tak mladému, již rodem a vychováním rozohnělému ciká-
 novi bylo možno, který po prvé našel člověka, který
 s ním stejně cítil. Může býti, že ještě jiná plamenné lásky
 byla příčina, která později pokračováním v příběhu zřej-
 měji se pozná. Lea jeho taktéž i z těch samých příčin milo-
 vala a byla, či se jen zdála, den ode dne veselejší.

10

15

20

25

Leč náramná žárlivost cikánova kalila nejen jeho, nýbrž
 i její blaženost. Jest to úkaz nezřídky, že čím plamennější
 jest láska milencova, tím ohnivější i jeho žárlivost. Tak
 i zde. Někdejší smutek Lein byl cikánovi nanejvýš pode-
 zřelý a časem někým ze spoluobyvatelů chaloupky proneše-
 ná slova, kterýchž cíle se dopátrati nemohl, podporovala
 důmínky jeho. V příležitosti takové horoucími na Leu

30

dotíral slovy, leč ona přísahajíc, že mimo něho nemiluje žádného, ujišťovala, že on jest i jediný, který lásku její získal. Po takových rozprávkách předešlý zármutek se navrátil v její obličej a cikán, domnívaje se, že pochybování jeho smutku toho jest příčinou, slzavě ji za odpuštění prosíval, slibuje, že nikdy již nebude pochybovati. Nadarmo; – již zjitra opět nepatrné slovíčko vzbudilo jeho žárlivost, malicherná myšlenka uvrhla jej zpět v nevyhaslý plamen strašných pochybování.

10 Bylo to asi po třech nedělích od příchodu jejich, kdy cikáni navečer od sebe se rozloučivše a každý za svou spěchaje příčinou v rozdílné strany se rozešli. Mladší kráčel hlubokým dolem, hustým borovým lesem k židově chaloupce a právě se blížil k starému dubu u kostničího kamenu.

15 Nejprostrannější to rovné místo na celém na několik mil dlouhém, ostatně však velmi ouzkém oudolí. Po pravé straně jest příkrý, vysokými sosnami porostlý vrch, při jehožto patě silně hučí neviditelný potok, který z rozevřené vyřítiv se skaliny padá v husté, nízké křoví. Prostranné to místo jest okrouhlé, celé mechem porostlé a mimo ouzký průchod vlevo kol a kolem hustě zarostlé křovinami, přes něž vysoké, přehlížející sosny. Středem vede široká písčitá pěšina. Ta uprostřed roviny kolem starého
25 širokého dubu se rozdělivši dále se opět v jednu širokou stezku spojí. Dub ten jest rozlehlý sice, ale ne vysoký, nýbrž zhrbatělý nahýbá se k půdě, z které vyrostl. Nesmírným stářím již celý jest vydutý a rozvrtnán i místem propálená kůra jeho strašlivé tvoří podoby. Koruna jeho jest celá přes
30 nízký mech porostlý kámen k západu skloněna; k východu však stojí jen dvě dlouhé větve na koncích svých toliko zazelenalé, takže se zdá, jako by dvě dlouhé zhrbatělé a zkřivené ruce daleko před sebe zelený podávaly věnec. Pod nimi v duté kůře jest vytvořený hrůzný obličej

lidský, jehožto vypálené duté oči v temné noci shnilotinou modravě se třpytí. Pod obličejem jest v dubu veliká dutina, co doupatá skryš divé zvěře, a dlouhý bílý mech visí přes ni jako dlouhá brada hrůzného obličjeje. Ve vydutíně té jest písečný kámen, na způsob sedadla vystrouhaný a celý mechem zarostlý. Jest to sedadlo bláznivé žebračky. 5

Od tohoto dubu vede jiná, užší pěšinka vlevo k ouzkému průchodu, za kterýmž náramně rozlehlý, křovím obrostlý stojí kostničí kámen. Jest to písčítá, rozsáhlá, asi půl sáhu nad křovím strmící skalina, na níž dešť, a může být i ruka lidská, samé jakoby lidských hnátů a lebek vytvořily podoby, od čehož se jí tuším takového jména dostalo. Přes tuto skalinu musel přelézti, kdo pěšinou touto chtěl jíti. Za kamenem pak byla ouzká, dál a dále – čím výše vzhůru se tahla – širší stezka. Stezka tato vedla mezi písčítými skalami, které taktéž jako by lebkami a hnáty byly poseté, vzhůru výš a výše až nahoře do hustého lesa. Při lebkách stěn těchto chvělo se buď zelené křoví co péra na přilbici, buď červenavé kvítí, Panny slzy zvané, věncilo lysé lebky. 10 15

Pěšina tato málo byla ušlapána, znamená, že málokdo se osmělil tuto stezku voliti, obzvláště v noci se žádný stezkou touto přes kostničí kámen lézti neopovážil, a každý raději širokou pěšinou dolem více než půl hodiny si zašel. Šla totiž o tomto místě pověst, že po této ouzké pěšině mezi vysokými, lebkami a hnáty posetými stěnami straší; drkotající lebky a hnáty že se pohybují na svých místech, a kdo zde bílou postavu spatří, toho že brzká očekává smrt. 20

V posledních časích obzvláště žádný tuto cestu nevolil, leda starý cikán, chtě se s mladším sejíti, aneb bláznivá, kdy se navracujíc ze své žebroty putovala k doupěti svému. 25 30

V tom místě u starého dubu sešla se Lea s cikánem. Byl pozdní večer, silně a nakvap se soumračilo, nebo slunce sestoupilo do hustých černých mraků vystouplých na západním nebi. Okraj mraků ještě broubila zlatá zář, dolejšek

jejich však, kde na dalekých spočívaly horách, časem rozkřížil bledý blesk, a snadno bylo souditi, že po dnešním parném dnu mocná se na noc přivalí bouře.

Lesem, kvapícím temnem stísněným, silná se plížila
5 vůně. Hluboké, bezdušné bylo ticho; ani dost lehounký
větrík nepohnul kvítkami u vysokém mechu a na břehu
potoka. Jako temné stíny stály vysoké borovice za hustým
křovím, které rovinu tuto kol a kolem broubilo. Uprostřed
10 v své strašlivé postavě stál starý dub a ve vydutíně jeho
seděla ještě žebrající bláznivá. Oči k těm dvěma nad sebou
nataženým větvím majíc obráceny, nesrozumitelná šeptala
slova. Nelzelo rozeznati, zdaž se modlí aneb tajná v slovích
jejích bloudí kletba.

Z hustého křoví v prostoru vystoupivšímu cikánu běžela
15 Lea s radostným zvoláním vstříc, již dříve na planinu při
starém dubu přišedši. Chtěla mu kolem krku padnouti; on
však vztaženou naproti ní rukou ji zadržev, „Zpět!“
hlubokým, třesoucím se hlasem zvolal. Bylo na něm znáti,
že cestou velmi spěchal, neb sotva dychajícimu silně a
20 rychle zdvíhaly se a padaly nádra.

„Zpět ode mne!“ zvolal, „zpět! To jsem očekával!“

„Milenče!?!“ uleknuta vykřikla Lea.

„Jak sem přicházíš?“ táže se kvapně cikán.

„Tobě vstříc jsem vyšla!“ odpovídá Lea.

25 *Cikán:* „Dnes? – právě dnes? – proč ne jindy?“

Lea: „Nevěděla jsem nikdy, kterou se budeš vraceti
cestou. Včera jsi pravil –“

Cikán: „Ó výborně! tak mě nezklameš! Leo! – – (velmi
bolestně) Leo! Proč jsi lhala mě milovati, proč jsi mne ne-
30 nechala jíti v širý svět? – Byl bych nepoznal blaženosti, po
kteréto nadarmo dychtiti budu! –“

Lea: „Opět tě sen tvůj –“

Cikán (divoce): „Nemáš mi nic říci? v ničemž mě za
odpuštění prositi? v ničemž!?! –“

Lea: „Já nevím –“

Cikán: „Nic nevíš? – Opravdu? –“

Lea (žalostivě): „Nic!“

Cikán: „Leo! (divěji) Leo! nic nevíš?“

Lea: „Opět tě –“

Teď cikánova divokost nejvyššího dosáhla stupně. Pevně chopiv Leu za ruku, divoce se třpytícíma očima hleděl v ubledlou jí tvář a na celém těle se třesa dutým volal hlasem: „Ó, rci jen, že jsi mě tak časně neočekávala, – přiznej se! – Leo, kdo byl onen ve skvostném mysliveckém oděvu, bílé péro houपालo se mu na zeleném klobouku. Černé vousy –“

Lea, ač již více takových prudkosti jeho výrazů byla svědkem, náramnou hrůzou se chvěla a velké slzy se jí lily po bledé tváři.

„Černé vousy,“ opakoval cikán, „dvojku na rameně, kráčel nahoru lesem –“

„Valdemar Lomecký! To on, to on! já ne – já ne!“ zvolal nad nimi hlas. Bláznivá stála na sedadle svém a rukou vysoko vyzdviženou držela se suchých větví.

Bez vykřiknutí, ano beze všeho zvuku a hlasu sklesla Lea v mech pod starým dubem. „Leo! Leo! proboha!“ volal mladý cikán; ona však zdvíhši se ubíhala rychle k domovu. Mladý cikán kvapil za ní; již daleko se míhal šerem bílý její šat. „Leo! Leo!“ volal cikán spěchaje za ní, až pak v dálce umlkl jeho hlas. –

Pískaje si přelízal starý cikán po chvíli kostničí kámen a přeskočiv kráčel, ničehož kolem sebe si nevšímaje, za nimi v tmavou houšť. Chechtající se bláznivá zůstala sama v temnu lesním.

Hlubší a hlubší valila se tma ve klín hlubokého dolu a vysoké borovice kolem mizely v mrákotách. Starý dub se zdál v temnu tomto příšerná co postava seděti uprostřed pusté planiny a zdvíhajícím se vichrem pohybovaly se

nejdelší jeho dvě větve k východu, co daleko sahající ruce. Smutná skučela vichřice mezi kostničími stěnami přes kostničí kámen a mladé křoviny se houpaly, co temné chochole bílých přilbic, po kamenných lebkách. Chechtající
5 se bláznivá seděla pod houpajícími se větvemi ve vydutíně starého dubu v hluboké tmě. Strašlivý obličej v kůře dubu svítil shnilýma očima temnou nocí. Ona však ustavičně temné kletby šeptala a daleký hrom burácel zhluboka v strašlivá kletby její slova. Časem osvítil bledý blesk mdle
10 šírou prostoru, takže jen z polovice starý dub, kostničí kámen a vůkolí jeho byly vidět, – a vzdy opět černější a černější se sevřela noc.

Samotna – dziewica:
i oczyma, i westchnieniem,
dosięga twarzy księżycy.

Szuka aniołków po niebie, 5
rączkami białą pierś gniecie:
„Księżycu! weź mię do siebie,
źle mi na świecie!..“

Alex. Dunin-Borkowski

Szeptał, szeptał swą powieść – a w twarzy rycerza 10
czarna, czarniejsza chmura coraz się rozszerza;
i znów nagle rozpaczą zaciemnione lica
zapał gniewu i wzdardy jak piorun oświeca;
aż w nim powstała wreszcie ta ponurość dzika,
co patrzy w jeden przedmiot – w trumnę przeciwnika, 15
kruszy najświętsze węzły w ogniu swego piekła,
[gdy i w najbliższym sercu trucizny dociekła!]
Aż w nim powstała wreszcie ta chciwość szalona
krwi – krzyku – dzwonów – płomień popsutego łona, 20
co domowej niezgody rozpala pochodnię,
i w własnym swoim gnieździe – zbrodnią karze zbrodnię!

Malczewski

Czasem widnokrąg pęka od końca do końca,
i anioł burzy nakształt niezmiernego słońca, 25
rozświeci twarz, i znowu okryty całunem
uciekł w niebo i drzwi chmur zatrzasnął piorunem.

Pan Tadeusz przez A. Mickiewicza

Již se náramně sešeřilo; mračno se valilo nakvap od
západu a co padající nebe blížilo se k žížnivé zemi. Tem- 30
nota hustá tížila skaliny a stromoví a plížila se kolem zři-
cené věže; než starý Bárta nicméně přece seděl u židovy
chaloupky a časem křižující se blesk ukazoval ruce jeho

cestu k plné sklence, jestli některé „aj – aj“ mezi vypravováním již opilému vyklouzlo z ust. Právě pohlížeje k mravčímu nebi a k zříceninám v šero zahaleným, končil svou pověst, kterou mimo něho žádný neslyšel, a po prvé snad dnes s tím doložením končil, že „půjde a půjde, až přijde – ze židovny“.

Vstal, přitiskl sklenku k ustům a vyprázdnil ji, čímž se – dle vlastního vyjádření – dorazil, motal se ze zahrádky. Mezi dvířkami letí mu bílá postava vsťríc. Vrávoraje valí se na stranu. V patách za postavou tou, byla to Lea, běží mladý cikán, „Leo! Leo! tedy přece!“ zoufanlivě volaje. Lea sklesla při kamenné tabuli v travu. Starý Bárta přivrávoroval také k stolu a skleničkou o tabuli zazvoniv ukazoval přiběhší dívce na skleslou Leu.

Ta jakoby již uvyklá na takové výjevy, pozvedla dceru pána svého na drnové sedadlo ke kamenné tabuli, a Lea, hlavu na ruce složivši, hlasitě plakala.

„Leo! Leo!“ vzlykaje volal cikán, klečící při nohou jejích. Hlas jeho byl hrůzný, jako by z hlubokého uvalých prsou hrobu přicházel. „Leo! tedy přece pravda? přece mě neklamalo toužení mé? – Leo! jen jediné slovo!“

Plačící neodpovídala; – on však sebrav se kvapně povstal. Strašné předsevzetí jistotu zvěděti proměnilo na jednu chování jeho. Jako jízlivý blesk přelétlo divoké usmání rty jeho, rukou sáhl po čele a po prsou, a pak, jakoby zaražený, tázal se služebné dívky: „Co jest jí? – Judito, rci, co jest jí? –“

„Já nevím,“ odvece dívka, „taková bývala, nežli jste přišli k nám, – tak bývala – ale proč – to já nevím!“

„Taková bývala!“ opakuje cikán, „a vzdý taková bývala, již od narození svého?“

„Ne, to ne! – ona bývala veselá, veselejší nežli já, ale –“

Vtom se náramně zablesklo a celá dříve temná krajina byla viditelná. Dívka se zarazila; cikán však stál nepohnutý,

s rukou v prsa zarytou, a ustrnulé oči beze všeho světla na dívku maje upřené. Bárta v trávě povalený, namáhaje se vstáti, hlasitě vykřikl a žehnaje se zpět se povalil. Lea mezitím povstanouc prosebně k dívce ruce i oko pozvedla, než příliš slabá opět sklesla; což však ani nepohnutý cikán, ani dívka k vyslouženci obrácená nezpozorovala. Blesk zhasl a ještě hlubší než před ním byla tma.

„Ale, ale –“ důrazně spěchal mladý cikán.

„Ale jednoho času, jest tomu osm let,“ pokračovala dívka, „přišla uvečer Angelína, hospodyně ze zámku, bývalá hospodská, a tajně promluvivši s pánem, odvedla Leu. Kam? nevím –.“ Hluboce vzdechla Lea; bylo to vzdychnutí jako umírajícího. „My jsme nepokojně očekávali návrat její. Netrpělivý otec jí několikráte v ouzkostech vyšel vstříc; – nadarmo; – ještě ouzkostlivější vzdy se navrátil.“

Cikán stál jako zkamenělý. Dobře, že hluboká tma halila tváře jeho, zhrozená by sice byla prchla dívka před obličejem jeho.

„Po půlnoci,“ mluvila dále Judita, „po půlnoci přiběhla sama, prostovlasá, roztrhaná, sama proti sobě zuříc: „Nešťastný národ náš, kdo obrání vyhnance v cizí zemi!“ byla polomrtvá slova její. Více nemluvila, nevyjevila nikdy. Jestli jí kdo na ten čas byl připomenul, jako dnes bylo chování její, a od té noci nepřišlo usmání v bledou její tvář; nýbrž beze slova promluvení sedávala tamto při chaloupce s okem v dálku upřeným, jen někdy smutnou si zpívajíc píseň.“

„Kdeže byla – co tam dělala – neví žádný, – docela žádný?“ volal cikán, nucenou tichostí zmirňuje slova svá. Horké slzy se mu valily po opálené tváři a horká krev se prejštila ze zbouřených prsou pod sevřenými v ně prsty. Vtom volal nemocný starý žid v chaloupce a Judita spěchala v nízkou sednici.

„Žádný že to neví? – každé dítě to ví,“ počal vyslouže-

nec, mezi vypravováním na nohy přišed a ke stolu dovrá-
vorav, „ano, každé dítě to ví – já jsem jim to řekl – sám
jsem to všechno vyčíhal. – Zaporučili mi to sice, dostal jsem,
že jsem nemlčel, výprask, na mou věru – ano – Ale kdyby
5 mě hned zas položili, ven to musí; a beztoho pán dnes
ještě není doma, šel přes pole, do městečka, a nepříjde
domů, až – až – ráno –“

„Tedy žádný neví!“ vzdychal nevšímaje si Bárty cikán
a obracel se jako k odchodu.

10 „Au, au! stůjte!“ – chopil se Bárta cikána, obávaje se,
aby jeho vypravování neušel. „Žádný neví –, já to vím –
všecko –“

„Mluv! mluv, co víš, probůh!“ překvapiv se a popadna
Bártu za prsa křičel cikán.

15 „No, no! držte mě – ano – ano –,“ pokračoval Bárta
s mnohými přetržkami a v nepořádku, „ano – držte mě –
se mnou se beztoho všechno točí – a jsem slabý na nohy –
ano od těch čas, co jsme byli na Rejnu, – ó tenkrát jsem
ještě uměl utíkat – na mou věru –“

20 „Mluv! mluv, co víš o Lee!?“ volal cikán přistaviv
vrávorajícího ku kamenné tabuli.

„Ano – ano! – takto vám to vysvětlím. – Tak se vám
vracím jednou domů; jest to ode dneška za dva měsíce
osm let, já jsem si to zapsal. – Vracím se odsud domů, nebo
25 viděl jsem, jak stará Angelína odvedla Leu, a chtěl jsem
vědět kam; nebo já musím vědět – všechno – ano – všechno.
Tak pospíchám, až přijdu domů – a tu vám bylo pozdě,
brána zavřena a já jsem byl venku a nemohl jsem se nikter-
rak do zámku dostat. I myslím si „co je víc?“ – a lehnu
30 si na zemi, co línám vzdy, když přijdu pozdě a nemohu do
zámku. A tu vám ležím, chvílkami dřímám a chvílkami
hledím dolů ke vsi, kde se již ani světýlko nemíhalo. Nade
mnou byly pánovy okna – a v těch také bylo tma – a ticho –
ticho – ne – ne, to bych lhal – ticho ne; – neb najednou

bouchnou dvěře, až okno zařinčelo, slyším ženský křik, hrozící hlas mužský a mezi tím chechtot; – jak se mi zdá, byla to stará hospodyně – bývalá hospodská.“

Bez sluchu a bez pozornosti stál cikán zapomenutý, tato slova však jej vzbudila ze strašných myšlenek k strašné 5
jistotě. „Angelína!“ vykřikl, a opřev se o tabuli, hlavu k samým ustům vysloužence přiložil, jako by oslablé ucho jeho nebylo s to všeho doslechnouti. Bárta seděl na kamenné tabuli.

Umlkší povstala Lea v hrůzných rozpakách. Podepřena 10
o tabuli daleko se napnula a oko její zářilo plamenem zoufanlivým, jako zabraňujíc dalšímu vypravování. Časem zvedla prosebně pravici svou proti zády k ní obrácenému Bártovi; leč zemdlaná vezdy opět sklesla a nelzelo jí ani slova promluvit. Ona se domnívala, že žádný o tom neví, – 15
neb se žádným nemluvivši nikdy neslyšela, co Bárta každému již byl vypravoval, – a teď – měl to onen slyšeti, kterého jediného milovala a jehožto nynější smrtící cit lze jí bylo si představit; neb dobře znala nesmírnou jeho citlivost, žárlivost a divokost. Blíž a blíže mezitím přicházela bouře; – 20
častěji se mezi vypravováním blýskalo, sice však byla pouhá, hluboká tma, takže nebylo ničeho vůkol rozeznati.

„To trvalo hodnou chvíli, – já jsem se trásl jako osika,“ mluvil Bárta dále, „nebo kdyby mě byli dostali, že nejsem doma; – a najednou se vám rozlítanou okna – strašlivé vykřiknutí nato – a tu vám vyletí Lea z okna – aj – aj, ano, z okna – prokletá potvora – z okna, deset sáhů vysoko – ne – ne – to bych lhal – devět, ano devět, zrovna přede mnou, a běží odtud. Já jsem se sebral a pryč stranou, aby mě žádný neviděl. – Co se potom stalo – nevím – nic nevím – ale 30
povídal jsem o tom –“

Polomrtvá Lea sklesla zpět ve světle siného blesku a odvlíkla se na obvyklé jí místo k chaloupce. Časem bylo slyšeti zoufanlivé stonání z hluboka jejích zbouřených

ňáder. Po chvíli nasledovalo předcházející blesk hrůzné rachocení hromu; a dlouho opětovaly skaliny strašlivý jeho hřmot. Cikán neslyšel ničeho více, zkamenělý díval se pustým pohledem v čírou noc a horká slza neulevila hluboké bolesti prsou jeho.

„Ano, povídal jsem o tom, na mou věru – a tu mě sebrali, a musil jsem říci, jak jsem přišel pozdě, a vyflákali mi, a zaporučili mi – ano – ale pán není doma –“

„A žádný, žádný se neujal –,“ mluvil do sebe cikán.

10 „Neujal?“ chopil se, poslední slovo zaslechna, řeči té Bárta, „neujal? – Koho? snad ne jí – židovky? – ano – to bych žádnému neradil; a proti komu? – proti jemnostpánovi? – ano – aj – aj – aj –“

„Valdemar Lomecký,“ mluvil cikán dále.

15 „Ano, tak se jmenoval náš – či jmenuje se náš jemnostpán; – Valdemar Lomecký, hrabě z Borku. – Ale dnes, dnes ho nenajdete doma, šel přes pole do městečka, navštívit přítele, a nevrátí se až na noc, ano, až na noc. – Noc? – kolikpak máme hodin?“ – A jako by se zpamatoval, hleděl Bárta kolem sebe. „Co, již jest noc? To není možná! he, holá!“ Hledaje skleničku, již by zazvonil, vrávoral kolem stolu a vrazil na ustrnulého cikána. „Co to? – kdo tu?“ táže se Bárta.

25 „Valdemar Lomecký!“ hrůzným hlasem zvolal cikán; „tak jako že nebes hněv se snáší nade hlavou naší, tak rychlá jako jeho blesk, tak hrůzná co jeho hlas bude pomsta má!“

30 Silný, za dlouhou chvíli trvajícím rozsvítil se blesk. Celá krajina, temné stíny stromů, hrůzné postavy po skalné stěně, věž zříceného hradu, protějščí stupeň skal, celý dol planul v siné jeho záři. – Zuřivě vyvalené oko cikánovo polou osleplo. – Vlasy měl vzhůru naježeny, s pravicí k nebi napnutou stál při kamenné tabuli, levicí drtě svůj hudební nástroj; strůny praskaly a umírající hlas jejich jako

by mluvil. „Rozplašen můj národ,“ naposledy se ozýval. Naproti němu na druhém stole stála hrůzná postava bláznivé a při nohou jejích starý cikán. Hluboce vzdychala v besídce Lea; a Bárta, v trávě povalený, hrůzou hlasitě vykřikl.

„Hahaha! to já ne! – já ne – to on! – to on!“ chechtala se bláznivá, „hahaha! to on! pomsta! pomsta!! pomsta!!!“

„Pomsta!“ dutým hlasem opakoval starý cikán. Teď zhasl blesk a čirá tma zahalila celý dol. Ničeho nebylo vidět, jen hluboký a rychlý dechot mladšího cikána rozléhal se nastalým tichem uleknuté krajiny. Po chvíli náramně burácel hrom; a „to on! to on!“ volala bláznivá v jeho strašné rány. „To on! já ne! já ne – hahaha! tento jinoch! hahaha! to on! to on! mě svedl – já nesměla býti samotna; já ne – já ne –! on jich svedl více – já jen pomstu chystala jsem jemu!“ Teď ještě z daleka opětoval ohlas hromové rány. Po chvíli, jako k sobě přicházejíc, mluvila s navrácenou pamětí bláznivá: „To on! to on! ztroskotal blaženost tvou, mladý zšilenče! – I já jsem byla v náručí svých rodičů šťastna, v náručí milence – daleko – da – hahaha! – to on – já ne – já ne! svedl mě, já svedla jeho; to já mu ji dodala; to já! – to on jí mocí vzal, co já mu dobrovolně obětovala – to já! – a tou chaloupkou – tou chtěl mi splatiti – tou – tou – hahaha!“

„Angelíno!“ vykřikl cikán a sklesl zpět na kamennou tabuli.

Opět osvítil jasný blesk hrůzný tento výjev; silné hřmění nasledovalo; potom opět hluboká tma, hluboké ticho. „Angelína! ano – ano, to jsem já,“ volala bláznivá. Starý cikán sebou trhl, jako by mladšímu chtěl přiskočiti ku pomoci; leč jak by nemohl z místa, opět zůstal státi. Mladší sklesnuv vinul se po zemi a hledaje slov nesrozumitelné vydával zvuky. Opět hluboká tma.

„Ano, to já! to já!“ pokračovala bláznivá, „ano já,

Angelína, svedla jsem mu milenku tvou! – Běduješ? pro ni – pro ni? –“ v hlubokých myšlenkách, „oh – pro mne snad také tak bědoval, kdy loďku jeho houpala voda pod mostem Rialto – Giacomo můj! – kdy –“

5 Opět se silně zablesklo a celá krajina byla viditelná. Rukou levou oči zastírajíc, pravou v polední ukazujíc strany, stála šeredná postava bláznivé ještě na kamenném stole. Bolestí se vztýčil mladý cikán vzhůru, ustama beze zvuku pohybuje, a pravou rukou ukazoval na rozhalená
10 prsa, na nichž znamená jako krvorudé k přísaze vyzdvižené ruky jasně se skvělo v sinavém světle blesku. Leč divoce již byl přiskočil, toto spatřiv, starší, a uchopiv bláznivou, vlekl ji ze zahrady ustavičně „já ne, já ne, to on! to on!“ volající a mezi tím se chechtající.

15 „Stůj! ta nešťastná jest matka má!“ v největší bolesti vši sílu sebrav vykřikl cikán, za nimi spěchaje, a „matka má! matka má!“ opětovaly skály bleskem ještě ozářené krajiny.

To vše se ještě stalo, nežli blesk uhasl; teď však opět hluboká se shlukla tma; těžké krůpěje počaly padati z čer-
20 ného mračna a daleké skály ještě „matka má! matka má!“ odpovídaly ohlasem temným.

„Pokój umarłym! nieboszczka spoczywa snem
anielskim, nie budź ją, [...] jej tu nie dobrze było
na tym świecie, czemuż ma się wracać? – – –“

Lucjan Siemieński 5

„Otwórzcie – – –!“ wołano ze dworu.

Lucjan Siemieński

Bártovi, který mezeitím v trávu povalený usnul a jednotlivá slova o Rejnu opakuje nepokojně se od jedné strany na druhou obracel, padly dvě nebo tři krapěje dešťové právě na obličej. Tím probuzen a po dlouhém namáhání na nohy se postaviv počal okolo sebe sahati, kde by byl, upamatuje se. Zasáh stůl jezdí rukou po kamenné tabuli a namakav skleničku počne ní řinkati o stůl. Žádný nejde; – dlouhé pusté ticho, hlubokáť noc. Vrávorá stranou a „na Rejnu, na Rejnu, tam bylo lépe,“ kojí se vzpomínáním. „Jak jsem zařinkal, hned tu byli!“ – Vtom se zablesklo, ale jen mdle. 10

Bleskem uhlíдав Lein bílý šat na obvyklém jí místě při chaloupce, vrávoral k ní v besídku. Skleničku nesl s sebou, nepochybně že ji chtěl žádati, by mu ji opět naplnila. Dovrávorav tam škubal ní, žádaje kořalku. – Ona se nehýbala, neodpovídala. „Vstaneš nebo nevstaneš? – Leo! vidíš, já sem jdu každý den – aj, aj – ano, každý den, jen pro tebe; – na mou věru; – když jsem byl na Rejnu –“ 20

Opět se náramně zablesklo a celá krajina byla viditelná. V světle blesku spatřil Leinu mrtvou tvář. Bledý, bolesti plný obličej v sinavém světle blesku hrůzně vyhlížel. Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté, druhé něco málo přivřené, zuby zaťaté, pysky měla polootevřené a kolem obličejje padaly, co černý závoj, rozervané její kadeře. U velikých krápějích stály kapky 25 30

dešťové neb smrtelný pot po mrtvém čele, po celé tváři.

Opět se setmělo. Hrůzou jatý počal vyslouženec náramně křičeti, a vrávoraje, co mohl rychle ze zahrádky spěchal. Umlkl – umlkl i ohlas dalekých skal. Silně zahřmělo; rozléhal se strašný hromu zvuk oudolím, dlouho odpovídaly skály; pak slabá ještě z dálky hřměla ozvěna a opět dlouhé, pusté bylo ticho. Hlubokáť noc. Vtom zanášel nad oudolím víchr hlas velkých zvonů; nepochybně že se ve vůkolních vsích a v městečku proti mračnům zvonilo. Smutní byli zvukové dalekých zvonů.

Vykřiknutím hrůzoplým ze strašných snů probuzen, vyběhl – ač velmi byl nemocný – starý žid z chaloupky a za ním dívka nesoucí rozžatou svíci. Přistoupivším k besídce zjevilo světlo, polivši bledý obličej Ley rudou září svou, příčinu vykřiknutí vysloužence. Zaskučel víchr, zhaslo světlo, a „já – já jsem prodal – já jsem usmrtil dceru svou!“ vyzvolav klesl starý žid k nohoun jejím.

Blesk teď svítil za bleskem a „dceru svou, dceru svou!“ spolu s hromobitím opakovaly skalnaté stěny. Hustěji a častěji počaly padati kapky dešťové v těžkých krapějích, až se šíré mračno v náramný rozpustilo lijavec. Při ustavičném blýskání, jako o pomoc volaje, zněl silně a bez přestání zvonek zámecký a z dálky proti bouři zvony vůkolních kostelů. –

Hrůzná to byla noc, hrůznější však ještě noci té, co pod temnem roucha jejího bylo spácháno. S malými přestávkami zněl zvonek zámecký temnotou noční, zněl bouří litou, zněl hučením deště, a ještě posud se rozléhal jeho hlas krajinou, která, jako přestrašena přešlou bouří, v hlubokém trvala tichu a mlčení. Byly asi tři hodiny s půlnoci. V ouřední sednici na zámku míhalo se množství světel a všickni ouředníci byli shromážděni. Jeden po druhém se střídali u zámeckého zvonku, nebo všecka čeleď byla vyslána hledati pána, v bouři snad zbloudilého. – Jako obyčejně byl

vyšel k večeru Valdemar Lomecký do blízkého města navštívit svých známých. Pokaždé se vrátil, nežli desátá hodina byla minula, a dnes minula desátá, přešla půlnoc, a on až dosaváde nevrátil se. Nadarmo již jej očekávali věrní jeho. – Byli ujistěni, že v bouři zabloudil; neb věděli, že mu nemožno jinde nežli ve svém zámku, v pevně uzavřených pokojích svých pokojně spáti; věděli, že věřil, jestliže jen jedinou noc nebude spáti v zámku svém, že bude ta poslední života jeho. Protož ustavičně se rozléhal hlas zvonku zámeckého po vůkolních lesích, aby zbloudilý dle hlasu nalezl cestu do svého zámku. 5 10

Když však půlnoc minula, tu starostlivi vyslali poslední čeled, aby se šli ptáti do blízkého města, zdali nastávající bouře tam pána jejich nezdržela, a jest-liť tam, aby jej vyprovodili do zámku zpět. Teď však byly tři hodiny s půlnoci a žádný se nevracel. Ustavičně ho ještě důvěrně zvali zvukové zvonku nadarmo v bezpečné stěny. 15

Teď byly tři hodiny a silně zatloukl někdo na zámeckou bránu. Rychle sběhl první písař a za ním se hrnuli ostatní po schodech, každý se světlem v ruce. 20

Otevřeli bránu, a židova děvečka Judita lomíc rukama a naříkajíc vrhla se k nohoun jejich. Uvedli ji v sednici, a tu jim vypravovala, že právě teď skonala delí nemocný pán její, starý žid, litostí nad smrtí dcery své, a že jí tak ouzko přicházelo tam o samotě, že slyšíc hlas zvonku a uzřevši světlo na zámku, sem spěchala o tom dáti zprávu. Dále povídala, jak se cikáni, Bárta a bláznivá dlouho na noc zdrželi v zahrádce před jejich chaloupkou a jak jednou maně vyšedši slyšela, kdy mladší cikán někomu krvavou přísahal pomstu. Co však dále se dělo, že neví, poněvadž, volána od nemocného pána, se musila do chaloupky vrátiti. Hluboké mlčení nasledovalo na vypravování její. Přestrašeni seděli všickni do země hledíce po různých koutech světnice. Svíce dohořivaly jedna po druhé a hasly a umdleni 25 30

dlouhým bděním a starostmi dřímал jeden po druhém. Židova jen děvečka bděla oplakávajíc smrt pánů svých. Zámecký zvon mlčel.

Přešla půlhodina, bylo půl čtvrté; leč venku ještě byla
5 hluboká tma pod šerým nebem. I v zámku byla tma; všechny svíce dohořely a všickni přemoženi mdlobou pevně spali. Náramné tlučení na zámecké vrata rozléhalo se zámkem a ustrašeným hlasem volal někdo venku: „Proboha! Otevřte, honem otevřte!“ Všickni se vzchopili, hrůza
10 obešla jednoho každého, a ve tmě se hrnuli ke vratům.

Otevřeli a Bárta bez šavle, bez klobouku, který po druhé ztratil, tisknul se rychle mezi ně. „Probůh, zavřete, zavřete! honem zavřete!“ – Rychle zavřeli bránu a držíce třesoucího se Bártu za ruce vedli ho nahoru do světnice. Roz-
15 žali nové svíce a „co se stalo? co jest?“ ptali se ustrašeného vysloužence. „Co jest?! co se stalo?“ počal tento. Hrůzou byl hlas jeho celý změněný, oči měl navrch hlavy vyvalené a zmoklé vlasy ježily se vzhůru. „Co jest? ten tam jest! probodnutý naskrz veskrz; ten tam, celý pryč – do smrti ten
20 tam!“ – „Mluv! co víš!“ – poroučeli všickni. „Co vím?“ odvece vyslouženec, „ano vím, všecko vím, a velmi dobře; na mou věru všecko.“

„Můj pán! můj ubohý pán zemřel!“ plakala Judita. „Jak? kýho vlka? Judito!“ volal Bárta, „starý žid že
25 umřel? To není možná!“ – „Ano, ano!“ lkala opět Judita. Ouředníci, vidouce, že na ten způsob od Bárty se ničeho nedozvědí, tázali se ho zrovna: „Co víš? Mluv! Neviděl jsi pána?“ „Pána? – viděl – viděl jsem,“ odpovídal Bárta a znovu se třásl hrůzou, „viděl jsem – a jak – celý byl – celý
30 probodený veskrz naskrz, celý ten tam, do smrti ten tam!“ – „Jak? kde? Mluv!“ byla všeobecná otázka a poručení. „Byl jsem, hm – byl jsem –,“ vypravoval tázaný – „Kde jsi byl?“ ptá se vrchní. „Hm – byl jsem navšíviti – tuhleon“ – pokračoval Bárta, ukazuje na Juditu – „hm – tuhle-

non nebožtíka žida," a nedaje se déle mejliti, počal obyčejným způsobem mluvíti; „jdu a jdu lesem, nemyslím nic, a ustavičně jdu a jdu lesem, a nevím, jak jsem tam přišel. A když tak jdu a nemyslím nic, tu mi najednou letí sám čert přes cestu – ano, sám čert – prosím za odpuštění – 5
sám čert – a mumlal cosi o pomstě –“ „Kde jsi ale pána viděl?“ táží se všickni. „Hnedle to povím!“ odvece vyslouženec, a teď vypravoval všecko, co viděl, ano ještě víc, s jednotlivými „aj, aj“ a „prokletá potvora“ svou pověst protkávaje. Obsah byl nasledující. 10

A tak w całym obszarze uspionej natury,
jam nie spał i wiatr nie spał i gwiazdy i chmury.

Stefan Garczyński

5 Mury, moje mury!
Co oczerniewacie,
że pana nie macie;
pana wam zabili.

K. W. Wójcicki

10 -- z grobowca dobywają łona
trupa, za głowę ciągną i ramiona,
z pleśnią-okrytego ilitu;
i patrzy: twarz mu jak ropa sinieje,
i ciało w szacie jak we złocie tleje,
15 rany nie widać, --

Józef Dunin-Borkowski

V opilství, pak bleskem a hromobitím přestrašený, jakož
i předešlými výjevy polekaný Bárta chybil, vyšed ze za-
hrádky, každodenně nastoupenou stezku; a místo vpravo
20 do oudolí kráčel vlevo vzhůru pod zříceným hradem po
skalnatých stupních a hustým křovím výš a výše, až nahoře
nad oudolím přišel v hustý borový les na ouzskou pěšinu.
Po obou stranách pěšiny bylo hustě sázené stromořadí
z mladých modřínů; stezka však byla rovně a nepřetrženě
25 celým dalekým lesem tažena, takže Bárta, ač ustavičně
z jedné strany na druhou vrávorál, přece nemohl se stezky
ani vpravo, ani vlevo sejíti. Častokrát na hladké, jehličím
vysoko postlané stezce upadl vyslouženec; než ustavičně za
sebou slyše zvonek zámecký rychle se vzdy opět vzchopiv
30 vrávorál dále. --

Hromobití se rozlehlo dále lesem; vichr skučel smutně

hustinou a dřeva praskotem se lámaly při lesní stezce. „Podivno – aj – aj –,“ počal si vypravovati, „to jest divné – aj, aj, to jest nemožné; jak? no – no!“ Opět se silně zablesklo, on se sklonil a spěchal dále. Postava lidská přeletla přes cestu, a „Milenku – milenku mi svedl – Pomsta! – pomsta!“ – vzlykajíc zmizela v postranném houští; za ní chechtající kmitla se přes cestu bláznivá Angelína a v tom samém se ztratila houští. 5

Uleknutý Bárta potácel se dále a hustě nad ním šustěly krápěje dešťové v chvějících se stromích. Tak pobloudiv vrávorál pěšinou touto asi hodinu, až dešť utichl. 10

Teď kráčet hlubokým, širším ouvozem; z obou stran do kopce stály nízké stromy a nohy mu vázly v mokrém písku. Potrhané oblaky poletovaly po nebi a časem zachmouřený nad noční krajinou zašeril plný měsíc. Jednotlivé ještě kapky s šustem padaly s vřklních stromů. – Teď byl nucen zdlouhavěji kráčet; – pozorněji stavěl nohu za nohou, aby neuvízl v hlubokém mokrém písku. Leč nadarmo; – neb dostatečně opilý několikráte uváznul a dostav převahu musil z mokrého písku vstávat. V takových nesnázích těšil se, jak obyčejně, vypravováním a vrávorál ustavičně dále. 15 20

Čím však dále přicházel, tím více se oužil ouvoz, až jen ouzkou byl stezkou mezi skalními stěnami. Výš a výše rostly stěny, takže posléz sotva bylo dohlednouti nebe a hluboká tma panovala ouzkou rozsedlinou. – Zastaviv se sahal kolem sebe, a studené kulaté skaliny, co umrlčí lebky, dotkla se ruka. Rychle utrl; – teď vyšel měsíc zrovna nad rozsedlinou z černého mraku, a Bárta spatřil po skalnatých zděch samé umrlčí lebky, hnáty, drobné stromky a tak dále. On byl v hluboké stezce ku kostničímu kamenu. Měsíc se ukryl v šeré mraky. – Opět byla tma. 25 30

Hrůzou jatý běžel dále, chtěl křičeti a nemohl; – od jedné strany se odrazil vrávorál k druhé, a tak od stěny

k stěně, hroze se dotknouti jedné jako druhé strany, běžel stále mezi hrůznými stěnami dolů ku kostničímu kamenu. Ouzkostí a strachem polovystřizlivěly zapomnul na Rejn a všechna svá vypravování.

5 Asi po půlhodině uděšeného běhu stál bez klobouku a bez šavle u kostničího kamenu. Ouzkostí nevěděl, má-li jej přelézt neb ne. Naposledy se sebrav lezl vzhůru, aby se dostal na pěšinu k starému dubu. Vtom zaslechl jakýsi zatajený chechtot na druhé straně. Uleknutý se zhrozil,
10 dílem však se zradoval, doufaje, že lidskou společnost nalezne. Pozorně vylezl a umínil si dříve vyzvědět, kdo by byl na druhé straně.

Hrůzou se chvějící stál na kostničím kamenu a přes husté křoví hleděl ouzkou pod sebou stezkou v prostoru
15 kolem starého dubu. „Hahaha!“ znělo to vítězně a vesele přes roští od starého dubu, „to on! to on! já ne – já ne!“ a v šeru zachmouřeného měsíce, který nad kopcem druhé strany větvím a šerým mrakem prohlížel, viděl nějakou postavu, ana kolem dubu poskakujíc rukama tleskala. Jiná
20 postava kopala nějakou jámu a byla téměř již celá v ní sehnuta, ještě hlouběji ji vyhrabujíc. Strašlivá podoba starého dubu daleko nad jámu natahovala zkřivené ruce a v dutých očích obličej je modravě svítila shnilotina.

Teď opět vystoupil měsíc ze šerého mraku a jasný pa-
25 pršlek jeho ozářil větve starého dubu a veškerou prostráň. „To on! to on! já ne – já ne!“ plesala kolem dubu poskakujíc bláznivá Angelína, někdejší hospodyně a hospodská. Při jámě leželo něco v plášť zaobaleno. Bláznivá přiblíživši se, lehkou rukou pozvedla plášť – byl to plášť mladého cikána. – Pláštěm tím byl přikrytý krvavý mrtvol Valdemara Lomeckého, hraběte z Borku, pána starého Bárty. Po jeho mysliveckém oděvu leskly se zlaté šňůry v záři měsíce. Ano byl to Valdemar Lomecký, aneb mladý cikán: zlaté šňůry na oděvu sice nenosil ve vůkolí žádný. Leknutím div ne-

omdlel vyslouženec; – docela vystřízlivělý lezl pozorně zpět a mezi stěnami běžel tichým krokem v hlubokém písku zpět k domovu.

Měsíc nad rozsedlinou jasně svítil; po stěnách svislé krůpěje co letající jiskry třpytily se modře v světle měsíčním a kamenné lebky se míhaly pod křovím u věncujícím je kvítí a mechu. 5

Ustavičně běžel, víchr mu kamenným oužlabím skučel nad hlavou; za ním, pod ním i před ním rachotily kamenné hnáty a lebky dutými zraky, v nichž modravě svítící hnázdily mušky, po něm mrkati se zdály. Na východu rozsedliny o něco klopytnuv, těžce padl, a sebrav se shledal, že jeho vlastní klobouk ležel mu v cestě. Uchopiv ho bez oddechnutí dále běžel, až v hustém zmizel lese. Tak běžel, až k ránu přiběhl – jak jsme dříve slyšeli – do zámku, a tam, co viděl, vypravuje, končil takto svou pověst: „Ano, ano, jámu pro něj kopal, hlubokou jámu, zrovna pod starým dubem při kostničním kamenu.“ 10 15

„Pochodně! rychle pochodně!“ volal vrchní.

Rozžali světla, a zanechavše v zámku jednoho starého písaře a Juditu, spěchali s Bártou k naznačenému místu, nesouce s sebou rejče, motyky a jiné náradí k vykopání jámy. Mimo že Bárta z cesty nevolně zabloudil k židové chaloupce, kde ticho a pusto bylo, přišli bez zdržení a zastavení ke kostničímu kamenu pod starý dub. 20 25

Tu rozsvítili více pochodní a rudá záře se rozložila po hrůzné postavě starého dubu a šírou prostorou.

Blízko při dubu našli krvavé známky a stopy lidské a opodál rychle narovnaný mech zakrývající nově vykopanou zemi. Sám vrchní chopil se motyky, počal kopati a jeden z ouředníků vyhazoval nakopanou zem. Šest pochodní svítilo kolem hlav pracujících. Hluboké bylo tícho; jenom Bárta, hrůzou se třesoucí, časem mumlal cosi o francouzské válce a o Rejnu. Po nedlouhém kopání přišli na 30

mrtvé tělo. Z jámy vyzdvížené položili pod starý dub a všechny pochodně se sešly nad obličejem jeho. Byla to Valdemara Lomeckého mrtvá tvář. Oči měl otevřené, usta pevně sevřená, obličej tichý. Jeho smrtelný boj nemusil
5 trvati dlouho.

V prsou posud vězela dlouhá dýka vlašského díla, a ruka, která mu tuto ránu zasadila, musila býti zběhlá u vraždění způsobem tímto; neb jedinou ránou na smrt byl zbitý, ana mu právě v srdce byla zaražena. Skvostný myslivecký oděv
10 byl ubláčený a zkrvavený, zlaté šňůry se leskly v záři pochodní, zcela byl v tom obleku, jak jej před večerem Lee popisoval cikán na tomto samém místě, domnívaje se, že vyšla s ním.

Rozepjavše těsný oděv jeho a rozhrnuvše košili, našli
15 na nahých prsou dýkou na srdce přibitý papír. Vytáhli dýku, a prudkým tokem se valila z rány s vodou smíšená krev. Na svrchu papíru bylo velkým písmem psáno: „Hned po mé smrti otevřít!“ Rychle z větví starého dubu spletli nosítka a naložené na nich mrtvé tělo nesli v smutném průvodu do zámku.

Čtyři ouředníci nesli mrtvol Valdemarův, vrchní a ještě jeden šli před nimi s rozžatými pochodněmi. Ostatní dva, pomohše jim mrtvol přendati přes kostničí kámen, šli
25 ozbrojeni hledat po vůkolí bláznivou a stíhat vraha. Bárta, jinou šavlí zaopatřen, šel vytasiv ji s nimi.

Na východu se již bělel pruh nového dne a světlo jeho mísilo se v záři pochodní, rudě barvící písčité lebky a hnáty kostničních stěn, jejichžto středem se průvod ubíral k zámku. Jednotlivé těžké kapky padaly s listí stromů lesních a s křovin
30 po skalnatých zděch.

Sotvaže poodešli ostatní s mrtvým tělem mezi skály za kostničí kámen, obklíčilo pusté šero prostoru vůkol starého dubu a se šerem i hrůza objala prsa zůstalých hledat vraha. Starého dubu mokré listí se chvělo v ranním větru

a bílý mech – šedá brada hrůzného obličejce – poletoval jeho váním. Jasně se skvěly vyhnily jeho zraky. Třesoucí se počal Bárta: „Co je naplat v takové tmě hledati někoho? ano – ano – hledati? ve tmě – aj, aj. Kdyby stál vedle mne a dal mi jednu – ano jednu, tak nebudu věděti, odkud 5
přišla. Na Rejně také jsme hledali vyzvědače – na mou věru – také v noci, ale vzali jsme k tomu –“

„Pochodně – ne?“ – tázal se ho starší písař.

„Ne, ne, to bych lhal – jakpak pochodně?“ odvece Bárta, „to by byl vzdy z daleka utekl – či ne, ne – to bych 10
lhal, ne z daleka, ale daleko by byl utekl, ano daleko, vida nás přicházeti. Ale člověka jsme si vzali, ano, a ten věděl, kde bude, a znal cestu – aj, aj, ano!“

„Zato my máme vás s sebou,“ praví starší písař, „vy jste nám jako světlo!“ 15

„Ano – světlo!“ přisvědčuje Bárta. „Světlo, to jest to pravé, tak již mi pan profesor říkával – já jsem taky študoval – ano, až do barvy!“ Ač rozesmutnělí, musili se přece 20
písaři dáti do smíchu. „Hahaha!“ smál se za nimi Bárta, „jak? – kdo se –? no – no – kdepak jsem zůstal? – ano v té barvě – či ne, nezůstal; nebo dostal jsem trojky – jednu, dvě – tři, ano tři – čtyry trojky – a tu se vám můj nebožtík tatínek – ano tatínek – rozzlobil, že jsem nedostal čtverku, ano – čtverku, a strhl mě ze studií – ano!“

Opět se smáli a Bárta pokračoval: „Ano, strhl mě, 25
a poněvadž jsem byl hodný klacek, dal mě na vojnu.“

„A proto jste byl to světlo?“ ptal se mladší písař.

„Ne, proto ne – to bych lhal; ale pan profesor mě jináč nejmenoval nežli dummen, ano dummen, a to já vím, že jest tolik jako světlo.“ 30

„Snad lumen?“ prohodil starší.

„Ne – ne – dummen – ano dummen!“ jistil jim Bárta, „a mluvíval na mne po německu, a já jsem mu ani slova nerozuměl – aj, aj, – no což jest to divného? ani slova!“

Teď byli v hustém borovém lese, právě kde se pěšina vzhůru do kopce táhla, vedouc k blízkému městečku. Najednou zůstal mladší písař státi, a – jako by mu něco napadlo – zastaviv své společníky, radil k návratu.

5 „Myslím, abychme se vrátili, zasypat tu jámu,“ pravil, „mně to teď tak napadlo; – neb vrátí-li se vrah a nalezne jámu otevřenou, prchne tím spíše, uvidí-li, že jest zločin jeho vyzrazen.“

„Toť by byli měli již dříve pochodně zhasnouti při
10 průvodu,“ odpovídal starší, „a vykopávání se stát soukromě. Však nicméně – vraťme se.“ Vrátili se a počali zahazovati jámu. „Já bych soudil,“ mluvil mladší, „že to učinil ten mladší cikán, co o něm židovka vypravovala, že někomu přísahal pomstu; neb z pomsty jest ta vražda spá-
15 chaná. Vrah, byl-li by spolu loupežník, jistě by byl dříve svlekl s pána bohatý oblek, aneb aspoň uřezal zlaté šňůry a knoflíky –; to však ale, i kamínek na sponce připínající bílé péro na klobouk, byl v jámu spolu vhozený. – A proč se mstíti?“ pokrčel ramenama a mlčel. Zaházenou jámu
20 teď, jako dříve, pokrývali mechem.

„To bylo z pomsty, na mou věru,“ přísahal Bárta, „já jsem sice sprostý člověk, ano, velmi sprostý, ale hádati umím. To bylo z pomsty, to bych hádal, a ten mladý cikán měl mrštnou ruku, a ta rána byla dobrá – a ten čert, co mi
25 letěl v lese přes cestu a mluvil o pomstě – aj, aj, ten byl po čertu podobný tomu čertovému cikánu, a já jsem si hned – – – Chval každý duch – – –,“ počal najednou Bárta silně se třesoucím hlasem a ouzkostí si nakrucuje vousy dal se do hlasitého pláče. Vysoká, tmavá postava přicházela z lesa
30 přes rovinu k starému dubu; zlaté ozdoby se jí leskly po prsou, jako mrtvý pán nosíval, a právě tak býval jeho krok.

Zvolna se blížila postava tato, a čím blíže přicházela, tím menší se zdála býti. Všickni tři se schovali za starý dub. Teď zůstala postava státi před samým dubem. Byl to mladý

cikán. Těsné, červené, zlatem vyšíváné spodky a modrý, zlatými šňůrami ozdobený kabát byly oděv jeho. Nádra měl rozhalené a pravou ruku schovanou na nahých prsou. Mlče postavil se před starým dubem a hleděl před sebe v zem. „Není zde,“ pravil a opět zůstal nepohnutý. Zvolna ho obstoupili ouředníci, zezadu stal Bárta. „Půjdete s námi na zámek!“ poroučel jeden z písarů. 5

Obrátiv se krácel mladý cikán bez promluvení stranou k zámku; okolo něho ouředníci. Vzadu šel Bárta s tasenou šavlí, a ustavičně si stěžuje, že to není ta, kterou tak výborně uměl šermovati, připomínal činy, které s ní vykonal ve francouzské vojně. 10

Wieczność jest kołem, wieki jego sprychy...

Cóż życie nasze? Czasu punkcik lichy!

Z kola wybieżeć, nadaremna praca,

Bądźmy zegarem na płonącej wieży,
ogień się vzmaga, już po dachu wije,
on czeka końca i godziny bije!

Wiersz w dzień Nowego roku

Bylo k ránu a v ouřední světnici seděli opět ouředníci shromážděni; všickni, mimo vyslaných ku hledání vraha. Vrchní při malém stolku, a před ním ležel list nalezený na prsou mrtvého pána, s nápisem: „Hned po mé smrti otevřít.“

„Mrtvý pán je složen v zámecké kapli,“ počal vrchní, „a protož míním, abychme, dle vůle jeho jednajíce, přečtli nalezený při něm list.“

Všickni přisvědčili, a on přistaviv blíže svíce, vzal do rukou list a otevřel jeho obálku. Bylo to dlouhé psaní; přeběhl je nakvap okem a pak počal čísti:

„Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli. Aby však bylo uvěřeno listu tomu, vidím se přinucena zde postaviti, co jsem za života svého tajiti hleděl, ač jsem dobře znal, že i moji poddaní o tom všeliké mají důmnění. Nežádám, aby se mírně soudilo o mně, aniž chci, aby se dle okolostojičností posuzovalo jednání mé. Chybil jsem, a veřejné vyznání budiž trestem viny mé, a dílem snad i pomstou vlastní, neboť jsem ubezpečen, že zhynu příčinou syna svého. —

Bylo pozdě navečer — asi půl leta po navrácení mém z cesty do Vlach —, když jsem s těhotnou manželkou svou

Emou, maje ji v podezření nevěrnosti, seděl na skalině před besídkou v zámecké zahradě. Sám nevěrný – – proč bych nevyřekl vinu svou? – Když otevřený tento se bude čísti list, tu již smrt má zmírnila poklesky mé a hrob již vyrovnal, co jsem zavinil jednáním svým. Sám nevěrný; 5
a snad právě proto měl jsem ji v podezření, snad pouhé myšlenky byly to jen, a nevím až podnes – – . Poněvadž snad okolostojičnosti následků později psaných byly příčinou, vidím se přinucena, chtěje manželce své za spravedlivé učiniti, všechny okolostojičnosti obšírně a věrně vypsati. – 10
Zamyšlený hleděl jsem v vzdálené hory, z nichž hustá se valila pára, takže s zatmělou oblohou jedno býti se zdály. Z daleka hučela bouře. Ema seděla podle mne. Jak dlouho jsme tak, slova nepromluvivše, zde prodlívali, nevím; neustále jsem jen pozoroval, jak víc a více se blíží bouřlivá 15
noc, až posléze celé hory v šeré roucho tak byly zahaleny, jako by v místech oných jen jediný se byl rozložil oblak od temné zemi až vzhůru k ještě temnějšímu nebi; – a přece žádný z nás si nedůvěřoval k odchodu napomenouti. Již byla hluboká tma a víchr skučel bolestně větvemi nad námi 20
ležících stromů, kdy podle mne sedící Emě nelzelo sněsti toho hrůzyplného mlčení. ‚Ty mě máš v podezření, že jsem nezachovala tobě věrnost, jakou jsem ti slíbila před oltářem nejvyššího Boha?‘ – Já jsem neodpovídal. – ‚Ty se domníváš, že dítě, které pod srdcem nosím, jest plod hříšného 25
obcování s někdejším přítelem tvým?‘ – Já jsem mlčel. – ‚Živým Bohem zapřisahám tě, rci, na jakém důmnění zakládáš podezření své, aby mi možno bylo ospravedlniti se v očích tvých.‘ – Já jsem mlčel; slova ta vzbudila strašné myšlenky v duchu mém. Na nejvyšší stupeň zoufalosti přivedena mlčením mým povstala a s pravící k zamračenému 30
nebi vyzdviženou vznášela se nastávající nocí přede mnou, jako by hrobový stín, opustiv hrůzyplné lůžko své, přišel strašlivou zvěstovat příhodu. – Víchr plápolal bílým rou-

chem jejím a strašnou přísahu zanášela bouře daleko se rtů jejích:

5 ,Tedy slyš přísahu mou, že jsem nikdy nezapomněla čest tvou ani svou! – Zpotvořilý buď plod můj, odporný co tato noc zrakům lidským, buď záhubou vlastní i všeho, co jsem kdy milovala, a hodina porodu jeho buď života mého poslední, jestliže jsem křivě přísahala tobě!‘

10 ,Záhubou buď mou, jestliže jsem tobě nevinně ublížil!‘ zvolal jsem já, pevně, jak se mi zdálo, ubezpečen o pravdě důmnění svého. Vtom silný zasvítil blesk, jako by se nebe otevřelo, a všechny hory, i ty nejvzdálenější, byly viditelné v jeho oslepujícím světle jako černé vlny, pak opět temná sevřela se noc, a již opět neviditelné hory opětovaly tisícerym rachotem strašné hromové rány. Hlasité vzdechnutí 15 zavznělo z neznámých ust mezi námi, jako by vyšlo z těla jejího. --

Uplynulo pět měsíců od této doby, a mrtvé oko manželky mé po spatření zpotvořilého plodu svého již nic nespatriilo více. Byl to syn; – pravá jeho ruka byla o něco delší než 20 levá, jakož i celý byl k jedné straně nahnutý. Tělo bylo červeně kropenaté a zrovna uprostřed prsou jeho bylo krvorudé znamení jako k přísaze vyzdvižené ruky. – I mne, toto znamení ponejprv spatřivšího, obešla hrůza; a strach nikdy necitěný – strach před nemluvnětem tímto 25 osadil se v prsou mých.

Matka jeho navrácena byla zemi, z které pošla; – však ani syna jejího nemohl jsem trpěti nablízku sebe. Právě v tomtéž čase Angelína – hospodská ve vsi, která ode mne ve Vlaších svedena mě až sem nasledovala – mrtvého porodila syna – snad též syna mého; a z uplacení podstrčen byl 30 jí nevědomě znamenaný syn, kteréhož ona nápotom vzdy za vlastního držela, jakož i po úmrtí při tom oučinkujících osob žádný o tom nepochyboval. – Hrůzný mi byl byt na otcovském zámku; strašná vzpomnění ustavičně mi na

mysl uváděla nastávající pomstu. Ujel jsem do vojny, v bitvách pohledávaje jestli ne poklid, tedy aspoň časem zapomenutí zběhlých věcí přeshlého času. Nadarmo –. Po čtyrech letech jsem se opět navrátil do pustého domova, a po prvé opět hospodskou a znamenáného syna uzřevšího 5 předešlý mě pojal strach. On musil z okolí mého. Nevěda jiné pomoci, vypovídal jsem hospodskou do širého světa, hojnou jí dáváje náhradu. Ona jí povrhla. – Psal jsem jí, že mi nelze bydleti nablízku syna jejího. Ona tomu věřila, ač z jiných, nežli toho vpravdě byly, příčin. Žádal jsem ji, 10 poroučel jsem jí, aby se s ním vystěhovala z okolí mého. Může býti, že láska materská nedá se vynutiti ani zklamati, – neb Angelína, ač nevěděla, že není syn její, – nemilujíc podstrčeného syna, zavedla jej a vyjádřila se, že nechce býti než nablízku mne. 15

Nemaje teď čeho se obávati, přijal jsem ji do zámku svého; syn byl vzdálený. Ač nevím, kde se nachází, ač žádný mimo mne, toto pišícího, nezná příhody tyto, přece jsem pevně té víry, že on, navrátil se jednou, příčinou bude zahynutí mého. – Po znamení na prsou svých a po delší 20 pravé ruce své, jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán. A byť by i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem přesvědčen, že přinucen přísahou matky aneb mou nevolně tak bude jednati o bezživot můj.“ Tak četl vrchní celý list; pozorně a zhrozeni poslouchali ouřadníci. Několikráte přestal čísti a teď končil, dočítaje zá- 25 věrku listu, v slova tato: „I u práva listem tímto žádám za odpuštění jeho; a poslední vůle má jest, aby se – poznán jsa – jediným stal dědičem statků mých. Z té příčiny psal jsem – –“ 30

Vtom se rozlétly dveře a mladý cikán stál mezi nimi. Oděv jeho byl poblácený a roztrhaný, pravici měl za nádry schovanou. Obličej jeho byl bezbarevný a temno- modré oko náramnou jevilu smutnost. Ouředníci jej

chopivší a Bárta nasledovali ho v ouřadní sednici. Zaražený složil vrchní skoro přečtený list.

„Na mou věru, jemnostpane!“ pravil Bárta, schovávaje šavli do pošvy, „jistě že to ten, co zabil našeho pána;“
5 a starší písař vypravoval, jak ho našli.

„Jsi ty vrah Valdemara Lomeckého, hraběte z Borku?“
kvapně vstav tázal se vrchní.

Cikán se zachvěl, leč neodpovídal.

„Proti tobě jest všecko podezření; komu jsi přísahal po-
10 mstu?“ ptal se vrchní.

Cikán neodpověděl.

Počali se ho vyptávati; písař měl přichystaný papír k zaznamenání jeho odpovědí.

Nadarmo; cikán nepromluvil ani jediného slova. „Však
15 my tě přivedeme k řeči,“ počal vrchní a poručil, aby ho svedli do kaple před mrtvol zavražděného pána. —

Dziś... gdzie wprzód wesolość i pienie,
głucho milczenie.

Julian Ursyn Niemcewicz

Bylo již k osmé hodině, posavád však nebylo příliš světlo 5
po vůkolní krajině; nebo ještě bylo celé nebe zatažené
a znovu padal hustý dešť v drobných krůpějích po polích
a lesnatých horách. Z lesů se valila hustá pára a vůkolních
vesnic nebylo rozeznat. Hustým borovým lesem s kopce
dolů k na začátku popsanému oudolí kráčelo několik mužů 10
v hlučném hovoru o přešlé noci rozmlouvajících. Široké
klobouky, černé pláště nebo staré haleny chránily je před
deštěm, a kdykoliv na skalnatou půdu přišli, rozléhalo se
klepání dřevěnek jejich hlubokým boroviskem.

„To byla noc; na mou duchu, dávno nepamatuji takové 15
hřmění,“ pravil rychtář, vpředu toho sboru spěchaje, „ano,
jsem již přes padesáte let, a mohu na mou duchu říci, že
jsem takové ještě neslyšel.“

„Já také ne, já také ne!“ rozléhalo se sborem.

„Bylo to roku... ano před pěti lety to bylo,“ pravil jeden 20
z nich, „jak to spálilo kostelní věž ve Lhotce, to to bylo také
hodné, ale včerejšímu se to ani dost málo nevyrovná.
U nás se třásly okna, že jsem myslil, každou chvíli že vy-
padnou z rámu.“

„U nás také,“ zase odpovídal sbor. — „Mně to zaneslo 25
několik došků ze stodoly,“ mluvil jiný.

„A mně vyplavil příval všecko náradí ve dvoře,“ zas jiný
vypravoval; „no děkujeme Bohu, že jsme to přečkali.“

Teď se sešly lesem dvě stezky v jednu a v druhé stezce
s předešlými několik mužů se sešlo. 30

„Pochválen buď Ježíš Kristus!“ pozdravovali přichozí.

„Až navěky,“ děkovali předešlí.

„Kampak se ženete?“ zněla otázka.

5 „Do města,“ byla odpověď. „Pro dešť není ani pomyslit, aby se mohlo v poli pracovati; tak jsme se vydali do města, chceme něco nakoupiti.“

„A my též tak,“ pravili druzí. „Půjdeme spolu.“

10 „Dobře;“ a opět si vypravovali, jak v jejich vsi bouře hospodařila. „Asi k půlnoci trochu utichlo,“ dopovídal jeden z příšlých, „vyšel jsem před chalupu, ale někde ještě ustavičně proti mračnům zvonili. Nemohl jsem rozeznati, jestli to bylo ve Smilkovu, nebo z města to vítr tak hlas zanášel. Asi po čtvrté hodině dalo se zase do deště a zdá se, že ani dnes nepřestane.“ Dutěji než dříve rozléhl se teď
15 boroviskem hlas vypravujícího v krátké ozvěně; a po chvílce vstoupili v dol, – v prostoru u kostničího kamene.

Pod starým dubem jako jindy seděla žebrající bláznivá a na přicházející „To on, to on! já ne!“ pokřikovala. „Mám hlad; jsem žebračka; to všecko měsíc – ó já vím – nenechte
20 mě tak v dešti – o hladu.“ – Jeden z nich, rozvázav pytel, který přes rameno na holi nesl, vyndal a podal jí kus rezného chleba, někteří nasledovali příklad jeho, a brzo měla bláznivá několik krajíčků v klíně, které ihned hltavě počala jísti. Přešli, a ona opět zůstala sama, v doupěti starého
25 dubu.

„Dávno-li jest tomu asi,“ tázal se rychtář, „co tady ta bláznivá žebra?“

„Já se věru nepamatuji, dávno-li tomu, mně se zdá, že tomu není ještě ani rok,“ odpovídal jeden.

30 „A teď tu sedí každý den,“ mluvil rychtář, „prší – neprší, ona jest tu vždycky. Kdykoliv jdu s řízením na ouřad, vždycky jí něco vezmu s sebou. – I dobré jitro, Jakube –,“ pozdravoval za řeči k nim se přidávajícího vrátného ze zámku, který se sborem sedláků z druhé strany přicházel

a toutéž cestou teď s nimi šel dolem. „Odkudpak tak časně?“

„Cožpak nevíte?“ odpovídal Jakub, vysoký stavec.

Černá manželstrová, černým beránkem vykládaná čepice seděla mu na pravém uchu, krátká kazajka a krátké spodky z beranic byly jeho oděv. Vysoké boty měl celé ublácené a dlouhá hůl, o kterou se – těžkým krokem spěchaje – podpíral, taktéž byla celá ublácená.

„Jak bych mohl vědět?“ rce rychtář. „A s tolika sousedy jste se vydal na cestu?“ –

„Tak nevíte nic?“ odvece Jakub.

„Nic, docela nic,“ praví rychtář.

„Nic, co se stalo na zámku?“ táže se vrátný.

„Copak se stalo?“ ptá se rychtář.

„Povídejte! povídejte!“ volá sbor.

„Pán se nám ztratil,“ vypravoval Jakub, „což jste neslyšeli v noci zvonit?“

„Já jsem slyšel,“ praví jeden, „ale myslil jsem, že to proti mračnům.“

„I bůh chraniž, na pána jsme zvonili,“ jistil Jakub, čepici z pravého na levé ucho přeloživ; „na pána jsme zvonili, kdyby byl zabloudil, aby šel po hlasu. Teď jsme byli v městě, tam také není; a teď jdeme s porízenou.“

Mezi rozprávkou přišli až pod židovu chaloupku. „Což Jakube, abychme se zde zastavili na snídání?“ napomínal rychtář.

„Pojďme,“ přivolil Jakub. „Zdržíme se,“ napomínali někteří. „I jen pojdte, sousedé, jen stoje vypijeme skleničku,“ dokládali jiní a všickni se hrnuli pěšinou vzhůru k chaloupce. Po druhé straně oudolí na kopci nahoře bylo viděti přecházející lid a služebníci, kteří byli vysláni hledati pána, vraceli se zpět po pěšinách nad oudolím.

„Do sednice se nevejdeme,“ smál se Jakub, pozoruje sbor, který teď přes dvacet mužů obnášel.

„To ne,“ pravil rychtář, „zůstaneme v dešti, aspoň půjdeme brzo zas. Jděte, Tobiáš, zavolejte na ně!“ – a Tobiáš šel do chaloupky. Po chvíli vyšel, celý uděšený. „To je pěkné hospodářství; pojdte, podívejte se, žid je
5 nebožtík, dcera také umrlá –,“ volal na zůstalé. Všickni se hrnuli do chalupy, a kteří se tam nevešli, tlačili se k oknu.

Pod oknem na podlaze sednice ležela mrtvá Lea. Ruce měla křížem přes prsa přeložené, oči zavřené a bílý oděv byl celý mokrý a listím i květy posetý, které vichr vyra-
10 ženým oknem spolu s deštěm sem zanesl. Černé vlasy – turbanem, který podle ní ležel rozvinutý, nekryté – lpěly celé promoklé na bílém mrtvém čele, po ramenou, po šíji a bílém oděvu.

Na posteli na druhé straně ležel mrtvý starý žid, otec
15 její; oblečený jako kdy po první cikáni sem přišli. Náradí, cínové mísy a lampy, protahujícím vichrem rozmetané, ležely po sednici. Všickni hleděli ulekáni na smutné divadlo, beze slova promluvení. Vtom vysoký muž v roztrhané haleně, vysokou beranicí přes uši vtaženou maje,
20 vstoupil mezi ně. „Jakube!“ volal, „honem do zámku! Jen jděte již. Náš pán je zabit. Vraha přivedli. Já běžím do města se zprávou,“ a ukazuje na ublácené krátké boty, které měl přes punčochy natažené a pod kolena řemínky uvázané, doložil: „Musím běžet, ani kalužiny nešetřím;“
25 a již mezi řečí byl daleko od nich. Jakub spěchal celý uděšený rychlým krokem do zámku.

Volající na přecházející po druhé stráni spěchali všickni za ním a po druhé straně kvapící jim „že již vedí“ odpo-
vídali. Mnohý zul dřevěny, aby rychleji mohl běžeti
30 k zámku.

Celý dvůr v zámku byl již lidem naplněn, množství ženských i mužských, starých i mladých hemžilo se vůkol kaple a vyslouženec Bárta jim, kde co věděl, vypravoval. Ustavičně přibývalo lidu. Teď přišel vrátný a s ním celý

sbor sedláků. Všecko se za ním hrnulo ke kapli, leč kaple byla zavřena. Hlomož a hluk rozléhal se po dvoře. Nejméně po páté již Bárta přicházejícím, co věděl, vypravoval a tak poráde znovu počínal, jak jen něco lidu přibylo.

To vše se dalo mezi tím, co vrchní list četl a co přivedeného cikána nadarmo vyslychali. 5

Teď se otevřely dveře u ouřední sednice a cikána vedli přes dvůr do kaple. Náramná tlačeníce byla ve dvoře obzvláště u dveří do kaple. Všecko se chtělo do kaple podívat. Leč ouředníci všedše s cikánem do kaple zavřeli za sebou dveře, a Bárta musil ke dveřím se tlačící novou šavlí svou odháněti a vypravováním zběhlých věcí – ustavičně v to pleta podobné příhody francouzské války – ukracoval sobě i tlačícím se dlouhou chvíli. 10

Byla sice ouzká, ale dlouhá kaple zámecká. Okrouhlé okna byly po obou stranách zastřené. Nahoře před jediným oltářem ležel na márách zavražděný Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, černým přistřen sukem. Venku bylo pošmourno, v kapli temno, neb zastřenými okny se sotva dosti mdlé světlo prodralo. Na oltáři byl jednoduchý kříž vyvýšený a bílé plátno bylo složeně přes něj převěšeno, jak by právě byli Krista sňali se dřeva umučení jeho. Z každé strany kříže byl pozlacený anjel, klečící na modlitbách, černým závojem přistřený. 15

Všedší tam zavřeli za sebou dveře, a papršlek, jenž se tam otevřenými dveřmi byl vedral, uhasl opět a šero obklíčilo znovu oltář i máry. Cikán několik kroků postoupil k mrtvému tělu; hlouběji však zaryv za nádra pravici, opět zůstal státi. Ouředníci zůstali u samých dveří. Vrchní poroučel přiněsti světlo. Rozžali pochodně a rudá zář přelétala po náhrobcích zde pohřbených hrabat Lomeckých z Borku a barvila kříž i modlící se anjele. 20

„Jsi vrah muže, jehož mrtvol teď leží před očima tvýma?“ tázal se vrchní. Cikán neodpověděl. Odestřeli sukno; 25

– bledá byla ale tichá tvář Valdemara Lomeckého. Skvostný jeho myslivecký šat byl poblácen, čisté bílé péro vedle něho ležícího klobouku klonilo se přes zlatými šňůrami zdobené prsa a zaclánělo hlubokou ránu jejich.

5 Zachvěl se cikán; dva rychlé kroky přistoupil blíže a po jeho nad hlavu vyzdvížené pravici valila se krev u vřelém potoku na tvář k nebi obrácenou. Po prvé spatřil obličej muže, jehož jen za svůdce milenky své považoval, muže, jenž docela zničil mír i blaho v prsou beztoho již navzdy

10 nespokojených.

Nový křik povstal ve dvoře; tlouklo se na dveře u kaple a navracující se služebníci přiváděli staršího cikána, jehož v lese před nimi se skrývání jim přicházelo podezřelé. Přišedše do zámku a dozvěděvše se, že pán jest zavražděn,

15 byli ubezpečeni, že tento jest vrahem pána.

Uvedli oba zajaté v ouřední sednici. – Tvář cikána staršího byla docela proměněna. Neobyčejná tichost byla v očích, v čele i v celé tváři vyznačena; všecka předešlá hrůznost zmizela z vraskovitého čela a všecky vášně,

20 kterýchž se dříve po něm střídaly proměny, zdály se vymřelé v prsou jeho. Žádná nespokojenost, žádný strach nebyly na něm pozorovat. I on, jako mladší, na žádnou otázku neodpovídal. –

Po malé hodině přišli z města od hrdelního práva vyslaní

25 ouředníci, aby vyšetřili všecky okolnosti, a s nimi přišlo něco vojska. Ohledavše rány zavražděného a zapečetivše mohovitost i jmění pozůstalé, vraceli se se zajatými do města. Vrchní, odevzdav jim při zemřelém nalezený list, nasledoval je s některými ouředníky, aby mohl potřebné

30 dáti zprávy; a Bárta šel při zajatých, vypravuje doprovázejícímu je vojsku své příhody ve válce. Vůkolních vesničanů provázelo je nesmírné množství do města, nešetřících dosaváde trvajícího deště.

Więc dalszy opór na cóż mógł się przydać?
W radę uderzą!

D. G. Magnuszewski

O! jak długo sen okrutny 5
dręczył mój dziecinny wiek!
Prześpiewałem młode chwile,
na tych łakach rwałem kwiaty,
wszystko mię bawiło mile: 10
bo nie czułem żadnej straty.

Alojzy Skarżyński

Byly tři hodiny s poledne. V soudnici blízkeho městečka scházeli se radové a přisedící. Dešť již přešel a roztrhanými oblaky časem prohlíželo slunce na zelenou krajinu, zasíla- 15
jíc i v soudní světnici gotickými okny zemdlelé světlo.
Byla to velká, v podobu hvězdy stavená síň; ze všech stran byla v ní nízká goticky klenutá okna, jenom ze strany půl-
noční byl jediný vchod. Z goticky klenutého stropu visela
stříbrná lampa. Nad jižním oknem zrovna proti dveřím
byli znakové města, nad ostatními okny plápolaly korouhve 20
rozličných barev. Kolem oken po stěnách visely štíty,
brnění a tak dále. Proti dveřím stála dlouhá žlutým sukнем
přistřená tabule, za kterou scházející se radové v dlouhý
řád se sázeli; a na ní bylo množství papírů, kalamářů, per,
posypátek a tak dále sem tam rozloženo a rozstaveno. 25
Zámečtí ouřadníci a vrchní též již byli přítomní. Bily tři
hodiny a představený vstoupil v síň. Uklonili se radové, on
zasedl na své místo a na dané znamení přivedli drábové
bláznivou Angelínu v soudní síň. Neb nalezena u starého
dubu byla i ona bez průtahu zajata a s sebou vzata do 30
blízkeho města.

Zdlouhavým krokem, opírajíc se o dlouhou silnou hůl,

kráčela teď ve střed síně; drábové zůstali z obou stran dveří. Uprostřed zůstala státi, zdvihla hlavu a nepohnuté oči hleděly nízkým oknem v dalekou krajinu. Hlavu měla šátkem zavázanou a jen některá šedivá kadeř se vinula po
5 vraskovité tváři a obnaženém, nehodami časů a povětrí osmáhlém, vyzáblém teple. Hořejší půli těla kryla jen hrubá roztrhaná košile a mimo to záležel celý oděv její jen z jediné červené sukně. Od pravé k levé straně měla přes rameno na ouzském popruhu převěšený vak, v němž se
10 několik kousků suchého chleba a něco ovoce nacházelo. Po každém kroku zůstala na bílé podlaze šlepeje bosých ublácených nohou. Celá postava prozrazovala pevnou tvrdošijnost.

Písař přihotovil péro, a první otázka představeného:
15 „Jestli byla včera v židově chaloupce?“ zůstala bez odpovědi. „Já se táži,“ opakoval, „zdaž jsi byla včera uvečer v židově chaloupce?“ Bláznivá nepromluvila. „Mám tě učiti odpovídat?“ ptal se dále. Ona mlčela nepohnuta. „Přineste lavici!“ poroučel představený drábům. Bláznivá
20 padši na kolena, „Já ne, já ne, to on, to on!“ silným volala hlasem, „já ne, já jsem chudá žena, bláznivá, ubohá žebračka; – proč mě necháte hladem mříti? Smilujte se nad mou bídou, ustrňte se nad mou nahotou! Almužnu! Almužnu!“ Slovo „almužnu!“ hrůzným, zvláště zvučícím
25 hlasem bylo vyřknuto; načež hluboko umlkši sklopila hlavu. „Mluv!“ kázal přednosta, „byla jsi v židově chaloupce?“ „Já ne, já ne, to on! to on!“ odpovídala bláznivá. „Co on? Kdo on?“ tázal se přední. „To on, to on! mne svedl – je svedl – všechny, všechny; já ne! to on, to on zahnal
30 dítě mé, jemu, jemu je mrtvý měsíc podává!“ a opět mlčela.

Vida přednosta, že tímto způsobem s ní ničeho nepořídí, počal se jí zrovna ptáti: „Kdo zavraždil hraběte Valdemara z Borku? Ty o tom víš, ty jsi byla při tom, při kopání jámy!“

Angelína se vztýčila vzhůru, upevněné na stěnu oko planulo hrůzným bleskem a na celém těle se počala náramně třásti, leč neodpověděla. Představený dal znamení a drábové uvedli oba cikány v síň. „Který z těchto?“ tázal se představený. Bláznivá pozdvihla zraky a vrhši se starému cikánu kolem krku, „to on! to on!“ na mladšího nataženým okazovala prstem. 5

„Tys tedy vrah hraběte z Borku?“ ptá se přednosta. Mladší cikán, pravici až posud za řádry schovanou maje, pokročil, leč nepromluvil slova. 10

„Pravice jeho byla zkrváčena, když ho přivedli před mrtvol hraběte!“ dosvědčoval vrchní. 15

„Okaž pravici svou!“ poroučel představený.

Cikán stál nepohnutý.

„Drábe!“ kázal rukou kyná přednosta. 15

Dráb přistoupil k mladému cikánu a rozervav oděv jeho obnažil pravici i řádra cikánova.

Cikán stál nepohnutý.

Pravice byla hluboko v prsa zaryta, krev se valila po ní i po prsou z rozervané rány. 20

Zrovna uprostřed prsou měl krvorudé znamení jako k přísaze vyzdvižené ruky.

Ustrnulí zůstali ouřadníci a „Vrah otce svého!“ rozléhlo se jako jediné vzdechnutí ze všech ust velikou síní.

„To syn můj, syn můj!“ volala bláznivá Angelína, uhlídávši znamení toho. Vrhši se na hrdlo jeho a „To on! to on!“ volajíc, na staršího nataženým ukazovala prstem. 25

„To on! to on! Ne já, ne můj syn! – můj syn! můj syn! to on, to on!“ a od jednoho cikána k druhému běhajíc neustále bezsmyslná volala slova, až unavena mezi oběma v středu síně sklesla a „syn můj! syn můj!“ došeptávajíc bez sebe zůstala ležeti. 30

Povystoupiv a zkrvavenou pravicí na skleslou Angelínu ukazuje, počal mladší cikán: „Ano, tato jest matka má!

Proč déle skrývati rod svůj? Bez ceny jest pro mne živo-
bytí. – Ona jest matka má! Chaloupka, již vy židovou
nazýváte, byla kolebky mé přístřeším a vysoké skály při
starém hradě byly stěny domova dětinství mého. Leč čtyr-
5 letého asi vyvedla matka má v jedné noci daleko – daleko.
Dva dny a dvě noci jsme kráčeli vpřed; v třetí noc usnul
jsem pode stromy v klínu své matky – a ráno jsem byl samo-
ten v hlubokém lese. Žádný neodpovídal pláči mému,
mému volání; přes celý den jsem bloudil a nenalezl jsem
10 východu žádného. Přišla noc. Unavený, hladový potácel
jsem se hlubokým dolem, až najednou zdaleka uzřím rudou
zář a brzo nato vysoké ohně. Přijdu blíže. Kolem ohňů leží
shromážděné množství v divném zmatku. Štěně visí
u prsou svině, sele na vemenu feny. Děti a ženy leží polo-
15 nahé v zrosené trávě, nemajíce mimo svých hustých vlasů
žádného okrytu. Kolem ohňů zarostlí mužové leží. Strašná
bída! – Byl to sbor cikánů. Opuštěného mne přijali mezi
sebe, a tento“ – ukazuje na staršího cikána – „stal se mým
otcem a cvičil mě, čemu sám se byl naučil, totiž v čtení a
20 psaní.

Mnoho let bloudil jsem s nimi v ustavičném boji s poča-
sím, povětřím a živly. Před půl letem jsme se oddělili
s průvodcem, teď otcem mým, od jejich sboru, bloudili
jsme v kraji tomto a náhodou jsme přišli před nějakým
25 časem v toto oudolí. Hned jsem poznal krajinu tuto, ne-
prozradil jsem se však ani před průvodcem svým. Od dětin-
ství zde známý, našel jsem na nocleh skalnaté doupě a
v něm – neznaje v ní matku svou – bláznivou tuto. Doptá-
val jsem se po matce své – nadarmo. Mimo co mi starý
30 vyslouženec vypravoval o ní jako o bývalé hospodské,
nevěděl o ní žádný. Zamiloval jsem – ha!“ – Přistřev
zkrvavělou pravici smutné oči, hluboko umkl. Rychle
nasledujícími na sebe příhodami docela byl pozapomněl na
Leu, teď však vypravováním se zpatatovavšího náramný

přepadl žel, celou až posud tajenou silou. Plakal po prvé ode čtyr let; leč žádných slzí již nemajícího krůpěje krve polily zbledlou tvář.

„Mluv jen dále i o ní,“ napomínal vrchní, „ona již nežije.“

Strašné vzkřiknutí zaznělo z ust cikána; pak opět hluboko umkl. Po chvíli však opět k sobě přišed pokračoval u vypravování takto: „Včera teprv prohlásila se po prvé bláznivá, kterou žádný neznal, za svůdkyni mé milenky, za bývalou hospodskou, a já jsem v ní poznal matku svou.“

Umlkl cikán, a Angelína vstávajíc – jako by z hlubokého se probudila sna, jako by ztracený se jí vracel rozum, srozumitelně pravila: „To můj syn! můj nešťastný syn! a já – původ neštěstí jeho!“

„A ty jsi vrah hraběte Valdemara z Borku? Všecko svědčí proti tobě!“ zvolal zhrozený přednosta i vrchní. – Cikán neodpověděl.

„Zde, čti!“ poroučel přednosta, podávaje mu od vrchního obdržení list, který našli při zavražděném hraběti. „To tě snad pohne vyznat svou strašlivou vinu!“

Jako ve snách přijal cikán podaný list, a rozloživ ho, hlasitě a srozumitelně počal čísti: „Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, všem čtoucím aneb čísti slyšícím tímto listem své pozdravení vzkazuje a svou poslední vůli.“

Tak četl cikán – ustavičně jako v hlubokém spaní, bez citu, bez proměny hlasu – celý list, až přišel k slovům „pravá jeho ruka byla o něco delší než levá –“. Při slovech těchto počal se náramně trásti, a hlubokým hrůzným hlasem četl pomalu dále, až při slovích „On musil z okolí mého!“ sevřela se nevolně zkrvavělá jeho pravice; čta však později: „Po znamení na prsou svých a po delší pravé ruce své, jakož i k jedné straně skloněné postavě bude poznán,“ rozevřenou přitiskl na popsané na prsou znamení. Chvíli se zamlčev v hlubokém utonul zamyšlení. Pak zkr-

vavělou pravici vyzved, přitiskl ji na čelo co mramor studené, a znamení na prsou bylo pod otiskem krvavé pravice zcela zakryté. Vzdy slaběji a slaběji četl: „A byť i sám vrahem mým byl, já mu odpouštím a jsem –“

5 Již nečetl dále. Pevně držel sevřený list a oči nepohnuté hleděly v něj. On byl jako socha kamenná, vyobrazující nejhlubší smutek, předchůdce zoufalství.

Starší cikán stál nepohnutý. Pozorně však poslouchala bláznivá. Ze začátku byla pokojná, dále však slyšící vrhla
10 sebou o zem a vinula se co červ po vykládané podlaze. Časem se sevřenou pěstí bila v čelo, v prsa, leč usta její nevydávala zvuku. Až při slovích „byť i sám vrahem mým byl“ – rychle se vzchopila a pozdvihši svůj hlas volala: „On ne, on ne, on není syn můj! on – to on! – já ne, já ne –
15 to on jest vrah svého otce!“ Prstem na mladšího ukazujíc a „To on! to on!“ volajíc vrhla se na prsa staršího cikána.

Ten však odstrčiv ji předstoupil veprostřed síně. Pokojný a mírný byl jeho obličej, všechna někdejší hrůznost a vášnivost zmizela z něho a mstivý plamen vyhasl v zraku i v srdci
20 jeho. „Tatoť jest někdejší milenka má!“ pravil, ukazuje na bláznivou Angelínu. „Včera jsem ji poznal, neb se jmenovala sama; a pomstiv se na svůdci jejím zavraždil jsem otce tohoto mladíka. Zde tento list budiž svědkem proti mně!“ Vyndal svinutý list a podal ho soudcům. „A až odpraven
25 budu za zločin svůj, budiž list tento památkou a snad ospravedlněním tomuto jinochu, aby mě neproklínal pro smrt otce svého, jenžto jsem já mu více otcem byl než rodiel vlastní!“

Hlasitě přečetli soudcové list; ještě jednou se tázali staršího cikána, zdaliž tomu tak, jak v listu pravil a jak se teď
30 vyznává? – „Takť tomu –,“ přisvědčil cikán, „list tento již dávnoť napsaný, dříve nežli jsem ji znovu poznal. Tenkrát jsem nemínil ještě, že bude svědčiti proti mně.“
Mlčel. Hluboké ticho. Soudcové rozhodli, a jednosvorný

úsudek byl: „Za tři dny budiž provazem odpraven!“ Bez sebe ležela bláznivá při nohou jeho, a jako dříve ustrnulý, nepohnutý co socha kamenná stál mladší cikán. Pevně držel sevřený list otce zavražděného a oči nepohnuté hleděly v něj. Polohlasné šeptal bez paměti, bez smyslu jed- 5
notlivá slova: „Otec můj! – otec matku svedl – ne, on zavraždil matku mou – matkou – ne matkou svedl milenku mou – svedl milenku otce – matku mou – a otec můj zavraždil otce mého!“

Przed daleką drogą,
powrócę jeszcze – w rodziców mieszkanie.

Juliusza Słowackiego Maria Stuart

5 Ufaj! od Boga mi dane
mam prawo tych rozgrzeszać, co się krwią zmazali.

Juliusza Słowackiego Mindowe

Mladý cikán byl za nevinného uznán, prohlášen za
mladého hraběte Valdemara z Borku a dle vůle otce jeho
10 přiřknuto mu dědictví veškerých statků. On zůstal nepo-
hnutý, nemluvil, nechť s ním cokoliv činili. Teď ohlásili
před rádnicí shromážděnému lidu, že se našel syn zavraž-
děného hraběte, a hlasité plesání shluklé luzy rozléhalo se
městem. Pak vyvedše starého cikána oznamovali drábové,
15 tento že jest vrah hraběte z Borku, třetího dne že má býti
na hrdle trestán. Hlasité opět zaplesal shromážděný lid.

Ještě ten večer uvedli v slavném a hlučném průvodu
mladého cikána, teď Valdemara, hraběte z Borku, co pána
v zámek, kde ještě dnes ráno co cikán, co zajatý stál před
20 mrtvolem, neznaje v něm zavražděného otce svého. Dvěma
páry koní jeli zdlouha hlubokým dolem, napřed i nazad
množství lidu „Zdráv buď pán“ volajícího. Vrchní a jeden
ouřadník seděli s mladým Valdemarem ve voze.

On však s očima sklopenýma seděl, nepozvedaje hlavy
25 a nevšímaje si vůkolí svého. Teď jeli dolem, za potokem
blíže jezera; nad nimi stála židova chaloupka, nad tou
starý hrad. Na starém hradě i kolem po stráních i v židově
zahrádce bylo množství diváků. Napřed spěchav, aby vše-
mu lidu – co věděl – oznámil, stal Bárta na kamenném
30 stole v židově zahrádce a plným hrdlem vypravoval shluk-
lému kolem sebe sboru dnešní zběhlé příhody. Teď jeli

s mladým nyní hrabětem zrovna pod nimi: „Vidíte, to jest někdejší mladý cikán, aj, aj – ano – mladý cikán; – teď ale již není cikán, teď je mladý pan Valdemar Lomecký z Borku, syn zavražděného pana hraběte, – aj – aj – křičte: Ať žije pán!“ volal Bárta. „Ať žije pán!“ zněl hluk všeho množství a skály „Ať žije pán!“ odpovídaly. 5

Z hlubokých myšlenek probudil známý Bártův hlas mladého Valdemara. Pozved hlavu pohlédl vzhůru. Poznal židovu chaloupku a sepjav ruce složil je na zničené srdce, hluboko k zmrtvělým prsoum přikloniv hlavu. „Ať žije pán!“ z daleka ještě odpovídaly skály. Hlas zvonů ze zámku a hrubé střelby silné rány rozléhaly se hlubokým dolem; – až vjeli do zámku. 10

Mladý Valdemar zavřel se do svých pokojů a žádný se neosmělil promluvit k němu ani ze strastných myšlenek jej probudit. Po celou noc bděli služebníci u dveří bytu jeho. – Ráno byl zavražděný hrabě spuštěn v hrobku otců svých pod kapli zámeckou. Množství lidu opět bylo ve dvoře zámeckém, v kapli však byli jen ouředníci a syn zavražděného. Tlačící se množství mohlo jen otevřenými dveřmi, přecházejíc kolem nich, ještě jednou se podívat na zavražděného pána. Bárta a starý Jakub stražili dvěře. – Navečer byl pohřeb Ley a starého žida. Při zapadajícím slunci neslo několik sousedů rakve jejich vzhůru do kopce na hřbitov židovský. Jediná Judita a starý Bárta šli s nimi. 20 25

Jasně jitro vstávalo nad hory. Třetí den nastával, v němž starý cikán měl býti vyveden. Bláznivá Angelína měla jej až ku spravedlnosti doprovázeti a pak navzdy zavřena býti v dům bláznů. – Starý cikán se připravoval k vyvedení; – on byl pokojný, obličej od času rozsudku nad ním proneseného neproměněný, leč vlasy jeho ve dvou posledních dnech docela sešedivěly. On chodil volným krokem dlouhou temnou síní ve věži soudního domu. Podlaha síně té, stěny i strop byly z temného čtverhranného kamene; 30

zrovna proti goticky oklenutému vchodu bylo malé, uvnitř velmi uzounké, venku však něco širší okénko, to jediné v celé dlouhé síni. Stranou stál dubový stolek, na něm malý, černý křížek a podle tohoto ležela kytka z bílých a červených růží. Za stolkem seděl starý klášterník, cikána k smrti připravující. Bylo sedm hodin; – v osm měl být vyveden.

Mladý Valdemar, hrabě z Borku, někdejší společník jeho, přišel se s ním rozloučiti. Kněz odstoupil a oni – mimo za otevřenými dveřmi přecházejícího strážníka –
10 byli samotni.

Beze slova promluvení stali proti sobě; – starý Giacomo hleděl prosebně ve tvář mladého Valdemara, tento upíral oči v kamennou podlahu. – Dlouho tak stáli proti sobě a hluboké ticho bylo dlouhou síní. – Konečně přistoupil starý
15 cikán.

„Čas ubíhá,“ pravil slabým hlasem, „než mine hodina, jsem smířen se světem, a čin – zločin můj snad brzo bude zapomenut se mnou. Před sebou jsem ospravedlněn a před tebou mě snad ospravedlní list můj, který tobě odevzdalo
20 právo. Společnice činu mého, někdy milenka má, bude trestána se mnou. – Ona musí viděti smrt mou, já ji viděti v smrti, a pak ji navzdy zavře kobka temná, temnější sevře mne.“ –

Mlčel; ticho bylo temnou dlouhou síní, jen z daleka bylo
25 slyšeti hlomoz shromáždujícího se množství ku popravě cikána.

„I s ní jsem smířen,“ pokračoval cikán, „Bůh, jenž viděl v srdce mé, odpustí vinu mou; i ty mně odpusť!“

Valdemar nemohl pro bolest srdce odpověditi. Opět bylo
30 ticho.

„Ty neodpovídáš? Což mi neodpustíš?“

Ticho. Z vedlejší síně bylo slyšeti hlas bláznivý: „Já ne, já ne! To on, to on!“ volala v hlasitém lkání.

„Já jsem ti byl otcem,“ mluvil Giacomo, „když tvůj

otec tebe opustil; – já jsem ti byl společníkem, přítelem, dokud jsi byl ještě cikánem; – nejsem ti ničím víc?“

Opět ticho; – temný zvuk bubnu bylo slyšeti zdola.

„Čas ubíhá; – již se blíží, aby mě vyvedli ven za město; musím jít –“ Opět hluboké, dlouhé bylo ticho. „Zde, viz!“ zvolal cikán a přikročiv k Valdemarovi táhl ho k blízkému jedinému oknu. Slabostí sklesl Valdemar u samého okna. 5

Vztýčiv se však na kolena hleděl ouzkým, goticky klenu-
tým oknem ven do širé krajiny. 10

Slunce stálo nad vysokými, v dálce se modrajícími hora-
mi, jejichž okrouhlé homole u velikém kole dalekou, ourodnou rovinu broubily. Daleké pole se po ní střídaly s mladými lesíky a jednotlivými vesnicemi. Blíže za městem uprostřed rozlehlé zelené lučiny stál vysoký, okrouhlý 15
zelený pahorek. Po něm se tlačilo nesčíslné množství vůkolního lidu. Na nejvyšším jeho vrcholku stály dva mladé stromky, uprostřed nich strměl čekán a kolem toho se míhaly zbraně strážného vojska. Množství lidu ustavičně se táhlo po pěšinách z města k popravnímu pahorku. 20

„Zde!“ volal cikán, „zde, viz! Než mine hodina, uhasne tamto na pahorku mého žití jiskra poslední; – nechtějte – nechtějte, milostivý pane, nechtějte, abych bez odpuštění vašeho sešel z tohoto světa.“

Vtom vstoupil kněz a s ním mistr popravní v síň; přede dveřmi zůstalo něco vojska. Mladý Valdemar podal cikánovi ruku, – mluvit nemohl. 25

„Mějte se dobře, milostivý pane!“ zvolal silným, ale třesoucím se hlasem starý cikán, „mějte se dobře, a jestli jednou v jižní přijdete stranu, – pozdravujte mou Venecii!“ 30

Dvě veliké slzy valily se mu po vraskovité tváři.

„Dobrou noc, synu můj, dobrou noc!“ pravil slabým hlasem a kráčel ze síně. Kněz a mistr popravní nasledovali jej.

Dvěře se zavřely a mladý Valdemar, polou bez sebe,

skloniv hlavu na kamennou stěnu – zůstal klečeti sám jediný v temné síni.

Zdola bylo slyšeti temný hlas bubnu; pak bylo opět hluboké ticho. Valdemar klečel ustavičně jako v traplivém
5 snu u ouzkého okna. Asi po čtvrt hodině probudil ho silný hlomoz. Bylo viděti z okna dlouhý průvod táhnoucí za městem po lučině. Dvěma řadama stálo množství z města i z daleka příšlého lidu. Mezi nima šlo vpředu průvodu něco vojska při temném zvuku černě pokrytého bubnu;
10 nato přišly dvě řady jezdců. Obklíčený dlouhým kolem vojska kráčel za nimi zdlouhavým, ale pevným krokem starý Giacomo, v rukou držel malý křížek a kytku z bílých a červených růží. Po jeho straně kněz, po druhé mistr popravní. Za ním vedli dva pacholci bláznivou Angelínu
15 uvázanou na dlouhém provaze, která do výšky vyskakujíc, ba v kole se točíc a sem tam pobíhajíc „Já ne, já ne! to on, to on! – kletba má! mé dítě v rukou měsíce!“ volala – časem opět podivné písni vysokým a chroptivým hlasem zpívajíc. – Byl to pohled strašlivý. – Pak přišly opět dvě
20 řady jezdců a něco vojska zavíralo tento hrůzný průvod. Znovu sklesl Valdemar na chladnou kamennou půdu temné síně.

Tak došel průvod vrcholku popravního kopce. Jezdci zůstali dole a blýskajícími se palaši rozháněli na pahorek
25 se tlačící lid. Nahoře se rozevřelo kolo a starý cikán přistoupil k čekanu. Obličej jeho byl bledý, ano spíše by se bylo mohlo říci šedé barvy. Odříkával s knězem modlitbu Páně. Po skončené modlitbě přistoupil dle tamějšího způsobu k přítomnému soudci, prose za milost.

30 „U Boha jest milost!“ odpověděl soudce.

Brunatně se zarděla tvář cikánova a opět zbledla; a opět rudá červenost se střídala s bledostí v obličejí jeho.

Prosil po druhé, a opět „U Boha jest milost!“ odpověděl soudce; prosil po třetí, a taková též byla odpověď.

Vysoko naběhla žíla na čele cikánově, třásl se na všech oudech, obličej jeho byl bledý na smrt. Polohlasně se modlil s knězem opět modlitbu Páně. Veškeren lid měl oči k němu vzhůru obrácené a hluboké ticho bylo nesmírným zástupem. Mistr popravní hodil oprátku na hrdlo zločince a obnažil prsa jeho. Všecky vlasy stály vzhůru na hlavě cikána, vousy se rozježily a daleko ven vystoupily oči jeho. Vysoko vyvstala žíla čelní a veliké krůpěje potu padaly s bledého čela. – 5

Hlasité vzdechnutí znělo mezi lidem, a nešťastník se houpal na vysokém hřebu. Strašlivé vykřiknutí znělo zdola – lidský jazyk nemá významu pro ně – a bláznivá sklesla pod šibeničným kulem. 10

Vzali a odnesli ji do domu bláznů.

Trest její byl nejstrašlivější, avšak nejzaslouženější. Od těch časů neměla upokojené chvíle, ustavičně viděla popravu milence svého, kterého dříve opustivši a zklamavši k zoufanlivému činu, a tudy k smrti hanebné přivedla; až ve zoufalství roztrhavši pouta – zubami si rozerval a žíly, a tak životu hrůznému hrůzný učinila konec. 15 20

„W kraj cię uwiozę daleki,
gdzie nas w miłości nie zgania;
ty będziesz żoną, ty panią,
ja tobie wiernym na wieki.“

Augustyn Bielowski

Sam jeden pośród tylu, wichrzę się po świecie,
može nawet powieki obca dloň mi stuli,
o bracia! czym kraj własny jeśli nie czujecie,
opuście go na chvíľę a będziecie czuli.

Stefan Garczyński

Tak pňel cikán až do večera na vyvýšeném čekanu;
kolem něho stráže a množství diváků, pod ním rozestřený
ubrus, na tom dvě kapky krve a něco drobných peněz.

15 List, který soudcům byl podal na osvědčení viny své
a který pak mladšímu cikánu byl odevzdán, zněl takto:
„Až chladná země skryje v lůno své nešťastníka, dadouc
mu pokoje, který nadarmo hledal na svrchu jejím, vy-
světlí tento list příhody mé a ospravedlní pomstu mou,
20 jestliže dosáhnu cíle dávno žádaného.

Já nejsem rodilý cikán; jsem z Vlach, z Mestre rodem,
a Venecia byla pro mne domovem. – Byl jsem gondoli-
rem. As dvacíletý zamiloval jsem dívku venetskou a spo-
kojený jsem se houpával v časích těch ve loďce své pod
25 Ponte Rialto. Tam bylo stanoviště moje a dívka má bývala
u mne. Jednoho dne – bylo to v neděli ráno – přišla ke mně
milenska má. ‚Giacomo!‘ pravila mně hlasem milostným,
‚Giacomo, já mám v Mestre navštívit tetku svou a doručit
jí od rodičů svých některé dary; za to obdržím od ní něco
30 vína a ořechů. Ty mě tam musíš dovézt; před polednem se
opět vrátíme!‘

Já jsem byl k tomu tím spíše volný, an právě několik

městských jinochů do Mestre převeženo býti žádalo. Společník můj postavil se vpředu loďky, já vzad. – Po chvíli jsme byli v lagunách a po krátkém čase stápěla se za námi Venecia v obklíčující ji vodě.

Připlouli jsme do Mestre a v přístavu loďek bylo žitíplné 5
hemžení, neb nějaký cizinec byl přijel do města. V kupách po náměstí stojíce rozmlouvali tamější obyvatelé o rozličných věcech; uzřevše však vůz, obklíčili příchozí, jakož tam jest obyčej.

Hlučně se hádali gondoliéři, kdo by měl cizince do 10
Venecie vézti. Byl to mladý, štíhlý muž; ozdobný šat jeho jevil bohatého jinocha. On mluvil čistě vlašsky. I já jsem se vmísil mezi gondoliéry, a promluviv naň, žádal jsem ho, aby se dal v mé loďce převézt. On se podíval na mne a připověděl, že se mnou poplyne do Venecie. Kvapně žádal 15
jsem milenku, aby narychlo odbyla řízení své, nežli se složí věci cizince z vozu do loďky. Ona odběhla; brzo však se vrátila, leč nepřinesla žádného ovoce, pravíc, že nenalezla tetku doma. Co jí náleželo, že zanechala v jejím bytu a teď že se vrátí s námi. Po chvíli jsme byli v loďce. Cizinec 20
a oba jeho sloužící byli uvnitř okrytu, dívka má zůstala při mně venku v loďce. Já a společník můj, očekávající hojnou náhradu, veslovali jsme silně, a po čtvrt hodině minuvše průpluj, byli jsme v lagunách. Cizinec vystoupil k nám. On se zatím byl převlekl. Žluté, přiléhající spodky, vysoké 25
boty, zelená kazajka šňůrami bohatě ozdobená byly oděv jeho. Krk měl obnažený, jen bílý límec kolem hrdla přepjatý přiléhal na jeho šíji. Na hlavě měl bílým perím přiozdobený klobouk. Byl to krásný muž.

Až podnes ho ještě vidím před sebou, a vzpomnutí naň 30
– –; však – ne, co cítím, nýbrž list k ospravedlnění svému chtěl jsem psáti, protož dále.

Byl krásný muž. Již v Mestre jsem se obával mu říci, aby jel se mnou, rozvažuje, že milenka má popluje s námi.

Žádost zisku přemohla nastávající žárlivost; teď jsem toho pykal. – Bylo teď k jedenácté hodině; slunce stálo skorem nad námi. Před námi vyvstávaly věže a paláce Venecie z obklíčujících ji vod a zvuky zvonů plouly po hladině
5 vodní.

Cizinec rozprávěl s milenkou mou a dotazoval se na vystupující věže, paláce a tak dále. Ona mu odpovídala. Já jsem se třásl. Tak jsme přišli až do Canale grande; cizinec vystoupil z loďky, poručil sloužícím, aby jeho věci
10 donesli do hospody di Grand Bretagne, kamž jim společník můj chtěl okázati cestu. On sám chtěl se ještě podívati do města a žádal, aby milenka má ho dovedla až na Piazza di san Marco. Já jsem jej chtěl dovézti v loďce až na místo, ujišťuje, že mezitím mnoho znamenitých paláců uvidí. On
15 stál na svém. Plat za převezení z Mestry sliboval i za toto dovedení velkou náhradu. Chtěl jsem ho sám dovésti, aneb jíti s nimi; ale společník můj se služebníky jeho odešel a loďka nemohla zůstatí osamotnělá. Ona též chtěla jíti s ním, pravíc, že beztoho musí k rodičům s pořízenou.

Má žárlivost rostla, nechtěl jsem tomu připustiti; před
20 cizincem však toho nedaje na sobě znáti, dělal jsem, jako bych ji poučoval, kudy má jíti. Mezitím jsem rozvažoval, jak by as velká mohla za dovedení vypadnouti odměna. – Ona se posmívala mé žárlivosti, já vyhýbaje se její vytyčce, pravil jsem, že jest žádostiva odměny. Ona však, že odměna, kterou dostane, má býti mou, a opět zvítězila zisku
25 žádost nad žárlivostí mou; – já jsem přivolil, a brzo zmizel cizinec s milenkou mojí v ouzké ulici za Ponte Rialto.

Sotvaže odešli, vzmáhala se bouře ve prsou mých.
30 Několikrátě chtěl jsem opustiti loďku a běžeti za nimi. Několikrátě jsem byl z loďky na pevné zemi a opět vskočil jsem v loďku. Jednou již jsem byl na Ponte Rialto, a opět jsem se v loďku navrátil. Opět jsem vystoupil na Ponte Rialto, přebíhal jsem po něm, a vida konečně přicházeti

společníka svého, kynul jsem mu rukou k člunu a spěchal jsem k Piazza di san Marco.

Bylo k polednímu. Množství lidu se valilo z chrámu sv. Marka. Před chrámem až k přístavu a až ku protějšímu paláci všudy množství lidu. Proběhl jsem všechno. Několikrát jsem se po milence své tázal známých, kteří s ovocem množství to přebíhali. – Žádný ji neviděl. Proběhl jsem Palazzo ducale; byl jsem u přístavu – mezi ovocníky – v zahradách Napoleonských; nebyla nikdež. Běžel jsem do domu jejího. Ještě nepřišla. Spěchal jsem do hospody di Grand Bretagne. Ptal jsem se. Cizinec již byl v hospodě ve svých pokojích. Žádný však neviděl, aby s ním byla přišla nějaká ženština. Chtěl jsem do jeho pokojů, než vzpamatoval se, vrátil jsem se do jejího bytu. Již byla doma.“

V místech těchto bylo z listu pozorovati, jak upamotování na starého cikána oučinkovalo. Třesoucí se ruka jevila zatajený vztek a plamennou žárlivost, taktéž i sloh žárlivou prozrazoval spěchavost. Bylo též znáti, že zde nasledovala nějaká u psaní přestávka a že snad o několik dní později nasledovalo pokračování v příběhu tom, a sice takto:

„Byla doma; pravila, že jsem musil sotva odsud odejít, když ona přišla domů. Dala mi peníze, které obdržela od cizince za dovedení do chrámu sv. Marka a za poukázání cesty do hospody. Odměna byla hojná, a přece jsem se domníval, že mi všechny obdržené peníze neodevzdala; proč jsem to myslel – nevěděl jsem sám. Naoko jsem byl pokojný, ve mně však burácela nevěra.“

Jednoho večera ploul jsem s několika cizinci na půlostrov Lido. Slunce zacházelo za Venecii a dlouhé rudé prouhy táhly se po nebi i po hladině vodní. Naproti nám ploula jiná loďka, zpěv a hru bylo slyšeti z otevřeného v okryt její vchodu. Zdálo se mi, anebo viděl jsem cizince, jehož jsem z Mestre do Venecie převezl, a ženská postava byla spolu v této loďce. – Zdaž to nebyla milenka má? – Hluboký,

bolestný cit málem by mi byl rozbořil prsa. Vesloval jsem zdlouhavěji, leč kdy jsme blíže k oné loďce přicházeli, zavřely se dvířka okrytu jejího. U vesla stál člověk neznámý. Očima jsem chtěl prorazit okryt cizí loďky, volal jsem zoufanlivě, aby otevřel záclony okrytu; leč neznámý se mi smál a minuli nás, aniž jsem čehož byl spatřil. – Vesloval jsem – musil jsem – dále k východu, loďka jejich ploula k západu ku Venecii. – Horké slzy kanuly po tváři mé, hleděl jsem za nimi, až zmizeli v průpluji mezi Palazzo ducale a vězeními pod Mostem vzdechů.

Na ostrově Lido seděl jsem samotěn a hleděl jsem k východu, an právě plný měsíc z temného moře vycházel. Bez smyslu slova, bez cíle přísahy šeptem jsem zasílal vstříc za mořem vycházejícímu měsíci. Stříbrné vlny obrazy se o temný břeh.

Asi za hodinu plouli jsme zpět k Venecii. Cizinci vystoupili z loďky u Dogany a já jsem ploul k přístavu. Vjel jsem v průpluj mezi Palazzo ducale a vězeními pod Most vzdechů, nevěda sám proč. – V dlouhém papršku táhlo se světlo měsíce ouzkou průplují a po vysokých nade mnou stěnách. Zpíval a plakal jsem, a nevěděl jsem co a nevěděl jsem proč. Upevniv loďku svou vystoupil jsem na pevnou zemi. „Proč ke mně nepřišla odpoledne?“ – byla myšlenka, která mě trápila. „Ráno byla u mne, proč nepřišla odpoledne?“ – Vždyť zřídka ke mně chodívá odpoledne. – Proč ale právě dnes nepřišla?“ Ty a podobné námitky budily se ve mně. Nemoha se konečně zdržeti, spěchal jsem do jejího bytu. Byla doma. Zdálo se mi, že jest dnes oupravněji ustrojena než jindy; pozdě jsme se rozloučili. Já jí činil výčitky; ona plakala, že jí nevěřím. Uvěřil jsem opět, ač ne docela. Šel jsem a celou noc jsem strávil v loďce za Lido v otevřeném moři. Den nato šel jsem odpoledne do bytu jejího, abych se přesvědčil, je-li doma. – Od té strany, od zahrad Napoleonských přicházel cizinec, jehož jsem tak

tuze nenáviděl. Ve mně se rozmáhala strašlivá bouře. Spěchal jsem, ano běžel jsem k bytu jejímu. Příbuzní její všickni byli před domem. Kvapně se ptám, jest-li doma. Řekli, že ano. Vejdu v sednici.

Na stole byly poházeny ozdoby vlasů jejích, její šátek a tak dále. Ona ležela na posteli. Spala, aneb se stavěla spáti. Já ji vzbudil, a planoucí na ni upřev zrak, ptal jsem se, zdali zde žádný nebyl? – Ona pravila, že žádný. Ptal jsem se důtklivěji. Plakala opět, že jí nevěřím.

Já jsem odběhl; ve mně pálal strašlivý plamen nejžhavější žárlivosti. Noc jsem strávil v strašném kanálu d' Orfana; bylo to na hrobě nešťastného otce. Ráno jsem opět byl pod Ponte Rialto. Ona nepřišla; myslil jsem, že se hněvá. Odpoledne jsem zůstal pod Ponte Rialto. Ona nepřišla. Byl večer. Déle jsem nemohl vydržeti, běžel jsem do bytu jejího. Táži se po ní. Ráno časně odešla a nevrátila se posud. Běžím do hospody cizince. Ráno odploul s nějakou ženštinou do Tržiště, a žádný nevěděl, odkud jest. Já byl zničen. Zejtra ráno ploula jiná loď do Tržiště; k ní jsem se dal za plavce, aby mě převezli na druhý břeh Adriatického moře. Jitra jsem se nemohl dočekati. – Posledně jsem se v loďce své kolíbal přístavem venetským. Zrána jsme vyplouli; protivný vítr nás zdržel a teprv třetí den byli jsme v přístavu tržištském. Jak možno rychle spěchal jsem Tržištěm, vzhůru, dolů – nadarmo. Až k večeru na dotazování mé slyšel jsem, že nějaký cizinec, který ode mne popsánému byl podobný, s nějakou dívkou jel vzhůru po silnici k Ljubljani. Spěchal jsem vzhůru na silnici. Na Občině zastavil jsem krok, ohlížeje se, kterou se obrátili stranou. „Kam spěchám? Zdaž je dohoním? –“ tázal jsem se hlasitě sám sebe.

Hluboko pode mnou ležely zahrady tržištské, vinice Občiny, a kvetoucí kaštany stály vzhůru do kopce nad nimi. Při moři se bělaly stavení tržištské, za nimi se táhlo

daleko pohoříorské. Hluboké mlhy valily se po hladinách moře, slunce již dávno bylo stopeno v ní. Zdálo se mi, že musím skočiti dolů, do bezedné hlubiny tichých vod. Sepjal jsem ruce; nevolně zvedl jsem pravici k večernímu nebi a strašlivá přísaha pomsty nesla se z ust mých nade temné moře. – Ještě jednou pohlídl jsem dolů – a naposledy spatřil jsem moře; – od těch časů neviděl jsem je více!

Spěchal jsem dále a dále v šířím světě, bez cíle, bez konce! –
10 Posléze jsem se octl ve sboru cikánů a až podnes bloudím cizou mi zemí, daleko, daleko od krajů svých, povržený, neznámý; nic – nic mi nezůstalo z časů předešlých, než strašlivé upamatování, než plamenná pomsty žádost, nic – nic! –

15 Ó Venecia! Venecia! dobrou noc! –

Temná noc, chladná noc mě obklíčila teď v pustém lese, domovu mém. – Lodičko má! kolíbáš-li se ještě na vlnách při Ponte Rialto, či již snad rozkotána se rozplýváš v jednotlivých prknách, ven – ven – v daleké moře –? – Samoten teď sedím při dohořívajícím ohni, dopisuje tento strastiplný list; kolem mne spí druhové moji, nade mnou tuhnou hvězdy ubledlé. Všecko spí; – tichoť dalekým lesem, já jen nespím, já a paměť má a pomsty žádost horoucí. – Kdy usne paměť má? – Kdy uhasne moje žádost pomsty?“ –

25 Až potud list starého cikána.

Teď již usnula paměť jeho, teď uhasla pomsty žádost horoucí. – Na vysokém čekanu usnul i on, hluboký mír chovala prsa oběšence. Mrtvé oko bylo obrácené v stranu jižní, hlava jeho skloněna ku krajům otčiny jeho. Bledá tvář jeho byla pokojna. Lehký větřík – ode strany jižní zavíváje – přelétal mu šedivými vlasy.

30 Venecia! byla mu poslední myšlenkou a jeho hrobem cizí bude země.

Patrz na młodzińca, w samej krasie wieku!
 Ledwo zabłysnął na obszarach świata,
 już pierś jego lodowata.
 Tonąc w brudnych uciech steku
 żyje samotny śród ludzi.

5

Korsak

Duch strętwiały pamięć straci,
 i za-umrze sam

10

bez nadziei, bez swobody,
 rozstawał się -----

Ludwik Jabłonowski

Malá rovina byla mezi nevysokými pahorky nade vcho-
 dem často dotknutého oudolí. Dozrávajícího obilí zlaté 15
 klasy skláněly se kolem ní u večerního větru lehkém vání
 a šepot jejich – co tichá, večerní hudba k zpěvu přeléta-
 jících mušek – kolíbal se v zamyšleném snění nade nízkou
 trávou, jenžto nové hroby starého žida a dcery jeho při-
 krývala. Porůznu na této rovince vyhlíželo z polou uschlého 20
 drnu šest hrobových kamenů, obyčejných na hrobech
 hebrajských; a tři mladé stromky se kolíbaly v dlouhém
 stínu po truchlivé půdě.

Zapadajícího slunce zbrunatnělá zář vysílala jednotlivé
 plamenorudé papršky hustými klasy na tichou rovinu a 25
 jednodenních mušek míhavé hejna houpaly se nad květou-
 cími mezemi v okruh hřbitové půdy. – Hluboko zahrabané
 srdce obklopilo hluboké ticho a hluboké ticho sídlilo na
 umírajícím papršku slunce nade říší smutku.

Mladý Valdemar – v šatu, v jakém po prvé byl přišel 30
 v krajinu tuto – seděl, či spíše ležel hlavou na mezi k vý-
 chodu této rovinky opřený a při něm rozlámaný hudební

nástroj jeho mezi houpajícími se slzami Panny. Zásvit
loučícího se slunce dlel na smutném obličej; – leč papršek
jeho nenalezl žádnou slzu v očích opuštěného. Případnost-
mi tak strašnými, jaké potkaly jej v dnech těchto, umoženi
5 vymřeli citové jeho; – tak se aspoň zdálo. Pokoj hrobový,
zdálo se, v srdci jeho si rozbil blahodratný stán.

On se loučil s první a poslední milenkou života svého
a smutek jeho byl mírný. On jí nezáviděl odpočinutí ne-
skončené po strastech tak bouřlivě zmítaného života; neb
10 i jeho vyvrhla strašlivá bouře – rozkotavši koráb, jenž jej
měl do zaslíbené uvésti země –, i jeho vyvrhla na ostrov
hlubokého ticha; – on byl vyzdvižen, povýšen nade všechny
vášně a náruživosti dnů lidských. Pohlednutí na obličej
jeho bylo by v okamžení tomto utišilo bouři v prsou jednoho
15 každého, který ještě tonul ve vlnách zbouřeného žití.

Zdálo se, jako by v krásném obličej jeho smutek jen ze
zvyku dlel, jen z obyčeje bydlela truchlivost v půvabných
tazích a tichost mírnila známky její jako převěšený závoj.

Ač mladá, přece nanejvýš velebná v okamženích těchto
20 byla jeho tvář. Usta jeho se nepohnula; ani v nejtišší šepot
nerozplouly se myšlenky jeho. Temnomodré oko – v hlu-
boký blankyt obráceno – stíhalo lehké obláčky, jenž co
bílé beránky plouly po milostném modru večerního nebe;
až tam, kde v jasnějších planulo barvách proměňující se
25 víc a více, až na obrubě obilné pažitě se zapadajícím slun-
cem v jednu temnomodrou splynulo zář. Zdálo se mu, že
Lein duch v posledním vzdechu se rozplynuv, obklíčil
v modrém povětří – v růžových červáncích kouli zemskou;
a že časem i duch jeho – taktéž se rozplynuv – vjedno se
30 spojí s ním u velikost božskou. Tak seděl asi půl hodiny;
bylo to poslední loučení.

Jemu nelzelo v krajině této zůstat; buď pro příhody
zběhlé v okršlku tomto, buď že toulavému zvykl životu,
anebo z jiných příčin – nevím. – On učiniv své poslední

pořízení uspořádal své záležitosti; a žádnému nic neprojevil umínil co mladý cikán se vrátiti v širý svět. Zde jedině na hrobě Ley byl se rozloučiti aneb upevniti v oumyslu svém.

Dole před židovou chaloupkou seděl u večerním tichu krásného dolu starý Bárta. On a Judita obdrželi židovu chaloupku, která po smrti židově zpět byla připadla vrchnosti. Bárta se o ni hlásil a – z ohledu jeho služby, kterou v bitvách nebožtíkovi hraběti proukázal, jakož i z té příčiny, že ji na ten pád, kdyby zpět připadla vrchnosti, měl přislíbenou – také ji obdržel. Byl však dle vůle mladého pána povinován každého příchozího, který by u něho přenocovati chtěl, zdarma vyčastovati, k čemuž ročně ze zámku jisté peníze měl vykázané.

Teď seděl blažený Bárta před svojí chaloupkou, ve své zahrádce. Skleničku před sebou maje, rozjímal, jak všem příchozím a hostům svým strašlivé příhody francouzské války před i za Rejnem, na i v Rejnu bude hlásati, co zatím Judita v chaloupce při malém ohničku večeři připravovala, časem k němu vycházejíc. Vypravujícího Bárty hlas rozléhal se v oudolí.

Vtom bylo – nad ním po pěšině kolem starého hradu do oudolí vedoucí – zdouhavé, ale silné kroky slyšeti a jednotlivé kameny valily se hustým křovím s náramným rachotem v dol. Žádného však pro husté kolem stezky křoví nebylo viděti. Teď umlkly kroky; pocestný musil kráčet po měkké půdě. Bárta poslouchal.

Ticho bylo dalekým, krásným dolem; brunatné nebe bylo nad ním od jedné jeho strany k druhé rozepjato a v temněších barvách stínily stromy po skalínách a dolem kol jezera, po jehožto hladině se bělaly lilie vodní. V temné křovině u potoka časem milostně zaklokotal slavíka zpěv a z protějších skal, kde plačící břízy se skláněly nad střechami zpustlého města, ozývalo se osamělé kukačky jednozvučné volání. Lehký kouř polétoval nad chaloupkami,

malé ohničky svítily z jejich otevřených dvířek a se zpěvem hnali pastevcí stáda svá v tiché stáje.

Bárta poslouchal. Teď bylo slyšeti kroky dolem pod chaloupkou, – teď na lávce přes potok; pro husté křoví však až
5 posud žádného nebylo viděti. Bárta již chtěl volati, domnívaje se, že některý pocestný nevědomě minul jedinou jeho hospodu. Vtom ale postava nějaká přecházela pěšinou od chaloupky k chaloupce vzhůru do kopce po druhé straně. Časem zmizela za vystupujícími skalinami; časem ji opět
10 bylo viděti, ana zastiňujíc ohničky jejich mýjela dvěře nízkých chaloupek.

„Judito! Judito!“ volal Bárta. Ona přiběhla. „Viz, není to tamo mladý pán náš – na mou věru – v oděvu cikánském?!“ volal Bárta. „Ano, v oděvu cikánském! aj, aj –
15 jak? kdo se opovažuje? –“ Judita přistínila zraky rozevřenou nad čelem rukou a hleděla na protější pěšinu. Ano – byl to on, mladý Valdemar, hrabě z Borku, – teď opět přecházel se sklopenou hlavou kolem poslední chaloupky. Zvolna kráčí výš a výš.

20 Teď jest na kopci. – Neohlídnul se na krajinu rodnou; dále – dále odchází. –

Kolem něho květoucí lučiny, ourodné pole, modré lesy, jeho vlast, jeho dědictví. V dálce temné hory – valící se co zsinalé vlny k růžovému nebi a jako zkrvavělým obláčkům
25 – loučily se s osamělým poutníkem. On nic nevidí; – dále – dále odchází.

Dlouhá silnice táhne se rovinou; daleko – daleko, až v dálce – co zavřená řeka – v temné padá hory. Po ní daleko – daleko odchází.

30 Odešel v širý svět mladý cikán. Necht' ho Bůh doprovází!

PŘÍSAHA

1

Bylo večerem pozdním, kdy kupec Vel s těhotnou manželkou, kterou v podezření nevěrnosti měl, seděl na vyvýšeném místě v zahradě statku svého, zamyšlený hledě v daleké hory, z nichž hustá vystupovala pára, takže se zatmělou oblohou jedno se býti zdály. Z daleka hučela bouře. Manželka jeho Marie hleděla smutně pod sebe se skalíska v pramen prejšťící se ze skaliny, na které seděli, a uplakaným okem nasledovala běh jeho mezi vlajícími se stíny rozléhlou zahradou. Pod skálou v křovině klokotal slavík večerním šerem. Slova nepromluvivše seděli podle sebe, víc a více blížila se bouřlivá noc, až posléze celé hory v šedé roucho tak byly zahalené, jako by v místech oných jen jediný se rozložil oblak; a přece žádný z nich neduvěřoval si k odchodu napomenouti. Již byla hluboká tma a vítr tak bolestně skučel větvemi pod nimi ležících stromů, že nelzelo Marii snésti tuto tichost a to mlčení manžela podle ní sedícího; s bolestným hlasem tázala se ho: „Ty mne máš v podezření, že jsem nezachovala tobě věrnost, jakou jsem slíbila před oltářem nejvyššího Boha?“ – On neodpovídal. – „Ty se domníváš, že dítě, které pod srdcem chovám, jest plod hříšného obcování s někdejším přítelem tvým?“ – On mlčel ještě. – „Živým Bohem zapřísahám tě, rci, na jakém důmnění zakládáš podezření své, aby mně možno bylo ospravedlniti se v očích tvých?“ – – On mlčel, strašné myšlenky budily ducha jeho. – – Nemohouc více to snésti a na nejvyšší stupeň zoufalosti přivedená mlčením jeho,

povstala a s vyzdvíženou vzhůru k zamračenému nebi
pravící vznášela se před ním, jako by hrobový stín opustil
lůžko své, vítr plápolal bílým rouchem jejím a strašnou
přísahu zanášela bouře daleko se rtů jejich: „Tehdy slyš
5 přísahu mou, že nikdy nezapomněla jsem čest tvou ani svou
a věrnost má že vzdy pevně tobě zustala; a zpotvořilý
buď plod můj, odporný co tato noc zrakům lidským, buď
záhubou vlastní i všeho, co jsem kdy milovala, a hodina
porodu jeho buď poslední životu mému, jestli křivě přisa-
10 hala jsem tobě!!!“ – Vtom silný zasvítíl blesk, jako by nebe
se rozevřelo; – všecky hory, i nejuvdálenější, byly viditelné
v oslepujícím světle jeho jako vlny černé; pak zase černá
sevřela se noc a temné již neviditelné hory opětovaly tisíce-
rým echem strašný hluk hromový; hlasité vzdechnutí za-
15 vznělo z neznámých ust mezi nimi, jak by vyšlo z těla jejího,
a asi čtyrletý syn jejich vyskočiv z hustiny plakal na hrdle
polomrtvé matky. Zasmušený, jednu ruku přitisknutou na
vřelé čelo, druhou hluboko zarytou v prsa, až horká krev
se prejštila po ní, odcházal Vel; za dlouhou chvíli nasle-
20 dovala jej Marie se synem Vilímem a strašné nařikání její
rozlěhalo se zatmělou zahradou roznášené bouřlivým
větrem. – – –

Uplynulo pět měsíců od této noci, a mrtvé oko Marie
po spatření zpotvořilého plodu svého již nic nespatriło
25 více; – uplakaný Vilím sám jediný nasledoval rakev její,
provázeje mrtvol matky své k chladnému lůžku. – Plod
tento byl syn, na křtu bylo mu dáno jméno Theodor, a
nikdy nelzelo otci naň pohleděti bez nejhlubší bolesti,
domnívajícimu se, že snad nepravé podezření přivedlo
30 manželku jeho k přísaze strašné a že ustavičné myšlení její
na přísahu onu a na blesk náhodou nasledující příčinou
byly zpotvoření plodu jejího i smrti její. –

q. p. r. o. c.
s. n. a. d. k. t. e.
o. n. g. a. i. n. e.
p. r. i. s. t. i. e.

Slavné ticho pánovalo na hřbitovci, gauri gon^o v tomú už^o
člověk kým kleona v chláncu smoti náruč. Slunce zacházelo, pod
trávanu blížných pahorku posylalo na hroby paprůlky, řeky
odcházege spatřim Gedneho z řádu bratří zapuzení, an le
bládně ustonem ke mne se blížjí. Byl to čb. m. c. i. t. n. a. c. e. j.
ho vyvojšomala kněžnost blédých lje, a oči černej co dvoje
jok z hluboka dávali. Nealeko mni před novú navo
stano odáli, objraje oty z oka za malou chvilu padij a
kukna předt krotce hlavili se modly. Jda okolo něj vyvojš
modly z Jeremiáše proroka navlecujeji m. j. o. b. o. ; R. e. p. l. i. c. i. e. ; m. a. t.
t. u. g. l. e. a. l. e. u. s. t. a. n. i. c. i. n. e. p. l. a. t. e. p. r. i. s. t. i. n. e. u. s. o. h. o. ; a. l. e. j. z. o. d. c. h. a. z. j. ; n. e.
l. j. v. y. r. i. ; a. b. y. p. o. n. l. e. d. e. l. n. a. z. e. m. i. n. i. s. t. e. n. e. n. a. d. a. c. i. t. ; ~~h. o. v. z. k. o. n. s. t. a. ;~~
n. e. n. a. v. r. a. t. j. s. e. v. i. j. e. ; a. l. e. t. a. m. s. o. l. o. m. i. s. t. e. n. e. ; k. e. m. j. g. o. g. n. a. s. t. i. t. a.
z. e. m. i. l. e. d. o. n. e. u. z. j. i. v. j. o. j. c. a. "

Zadío slunce z vzduch rozptýřoval pro zem; řeknu prout
obželi gome z obnělji pokoge vsaděho; požádel prout gog o
života vobce, a on toho neodopřel. Nazřeli gome černej
novat mni navlecujeji přjbihi:

Handwritten text in a cursive script, likely a manuscript page. The text is written in a dark ink on aged paper. The script is dense and fills most of the page. There are some large, decorative initials or flourishes at the beginning of lines. The text appears to be a narrative or a letter, given the context of the caption. The handwriting is characteristic of the late 19th or early 20th century. The paper shows signs of age, including some discoloration and wear.

2. POSLEDNÍ STRANA MÁCHOVA RUKOPISU POVÍDKY
VIASIL VIASILOVIČ (R 10)

Spisy

Karla Jynka Máchy.

Další cesta má,
Máyní volání!! -

~~~~~

Smazek druhý.

Waldice.

W Praze.

1836.

Oh! může se přeneszác w dleglejzše niki,
Świťnijzše okolice, kraj slawny daleki,
Nad březgami Jordanu, pod palmy drzewin,
Uwiadby zarzytóny z hebrajskú rodzinú.

Marja przez Mal.
czeskiego.

O! nie - przeszlych już ygryzol nie widac
tam wojny,
Tylko zniklej nadzieli groboniec spokojny,
Tylko się lampa szczęscia w jej oczach pa-
liła,
I zgasła, - i swym dymem calú twarz
zacmíła.

Marja przez Mal.
czeskiego.

Ticha' kragino, gax často wábila mne samota twá
w stjng woi, aby porbaučenímu wódcí pokléd se
nawrdtil; gax často wrátílo ticho twé, rozhosti-
móí se w duši mojí, yrakúm mým ztraceny mjr-
ted wóak, přívédóymu w porostlé wóaly twé, propa-
sly se zdáó; wtraóné myóleny budje w napokógné my-

sli, hrubá povísta na pamiť mi uvádí, a gý nádi no =
 uvidat pokoz w prva má. Blaudjm opít wlatami lavy
 mi, blady mýje wywél náde temneni čerňuče gedy, a mý
 tni zrazy gaho hledj tak poridně w owaměleto bni;
 a jmedce hluboky smutek aužj nádra má, dolehuje na
 mne gar w rozjstaxanem getru chlěna mlha w ni,
 ne na skalnate' prva stranj twyrk, a přede wly
 11 čar nixdy ger, ³ yhlauřily ⁴ ča pprvřex ⁵ hřidy ⁶ mý =
 ni, ⁷ přichřj w zrazy ⁸ ducha ⁹ mlha; gawc gow sme =
 12 13 14
 tlo gaho - lěc nezahřjwa'.

U prarřed awodně nowiny lejj hlubok' au-ro' na pro.
 ho nořax mil' slauhě audolj. Lewtuzj' rozlehlau ro.
 winau nepřadige se před rebau lejj'cjoho dala w na.
 godnau přiwed na okrag gaho a uleknutyj wasta =
 wio xrok hluboko pod rebau, garby nahle w pro
 nym rozvřauřil zemi, mlha w chotry lonych
 gedy a wem tam mozi skalami rozbrauřěnych
 chatrčj. Po obau ⁿⁱ stranách audolj toha stranj =
 wyproke wřaly, lěc ^{no mni} obě strany grau. wj velmi ne =
 podobně'.

1) hřidy dawa mlha,
 2) hřidy a hřidy wuk
 3) hřidy wuk d' mni
 4) hřidy wuk d' mni
 5) hřidy wuk d' mni
 6) hřidy wuk d' mni
 7) hřidy wuk d' mni
 8) hřidy wuk d' mni
 9) hřidy wuk d' mni
 10) hřidy wuk d' mni
 11) hřidy wuk d' mni
 12) hřidy wuk d' mni
 13) hřidy wuk d' mni
 14) hřidy wuk d' mni

A

Oh! může se toužebně v odlehlých místech
 Sívci a jezci státi, kraj vlnavý dalekí
 Kád brigami dořada na, pod palmou dřevěnou
 Kladby zamyšlený z hebrejské rodiny.

O ne - přezřelých jím zryzod nic viduť sam rosný.
 Týlco znicený nádeci grobomce sponojný.
 Týlco oie kampa srozkřia vsy ocařb palita.
 J zgasla, - i svym' dušem cala lvařb zaimita.

Marie přezřelých.

Kiča rojino: Jan čarło odhala mne samola soč p'olany
 rne, aby neboučeniema r'odei postl'ed se navrábal: Jan
 čarło vralilo dicho soč rozpřestov'í se o duši moji.
 zrakům mým zhraccaj mri? - Jed' v'iax - přisědima
 v porostli okaty soč - propadl' se mi z'dal; sloa i ne my.
 slenay budii o nepokojaj myslí, hrážat mi na paměť
 avd'is počedli a již nikdy nemocdeť pokoj v p'osa
 ma. - Bloudim opěť v'ialani lojani, bledy m'ěit' vy.
 řel nadě lemacem čeraych jalk' a mlčoť z'rařb jicho' po.

26. aj, aj - Já jsem se odvářel, ale se беру si, šam, a jednou ráno jsem to nřal. Aj, aj. - Na mou vřev, jednou ráno, tu se podivějk - los šavli. "V tom hodi šav. li, na kamenou tabuli, - " ano, jednou ráno, a co jsem nřal: " - t. Quique huc.

Cikáni až posud seděti šic, na vysloužence pozor nemajíce. Starý cikán seděl právě proti němu v hluboké myšlónky potřížený; časem avyprávě ruzou před sebe v povědu nřevil a oko jeho při tom žmásta na místo pole tovalo. Všecko jeho počínání jevílo namamnou nepokojnost. Mladší pro nojivně se ohlížel, a hmboc vřdychaje jednotlivá slova mluvil řeči nerozumitelnou. Hlozám šavle na tabuli jakoby ze sna probuzení, vysloužence pozorovali, který pevně šabně se dře před nimi nřal a ruzou nataženou na šavli ukazoval: aj - aj - ano - ano - Franda ho šepo, a šli jsme domel - a - "

Starší cikán vřlav odobázel ze zahřádky přěšinou do šudolá a pro chvíli ho bylo viděti v šeru po ška.. šacb a švorim v starý hrad legoncého. Na hox se

Druhý svazek Spisů Karla Hynka Máchy byl redigován a připravován pro tisk za podstatně jiných okolností než svazek první. Zatímco tehdy Karel Janský mohl ještě sám pracovat na definitivní podobě rukopisu, přihlížeje k připomínkám redakční rady, týkajícím se jak celkového uspořádání, tak i jednotlivých edičních problémů, definitivní redakce druhého svazku musela již být provedena bez účasti původního vydavatele. Stav rukopisu si přitom vyžádal takové účasti dřívějších výkonných redaktorů, že se stali faktickými spoluvydavateli tohoto svazku. Navrhli především nové uspořádání celého svazku a za spolupráce redakční rady je provedli; tím — obdobně jako u svazku Básní a dramatických zlomků — odstranili pozůstatky původního uspořádání Máchových próz, které bylo ještě v připraveném rukopise značně závislé na koncepci Janského edice z roku 1949. Po přezkoumání rukopisů a ostatních pramenů, jakož i výkladů a argumentací K. Janského k jednotlivým textům došli v některých případech ve větší nebo menší míře k jinému poznání a k jinému stanovisku, které vedlo k řešením odchylným od původního zpracování. Tyto případy jsou na svých místech vyloženy, zvláště tam, kde jde o změny zásadní a podstatné (např. Viasil, Cikáni). Přitom bylo ovšem z textu a z výkladů K. Janského zachováno všechno, co si podržuje platnost, a také to, z čeho se vycházelo při novém řešení jednotlivých problémů.

Redakční rada Spisů K. H. Máchy

VYDAVATELSKÉ POZNÁMKY

Při uspořádání svazku Máchových próz jsme přihlíželi k dochovaným nebo zamýšleným celkům (román *Kat*, *Rozbroj světu*, *Pout' krkonošská*, *Obrazy ze života mého* atd.), popřípadě k druhovým útvarům (próza historická, satirické zlomky). Začínáme prózami historickými, následují prózy filosofického charakteru, uchylující se namnoze k fantastickým visím (*Rozbroj světu*, *Pout' krkonošská*, *Návrat*). *Vpřevod* z doby Máchova mládí je první přípravou k prózám ze současného života, realizovaným později v *Obrazech ze života mého*. Přes satirické zlomky (*Řeč*, *Dudák*) přecházíme k Máchově nejrozsáhlejší próze, k romantické povídce *Cikáni*. Toto členění nedrží se tedy přesně chronologického hlediska (i když k němu přihlíží), ale má na mysli uměleckou a druhovou rozmanitost díla Máchova. V popředí jednotlivých oddílů jsou vždy texty nejvyzrálejší (buď tištěné, nebo v posledních dochovaných verzích rukopisných), následují zlomky nebo prózy, které se dnes z hlediska pozdějších Máchových děl jeví jako texty průpravné nebo zárodečné, i když byly původně samostatným celkem. Tak *Viasil Viasilovič* vznikl samostatně bez vztahu k románu *Kat* a k jeho části *Karlův tejn*, rovněž prózy *Sen* a *Poutník* vznikly nezávisle na *Pouti krkonošské*, ale byly později v *Pouti* absorbovány; obdobné je postavení *Přísahy* ve vztahu k *Cikánům*. Jednotlivé textové verse neotiskujeme v textové části, nýbrž v poznámkách, popřípadě je zpracováváme v různotečnicích. Do aparátu jsme přemístili také plány k historickým prózám Máchovým.

KŘIVOKLAD A ZLOMKY Z ROMÁNU KAT

Str. 7

Křivoklad je jedna „ze čtyř neb pěti povídek, od hradů, na kterýchžto se děj koná, svůj název beroucích“, jež měly tvořit román s názvem *Kat*, — jak o tom píše Máchova v Doslovu. Protože tu neudává přesně počet jednotlivých částí, neměl v dubnu 1834, kdy si zapsal původní text Doslovu do Zápisníku, zcela promyšlený plán celého románu.

Sabina v Úvodu povahopisném (str. 86) mluví poněkud určitěji: „Měť totiž román tento ve čtyry částky rozdělen býti, z nichž jedna

Křivoklad — druhá Valdek — třetí Vyšehrad a čtvrtá Karlův Týn — nadepsána býti měla. Bohužel že z románu toho nic jiného nás nedošlo, mimo podotknutý Křivoklad a zlomkovitý, tak stručný plán ku Valdeku, Vyšehradu a Karlovu Týnu, že se dle něho docela nic o obsahu a vyvedení souditi nedá; jsouť to totiž pouze nadpisy jednotlivých částek povídky té, kteréž že pro zvláštnost zde stavíme, čtenář nám odpustí.“ Pak otiskuje Sabina plány k Valdeku, k Vyšehradu a ke Karlovu tejnu. (Voborník klade dějově Valdek před Křivoklad.)

Po Jedličkovi a Krčmovi pokusili jsme se nově stanovit chronologii jednotlivých náčrtů, jakož i dokončených částí Kata. Jednotlivé práce jeví různý stupeň rozpracování a využití některých motivů a na základě toho lze usuzovat na postupné ujasňování celkové koncepce. Podle toho je řadíme chronologicky takto:

Viasil Viasilovič

Plán k Valdeku (ještě není nikde zmínka o katu)

Valdek (část textu: „Pod Karlovým tajemem až vystupovala pára“ je převzata z druhého odstavce Viasila)

Karlův tejn (pozdější titul; v obou rkp. versích bez názvu, první odstavec „Po smrti krále Václava...“ je celý převzat z Viasila; část textu: „hlásně přivítala kukačka až chválozpěv“ je převzata z Valdeka)

[*Plán ke Křivokladu, nezvěstný*]

Plán k Vyšehradu (část textu: „pro strach, by tělo jeho od Pražanů nebylo zneuctěno“ je převzata z Karlova tejna)

Plán ku Karlovu tejnu (zde je sloučen původní Karlův tejn s Viasilem)

Křivoklad (motto k 6. kapitole „Což na věky“ je převzato z Karlova tejna; v téže kapitole je použito obsahu škrtnutého posledního odstavce Karlova tejna mladší verze R17: „Starec tento býval...“).

Není tu ovšem vyloučen nepatrný časový přesun Plánu ku Karlovu tejnu. Jedlička i Krčma kladou chronologicky Valdek za Křivoklad, kdežto Voborník a Karel Krejčí (O katu, velkém inkvisitoru a doktoru Hilariovi, v rukopise) považují právem Valdek za starší než Křivoklad. — Ze všeho jednoznačně vyplývá, že Křivoklad byl napsán naпослед, potom Máchův zájem o Kata nejspíš ochabl. Mezi Viasilem a Křivokladem je víc než dva roky časového rozpětí, což se projevuje v jiném pohledu na naši historii; stačí srovnat hutníková slova o Janu Nepomuckém ve Valdeku se zastřenou ironií v Křivokladu.

Doslov (v Květech Doslovi) koncipoval Mácha už začátkem roku 1834, jak lze soudit podle několika myšlenek v Zápisníku, str. 64, nadepsaných *K Poznámání ku Křivokladu*. Rukopis pro tisk připravil po 24. březnu téhož roku, kdy zemřel Pavel Hampe, avšak před otiště-

ním v něm byly nejspíš z censurních důvodů provedeny některé změny. Původní znění si Máchá přepsal dodatečně do Zápisníku v dubnu, jak tomu nasvědčuje nejbližší datum 16. dubna 1834 na rkp. str. 95 (list předtím je vytržen).

Zdánlivě snad nemá Doslov s povídkou Křivoklad nic společného — proto vydavatelé *K* Doslovi vynechali a otiskli je až v Nástinu životopisném (str. 447—456) —, je to však zase jeden z četných romantických protikladů, kdy Máchá důsledně a cílevědomě staví vedle scén tragic- kých scény groteskní, ironické a pitvorné (Mukařovský).

Jak byl Křivoklad přijat veřejností, toho nejlepším dokladem je tato zmínka Sabinova v článku *Novelistika a romanopisectví české doby novější* (Kritická příloha k *Nár. listům*, 1864, 358): „Křivoklát, když nejprv v *Českých květech* vyšel, vzbudil všeobecnou pozornost. Jevilo se v něm něco zvláštního, u nás neobyčejného — totiž — samostatná individuálnost spisovatelova... Jinak s Křivoklátem došel Máchá uznání. Tušili v něm i lidé jinak stranní a ne příliš vědomí talent nevšední, a věru nemýlili se... Stalť se přitom i div. Kněhkupec Martin Neureutter, jinak muž pro národnost horlící a sám čtení milovný, zalíbil si Křivoklát tak, že pravil: „Řekněte Máchovi, ať mi napíše takový historický román, jako je tenhle, a na mou věru, dám mu tři zlaté za tištěný arch!“ — Tenkrát panovalo tak zvané vídeňské číslo. Tož bylo podle nynějšího *netto* dva zlaté!“ Správnost Sabinovy informace o Neureutterovi potvrzuje Máchův dopis Hindlovi v lednu 1836 (srov. komentář k *Cikánům*, str. 345).

V souladu s celkovým uspořádáním Máchových próz v tomto vydání neotiskujeme jednotlivé části *Kata* a náčrty k němu v chronologickém pořadí. Do textové části zařazujeme především za Máchova života otištěný Křivoklad a Doslov ve znění ze *Zápisníku* (k volbě tohoto znění srov. vysvětlivky k str. 52); dále zlomek Valdeka, poté zlomek Karlova tejna podle znění *R17* (znění *R16* je registrováno v různocetnících) a ve shodě s Máchovým záměrem, dosvědčeným Plánem ku Karlovu tejnu, zlomek *Viasila*. Plány, které jsou zachovány jenom v Sabinově Úvodu povahopisném, zařazujeme vesměs do aparátu: Plán k Valdeku a Plán ku Karlovu tejnu otiskujeme v aparátu k těmto prózám, zatímco Plán k Vyšehradu zařazujeme na tomto místě.

Plán k Vyšehradu

Hádání – sněm měšťanů na Šmerhofu – tři odpovídači – odpovídání – Hus v radnici – Řepanský – poprava atd. – Interdikt – Hus na Krakovci – Václav na honbě – Řepanský – Berounka – Tejšov – Kat na

Krakovci – Václav na Točnicku – Václav na Žebráce – Žižka – Hus jel do Kostnice – průvodní list – pánové u Sv. Jakuba – hřmot lidu – čtení psaní Husova – Řepanský čtenář – Václav s pány na Točnicku – Václav v Praze na Vyšehradě – Žižka v schůzce – Žižka před králem – lid se dozvěděl, že Hus v žaláři – list – čtení – bez Řepanského – list zadrženy – pánové opět u Sv. Jakuba – venku hřmot lidu – noc – lidu přibývalo – lid na náměstí – dav lidu – pochodně – světla na věžích – Řepanský bláznivý zvěstuje smrt Husovu – lid se rozešel v strašlivém tichu – Řepanský – odveden do blázince a ukován – Václav na Vyšehradě – návštěva kata u Řepanského – mrtvý Řepanský visel v okovech – jitra – hluk lidu – sházení konšců – král na Vyšehradě – zpráva – scéna vzteku – stojí bez sebe nepohnutý, pěna na vousích – smrt krále – kat stojí na hradbách – popis Prahy – zhasínající světla – ticho – slaběji – zvonek – ticho – usmání, pak praví: „Opět prázdný Přemyslovců trůn“ – pak zdola hluk vzbouřeného lidu – pak popis krále, jak vyhlížel po smrti v komnatě na prkně při měsíci – oko – pěsti zařáté – jak by znovu zuřiti chtěl, – pohřeb – kat každou chvíli koukal naň, brzo-li spustí, než král zůstal tichý – katovi se zdálo, jako by nebylo možno, že je mrtev; jako by musel atd. – a pro strach, by tělo jeho od Pražanů nebylo zneuctěno, bez všeho průvodu z Vyšehradu od rybáře, jenž byl ve Vídni krále vysvobodil a s ním do Prahy se navrátil, po Vltavě na Zbraslav v noci odvezen – kdež jemu on a napřed jdoucí Příbramský a hutník hrob podle jeho manželky Johany připravili.

Plán k Vyšehradu otiskujeme podle Úvodu povahopisného (*T*, str. 79–80). Podle Dodatků doplňujeme část textu (ř. 20–23): *oko – pěsti zařáté až jako by musel atd.*, za kterou je v Dodatcích očividná textová mezera.

Slova *pro strach, by tělo jeho od Pražanů nebylo zneuctěno* (ř. 23–24) srov. s Karlovým tejnem, I. kap.: Starec. Na žádost přátel jeho... Tuto shodu uvádí B. Jedlička (*K* novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 275) jako jeden z důkazů, že Karlův tejn byl psán z Kata nejdříve, protože kdyby byl Mácha před rozepsáním Karlova tejna načrtl plány ke všem částem Kata, tedy i k Vyšehradu, nebyl by v Karlově tejně opakoval to, co si v rozvrhu určil pro Vyšehrad.

Opravujeme: odpovídačí.

Str. 9

Křivoklad. T (Květy české 1834 v č. 8–13, vycházelo od 20. února do 27. března, podepsáno *Karel Hynek Mácha* až v č. 13; odtud otiskujeme), *K* (podle *T*).

Genesi Křivokladu osvětlují tato místa z Máchových zápisníků:
Poznamenání, str. 11; výpisek a poznámky ze Scottova románu
Opat:

Der Hausmeier Dryfesdale, nachdem er die Königin vergiftet zu haben meint, verspricht nicht zu entfliehen, weil er meint, daß der Mensch nichts aus eigener Kraft und eigenem Antrieb tut, und daß alles geschieht, was geschehen muß. Als ihn die Lady im Kerker findet, liest er ganz gleichgültig und antwortet sehr phlegmatisch, er trägt sich selbst an den Brief, der über sein Leben verhängt, zu überbringen, reist auch zu seinem Richter allein hin, wird aber auf dem Wege ermordet; sagt zum Wirt: Still, du kläffender Hund, sind Dolchstiche und sterbende Männer eine so große Seltenheit in Schottland [?]

Magdalene Gräme erhebt sich in Begeisterung, sie ist sehr groß etc. —

Zápisník, str. 32:

Popsání hradu křivokládkého

Hrad jest vyššími vrchy obklopen než ten, na němž stojí, kolem jehož paty vine se potok Červený, v dálce hučí Berounka. Od východu se přijde ku bráně s kopce malého po schůdkách dolu, napravo staré hradby na nevysoké skále, v rohu malá vížka, nad ními druhé hradby, v nich lidomorna; za ní staré stavení, jehož okna na půlnoc jdou k vrchům, na poledne ku kapli; za druhou bránou po obou stranách malé byty, bezpochyby pro hrádniho, za tím na pravé straně, na té samé skalce, co lidomorna stojí, čtverrhá vížka, za ní malé náhradí, na něm kaple gotická s dvěma okna na poledne, dále k třetí bráně výstupek (Erker) s velkým oknem, za tím po levé straně nízká zídka, přes níž viděti k polední straně na vrchy i do oudolí, na té stojí z kamene tesané sochy sv.: Antonína — Jana Ev. — Floriána — (pak nový železný kříž) — Maria — Josef — Ján Nep. — Václav — až k třetí bráně; zde býval zdvihací most, nad bránou v znaku český lev. — Budoucně dále. —

Zápisník, str. 46:

Já miluju květinu, že uvadne, zvíře — poněvadž pojde; — člověka, že zemře a nebude, poněvadž cítí, že zhyne navzdy; já miluju, — více než miluju — já se kořím Bohu, poněvadž — není. [Červeně zatrženo.] — Každý člověk by miloval druhého, kdyby mu rozuměl, kdyby v něj mohl nahlédnouti, léč — — —

Zápisník, str. 64:

K Poznamenání ku Křivokládu.

Poněvadž ze zkušenosti vím, že ⟨řeč⟩ poznamenání na začátku uvá-

dě(á)é z většího dílu nečtění se převrátí (a opomine), umínil jsem předmluvu ku Křivokládu ne sice někomu na křivdu klásti, ale na konci postaviti, domnívaje se, že tudy již beze všech jiných okolostojičností tato předmluva domluvou se může státi. [Celé červeně škrtnuto.]

V Zápisků na str. 118n. vypsál si Mácha mnohem později z 8. kap. Heinových *Englische Fragmente*, nazvané *Die englischen Oppositionsparteien*, rozsáhlou partií o vynikajícím anglickém politikovi a řečníkovi Broughamovi (Henry Peter B. and Vaux, 1778—1868). Tato postava ho upoutala, poněvadž se mu jevila v některých vlastnostech shodná s jeho představou o Husovi, jehož jméno si vepsal na konci výpisku mnohem většími písmeny (str. 125). Snad chtěl podobně popsat Husův zjev v některé části Vyšehradu. V této souvislosti je zajímavá Sabinova charakteristika Máchovy povahy v Úvodu povahopisném (38): „Častěji projevil se Mácha sám o svém charakteru, maje se za dobré srdce, ale zlou hlavu.“ Podobně totiž oslovuje Hus zoufalého kata na konci 6. kap.: „Nešťastný, marněť namáhání tvé; boj srdce dobrého s hlavou zlou nepomine nikdy.“

Vysvětlivky k citátům ze zápisníků: *Výpisek ze Scottova románu Opat je ze 7. (33) kap. III. dílu a je Máchou po straně označen: Aus W. Scotts Abt zu Wiasil, ale bylo ho užito v Křivokládu. Konec odstavce v Müllerově překladu (str. 161) zní takto. „Still, du kläffender Hund!“ sagte der verwundete Hausmeier, „sind denn Dolchstiche und Männer im Sterben eine so seltene Erscheinung in Schottland, daß du schreien mußst, als wolltest das Haus einfallen?“ — V Poznámkách je zápis škrtnut tužkou. — *Popsání hradu křivokládkého*: opravujeme tím (2×), velkým. — *Já miluju květinu*, Sabina z censurních důvodů vynechal v Úvodu povahopisném slova „poněvadž není“, jež nejsou v originále podtržena, jak někdy bývá nesprávně citováno. — *K Poznámání ku Křivokládu*: opravujeme umínil.*

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 9: *Motto: Ó králi! — Dobrou noc!* — Karel Sabina v Upomínce na K. H. Máchu (almanach *Máj* 1858, 304—305) píše: „Střízlivý posuzovatel pozůstalých spisů Máchových by ani neuvěřil, jakou řadu myšlenek z nepatrné někdy sady (věty, pozn. vydavatele) vyvozoval a co všechno do ní vkládal. Že tenkrát právě o Křivoklátě řeč byla a příležitost se k tomu podala, pravil: „Někdy tři čtyry slova jako uzavřená skříňka v sobě chovají celý poklad důsledných myšlenek. »Ó králi, dobrou noc!«, což nepochopuješ, co v tom leží? Všeho že konec! Celý osud Václavův že se již vy-

plňovati počíná. Den jeho že zašel — dlouhá noc že mu nastává, je-nu i všemu, co zamýšlel. S tím »dobrou noc« jsem chtěl vyznačiti kus historie české, ukončení celé staré doby, kterážto na popraží nových přechodů stála.“ — Benj. Jedlička v Poznámkách k dílu K. H. Máchy poukazuje na vnitřní souvislost motta povídky s postavou katovou. Zoufalý kat, jemuž Hus bere jakoukoliv naději, že by se mohl povznést k slávě otců, slovy „Ó králi! dobrou noc!“ loučí se se svým ideálem. — Je možné, že se Mácha inspiroval mottem z poslední kapitoly Scottova románu Opat (Byron, Child-Haroldova pouť, zpěv 1, stance 13), jež ve vídeňském vydání, které měl po ruce, zní: Mein Heimatland, gut' Nacht!

- 18: *pod hradem šuměl Červený potok* — srov. Zápisník na rkp. str. 32: Popsání hradu křivokládského.
- 19: *kdo mi rozumí?* — *ani já sám sobě!* ... — srov. se Zápisníkem na rkp. str. 46: Každý člověk by miloval druhého... a s dopisem Benešovi.
- 22: *Motto ze Slowackého* — zapsal si Mácha do Zápisníku na rkp. str. 60; v Květech je v polském textu mnoho chyb, otiskujeme podle Zápisníku; „*Nech jej spáti...*“ — srov. motto k 2. kapitole.
- 26: *obraz pohynulého člověčenství* — srov. pozdější záznam v Deníku ze 17. září 1835.
- 32: „*Nevěřiti, babo!*“ ... „*což jest umírající zbrojnoš v času našem něco tak podivného?*“ — srov. s výpiskem z W. Scotta v Poznámkách na rkp. str. 11: Still, du kläffender Hund, sind Dolchstiche und sterbende Männer eine so große Seltenheit in Schottland. — Jedlička soudí, že Mácha přejal tuto pasáž a postavu Dryfesdala ze Scottova románu Opat, protože pro postavu Honzy neměl dostatek materiálu ve své básnické zkušenosti.
- 37: *v tichém, zrcadelném toku Vltavy.....* — dosadíme-li za pět teček za slovem Vltavy * * * * * (pět hvězdiček), jak se o tom zmiňuje Mácha v Doslovu, objeví se nám narážka na Jana Nepomuckého. Je to velmi důmyslně zakrytý žert z censored Jana N. Zimmermanna, autora spisu o Janu Nepomuckém. Mácha se snažil vtipnému čtenáři pomoci v Doslovu (srov. odstavec: Já. — musilo se mnoho vynechati...).
- 44: *vlasy jeho syčely ve větru horkém* — srov. se začátkem Pouti krkonošské.
- 47: *čirá tma... sem tam se míhala světylka* — srov. Bratří, IV. jednání, začátek slov Oldřichových.
- 48: *Kat. Ano, tento!... kolébku otců svých* — srov. škrtnutý odstavec Karlova tejna znění R17, otištěný v poznámkách (str. 300). Důklad, že Křivoklad je mladší než Karlův tejn. — Právě v této části je také pět teček, u Máchy neobvyklých, za slovem *v hříchu,.....*;

dosadíme-li však za tečky pět hvězdiček, zůstane místo i nadále nejasné. Je možné, že těchto druhých pět teček je schválné maskování prvních.

49: *Já jsem miloval každé zvíře...* — srov. se Zápisníkem na rkp. str. 46: *Já miluju květinu...*

Různočení (všeobecně podle jiných prací Máchových restituujeme podoby *myšlenka*, *pronásledovati*, *usměch*, *pražský*, *mužský* — podle rukopisu Vale, láska —, *papršlek* místo *myšlénka*, *pronásledovati*, *úsměch*, *prazský*, *muzský*, *paprsek*, jak je v *T*, ponecháváme však *mnozství*, které je doloženo v rukopise Pouti krkonošské *R5*): **30**, 16 hustý les (podle okolních míst)] pustý les *T* (*tisková chyba*) / 25 koruny dubů] koruny dubu *T* (*tisková chyba*) / **54**, 5 s hrubým *e* (podle *Ž*)] s hrubým *n* *T* (*snad tisková chyba nebo přepsání v rukopise*) / 21 tíši (podle *Ž*)] tíši *T* / **55**, 12 výjimek (podle *Ž*)] výjimek *T* / Opravujeme: **31**, 23 pomstiti, **39**, 30 neví proč? (rušíme otazník), 26, **40**, 6 svitání, **41**, 1 jejich. Sjednocujeme psaní jména *Nebojímse* (je i *Nebojím se*, jednou *nebojím se*) a psaní 7. p. množ. zájmena ními. Zkratky jmen rozvádíme.

K otiskuje podle *Květů*, avšak jako obvykle s četnými změnami. Na několika místech byly dokonce vynechány věty nebo jejich části, někdy na újmu smyslu. Tak hned v 1. kapitole (10, 20): „Ráno král Václav, nebo jak jej Pražané jmenují, lenivý Václav, odsoudí...“ Ve 4. kap. (29,19): „Volným, slabým krokem odcházela v hrad“ a dále (37,18): „*Již jest po půlnoci, bude čas k spaní,*“ praví *Štípek*. Části tištěné zde kursivou jsou v *K* vynechány. Poněvadž odchylky v *K* jsou jen vydavatelské, neotiskujeme je zde; všechny jsou uvedeny v poznámkách ke *Katu* ve vydání *Hyperionu* (1926).

Str. 52

Doslov ke Křivokladu. Ž (na rkp. str. 92, odtud otiskujeme), *T* (*Dosloví ke Křivokladu, Květy české 1834, č. 14 z 3. dubna, str. 111 až 113, podepsáno Karel Hynek, otiskujeme níže*), *K* (str. 447–455, podle *T*).

Rozhodli jsme se pro znění ze *Ž*, protože v otisku v *Květech* musely být provedeny některé změny, zejména postava kapucína byla nahrazena babou. Tuto změnu si vynutil buď censor z důvodů náboženských, nebo ji provedl Máchův sám po dohodě s Tylem, protože postava kapucína byla jako narážka na člena řádu křižovníků s červenou hvězdou — censora J. N. Zimmermanna (srov. hru s hvězdičkami) — velmi průhledná. Ostatně Máchův sám napovídá, že i „z jiných příčin musilo se mnoho vynechat“, čehož dokladem je mezi jiným vynechaná část věty v *Doslovu* (jinde to nemůžeme konstatovat) ve větě „Rozmilí

bratři a sestry v Kristu, spasiteli našem“; slova *v Kristu, spasiteli našem* jsou v Květech nahrazena výrazem *u víře*.

Není pochyby, že Tyl zasahoval do rukopisu opravami (jako se to dalo ve Večeru na Bezdězu), ale je vyloučeno, aby byl provedl všechny změny v Dosloví sám. Nasvědčuje tomu několik rozvedených míst a zejména typicky máchovská slovní hříčka o brejlích „nos sužujících a zužujících“ (v Květech, tištěných kurentem, je psáno po prvé s koncovým *s*, po druhé s dlouhým *s*). Redakční zásahy se nedají všechny bezpečně vyloučit; jsou patrné zejména na těchto místech:

	<i>Květy</i>	<i>Zápisník</i>
52, 13	jakož i naopak	jakož i obráceně
53, 9	společný vůz	společník
53, 22	Povědomi mně býti se viděli	Povědomí mně přicházeli
54, 3	Já vám za to ručím	Já vám za to stojím
54, 23	pohřížen	pohřížený
54, 24	jaké to vezete spisy	co to vezete za spisy
55, 10	zcela ukončena	zcela ukončená
55, 13	sestávající	pozostávající
55, 14	po hradech	od hradů
56, 18	Dejž to pane!	Dejž to nebeský Pán Bůh!

Některé opravy v Květech připomínají opravy provedené vydavatelem *K* v jiných pracích, snad jsou dílem jedné osoby (Filípek?).

Otisk v Květech má toto znění:

DOSLOVÍ KE KŘIVOKLADU*

Ó radostné cestování!
 Čtvero pánů na vozíku:
 jeden spí a druhý dřímá,
 třetí zívá, čtvrtý dýmá,
 vozka kleje na kozlíku.
 Ó radostné cestování, atd.

Čelakovský

* Dosloví toto chtěl jsem perem než obyčejně rozsmarnějším a veselejším psáti, a právě kdy péro do ruky беру, dojde mne zpráva, že jeden z mých známých, ano z mých přátel mohou říci, totiž Pavel Hampe, pozemskou pouť svou dokonal; a tedy i tenkrátě pravdě stížností mých, že veselým slohem, cokoliv piši, se mi nezdaří, bude dosloví toto důvodem snad novým.

Poznámění pro pana redaktora

1. Prolog

Stará pravda jest, že kdy člověk obyčejně rozmarný a veselý se přetvařuje a smutným se staví, mnohem více k smíchu ponouká, jakož i naopak člověk smutný a truchlivý, kdy se k veselosti nutí, jen více a více rozesmutní: tedy ani mně nebuď za vinu přičítěno, jestli rozveseliti chtěje, jen rozesmutním. Již na začátku povídky chtěl jsem následující omluvení položit, věda ale, že předmluvy z počátku položené valného štěstí nemívají, kladu předmluvu tuto na konci, maje za to, že se tak beze všeho přičinění jiného tato předmluva i domluvou stane, a tudy snad již žádné jiné domlvy více potřeba nebude.

2. Scéna

Čtyry dlouhé stěny, nad námi, pod námi a z každé strany jedna; dvě krátké, skoro co stejnostranné šestihraníky, na obou koncích. To jest naše jeviště. — „Snad rakev dokonce?“ Ne, rakev ne! — ta ne!! — — Pod námi hrčí čtvero bystrých kol po silničné půdě, před námi klapě osm koňských kopyt, nad námi šlehá a práská vozkův štíhlý bič a za námi leží Praha, zkrátka: jeviště naše jest společný vůz, jenžto z Melníka do Prahy a z Prahy na Melník, dvakráte tuším za týden, tu nejmšřenější společnost dováží.

3. Osoby

Vpředu seděla baba v hedvábném, kůnou vyloženém kožíšku; na hlavě měla bohatý, kulatý čepce s velikou mašlí, jejížto konce, kdykoliv se baba obracela, podle sedícího starého žida pod nosem zašimraly. V ruce držela velikou knihu s názvem Výklady nedělních evangelií na celý rok. Na nose byly nasazené veliké brejle, které, časem je utírajíc, sundávala, aby si z velké, kulaté piksly s vlasovou štětičkou do dlouhého nosu tabáku nacpala. Pronikavým a pro brejle, nos sužující i zužující, huhňavým hlasem pustila se do zpěvu nábožné písně, kterou když skončila, počala výklad na evangelium, kdež dobrý hospodář dobrou pšenici nasil, nepřítel však jeho do ní koukole vmísil, huhňavým šepotem čísti. Za těmito jsem byl já s jiným, mladým židem, za příčinou obchodu cestujícím, který v časopise, tuším že v Bohemii, divadelní zprávu četl, poněvadž chvílkami cosi — „den Herrn Rezensenten rezensiren“ — mumlal. Za námi dva študenti velmi hlučně rozmlouvali. Povědomi mně býti se viděli; nepochybně vlastenci byli, neboť ustavičně vzdělanější češtinou hlučný hovor vedli.

4. Děj a rozmluva

Věnceslav. (Študent první.) Já vám za to ručím, pane, že v naší krajině čtvrtý pád slovíčka *já*, to jest *mne*, jen s hrubým *e*, a ne s líbým *ě* vyslovují, jakož i *mě* jen bez *n*, a ne tehdy *mně* vyrčeno bývá.

Svatopluk. (Študent druhý.) Ve vaší krajině může býti; já ale vzdy jsem měl za to, že *e* bez puntíku jen proto se píše, aby se čtvrtý pád od třetího tím jistěji rozeznal; a co se slovíčka *mě* dotýče, že se, jako v slově *město*, co *mně* vyslovuje.

Věnceslav. Co? že se říká *mněsto*? — U nás jen *město* jako *mjesto* vyslovují, poněvadž slovo *město* od *místa* přichází.

Svatopluk. Přijde na to, jestli ne *místo* od *města*, aneb jedno od druhého; a jestli u vás *mjesto* říkají, tedy u vás chybuji —

Věnceslav. Nebo u vás?

Svatopluk. Pane, dovolte! V Praze —

Věnceslav. — panuje zkažená čeština, — a —

Baba. (Hádáním jejich v čtení vytrhována, rychle se k nim obrátila, a zavadic mašlí o židův nos tak, že se jí čepec mašlí kupředu obrátil, s ohnivostí a důtklivostí kazatelskou z výkladů svých hlučně čísti počala.) Rozmilí bratři a sestry u víře! Budte tiši a pozorujte — (Študenti umkli a baba šeptem, čím dále tím hlasitěji však, výklady své předříkávala, k čemuž starý žid, v modlitbách pohřížen, šedivou hlavou kýval.)

Svatopluk. (Po dlouhém čase mírněji.) Dovolte, jaké to vezete spisy s sebou?

Věnceslav. Poslední čísla Květu českých vzal jsem s sebou na svátky, nebude-li doma co jiného dělati.

Svatopluk. Dovolte, ať se podívám —

Věnceslav. (Podáváje mu požádané listy.) Což jste nečetl čísla tato?

Svatopluk. Četl, ale —

Mladý žid. Erlauben meine Herren, daß ich so frei bin Ihnen zu bitten; was sein das für —

Věnceslav. To jest české.

Mladý žid. Ah so! Ich kann böhmisch nicht lesen, verstehen ja — (a vida, že študenti o časopisu tom počínají rozmlouvati, stal se pozornějším).

Svatopluk. Přece; — vždyť pak jsem věděl! Ukončený jest Křivoklad, jen dosloví má nastoupiti.

Věnceslav. Ano ukončený; já v tom ale žádného ukončení nevidím.

Já. Dovolte, pánové! Já spisovatele Křivokladu znám, i mohu vám

řící, co v doslovi stojí. Že povídka ta zcela ukončena není, připouštím — ačkoli celý smysl svůj a ideu hlavní rozvedenou má —, neboť povídka ta jest jen výjimek z větší práce, kteráž, sestávající ze čtyř neb pěti povídek, po hradech, na kterýchžto se děj koná, svůj název beroucích, teprva celý román pod názvem Kat v sobě uzavírá.

Věnceslav. Ah tak? — to jest jiná. Ale i uprostřed se nalezejí místa, která docela jsou neurčitá.

Já. Připouštím. Ale i uprostřed, buď proto, že do časopisu psána jest, a tudy jen zkrácenou povídkou, ano jen kostlivcem povídky býti musí, ba z jiných příčin —

Mladý žid. Erlauben meine Herren! Ich verstehe just nicht alles, was von Sie gesprochen wird, aber im Komet — Sie kennen diese herrliche Zeitschrift —

Já. — musilo se mnoho vynechati, a tudy se mnohá místa neurčitými a zatmělymi stávají. Pro osvětlení některých zatemnělých míst chtěl spisovatel, jako pan Langer ve svém Bohdaneckém rukopisu, hvězdiček nasázeti, ale proti vůli jeho místo hvězdiček jenom několik puntíků se tam nalezá —

Mladý žid. Auch der Planet, der Hebe, Abendzeitung, Morgenblatt, der Deutsche Horizont —

Já. Držte hubu a nevytrhujte nás!

Mladý žid. (Obracuje se šeptal.) Unpolirte Böhmaken!

Baba. (Pro hluk mezi studenty a židem vzdy hlasitěji a ohnivěji ve čtení pokračujíc.) A co řekl prorok tento veliký? — táží se vás.

Mladý žid. (Brumlaje.) Ungehobeltes Volk!

Já. Tato místa teprva v celém románu budou —

Baba. „Koukol v pšenici čisté —

Já. vysvětlená — a —

Baba. buď vybrán a —

Já. teprva celý spis —

Baba. buď uvržen v ohnivou pec!“

Já. tak bude sám v sobě uzavřený.

Baba. (Pokračujíc ve vykladech, blíží se ku konci; ohnivě.) „A takž i vy —“

Já. —rozmilí vlastenci!

Vozka. (Na kozlíku.) Hou! (Vůz zastavil, vozka rozhodil plachty, a my stáli uprostřed Melníka. Lid, slyše hovor hlučný uvnitř, stavěl se kolem vozu.)

Baba. (Co ostatní zatím již slezli, se silným výrazem pořáde čte a končí.) — jestli se nepolepšíte, nenapравíte, svorní a nestranní se nestanete, v oheň věčný uvržení budete. Amen.“ (Sundá brejle,

vloží je do knihy, šňupne si a pak, čepec až posud obrácen majíc, s velikou spokojeností praví:) Amen. Dejž to pane.

5. Epilog

Těší mne velice, jestli čtenářové moji ještě něco očekávají, — já jsem hotov.

Karel Hynek

Doslov se svými vtipy a skrytými narážkami byl určen pro zasvěcence z kruhů literárních a studentských, kteří jedině mohli jej plně vychutnat. Většinu narážek se však podařilo rozluštit. *Jazykový spor dvou studentů* jedoucích z Prahy domů na svátky, o nichž Mácha v znění *Z* praví, že mu „povědomí přicházeli“, neboť je „v kafirně v Celetné ulici vidával“, je patrně narážka na Chmelenského a Tyla a na jejich jazykovou šarvátku, jež začala tím, že Chmelenský vytkl v České včele Tylovi název překladu Raupachova kusu Pašáci (Pašerové) a Tyl v Květech jemu na oplátku název překladu Raimundova kusu Sedlský milionář. — Postava *mladého žida* je karikatura mladého antikváře ze Železné ulice, pozdějšího žurnalisty a vydavatele zahraničního časopisu *Grenzbotten* a nakonec vlivného a Čechům nepřívznivého poslance Ign. Kurandy, jenž v té době přispíval do Bohemie a podle Pichla „dotíral a plichtil se mezi literáty“ (Vlastenecké vzpomínky, 79). Podle Pavla Eisnera Mácha v *Doslovu* (*Z*) charakterisoval Kurandu nevzdělanou němčinou a hlavně tehdejším židovským způsobem řeči, prozrazujícím se vazbami „*Ihnen zu bitten*“ a „*was von Sie gesprochen wird*“. V *Květech* tuto jazykovou karikaturu ještě zaostřil vazbou „*was sein das für*“.

Pavel Hampe — syn učitele, narodil se 14. listopadu 1809 ve Skalsku, studoval v Praze filosofii a zemřel 24. března 1834 ve všeobecné nemocnici v Praze jako posluchač chirurgie (zjištění Fr. Krčmy). Mácha se o jeho smrti dověděl jistě týž den, poněvadž bydlel nedaleko nemocnice. Tím je datováno konečné znění poznámky v *Doslovu*, jehož náčrt najdeme v *Zápisníku* již na konci roku 1833.

Opravujeme: 55, 25 stavají, 27 místo.

Literatura: F. X. Šalda, K. H. Mácha a jeho dědictví, *Duše a dílo*; J. Heidenreich, *Vliv Mickiewiczův*, 108; B. Jedlička, *Poznámky k dílu K. H. Máchy*, ČMM 54, 1930; Fr. Krčma, *Vydání spisů Máchových v Pantheonu*, ČMF 19, 1932—33, 78 a 205 (odpověď Jedličkovi); E. F. Burian, *Máchovo divadlo*, sborník *Ani Labuť ani Lůna* 1936, 63; J. Mukařovský, *K. H. Máchas Werk als Torso und Geheimnis*, *Slavische Rundschau* 1936, 213n., přetištěno česky v knize *Máchovské*

studie, 1948; V. Nezval, Máchův Kat, Slovo a slovesnost 2, 1936, 73n.; A. Pražák, K. H. Mácha 112n.; J. Mukařovský, Genetika smyslu v Máchově poesii, Torso a tajemství, 13n., přetištěno v knize Máchovské studie, 1948; F. X. Šalda, O krásné próze Máchově, Torso a tajemství, 181n.; M. Szykowski, Polská účast, III, 90n.; K. Janský, Literární rybník předbřeznový, Kritický měsíčník 8, 1947, 228–235 (hlavně o Ign. Kurandovi, mladému židu z Doslovu); týž, Tajemství Křivokladu, v Životopise, 1953, 175n. (rozluštění ostatních narážek v Doslovu).

Str. 57

Valdek. R27 (označeno římskou I, bez motta a bez názvu, odtud otiskujeme), *S* (Zlomek z povídky Valdek, shodné s *R27*, bez označení kapitoly), *K* (Valdek, shodné s *R27*, bez označení kapitoly, ale s mottem, které odtud otiskujeme).

K. Sabina otiskl v Úvodu povahopisném (*T*, str. 77–79) tento

Plán k Valdeku

Sněm měšťanů – život Kopeckého – hutník a uhlíř – uhlíř jda okolo Valdeku, stavil se jsa umdlen tam a byl, když otce doma nebylo, od Anežky vítán – král Václav jat v Berouně – král od pánů jat na honbě, když byl dříve ušel pomocí Zuzany z pražského vězení – Kopecký otec spolu s Příbramským otcem byl od Valdeckých přepadnut, cestující lesem valdeckým, a po mnohém bránění se oba chyceni a vsazeni byli na Valdeku do vězení – jeden ze služebníků vyváznuv zvěstoval Příbramskému toto přepadnutí a z omylu i smrt obou otců – Kopecký dozvědév se tuto novinu od Příbramského, jde v oděvu poutníka na hrad vyzkoumati osud otce svého; na cestě přemýšlí o svém životu – kde Kopecký jako poutník přijde na hrad valdecký, předstíraje, že putuje k Panně Marii do Příbrami na Sv. Horu – Kopecký s Pražany táhl k Valdeku ku pomstě, kdež i Příbramského se svými nalezl – ztekli hrad a zapáliti jej nemohouce jej dobyli – otcové jak teskní v žaláři – pak slyší hřmot a vidí záři skrze mříže – když byl král jat na honbě; vyjíždí z lesů valdeckých; vůkol tma a ticho – červený požár vycházející z plamenů hutí komárovských tvoří papršlek nad černým lesem, hutník a mladý Příbramský stojí před stavením spolu rozmlouvající, a zde hutník pozná jej co syna Valdeckého a hledí od toho času jej vždy chrániti – při dobytí hradu valdeckého, kde Příbramský střílí po Valdeckém, přispíší a volá: „Nestřílejte! – Bože, již jest pozdě.“ – Valdecký chtě sebe i dceru usmrtni a se s ní v propast pod Valdekem uvrhnouti, byl šípem od Příbramského v prsa smrtelně raněn, a upustiv

dceru na hradbách, v propast se svalil – vtom sesula se věž, přičemž oba otcové k zasypání přišli – zde poznal Kopecký Anežku, již byl dříve v Praze viděl a ji sobě zamiloval; chtěl však ji do Prahy s sebou vzít. Po krátkém potýkání musel Příbramský ustoupiti, a tu se dozvěděli o smrti svých otců – kopajíce nalezli mrtvoly jejich – za ten čas byl Václav vysvobozen od rybáře a sejde se s Příbramským, hutníkem a žebrákem pod Vorlíkem, a král vypravuje, jak byl v žaláři ve Vídni – přišel do Prahy a zmocnil se Vyšehradu – dal stínati koňšely pražské i na ten čas ustanoveného hejtmána Vyšehradu – sněm pánů a měšťanů v Praze – král slyšel o tom sněmu, ušel přes Zbraslav na Karlův tejn – Kopecký vyjevil svou lásku Anežce a od ní po dlouhém čase, v kterémž ona pro otce svého truchlila, též vyznání lásky dosáhl, později však s ní porozmluviv bratrem jejím se býti domníval – než odejel na Karlův tejn, loučí se s ní, pak poslán s řezníkem na Karlův tejn, byli tam stínáni – potom král ujel na Točnick – hutník však věda o smrti Valdeckého i Kopeckého nalezl Příbramského, jenž byl v komonstvu královu – vyjevil, že Příbramský je syn Valdeckého, kteréhož on, jsa zbrojnošem, na prosbu matky jako novorozené dítě z Valdeku, by se nestal podobným otci svému, unesl, pro větší však jistotu v Příbrami jej nechal, a vezma novorozené pachole kupcovo, v Praze Kopeckému dal co syna z Valdeků k vychování, kdež i mladý Kopecký, to jest syn kupce Příbramského, Anežku uviděl a do ní se zamiloval – tu byl Příbramský od krále co syn pána z Valdeků na rytířstvo pasován a do Prahy pro svou sestru jel – král pak od pánů prošen na ten čas na Vyšehrad se navrátil – Anežka dozvěděla se o smrti miláčka a poznajíc bratra svého do klášte-
ra odešla.

V Plánu jsou asi menší mezery, Sabina otiskoval, jak se zdá, buď z nejasného konceptu, nebo z nepřesného cizího opisu. B. Jedlička si povšiml (K novému vydání spisů K. H. Máchy, ČMM 54, 1930, 278–280), že tu není ani zmínky o hlavní postavě románu – katovi; pochybujeme však, že bylo něco vynecháno. Je to spíše nejstarší koncepcce povídky z doby, kdy Mácha ještě na román o katovi nepomyšlel.

Pro snadnější pochopení situace uvádíme hlavní osoby a jejich vzájemný vztah: *Valdecký* otec a jeho dcera Anežka; jeho syn byl unesen a podstrčen Příbramskému. — *Příbramský* otec; jeho syn byl vyměněn za uneseného syna Valdeckého a dán Kopeckému na vychování. — *Kopecký* otec; nemá syna, byl mu dán vyměněný syn Příbramského, udánlivě jako syn Valdeckého, na vychování. Ten však vystupuje jako syn Kopeckého.

Různočení v Plánu: 27 chtěl však (*Vlčkova emendace*)] chtě však /

41 že Příbramský je syn Valdeckého (*přijato z emendací navržených Jedličkou*)] že Kopecký je syn Valdeckého *T* / 43–45 v Příbrami jej nechal, a vezma novorozené pachole kupcovo, v Praze Kopeckému dal co syna z Valdeků k vychování (*dvě konjektury — první Skřečkova, druhá Vlčková — a uložení interpretační interpunkce*)] v Příbrami jej, vezma novorozené pachole kupcovo v Praze Kopeckému co syna z Valdeků k vychování *T* / Opravujeme: 7 vyvážnův, 18 Komarovských, pa-prselek, 34, 38 *T*ýn, 38 stínani.

Četné pravopisné chyby v *R27* ukazují na raný původ Valdeka. Odchyly v *K* jsou vesměs upravovatelské, jinak souhlasí *K* s *R27*, až na to, že v *K* je vynechána první věta *Pod Karlovým tejnem až vystupovala pára*, poněvadž se opakuje na začátku druhého odstavce *Viasila* (také úprava zřejmě vydavatelská). Pro domněnku, že motto bylo připsáno redakcí *K*, není uspokojivá opora. Vydavatel sestavoval texty z různých znění; dokladem je *Karlův tejn*, v němž ze staršího rukopisu *R16*, který není zachycen v sabinovském materiálu, použil prvního odstavce a z mladšího *R17* další části textu, k němuž připojil *Viasila*. Stejně tomu bylo nepochybně u povídky *Valdek*, jenomže se nedochoval začátek rukopisu, z něhož byl převzat název a motto. Ostatně v *K* byl Klášter sázavský také ponechán bez motto.

Různočení v *R27*: 58, 8 na svém tejně] na ⟨K⟩ svém tejně / 10 nespokojeni] nespojení (*přepsání*) / 59, 1–2 odtuď veliké a velmi často činil kupcům pražským škody (*emendace*)] odtuď veliké škody a velmi často činil kupcům pražským škody / 2 tak dlouho krále] tak dlouho ⟨tak⟩ krále / 7 Tu král] ⟨p⟩ Tu král / 8 Jiříka Mutinu z Skalky] Jiříka ⟨z⟩ Mutinu z Skalky / 21 pak nějakého Jiříka] pa⟨g⟩k nějakého Jiříka / 23 byl stát] byl ⟨po⟩stát / 26 o zem se ani za mák nestaraje] ⟨a⟩ o zem se ani za mák nestara⟨l⟩je / 30 i pány sobě učinil nepřáteli] i pány ⟨proti⟩ sobě ⟨popudil⟩ učinil nepřáteli / 60, 1–2 v svou moc] ⟨do⟩ v svou moc / 9 loupí a chytají] ⟨nečit.⟩ loupí a chytají /

Opravujeme: 57, 11 *Karlovym*, 12 *zňel*, 16 *pocestni*, 18 *kratké*, 19 *široky*, 21 *uhlí*, 22 *opeř*, *domu* (2×), 23 *tenkráté* (2×), 26 *rukavy*, 28 *lechce*, *svym*, 29 *sražel svou holi kameni dolu*, 30 *obkličující*, 31 *Karlův* (2×), *nejvyšší*, 32 *nadenik z Komarovských hutí*, 58, 8 *kral* (3×), 17 *Kralovo*, 21 *Němcum* (2×), *Čechum* (2×), 24 *Loupežniku*, 25 *ku příkladu*, *vašého*, 29 v *Klepetách*, 34 *pánu* (2×), 59, 2 *kupcum Pražskym*, *kteři*, 3 *rozhňeval*, 10 *Žlebum*, 20 *Konšelami*, 21 *Hejtmanka*, 22–23 *Purkmistr Pražsky*, 26 *některí*, 60, 1 *mužou* (2×), 6 (před) *bouři*.

Literatura: O. Králík, *Historie textu*, 34.

Karlův tejn. R16 (menší, starší rukopis, bez názvu, označený římskou I), *R17* (větší, mladší rukopis, bez názvu, označený původně I, pak přepsáno na IV, — odtud otiskujeme), *S* (bez názvu, podle *R17*, spojeno do tří kapitol s *Viasilem*, viz str. 293), *K* (*Karlův Týn*, první odstavec podle *R16*, další část podle *R17*, spojeno s *Viasilem*, kapitoly nejsou číslovány).

K. Sabina otiskl v Úvodu povahopisném (*T*, str. 80—81) tento

Plán ku Karlovu tejn

Úvod — výjezd *Viasila* — popis *Vyšehradu* — setkání se s *katem* — jejich rozmluvy — cesta na *Zbraslav* — popis kláštera — mnich otvírající — jeho výstup na ohrady klášterní — vchod do kostela — popis kostela — vstup do hrobky — popis hrobky — jednání *kata* — vystoupení — mlýn *Jakubův* — popis vyhlížení *kata* ve světle ohníčka — popis mlynáře a jeho řeči — slib jeho — žena jeho — krajina vůkolní — příchod *Hedvíka* — zaražení mlýnu — odchod *kata* a *Hedvíka* — chystání se k výkladu *Písma* — píseň: „Otče náš, milý Pane“ — rozmluvy *kata* a *Hedvíka* — *Karlův tejn* — popis *jitra* — volení vůdce od měšťanů — *Hedvík* vůdcem — příchod *Viasila* — rozchod — životopis *Viasila* — ležení před *tejnem* a outoky — příměří — *Viasil* a jiní v *tejně* — popis *tejna* — vyznání lásky od *Johany* — chování *Johany* — odchod *Viasila* — vstup do kaple — útěk z hradu — mlynář — *kat* — *Hedvík* u ohniska — *Johana* v potoku — hašení ohně — odchod oněch — *Viasil* před klášteřem — *Bohdána* — šíp *Johanin* — odchod *Viasila* — nalezení *Bohdány* — životopis *Johanin* — návrat její — návrat *Viasilův* — outok — zajmutí *Hedvíka* — večer — jeho spoutání — jeho smrt — hořící chatrč — počínání *kata* — odchod *Viasila* — smrt *Bohdány* — mnich — návrat *Viasilův* za *jitra* — rokování — skončení obležení — Výhled *Viasilův* ze hřbitova — chování *Johany* v hradě — ukončení obležení — prak *Johanin* — pozvání na *tejn* — odchod *Korybuta* — chování *kata* — zajetí *kata* — vyrčení smrti *Viasilovy* — hody — kvas — hudba — chování *Johany* — popis její a krajiny — pohřeb *Viasila* — popis síně soudní — soud — ortel nad *katem* pronesen — smrt jeho — zahrabán v koutě — pohřeb *Johany* — rozchod měšťanů — mlynář doma — žena jeho — uzavření.

V Plánu se v slovech *Bohdána*, *Hedvík*, *tejn* vracíme k *Mácho*vým podobám (místo *Bohdana*, *Hedvík*, *Týn*); opravujeme: Úvod (m. *Úvod*).

Osudy *Karlova tejna* a *Viasila* se vzájemně tak proplétají, že nezbývá než promluvit o obou současně (výklad je možno sledovat v tabulce na str. 294—295). *Karlův tejn* vznikl po *Viasilu Viasiloviči*

(*R10*) a původně — podle zápisu v Poznámkách na rkp. str. 9, označeném *Aus W. Scotts Abt zu Wias[ilij]* — měl to být přepracovaný Viasil (v *R16* a *R17* však název chybí). Ve výpisku ze Scottova Opata, dějově transponovaném na Zbraslav, je náznakově zachycena scéna příchodu kata a Viasila do zpusťlého kláštera zbraslavského, jak ji čteme ve versi *R16*. První odstavec (Po smrti krále Václava...) převzal Mácha ze staršího Viasila, takže tento odstavec je nyní zachován ve třech rukopisných zněních. Dvakrát se Mácha pokusil o nový začátek povídky (*R16*, *R17*) a dokončil jakž takž první kapitolu, ale potom poslední odstavec škrtl (*R17*; tohoto odstavce obsahově využil v 6. kapitole Křivokladu). Pak přečísloval první kapitolu Viasila na římskou II, ale neprovedl přečíslování druhé kapitoly na římskou III. Nakonec se rozhodl přejmenovat název a napsal nový Plán ku Karlovu tejn. Všechny okolnosti, vzhled přečíslování kapitol, přezkoumaný znalcem písma, i sám Plán, svědčí o tom, že přečíslování neprovedli vydavatelé ve snaze uspořádat jednotlivé části prózy. Zůstává jen záhadou, proč vlastně Mácha přečísloval v *R17* první kapitolu na IV. Mělo to snad znamenat, že Karlův tejn bude IV. částí Kata?

Sloučení obou zlomků (tj. *R17* a *R16*) do tří kapitol v dějovém pořadí podle Plánu se projevuje již v Habránkové opise *S*, ale tam se zmatek s číslováním stupňuje. Začátek souhlasí celkem s *R17*; výše zmíněný první odstavec (Po smrti krále Václava) je tam vynechán, resp. vyřiznut, kapitola tedy začíná až odstavcem „Půlnoc kryla“ a je označena římskou I s mottem „Což na věky“. Na konci kapitoly je opsána i škrtnutá část z *R17*. Pak následují dvě kapitoly Viasila, označené však V a VI (původně nejasně snad I a II) a na začátek V. kap. je položen odstavec „Po smrti krále Václava...“ (proto je vynechán před I. kapitolou). Číslování kapitol v *S* je dost záhadné. Buď to znamená, že mezi I. a V. kapitolou je dějová mezera, jak by to odpovídalo Plánu, nebo byl opisovač sveden římskou IV v *R17* a pokračoval V. kapitolou, přičemž si neuvědomil, že první kapitolu očísloval římskou I, a ne IV. Trochu světla vnáší číslování listů Habránkova opisu *S*: na listech 109 až 111 je opsán Zlomek z povídky Valdek, listy 112—113 jsou vyřiznuty, Karlův tejn začíná bez nadpisu druhým odstavcem, ale s mottem a s označením I na listech 114—127 (ovšem včetně Viasila). Byl tedy vyřiznut určitě první odstavec, který byl opsán také jako Úvod, podobně jako v *K*, a s kterým si vydavatelé nevěděli rady. Stejně si nevěděli rady s částí druhého odstavce Viasila, která se obsahově kryje se začátkem Valdeka (hlásně přivítala kukačka až pronášeje ranní chválozpěv, 67, 9—16). Opis *S* tuto část Viasila vynechává, kdežto *K* ji otiskuje, ale vynechává ji zas ve Valdeku. *S* má na tomto místě za slovy „Bylo to

Viasil - R10	Starší rkp. Karlova tejna R16 - registrováno v různocítených	Mladší rkp. Karlova tejna R17
	I. motto: Což na věky Po smrti krále Václava .... se svými Litvíny. Půlnoc .... slávu svou! „Kdo jsi ..... (odlišné) .... mnohemu chlívu	I. (přepsáno na IV.) motto: Což na věky Po smrti krále Václava ..... mocně dobývati počali. Půlnoc .... slávu svou!“ Přítom pravou .... tajemnými duchy. „Kdo jsi .... Jinoch ohlížel se na vše strany krajinou, stavec ničeho si kolem nevšímaje hleděl v zem. Stavec tento býval někdy katem u Václava krále .... (celé škrtnuto) ... . otců svých.
I. (přepsáno na II.) motto: Usilím Po smrti .... se bránili. Bylo to r. 1422; hlásně přivítala kukačka .... ranní chválozpěv, když dva z měšťanů ... . rozmlouvajíce „Věř mi .... zmizela. II.¹ motto: V vonném Zašla bouře .... sklesnouti. Sem tam Hedvík ..... (z toho část škrtnuta) .... skončen.		

¹ sic!

S	Karlův týn v K ¹	Náš otisk
[Vyřiznuty dva listy 112-113]	Úvod. Po smrti .... se svými Litvany.	I. motto: Což na věky Po smrti .....
I. motto: Což na věky Půlnoc .... slávu svou! ²	motto: Což na věky Půlnoc .... slávu svou! ²	Karlův týn podle R17
Přítom pravou .... tajemnými duchy.	Přítom .... duchy.	
„Kdo jsi .... Jinoch ohlížel se na vše strany krajinou, starec ničeho si kolem nevšímaje hleděl v zem.	„Kdo jsi .... Jinoch ohlížel se na vše strany krajinou, starec, <i>někdejší to kat krále Václava³</i> , ničeho si kolem nevšímaje hleděl v zem.	..... hleděl v zem.
Starec .... otců svých.	↓	Starec ..... (otištěno z R17 v různoc- těních) ..... otců svých.
V. motto: Usilím Po smrti .... se bránili.	(Vynecháno.)	I. motto: Usilím Po smrti .....
Bylo to r. 1422;	motto: Úsilím Bylo to r. 1422;	Viasil podle R10
(Vynecháno; kryje se částečně se začátkem Valdeka)	hlasně přivítala kukačka .... chvalozpěv.	
když dva z měšťanů ... . rozmlouvajíce.	Dva z měšťanů .... rozmlouvajíce.	
„Věř mi .... zmizela.	„Věř mi .... zmizela.	
VI. motto: V vonném Zašla bouře .... sklesnouti.	motto: V vonném Zašla bouře .... sklesne.	
Sem tam Hedvík ..... (škrtnutá část vynechána) ..... skončen.	Sem tam Hedvík ..... (škrtnutá část vynechána) ..... skončen.	(škrtnutá část otištěna v různoctěních) ..... skončen.

¹ Tučné linky po levé straně naznačují, z které verše čerpal vydavatel K.

² Vsunutými slovy (kursiva) nahradil upravovatel obsah dalšího odstavce.

r. 1422; "ležatý křížek s obloučkem, který zde naznačuje, že výše uvedené místo (hlásně přivítala až ranní chválozpěv) bylo vynecháno.

Habránkův opis *S* je dosti spolehlivý a byl nepochybně pořízen z *R17*. Zachovává totiž z velké části všechny pravopisné chyby předlohy a v opsané části posledního škrtnutého odstavce je několik přímo usvědčujících dokladů, že bylo opisováno z rukopisu. Ve slově *prato<i>e</i>* zůstala nad *e* tečka z původního *i* a Habránek opisuje *praotcé<je>*; *nada<je>* *v* *ji* opisuje *nada<je>* *ji* aj. Je nemyslitelné, že by podobné chyby byly prošly dvojím sítím bez povšimnutí, kdyby totiž existoval nějaký opis podle *R17*, supponovaný Králíkem, který by byl teprve předlohou opisu *S*. Habránek se snad řídil nějakými pokyny, ale jeho opis, psaný starým pravopisem, patří do starší vrstvy sabinovského materiálu jako opis Valdeka, Rozbroje světů a Návratu (srov. též úvodní poznámky k 1. svazku). Nicméně jsou v *S* dvě odchylky (temné — černé, a vynechávka) — obě převzalo také *K*, ačkoliv nový opis pro *K* byl srovnán s rukopisem —, pro něž bychom mohli supponovat jinou předlohu, neboť Habránek asi text sám neupravoval. Avšak hvězdička v *R17* za slovy „šířinou pokrytou noci“ je Máchova a bezpochyby znamenala, podobně jako ve *Snu*, že se má konec věty vynechat. Byla to asi Máchova příprava k definitivnímu znění a nebylo by tedy nic divného, kdyby byly existovaly ještě jiné přípravné poznámky Máchovy o úpravě textu, jako v *Pouti krkonošské (R12)*, jimiž se mohl Habránek řídit (srov. též poznámky k *Viasilovi*).

V *K* je převzat první odstavec z *R16* (protože tam je lepší znění, historicky spíš odpovídající Plánu) jako Úvod a zbytek první kapitoly z *R17*. Škrtnutý konec této verse je nahrazen vsuvkou: „stařec, někdejší to kat krále Václava, ničeho si kolem nevšímaje, hleděl v zem“. Pak otiskuje *K* obě kapitoly *Viasila* bez prvního odstavce (Po smrti krále Václava...), který by se opakoval (je totiž v Úvodě). Kapitoly neočísloval, protože si byl vědom mezerovitosti děje.

Můžeme tedy konstatovat, že obě verse, *S* a *K*, jsou vydavatelské a že se obě řídily Plánem, resp. přečíslováním kapitol. Karlův tejn v *S* a *K* jsou v podstatě dva sloučené zlomky, přičemž Máchova v přípravném stadiu, to jest v Plánu, resp. přečíslováním kapitol, sloučení pouze naznačil.

Geneticky souvisí s Karlovým tejnem tento výpisek v *Poznamenáních* na str. 9:

Aus W. Scotts Abt zu Wias[ilij].

Das Gebäude, die Gärten etc., alles war zertrümmert, die Bildsäulen usw. gebrauchten die Einwohner als Schwellen usf., sie klopfen an und der Pförtner öffnete leise und furchtsam. Früher ist das Leben der

Mönche oder eine Handlung in ihren Mauern zu beschreiben und dann erst klopfen die beiden an, nämlich Wiasilij und der Henker in Zbraslav. Das Kloster und die Lage des Ortes ist zu beschreiben. In der Kirche, durch die sie zur Gruft schreiten, ist alles zerstört, durcheinander geworfen etc.

Abt. Kühn, schwärmerisch, edelmütig zum Verzeihen geneigt, klug und gewandt und doch eifrig und rasch, bedürfte es bloß einer bessern Sache, als die Unterstützung eines im Sinken begriffenen Aberglaubens war, um ihn in die Reihe wahrhaft großer Männer zu stellen; aber diejenigen, die mit treuem Herzen und edlen Sinns für eine schlechte Sache fechten und fallen, kann die Nachwelt nur bemitleiden als Opfer eines edlen, aber verderblichen Irrtums.

Die Mönche drängten sich um den Abt, der mit erhabenem unerschrockenem Blick, der ihn fortwährend mit Würde umgab, auf der obersten Stufe des Klosters stand, als wollte er das in die Augen fallendste Ziel beim Anbruche der Gefahr sein. (Bewaffnet im Refektorium.)

Scottův román Opat Mácha četl v překladu H. Müllera (Wien 1827, v mus. knihovně sign. 100 b M 54). První odstavec Das Gebäude... byl inspirován výjevem z 13. kap. I. dílu (str. 218—219), kde Magdalena Gráma a její vnuk Roland přicházejí ke katolickému kostelu, nepřátelským davem zpusťošnému, a domáhají se přístupu. Vydrancovaný klášter na začátku odstavce připomíná jednak poslední odstavec staršího rukopisu Karlova tejna (R16), jednak zřícený klášter v Pouti krkonošské. Odstavec „Abt. Kühn“ je výpisek z 13. kap. I. dílu, str. 211, odst. Die Mönche je z 14. kap. První a třetí odstavec je v Poznámáních škrtnut tužkou.

Podle zmínky v Zápisníku na rkp. str. 27 se můžeme domnívat, že se Mácha zabýval povídkou ještě v dubnu 1833 (vznikem patří do roku 1832). Zápis zní:

Der Gefange[ne]nwärter muß die *Wände*, Türen, das Bett, Fenster etc. untersuchen. Tiše, beze všeho promluvení. — *Karl. T[e]jn.*

Jedině zde se setkáváme s názvem, jiných rukopisných dokladů nemáme. V Plánu se tento zápis nijak neprojevuje.

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 61: Motto z *Angelíny* od Fr. Turinského je též v 6. kapitole Křivokladu. Jeden z dokladů, že Karlův tejn byl napsán před Křivokladem.
- 63: *Přemyslovců slavný v zapomenutí přišel rod, a toho z nich, který ještě žije* (kata), *hrozí se i ten, kterému se* (kat) *koří*. — Věta je nejasná, nevíme, komu se kat koří. Nelze však pokládat konec věty za omyl a interpretovat „který se mu koří“, poněvadž katovi se nikdo nekořil.

64: *by ... tělo jeho ... po smrti ještě pohaněno nebylo* — srov. s Plánem k Vyšehradu a s poznámkami tamtéž (str. 278–279).

Různočení (z *S* a *K* pouze nejdůležitější): **61**, 2 *označení kapitoly, římská I je v R17 přepsána na IV / 7 vyšinul? —] vyšinul? R16 / 9–30 Po smrti krále Václava až mocně dobývati počali.] celý odstavec v S chybí, v K je položen jako Úvod, avšak podle verse R16 / 11 mnohý byl boj] častý stal se boj R16 / 12 bratra Václavového;] bratra Václavového, R16 / 13 Korybuta, kníže litevské] Korybuta, bratra Jagella, knížete litevského R16 / 16 ku kolébce vážného Labe] k horám Krkonošským R16 / 17 hluk,] hluk; R16 / co Méděa druhdy] co druhdy Méděa R16 / 21 žádost / žádost R16 / 22 mladým Viasilím] Viasilím R16 / přivedouc] přiveda R16 / 24–25 na náměstí staré Prahy] na náměstí pražském R16 / 25 protivili,] protivili; R16 / 27 ušli, před kterým však Pražané se položivše, jej ve spolku s knížetem Korybutem i s pomocí Litvinů jeho mocně dobývati počali.] ušli; — před kterým pak se Pražané položili jej mocně dobývající; načež i kníže Korybut k nim přirazil se svými Litviny. R16 / 62, 1 na silnici, která z Prahy na Zbraslav vede] na silnici (která) z Prahy na Zbraslav (vede) vedoucí *S* (opraveno rukou Sabinovou) *K* / 2 Hluboko] Hluboce R16 / 3 vrat ... raněného] vrat, ... raněného, R16 / 4–5 kterou strážný vzhůru držel] strážný kterou držel R16 / 5 osvěcovala, —] osvěcovala, R16 / 6 temné kadeře poletovaly] temné kadeře polétovaly R16, černé kadeře poletovaly *S K* / kolem krásného obličejě] kolem obličejě R16 / 8 zdali černé neb modré, nebylo k rozeznání;] *chybí v S a K* / k rozeznání; — tmavé] k rozeznání. Tmavé R16 / 12–13 šířinou pokrytou nocí;] *v R17 je za těmito slovy hvězdička Máchova, viz výklad na str. 296* / 14 volně kráčel] kráčel volně R16 / slyšeti] skoro slyšeti R16 / 16–17 nemohl ničeho za sebou rozeznati] nemohl nikoho za sebou spatřiti R16 / 17 Jinoch] *v R16 odstavec* / 21–23 zastřený jsa časem roztrhanými oblaky, a báně vyšehradské dlouhý po Vltavě síly stín; porůznu] časem zastřený jsa roztrhanými oblaky; porůznu R16 / 23 stín] stín(y) R17, není *v R16* / 28 života,] života; R16 / 28–29 kde hrobní Vyšehradu dosahovala kaple] kde vyšehradská kaple hrobní dosahovala R16 / 29–30 lampa dohořívající okénka okrouhlá] dohořívající lampa okrouhlá okénka R16 / 32 hlas,] hlas; R16 / 32–33 odražený dutě odpovídal ohlas, však mnohem hrůzněji a smutněji] obražený odpovídal dutě ohlas, než mnohem smutněji a hrůzněji R16 / 34 vysoká se postava] vysoká postava se R16 / 63, 3–4 an se o dlouhý meč podepírá] který o dlouhý meč se podpíral R16 / 5 nanejvětš však] však nanejvětš R16 / vážného obličejě] váženého obličejě *S* (přepsání) / 6 v jasný zrak jinocha a jasným zrakem v jaré srdce jeho] v jinošské jaré srdce R16 / 8 „Jako světluška] *v R16 není**

odstavec / 9 stařec] stařec *R16 / 9—10* slavný v zapomenutí přišel rod] v zapomenutí slavný přišel rod *R16 / 10* toho z nich] toho *R16 / 12—21* Přitom až tajemnými duchy.] *chybí v R16 / 21* „Kdo jsi,“] *v R16 nový odstavec / 22* obrátil se jinoch k starcovi] táže se jinoch *R16 / 24* „ohledni se!“] „ohledni se!“ — *R16 / 25* muž černě zarostlý] muž, černě zarostlý, *R16 / 26* kroky;] kroky, *R16 / 26—27* jinoch sahaje po meči] jinoch, sahaje po meči, *R16 / 27* uzřev] zhlledna *R16 / 28* chraň se pomsty!“] chraň se pomsty;“ *R16 / 29* vrhna se] vrh se *R16 /* dlouhými tahy] dlouhými ⟨kroky⟩ tahy *R16 / 30* však,] však *R16 / 32* ještě;“] ještě!“ *R16 / 33* Až slunce bude vycházeti,] V zejřejší večer *R16 / v* Jakubovém mlejně.] v Jakubovém mlejně! *R16 / 64, 1* opět k jinochovi se obrátiv, vece] opět se obrátiv k jinochovi vece stařec *R16 / 3—4* i — — smutná Bohdána!] i smutná Bohdána! *R16 / 5—17* „Ha, kdo jsi?“ až nám bude se rozejítí. —] „Ha, kdo jsi, že tak výborně znáš tajemství mé?“ zvolá jinoch! — „Otcové moji někdy na Vyšehradě vládli žezlem i mečem, já mečem toliko,“ odpovídá stařec, „já jsem býval katem i přítelem královským, za časů Václavových, co teď jsem,“ s ousměchem, — „člověk!“ — — — Po malé přestávce jal se dále mluvití takto: „Jak vidím, tak jest vůle tvá jeti proti řece až na Karlův tejn, přiraziti ku vojsku strejce svého; — zatím můžeme jíti pospolu, bude-li kuň tvůj volně kráčeti, tak dlouho, jak daleko s Berounekou Vltava putuje; — a co já zatím s Vltavou do zbraslavského půjdu kláštera, pojeděš ty proti Berounce také ku klášteru — svaté Alžběty —.“ „Človče, kdo jsi? —“ zvolal v podivení Viasilij, „že tak výborně znáš i myšlenky mé?“ — „Já,“ vece stařec, „jsem prut z kmene Přemyslova, — někdejší kat královský, a teď nejsem ničím!“ Mezitím Viasilij, ani nevěda, co činí, obrátil koně svého a volným krokem jel při řece k Zbraslavu; stařec silným krokem šel po straně jeho. *R16 / 15* Stařec. „— já jdu (*odstavec podle S a K*)] Stařec. „Já jdu *R17, není v R16 / 17* Pouť má] Stařec. „Pouť má *R16 (odstavec) / 19* blíž Prahy —;] na cestě ku Praze nazpět; — *R16 /* také dřive] dřive *R16 / 22* Viasilij] Viasilij *R16 /* viděti] spatřiti *R16 / 23* vážil sobě koruny i cti] sobě vážil cti *R16 / 24* kolébkou snů / kolébkou snů ⟨jeho⟩ *R17, kolebkou snů jeho R16 /* hrobka tamější] hrobka zbraslavská *R16 / 26* Starec] Stařec *R16 / 26—28* obávajících se až pohaněno nebylo] jenž se obávali, by od rozlícených měšťanů pražských, kterých odpravením konšelů jejich proti sobě byl popudil,“ (s usměchem) „tělo jeho ještě po smrti pohaněno nebylo *R16 / 29—30* podle manželky jeho, královny Johany.] po straně manželky jeho Johany; *R16 / 30—65, 6* Byla jasná noc až hleděl v zem.] tam nyní dvakráte v každém měsíci vede mě cesta má.“ Viasilij. „Já půjdu s tebou.“ Po rozprávce té umkli a

ostrým krokem spěchali k Zbraslavu; bylo okolo druhé hodiny, když se přibližovali k Zbraslavu, jehožto klášter hned zpředu ležel na pravém břehu Berounky; rozlehlé čtverhranné stavení, k němužto nízký dřevěný most vedl. Času toho byl velmi zpustlý, sochy i sloupy vchod zdobící byly zpřerážené (*emendace*; v R16: byli zpřerážení), kamení čtverhranné na mnohých místech vyloupané, kteréhož obyvatelé města k stavení domků a chalup svých užívali, sochy, mistrovsky pracované, sloužily hubou v zem obrácené za práh mnohému chlívu [— — —] R16 / 6 hleděl v zem.] *za těmito slovy je v R17 šestkrát škrtnutý odstavec*: Starec tento býval někdy katem u Václava krále a spolu i přítelem jeho. *⟨Nečitelná, několikrát přeškrtnaná skoro celá řádka.⟩* Mezi praotc⟨i⟩e sv⟨ým⟩é počítal Václava IIIItiho, krále českého, který jakožto král uherský, ožralství i živo⟨býti⟩tu nepořádnému oddaný, z dívky ⟨nesty⟩ padlé zplodil syna, ⟨který byl otcem předjmenovaného kata královského⟩; a *(dodatečně)* nada⟨je⟩v ⟨ho⟩ ji statkem velkým v království uherské⟨ne ?⟩m, nevšiml si ji více. Syn tento byl otcem předjmenovaného kata, kterémuž *⟨nečitelné slovo⟩* i, jinochovi sotva 15tiletému, na lůžku smrtelném vyjevil, že z levého boku Václava krále pochází, a tudy že prut jest z kmene Přemyslovců, vladařů království českého ⟨; dávno již však znal jinoch..... *ostatní nečitelné*⟩. Smutný ⟨bloudil⟩ jinoch ⟨který⟩ ⟨dá⟩matky již dávno nemaje, ⟨bez otce království⟩ teď i otce jinoch, zůstal osamělý; a strašné myšlenky křížily se duchem jeho; až posléze, prodaje statek od otce mu odevzdaný, uzavřel jíti v zemi českou, aby pohleděl na kolébku otců svých [*Po straně:*] ⟨první vyjeviti, sám bloudil po nocích a vyhýbal se stvoření l[idskému]⟩. *V S je opsán celý škrtnutý odstavec i s dvěma slovy škrtnutými nejasně Máchou hned při napsání*: Smutný bloudil jinoch, který matky již dávno nemaje, teď otce zbavený *(i je vynecháno)*. *V K je škrtnutý odstavec nahrazen slovy*: někdejší to kat krále Václava (*srov. tabulku na str. 294—295*).

Opravujeme: 61, 12 Vaclavového, 18 požar, 20 nepřátelskym, tím, 28 kterym, 62, 2, 15 za ním (2×), 14 silnici (m. -i), 21 zalesi, 23 sýli (m. síly), 33 mnohém (m. mnohem), 63, 3 plašl, 7 kuň, 8 dutym, 13 jiskřicím, 14 obratil, 21 zapalené, 25 tásenou, 28 rychlym, 64, 3 tvym, 9 povinovan, 13 klašter, 9, 14, 22 Viasilji (m. Viasilij, 3×), 15 kuň, volnym, 31 provazely, 34 ostrym, 65, 4 dołu, 6 (ve škrtnutém odstavci v různočteních) posleze. — Nevyznačujeme 26 chyb v kvantitě v R16.

Literatura: B. Jedlička, Poznámky k dílu K. H. Máchy, ČMM 54, 1930; O. Králík, Historie textu, 23—33.

Viasil Viasilovič. R10 (odtud otiskujeme), *S* (jako součást širšího znění Karlova tejna, podle *R10*), *K* (taktěž).

Viasil je práce začátečnická; soudě podle jazykových znalostí a podle pravopisné stránky rukopisu patří asi do roku 1831, nejpozději do rozhraní let 1831 a 1832, první pokus o přepracování (*R16* — Karlův tejn) je přibližně z roku 1832.

R10 je až do poloviny II. kapitoly (prvních deset stran textu rukopisu, zde až po str. 78, ř. 24) psán krasopisně, zřejmě byl opisován z konceptu. Poslední dvě strany rukopisu jsou patrně prvním zněním — jsou v nich škrty a četnější opravy, zběžnější a větší písmo, větší meziřádkové mezery i jiný inkoust; podle všech vnějších známek byly psány v jiné době než čistopis první části.

Habránkův opis *S* je pořízen podle *R10* a podobně jako u opisu Karlova tejna zachovává zejména v kvantitě téměř všechny chyby své předlohy; následující místa jasně prokazují, že předlohou byl *R10*:

	<i>R10</i>	<i>S</i>
70, 10	žádaji	žádaj(i)i
75, 7	s pomoci	s pomoc(i)i
76, 32	i proti vůli — mé	i proti vůli — mé (<i>pomlčka nemá smysl, nepatří sem, v R10 je na konci řádku, podobně jako v 76, 23 za slovem „oblek“ — také na konci řádku</i>)
79, 26—27	kdy se mno[u] dolu se poříti	kdy se <i>mna</i> (!) dolu se poříti (<i>„mnou“ se psalo v R10 „mnau“!</i>)

Naproti tomu *S* vynechává úvodní motto a vědomě též textovou pasáž „hlásně přivítala kukačka ... ranní chválozpěv“ (67, 9—16), částečně shodnou s Valdekem (57, 12—16); obě vynechávky byly patrně provedeny na pokyn upravovatelův, zatímco vynechávka „Nevšímajíc si slov ... do hradu vésti“ (79, 8—9) vznikla sklouznutím do další řádky v *R10*.

V *S* jsou však kromě vynechávek také přípisky rozšiřující text. Králík suponoval, že *S* je druhotný opis, před kterým existoval opis jiný, do něhož byly vepsány upravovatelské pokyny. V takovém případě by však byl Habráněk vepsal nejpravděpodobněji přípisky přímo do textu, a nikoli po okrajích jako vsuvky.

Před slovy „Však nicméně ...“ (srov. text na str. 72, 10) je v *S* na první straně listu 121 hvězdička s obloučkem (hvězdička jako v *R12* a v *R17*), k níž se vztahuje postranní příčný třířádkový přípisek stejně

označený a dodatečně šikmými čarami přeškrtnáný: *(V brzkém čase Bohdána roušku přijala, navždy se odevzdajíc svatému klášterních zdí tichu; nicméně každodýně tam Viasil dojížděl, přes celý den čekávané, kdy u okna se mu ukáže; však velmi zřídka toho štěstí stal se účasten; tam tehdy i v čase průměří odcházival.)*. Za ním je značka ve formě ležatého křížku s obloučkem; koresponduje se stejnou značkou v textu za slovem „odcházival“ (zde 72, 13), za nímž je původní tečka změněna v čárku. Na spodním okraji stránky v *S* je pak s touž značkou doplňující přípisek: *proto začasťe smutný sedával při břehu řeky, probíraje loutny strůny a pamatuje vzdálené vlasti a dívky milené*. Oba přípisky jsou psány rukou, která psala list 122 opisu *S*, — svědčí o tom způsob psaní písmena *r*, který je shodný jen na těch místech; přitom postranní přípisek je psán — soudě podle sklonu a síly písmena — v jiné době než přípisek na spodním okraji stránky a než všechn ostatní text. V postranním přípisku je několik chyb: klášterních zdí, *kdu* (!) u okna, štěstí.

V *R10* je na tomto místě před slovy „Však nicméně ...“ (jimiž se začíná řádek) závorka, před níž je ležatý křížek, druhá závorka je za slovem „odcházival“. Křížek i obě závorky jsou zrušeny přeškrtnáním. Následující text „Právě jednou ...“ budí dojem, že byl psán v jinou dobu, po nějaké přestávce; písmo je totiž zřetelně slabší (mohlo být také vyměněno pero).

Podle mínění K. Janského značka v *R10* (interpretovaná jako hvězdička) signalisovala — podobně jako ve *Snu* a v *Karlově tejnu* —, že se má následující část textu vynechat, a text zde byl dán ještě do závorek, protože šlo o dvě věty; vzhledem k tomu, že je to druhý případ v širším *Karlově tejnu*, Janský byl ochoten supponovat ztracené Máchovy poznámky, jež by byly bývaly textovým vodítkem jako *R12* u *Pouti*, nebo byly možná součástí „plánu“. Na základě své úvahy Janský toto místo z textu vypouštěl; pro přípisky v *S* připouštěl podklad ve ztracených Máchových variantách textové redakce, do textu je však nepřijal. Nové srovnání *S* a *R10* ukázalo, že zatímco závorky nepochybně Máchou dodatečně vložené v *R10* na místě (*neb padnu-li ... dřive padl* —), zde str. 69, ř. 8—9, opisovač *S* reprodukoval, pasáž v *R10* „Však nicméně ... odcházival“ (72, 10—13) opsal bez závorek, což dokazuje, že závorky na tomto místě v *R10* nejsou původní. Nadto jejich grafika je zcela shodná s grafikou závorek v *S* u místa na str. 69, 8—9.

Vyznačená část textu v *R10* a přípisky v *S* jsou shodné s předchozím textem na dvou místech:

71, 31—33: *V čase průměří toho častěji, jakož i dřive již, Viasil odcházival, a nevěděl žádný, kam se bere, též velmi smuten dlíval na břehu rychlotoké Be-rounky.*

72, 6—7: ... *kdež i vbrzku roušku přijala, věčně se Bohu zaslíbíc.*

Autor příspěvků se patrně chtěl svou úpravou vyhnout opakování, opakoval však ještě více (*V brzkém čase, každotýdně, smutný sedával při břehu řeky*) a rozšířil text slovně bohatším vyjádřením; užil přitom i běžného Máchova spojení ‚svaté ticho‘. Protože mu snad věta ‚Tam tehdy i v čase přiměří odcházival‘ připadala rovněž pouhým opakováním (srov. ‚tam dojížděl‘) nebo se mu jevila obsahově kusá, jestliže nesprávně interpretoval příslovce ‚tehdy‘ jako časové, doplnil motivicky líčení Viasilova smutku, ovšem způsobem nesourodým a výrazně sentimentálním. Přitom užil u Máchy obvyklé podoby slova ‚strůny‘, avšak naproti tomu ojedinelého ‚loutna‘ místo očekávaného ‚harfka‘. Souhlasíme tedy s Králíkovým hodnocením, že jde o doplňky vydavatelské. Podle toho, jak jsou napsány odkazovací značky, soudíme, že nejprve byl proveden doplněk dolní ‚proto začasť ... dívky milené.‘ a pak teprve doplněk postranní ‚V brzkém čase ... odcházival.‘ Označení místa ‚Však nicméně ... odcházival‘ v *R10* provedl snad písař *S* po úpravě v opisu, škrtnutí postranního příspěvku v *S* a přeškrtnutí ležatého křížku a závorek v *R10* by pak mohlo být prací vydavatele *K*, který převzal z *R10* nebo z *S* místo ‚Však nicméně ... odcházival‘ jen s třemi malými změnami (*On ale m. Však nicméně, zřídka kdy m. zřídka, tedy m. tehdy*) a doplnil je dolním příspěvkem ‚proto začasť ... dívky milené‘ (se svými úpravami). Značka v *R10* (ležatý křížek) není tedy Máchova, a má proto nejen jinou podobu (není to obvyklá hvězdička!), ale i jinou funkci než značky v *Pouti* a v *Karlově* tejně. Jistá shoda mezi značkou uvádějící postranní příspěvek v *S* a Máchovou obvyklou hvězdičkou by pak byla náhodná.

Nevyjasněná zůstává změna ‚stojazyk(ou)y (Ech)o(.)hlas‘ v *R10* (zde 74, 10—11). Proti Králíkovu názoru, že ‚ohlas nepochází z ruky Máchovy, nýbrž upravovatelovy‘, protože jinak bychom měli v *S* ‚Echo‘, a nikoli ‚ohlas‘, Janský argumentoval důkazy paleografickými, totiž že jde o ruku Máchovu a o stejný inkoust. Podle Janského Habránek, který někdy opisoval části Máchou škrtnuté, opsal původní znění, zatímco *K* úpravu respektoval. K tomu lze říci, že změna ‚ohlas‘ místo ‚Echo‘ nebyla pravděpodobně provedena ihned při psaní; nasvědčuje tomu jiný ráz písma, částečné posunutí nad účarí a zejména grafika koncového kurentového *s*, která je v tomto kaligraficky psaném rukopise zcela ojedinelá, je však obvyklá v běžných pasážích Máchových rukopisů (srov. *Deník na cestě do Itálie*, rkp. str. 1). Naproti tomu je třeba uvést, že ve vývoji textu *Pouti* krkonošské se jeví podobný přesun od užití slova ‚echo‘ v *R5* k slovu ‚ohlas‘ v *R12* (srov. poznámky k str. 108, ř. 13—14 na str. 324).

Jisté světlo na problematické místo „stojazyký ohlas“ v *R10* vrhá evidentní upravovatelský zásah v *S* na místě „které modré zraky jeho co sinavé blesky černá mračna prorážely“ (71, 14–15). Tato pasáž v *S*, souhlasná se zněním *R10*, byla dodatečně šikmými čarami škrtnuta, patrně proto, že se opakuje v Karlově tejně („skrz ně, co blesk černými mraky, proráželo plamenné oko jezdcovo“, 62, 6–8). Ze škrtnuté pasáže byl přívlastek „modré“ vsunut do následující věty („Jeho modré oko“), kde je psán latinkou a s tímže *r*, které se objevuje v textu *S* jen na listu 122 a v přípiscích na listu 121. Původce této úpravy je tedy bezpečně shodný s písařem listu 122 a přípisků na listu 121 („V brzkém čase ...“ a „proto začasté...“). V Máchově autografu *R10* je pasáž „které modré zraky ... prorážely“ dodatečně podtržena a přívlastek „modré“ je vepsán do následujícího výrazu „Jeho modré oko“ kuren-tem cizí rukou, která bezpečně není totožná s rukou, jež psala slovo „ohlas“ na pochybném místě.

Z toho plyne dvojí závěr: Nestejný způsob psaní slov „modré“ a „ohlas“ nevyklučuje proti Králíkovu jednoznačnému tvrzení možnost, že opravu „stojazykou Echo“ na „stojazyký ohlas“ provedl dodatečně sám Mách. Opis *S* se jeví jako primární čistopis, ve kterém byly prováděny redakční úpravy, jež se v některých případech různým způsobem odrážejí úpravami nebo vyznačením redigovaných míst také v *R10*.

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 66: Motto z Jeremiáše proroka (22, 10–12) je citováno také ve zlomku Slavné ticho panovalo; není zjištěno, z které bible byl citát opsán.
 72–73: Vyznání lásky Viasilovi podobá se motivicky scéně mezi Vlastou a Ctiradem v Šedivého Českých amazonkách.
 78: *vichr lkál tmavým lesem co nevěsta na rakvi milence* — srov. s myšlenkou v zápisníkovém zlomku Anmerkungen, odstavec Bouře odtáhla: vichr ve větvích skučel, jako kdyby milenka lkala nad hrobem zde pohřbených.

Různočení: 66, 2 motto Neplačtež mrtvého...] *chybí v S a K* / 9 *označení kapitoly I*] v *R10* přepsáno Máchou na II, v *S* označeno V, v *K* bez označení / 10 všecken lid vznojen] všecken lid opojen *S* / 15–67, 8 Po smrti krále Václava až statečně se bránili.] *celý odstavec chybí v K* / 9–16 hlásně přivítala kukačka až ranní chválozpěv,] *chybí v S, místo toho je tam ležatý křížek s obloučkem za slovy* Bylo to roku 1422; / 23 jej korunovali] ho korunovali *S* / 68, 15–16 přinuceni jsme byli] přinuceni byli *S* / 70, 12 dovoleno bylo.] dovoleno bylo. (Asi sedm jích vyšlo z hradu do ležení, však pozorně se strážilo, aby žádný z nich snad neušel někde pomoci

žádati.) *R10*, v *S* a *K* škrtnutá věta není | 71, 14–15 které modré zraky jeho co sinavé blesky černá mračna prorážely] v *R10* dodatečně podtrženo, v *S* škrtnuto, v *K* chybí; viz v poznámkách výše | 15 Jeho oko] Jeho modré oko v *R10* je vsunuto slovo modré cizí rukou kurentem, v *S* je připsáno latinkou, také dodatečně; viz v poznámkách výše | zhlednutí] ⟨v⟩zhlednutí *R10*, vzhlednutí *S* | 72, 10–13 Však nicméně až poštěstilo. Tam tehdy až odcházival.] popis tohoto místa v *R10* a různocnění v *S* *K* viz spolu s výkladem výše v poznámkách | 26 Až posuď | Až posud *S* *K* | 73, 16 vstáti se zdrahájíc, zvolá] vstáti ⟨nechtěla⟩ se zdrahájíc, volá *S* | 26–27 divně však se ještě jiskřilo v oku jejím] chybí v *K* | 28 kráčeli dále po hradbách] kráčeli po hradbách *S* | 74, 10–11 stojazyký ohlas] stojazyk⟨ou⟩ý ⟨Ech⟩o⟨.⟩hlas *R10*, stojazykou Echo *S* (viz výše v poznámkách) | 15 Bloudila Johana] v *S* nový odstavec | 16–17 Svaté ticho] v *S* nový odstavec | 75, 4 uzavřela z hradu se dostati] uzavřela ⟨očekávati⟩ z hradu se dostati *R10* (důkaz, že Mácha opisoval z jiného rukopisu), uzavřela se dostati *S* | 7 s výminkou] s vyminkou *S* | 76, 1 označení II] v *S* VI, v *K* bez označení | 78, 20 leč by Johana byla padla.“] leč by ⟨dříve⟩ Johana byla padla;“ ⟨– až když se přesvědčíš, že zásoby dosti v hradu jest.⟩ *R10* | 23 nejednou byla] najednou byla *S* (opis. chyba) | 27 jako z mrštného luku šíp] jako z mrštného luku šíp ⟨byl⟩ *R10* | 79, 3 okovy své] ⟨zpře⟩ okovy své *R10* | 7 věz, že tvá smřl byla oučel můj] věz, že ⟨k⟩ tv⟨é⟩á smřt⟨i⟩ ⟨měl⟩ byla oučel můj *R10* | 8–9 Nevšímajíc si slov jeho, Johana poručila jej do hradu vésti.] chybí v *S* (haplografie) | 17 Pak upevněte] Pak ⟨svaž⟩ upevněte *R10* | 26–27 kdy se mnou dolu] kdy se mno[u] dolu *R10*, kdy se mna[u] dolu *S* | 29 ruce své svazků.] ruce své svazků; ⟨v zoufanlivosti obrátil se k Johaně: „Nuže, tehdy vlož v prak svůj pro mě kámen; nebo věz, že já jsem zavraždil matku tvou, která mnou pohrdajíc, vyvolila otce tvého!“ (Odstavec.) Naměřila po těch slovech Johana prak svůj, však sklesla ruka její, a za odpověď volala vzhůru: Z světa ⟨tebe⟩ teď tě sprovoditi bylo by pro tebe dobrodiní; než přestojíš-li živý nahoře tento boj, tehdy očekávej hrůzný trest, jaký ještě⟩ *R10* | 30 klaníc se] ⟨rouhajíc se⟩ klaníc se *R10* |

Opravujeme (uvádíme jen nedostatky v kvantitě): všude Johanna, v I. kap.: 66, 13 nemož, 22 rozléhál se, valky, 25 klašter, nepřátelským, 27 tím, 28 mladym, 29 měšťanu (spr. -ů), 67, 5, 11, 17, 68, 1, 71, 4 Karluv tejn (5×), 67, 6 vudcem, 10 Karlovym, 17 rozlehlym, 67, 26 korunovanym, 29 vytášený, otírájje, 32 lechce, 68, 3 zrozenym, 7 Obvzlaštně, 8 kamén, 11 nemálém, 12 svym, 13 nějakym, neznámym, 14 ukázdla, 15 dléla, 20 Viléma, 22 zastáva, 23 z černých očí, 24 tmavym, 33 zmahající, 69, 6 odevzdají, 8 mně (spr. mě, časté), 7 minění, 9 vudcem, 27 obleženi, zpamatují, 29 naši (spr. -i), noci (spr. -i), 31

v kterém, 34 rychle (spr. -é), 70, 1 blížicim, 9 jích, 10 žádají, 12 dovoleno, 13 dni (spr. -i), 14 vědomostí (spr. -i), 15 povoleno, 31, 74, 5, 22 si (spr. jsi, 3×), 11 za ním, 15 z poslu, 16 již (spr. již), 19, 72, 33 pod přilbici (2×), 71, 22 sedm dni, 23 mladym, 26 zmínil, 28 (s) rychlostí, 29 načěž, 34 nasledující, 72, 5 klaštera, jedná, 7 zaslíbic, 14 nějaké, 18 pozvan, 31 vaší (spr. vaši), 32 Ja jsem, 33 Vašém, 73, 5 Vašému, 11 na ně (spr. ni), 17 Vaších (spr. vašich, 2×), 18 štěstí, 23 koulíc, hrůznym, 26 Mírněji, 29, 31, 75, 8 jí (spr. jí, 3×), 73, 32 plač, 34 mym, 74, 1 nad prohlubni, 6 s ním, 12 svym, 15 noci (spr. -í), 16 po tvári, 17 mdlé (spr. -e), 18 Vysokym, 27 před tím, 30 děn, 32 mátky, vráhu, 75, 3 obratí, 4 klašterní, 6 plnym, 7 s pomoci, 76, 14 k oknum, 16 svuj 17, nad ním, 22 zakrývající, 77, 1, 79, 13, 14 si (spr. jsi, 3×), 77, 10 neštěstí, 15 naruč, 22, 26 jí (spr. jí, 4×), 31 Karlovym, 33 nastáti, 78, 2, 9 tmavym (2×), 4 svuj, 14 slavnym, 17 mym, 19 žadám, 26 nalezti, 29 divokym, 32 obleženi (spr. -í), 79, 2 svázan, 6 opásajíc, 7 smrt, 14 zkáziti, 15 vudce, 17 korunovan, 23 pod ním, 25, 34 silnym (2×), 31 dosahl.

Četné odchylky v *K* neuvádíme. Opis *S* je tentokrát dost nedbalý.

Literatura: M. Szykowski, *Polská účast III*, 102n.; K. Janský, *Nové rukopisy K. H. Máchy*, LF 1935 (popis rukopisu Viasila); O. Králík, *Historie textu*, 26—30.

ZLOMKY Z OSTATNÍ PRÓZY HISTORICKÉ

Str. 83

Slavné ticho panovalo. R28 (odtud otiskujeme).

Rukopis je po pravé straně ostřížen, takže část textu chybí. Podle Viasila jsme doplnili v hranatých závorkách citát z Jeremiáše (kap. 22, v. 10—12) a slova „černá brada jeho“; ostatní je doplněno podle smyslu. Ve Viasilu má citát na konci jiný pořádek slov. Soudě podle citátu z Jeremiáše (připomíná, ovšem jen vzdáleně, báseň Cizinec) a podle pravopisných a jazykových zvyklostí, patří zlomek do období Viasila, před rok 1832.

Szykowski se domnívá, že povídka zobrazuje skutečný osud polského vyhnance v Čechách. V citátu z Jeremiáše vidí souvislost s úvahou vyvolanou ruským náhrobkem Heleny Tělepněvny (zemřela v Praze roku 1828 ve věku dvaceti let), kterou si ovšem Mácha zapsal do deníku mnohem později, až 16. září 1835: „Víme, že země necítí s námi, a přece smutno člověku pomysliti, že někdy cizí země obdrží prach náš.“

Opravujeme: 83, 4 blízkých pahorku, 7 ke mře, 9 Nedaleko mře, 12 a 21 nasledující, 15 pohledel, 22 již (spr. již), 26 svym, 27 ustraňena.

Literatura: M. Szykowski, *Polská účast III*, 103.

Klášter sázavský. K (odtud otiskujeme).

Ivo Liškutín klade zlomek do sousedství Bratří a Mnícha, na konec roku 1832. Vzhledem k stylistické vyspělosti je však pravděpodobnější, že je zlomek mladší; pravděpodobně vznikl nedlouho před Marinkou, kde Mácha popisuje žebráka podobně jako zde starce. Tomu také nasvědčuje Liškutínův postřeh o vnitřní a motivické souvislosti s elegickou prózou *Návrat*, jež byla napsána až po přečtení Herloszsohnova almanachu *Mephistopheles*, tj. po květnu 1833. V Hájkově kronice se Mácha poučil k roku 1108 o krvavém vyhubení rodu Vršovců. Liškutín soudí, že Mácha měl snad v úmyslu rozvinout v povídce prozaicky osudy jejich rodu, neboť současně koncipoval drama na též námět. Pak ovšem zůstává nevysvětleno umístění děje do kláštera sázavského. V povídce je historický anachronismus. Štíhlé sloupy a gotické oblouky, jež zbyly z chrámu po požáru roku 1746, Mácha znal a považoval je za původní; proto mluví o gotickém chrámu už k roku 1108, ačkoli gotika k nám pronikla až ve 13. století.

V textu restituujeme podle Máchova způsobu v jiných pracích podoby *libý, myšlenka, následující, vraskovitý, ouzký, oužit, paprsek* místo *libý, myšlénka, následující, vráskovitý, úzký, úžit, paprsek*.

Různočtení: 87, 1 žádný (*restituace*)] nikdo *K* / 87, 24 s hlavy (*emendace*)] hlavy *K* /

Literatura: Ivo Liškutín, Dva zlomky historické prózy Máchovy, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 142n.; J. Voborník, K. H. Mácha, 31; A. Pražák, K. H. Mácha, 110 (datuje zlomek do roku 1834).

Valdice. R11 (až k slovům *táhl se svým sborem*, str. 91, ř. 5; odtud otiskujeme), *K* (širší znění, odtud doplňujeme konec textu).

Plán k povídce *Valdice* je zachován pouze v dodatcích k Úvodu povahopisnému (opis Karla Kříže v literárním archivu Nár. musea, odkud jej zde otiskujeme; viz též Č. Zíbrt v *Naší době* 1914, 819).

Plán k povídce *Valdice*

Krajina a popis parného poledne — dílo hrobníkovo, život hrobníkův, příchod jinocha — Příchovský — rozmluva jejich — něco o životě mnicha — zmínka o otci jeho — vchod do kostela, dcera před kostelem, popis kostela, malá dětská rakev — mše — popis mnicha, chování hrobníkovo — hrobník otcem — odešel při porodu syna od ženy své a sloužil ve vojsku Valdštyna, jehož nade vše miloval, takže i při pocho-

vaném chtěje nablízku býti, stal se hrobníkem a mrtvé zamiloval. Syn studoval v Praze s Příchovským, ten šel k vojsku, onen do kláštera (deník). Otec syna nikdy neviděl — Popis kláštera — klášterní způsob — příchod mnicha do cely — pták — moucha — život klášterní mnicha — (odtud k dozvědění, že je synem hrobníka). Něco z deníku jeho — večer — modlitba mnicha — hlas z flauty — noc — chodba klášterní vchod do kostela, popis kostela v světle měsíčním — chování mnicha — vstup do hrobky — cela opata — popis jeho — mnich jiný — rozprávka — tlukot a hluk — odchod mnicha — chování opata — návrat mnicha — schůzka opata — popis dvora v světle měsíčním — otevření brány — popis Bannera — vstup v hrobku — popsání hrobky — mrtvola Valdštýna — vynesení mnicha — odchod Švédů — pohřeb mnicha — noc — měsíc — zpěv z kostela — otec po prvé — odchod jinocha — chování dcery vijící věnec na hrob mnicha — stání hrobníka za zdí. —

Z Plánu odpovídají dochovanému textu Valdic jen dva skoupé záznamy: „Krajina a popis parného poledne — dílo hrobníkov.“ Mácha měl patrně napsáno víc, než bylo z Valdic otištěno v *K*, jak tomu nasvědčuje nově objevený zlomek Deník mnichův, o němž podle tohoto Plánu Krčma zjistil, že je součástí Valdic. Poznámka Michlova v Ouplném literaturním létopise (1839) na str. 330, že „sv. II má nákladem Hindla v Hradišti vyjítí“, týkala se snad jiných prací, neboť je velmi pochybné, že by byl Mácha povídku Valdice dokončil. Pro úplnost se ještě zmiňujeme o nejisté zprávě, zachycené Antalem Staškem od Boleslava Jablonského, který prý tvrdil o Sabinově Hrobníku, že „není ani prací Sabinovou, že zmocniv se Máchovy literární pozůstalosti, ukradl ji z jeho spisů a vydal za svou“. Kdyby byla tato zpráva pravdivá, mohla by se týkat jen Valdic, soudě podle Plánu, kde hrobník je jednou z hlavních postav děje.

Próza byla koncipována až roku 1836 po Cikánech a Mácha ji zamýšlel vydat jako druhý svazek Spisů po Máji, jak se o tom zmiňuje v dopise Ed. Hindlovi z 8. června 1836, kde ho žádá o poshovění dluhu, „abych měl něco peněz na vydání příštího románu z dějin vlastenských“. V *R11* se dochoval dokonce i titulní list tohoto znění: *Spisy | Karla Hynka Máchy. | Dalekát' cesta má, | Marné volání!! — | — | Svazek druhý. | Valdice. | — | V Praze. | 1836. |* Tím padají všechny odchylné názory, zejména Ivo Liškutína, že Mácha napsal Valdice již roku 1833.

Za základ textu jsme vzali bezpečné znění *R11*. V závěru, otištěném podle *K*, provedli jsme několik restitucí níže uvedených. Soudě podle vsuvek, je *K* rozhodně znění mladší, ale jinak tu bezpochyby velkých

změněn nebylo. Pokud se text *K* liší, jsou to, až na několik málo pochybných míst, uvedených v různročteních, vesměs známé zásahy vydavatelské z důvodů jazykových. Uvádíme několik ukázek: jeden z císařských podplukovníků (*R11*) — císařský podplukovník (*K*), helebardou (*R11*) — halapartnou (*K*); je odstraněno slovo *pozůstávající*: ruce chránily z článkovitého mosazu pozůstávající, uvnitř kůží vykládané rukavice (*R11*) — ruce chráněny byly rukavicemi z článkovitého mosazu, uvnitř koží vykládanými (*K*), dále mění *K* *ho* na *jej* (srov. opačné tvrzení O. Králíka v Historii textu). Také jméno *Kroati* je v *K* všude změněno na *Chorváti* (v Ivanu užívá Máchá také „kněžic to charvátský“!).

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 91: *Radim*, nedaleká ves, rodiště Máchova přítele Jana Beneše, kterého Máchá v Radimi navštívil; srov. poznámky k Marince, K. Janškého Životopis K. H. Máchy, 78 a Krčmův článek Máchá a Beneš v Cestě 5, 1922, 185.
- 92: *Žádný z citů lidských není čistý a bez přimíšení jiného ...* — srov. se začátkem Marinky.
- 94: *Hrobník hrob kopající* — srov. Zápisník na rkp. str. 26: Hrobník na Zbraslavu na hoře u kostelíčka kopaje hrob vždy ze všech stran ho vyměřoval; parno hrozné po polednách o třetí hodině; hluboké ticho; pak z daleka kukačka a procesí zpěv; naproti za Vltavou hory, dále Berounka atd. — (Třikrát křížem červeně škrtnuto.)

Jako přípravu k povídce četl Máchá dopisy Valdštejnovy, jak si poznamenal v deníku dne 24. října 1835.

V textu převzatém z *K* (od slov *dále k východu* na str. 91, ř. 5) restituujeme podle rukopisné části a podle Máchova způsobu v jiných pracích podoby *nimi* (7. pl. zájmena), *zdvihati*, *zřicenina*, *ourodny*, *ouzkostlivě*, *ouzkostlivost*, *ouzký*, *Kroati*, *kartouz*, *papršlek*, *rozhoštěný*, *zavěšeno* (podle Cikánů), *zavzněl* místo *nimi*, *zdvihati*, *zřicenina*, *úrodný*, *úzkostlivě*, *úzkostlivost*, *úzký*, *Chorváti*, *kartauz*, *paprsek*, *rozhostěný*, *zavěšeno*, *zazněl*.

Různročtení (z *K* uvádíme jen takové odchylky, které mohly být v druhém znění): 89, 3 *hingelegt ist*] *hingelegt* (wäre) *ist* *R11* / 6 *nichts*] *Nichts* *R11* / 14—15 z bojovníků rozličného druhu] z rozličného druhu bojovníků *R11* *pův.* / 19 U vycházejícím] (V předpoledním) U vycházejícím *R11* / 29 krylo ocelivé odění] krylo též ocelové odění *K* / 31—32 pevné, nahoře přehnuté boty] pevné, svrchu pokraj přehnuté boty *K* / 90, 1 rovný a širokou] rovný a širok(ý)ou *R11* / 4—5 s pravého ramene k levému boku] s pravého na levé ra-

meno *R11 pův.* / 11—12 železných — břicho přepásajících pruhů] železných pruhů — břicho přepásajících *R11 pův.* / 20 Zbraň nenosili žádnou; zbroj jejich byla krátká zkřivená šavle] Zbroj neměli žádnou; zbraň jejich byla krátká zkřivená šavle *K* (*neporozumění starším významům slov zbraň a zbroj*) / 22—23 musili opřítí. Naposledy] museli opřítí. Vidlice a luntý, kterými se pro nedostatek zámků u muskety muselo vypalovati, naloženy byly na několika koních, na konci zástupu vedených; pročež se dá lehce pomyslet, jak zdlouha takovýto zástup musel cestovati a jakých příprav to stálo, nežli se i ten nejmenší boj mohl začítí. Naposledy *K* / 23 Naposledy vylezlo] (Nakonec z) Naposledy vylezlo *R11* / 24 ozbrojených Kroatů. Dostoupivše] ozbrojených Chorvatů, kteří v bitvách tu samu službu jako nynější myslivci konajíce, nejvíce rozptýlení a v největším nepořádku bojovali. Dostoupivše *K* / 25 setník Kroatů, vysoký] setník Kroatů (přistoupil), vysoký *R11* / 27—28 ukazuje rukou k polední straně] nataženou rukou k polední straně ukazuje *K* / 33 Pak táhněte k západu] (Já mezi tím časem potáhnu) Pak táhněte k západu *R11* / 91, 4—5 Setník se uklonil. „Mějte se dobře,“ pozdravoval podplukovník a táhl se svým sborem] Setník se uklonil a podplukovník táhl se svým sborem *R11 pův.*; *zde končí R11, slovo sborem je tu docela ojediněle napsáno s s (a to kulatým, nikoli ostrým), jindy je ve všech ostatních rukopisech z* / Opravujeme (v části otiskněné z *K* podle jiných míst): 89, 18 šarvatek, 19 lesknoucí, 90, 10 pozůstávala, 32 pět dní, 91, 1 nejlépe.

Str. 96

Deník mnichův. O15 (odtud otiskujeme).

Zlomek, který podle Plánu je součástí povídky Valdice.

Opravujeme: 96, 1 mnichův, 6 létávala.

Literatura: A. Stašek, Jablonský a Sabina, Zlatá Praha 29, 1902, 13—14, 29—30, též ve Vzpomínkách; Fr. Krčma, Neznámé prozaické zlomky K. H. Máchy, Rozpravy Aventina 5, 1930, č. 22; týž, doslov k soukromému tisku K. Reslera, K. H. Mácha, Deník mnichův a jiné práce, 1930; P. Eisner, Valdice, Prager Presse, 14. května 1936; týž, Noch einmal Valdice, Prager Presse, 14. června 1936 (o deníku mnichově); Ivo Liškutín, Dva zlomky historické prózy Máchovy, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 142n.; V. Jirátko, Čtenář Bulwera, v knize Tajemství Křivokladu (poukazuje na shodné srovnání člověka s mouchou v románu Devereux); O. Králík, Historie textu, 38.

ROZBROJ SVĚTŮ

Str. 97

Svět smyslný. S (s nadpisem: Zlomek. / Rozbroj světů / I. / Svět smyslný; neúplné, až k slovům *v Ideálů říši*; — odtud otiskujeme), *O15* (úplné; odtud otiskujeme zbylou část), *K* (s označením: II).

Svět zašlý. R26 (označeno římskou I, odtud otiskujeme), *S* (I), *O15*, *K* (I, podle *S*).

Podle odchylek jednotlivých znění (rukopisné bylo však jen jediné) sestavil O. Králík následující stemma:

$$\left. \begin{array}{l} \text{Svět smyslný (R)} \\ \text{Svět zašlý R26} \end{array} \right\} - S - (\text{Sa}) \left\langle \begin{array}{l} O15 \\ K \end{array} \right.$$

Snad existoval vedle Habránkova opisu *S*, psaného starým pravopisem (Svět smyslný je dokonce opsán kurentem), ještě další opis v sabinovském materiálu. Habránkův opis je naprosto spolehlivý, jak vysvítá ze srovnání s *R26*, vyloučíme-li opravu Sabinovu. V *R26* jsou velmi četné opravy *autorské*. Do rukopisu nebylo tedy zasahováno cizí rukou, jak se domnívá Králík; ráz oprav je týž jako v jiných Máchových autografech, např. v náčrtu Vale, láska ošemetná! U Světa smyslného je směrodatný Habránkův opis *S* a v části od slov *v Ideálů říši O15*. Zajímavá je změna *snědosvětlé oko (S)* na *tmavomodré oko (O15 a K)*. Mácha popisuje oči svých hrdinů ponejvíc jako modré (Pout, Karlův tejn, Viasil), tmavomodré (Cikáni) nebo temné (Valdice). Výraz „tmavomodrý“ objevuje se jediné v popisu Máchova vzhledu u V. Macha (Akademické vzpomínky). Vydavateli se asi zdál výraz „snědosvětlé“ nezvyklý. Jistě oprava nevyplynula ze snahy ztotožnit hrdinu s básníkem, jak se domnívá Králík. V *K* je však jedna znepokojující odchylka: *v jarní večer* je změněno na *v klidný večer*, — pro kterou nemáme vysvětlení.

Obě části Rozbroje jsou v rukopise i v opisech označeny římskou I; Svět zašlý vypadá podle vzhledu rukopisu (konec je oddělen dvěma čarami a za tím následuje text náčrtu Vale, láska ošemetná!), jako by byl ukončen — snad byl tak úmyslně komponován —, kdežto Svět smyslný je uveden v opise *S* výslovně jako zlomek, což bylo asi patrné na první pohled již ze vzhledu rukopisu. Na rubu kresby hradu Tejřova v literárním archivu Nár. musea je jiný, starší začátek, psaný latinou a Máchou přeškrtnatý: *Rozbroj světů / I. / Svět smyslný / [V] hospodě hirschbergské byla společnost pocestných (nedokončeno)*.

V Světě smyslném jsou nápadné souvislosti s mladšími pracemi, s Poutí krkonošskou (popis jinocha a konec prvního odstavce: k pouhé lásky prázdné zemi) i s Duší nesmrtelnou (Sírius, viz škrtnutou část ve

Zlomcích básní), což znamená, že vznikl dřív než Svět zašlý a byl jako zlomek opuštěn. Také jméno Lutobor ukazuje na starší původ, čemuž nasvědčuje i změna jména v mladším Světě zašlém: (Lutobor) Bohdán. Nepochybně měl mít Rozbroj nejméně dva oddíly, jinak by byl Mácha vynechal číslování a podtitul. Proto jsme se rozhodli změnit dosavadní pořadí a vynechat číslování oddílů. Označení pořadí v *K* je jen vydavatelské. Změna jména Lutobor na Bohdán, kterou se nám podařilo rozluštit (původní jméno Lutobor je přepsáno a je dnes těžko čitelné), je důležitá. Potvrzuje, že Lutobor není totožný s básníkem, jak se někdy soudilo a jak to mátló některé vykladače. Bohdán a Václav jsou jistě někteří spolužáci z filosofie, snad je některým z nich Beneš nebo Hindl.

Svět smyslný vznikl asi v rozhraní let 1832—1833, Svět zašlý byl napsán současně s náčrtem Vale, láska ošemetná! (srov. poznámky na str. 336—337), tj. v květnu 1834, jak nasvědčuje i dvojí *vždy*, jež se objevuje v Zapisníku až po cestě do Krkonoš. Máchu snad inspirovala k této práci jeho první cesta na Bezděz v srpnu 1832 (srov. Zapisník na rkp. str. 40 a tamtéž „Poznamenání z cest“ na rkp. str. 104).

Různočtení (neuveřejňujeme všechny odchylky *K*, poněvadž jsou jen vydavatelské, pouze ve Světě smyslném od slov v *Ideálů říši*, neboť tam jsme odkázáni jen na opis *O15* a *K*):

Svět smyslný. V *O15* a *K* všude úsměšně, útrpně, účinkují, účinkování, úzkostně *m.* ousměšně, outrpně *atd.* / 99, 8 snědosvětlé] tmavomodré *O15 K* / 100, 8 vždy ten vítězí] vždy vítězí *O15* / 10 v *Ideálů říši*; —] v *Ideálů říši*; — “ (ousměšně) — *zde končí S* / 12 mírou] měrou *K* / zahasnou] vyhasnou *K* / 14 v jarní večer] v klidný večer *K* / 20 nejbolestnější] nejbolestnější *K* / 20—21 jiný neočekáváje] jiného neočekáváje *K* / 21 s smíchem] se smíchem *K* / 23 v které] v kteréž *K* /

Svět zašlý: 101, 2 študující jinochové opustivše] študující (š) jinochové opusti (li)vše *R26* / 3 do kraje] do kraje (od) *R26* / 4 Bohdán] (Lutobor) Bohdán *R26* / 6—7 co tělesné oko jeho na naší zemi spatřilo, vše buď v potěšení, buď v bolesti] co oko jeho tělesné spatřilo na naší zemi buď (s) v potěšení(m) buď bolest(i) *R26* pův., pak přesmyknuto, upraveno a doplněno v mezislovní mezeře; v posledním slově je m škrtnuto tak, že chybným čtením z toho vznikla v *S* a *O15* pomlčka / 11—12 Víly a Rusalky, a Elfové houpali se v domnění] Víly slovanské a Rusalky a Elfi obývali v domnění *R26* pův. (psáno Elfý), pak upraveno a doplněno / 14 ano on sám] možno čísti také an(o) on sám *R26* / 15 mnoho do sebe měl] slovo mnoho je přepsáno a možno je číst také něco; tak v *S* a *O15* / 16 z obou ostatních] z (druhých) ostatních *R26* pův., pak doplněno / 17 hlasitým smíchem] (s) hlasitým smíchem *R26*, s hlasitým smíchem *S O15 K* /

18 po cestách feriálních provázel] po cestách provázel *R26 pův.*, pak doplněno / 20 Perštejské] Pen⟨n⟩štejské *S (sic!)* / 21—22 citům vlastním] citům ⟨svým⟩ vlastním *R26* / 25 v zřícenině] v zřícenin⟨y⟩u *R26* / 27 v každé] v každ⟨ou⟩é *R26* / 102, 1 lezou] ⟨v⟩lezou *R26* / s nima] s n⟨i⟩ima *R26*, s n⟨i⟩ima *S*, s nima *O15* / 2 Nic! —] na konci nedopsané řádky je smazáno ⟨Dar[mo]⟩ *R26* / 2—3 Blíže kdy člověk dostoupiv nebeského blankytu jasného modra, hledí v povýšenosti své] ⟨Tak⟩ Blíže kdy dostoupiv nebeského blankytu jasné modro hledí člověk co povýšen *R26 pův.* (koncovka -ho v jasného doplněna v mezislovní mezeře) / 4 jenž víc] ⟨? jako⟩ jenž víc *R26* / 4—5 se šíří až víc a více] uloženo dodatečně, *R26* / 6—7 kdyby možno až vyléztí] uloženo dodatečně, *R26* / 7 modrého nebe dohledl] modré nebe dohledl *R26 pův.*, pak doplněno v mezislovní mezeře / 8 člověk ?] člověk. *S O15* / 10 se vznese] ⟨vystou⟩ se vznese *R26* / 11 a takovému snáří, jako ty jsi, nejpříměrejší] chybí v *O15* a *K*, vzniklo přeskočením řádky při opisování / 12 mraků, které] mraků, kteří *R26 pův.*, pak opraveno / 13—14 v nejmilejším sobě ploužil se živlu] v nejmilejším ⟨se⟩ sobě ploužil se živlu *R26* / 15—16 že z ohledu mého] že ⟨tři nebo čtyři nečitelná slova⟩ ⟨maje příčiny, z kterých (?)⟩ z ohledu mého *R26* / 21—22 menší dělá zem, až temnou koulí a posléz jasným puntíkem se zdá, jak by] menší ⟨ji⟩ dělá zem, až ⟨co⟩ temn⟨á⟩ou koul⟨e⟩í a posléz ⟨co⟩ jasným puntíkem jak by *R26 pův.*, pak doplněno / 24 tak malá, ano] tak malá ⟨zd⟩ ano *R26* / 24—25 na které nebydlíš] ⟨neto⟩[užíš(?)] na které nebydlíš *R26* / 29 pěkného] ⟨dobrého⟩ pěkného *R26* / 32 tobě přicházejí býti ?] tobě se zdají býti ? *S (opraveno rukou Sabinovou)* *O15*, tobě se býti zdají? *K* / 103, 9—24 Václav. Těchto zřícenin až Ale ty, Bohdáně ? —] celá tato část je v rukopise *R26* původně až za slovy: Bohdán. Hynku! probůh!, vepsanými do mezirádkové mezery, pak přesmyknuto autorskými značkami / 9 Těchto zřícenin co] ⟨V t⟩ Těchto zřícenin⟨ách⟩ žili] ⟨upějí duch⟩ co *R26* / 11 nás a o dávných] nás o dávných *O15 (omylem vynecháno a)* / 14 vidím procházeje se v zříceninách] vidím v zříceninách *R26 pův.* / 16 marný, třeba dosti živý sen tvůj?] ⟨pe⟩ marný sen tvůj ⟨? a jak dlou,⟩ stranou smazáno: ⟨dlouhé⟩ *R26 pův.*, pak doplněno, v *S* a *O15* za větou tečka / 24 Víra až svět.] dodatečně vepsáno, *R26* / 25 Bohdán. V těchto] Bohdán. ⟨Mně velmi mnoho (?)⟩ V těchto *R26* / světa tělesného] ducha tělesného *O15 K* / 28—29 půjde krajinou pouhá pověst] půjde pouhá pověst *R26 pův.* / 32 spíše nerozum] dodatečně vepsáno, *R26* / 33 dokuď ob stojí] ⟨jak⟩ dokuď ob stojí *R26* / 104, 1—2 zustane, věčně však jen pouhou myšlenkou bude —] zustane, ⟨jedno slovo⟩ jen však pouhou myšlenkou bude — *R26 pův.*, pak přeřazeno a doplněno / 5 a zajde, ne —] a zajde, ne⟨jen (?)⟩ ⟨škrtnuto tak, že možno číst jako pomlčku⟩ ⟨tvor⟩ (smazáno)

R26 / *Jména osob nejsou v rukopise podtržena.* / Opravujeme: (Svět smyslný) 99, 8 cestujícího, 15 jejíchžto, 25 lehkým, 26 hromu, 100, 2 úsměšně, 19 jíž hledím, 20 tímto, opovrhují, 22 veselosti; (Svět zašlý) 101, 3 použití, jím, 6 naši zemi, 24 zlezti, 102, 23 na ní, 30 touhu naší, 31 úžší, 34 Bohdane.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 22; A. Pražák, K. H. Mácha, 126; P. Eisner, Na skále, 63; O. Králík, Historie textu, 34—36.

POUŤ KRKONOŠSKÁ

Str. 105

Pouť krkonošská. R5 (bez názvu a bez prologu; odtud otiskujeme část, která v R12 chybí), R12 (s názvem a s prologem, střední část je vynechána; odtud otiskujeme), O1 (podle R12, střední část podle Snu), K (Krkonošská pouť, v Obrazech ze života mého, podle R12 a Snu).

V Pouti použil Mácha několika starších motivů a naopak některých motivů z Pouti užil zase jinde. Osou povídky je především *Sen* ze Zápísníku (srov. str. 116 a 327). Zápis pochází ze 14. ledna 1833. Koncept byl psán dřív, snad v zimě roku 1832 po první návštěvě Bezdězu. Ke Snu se nejspíš vztahuje dopis Hindlovi: „Dnes jsem měl podivný sen; zdá se mi, že je toho příčinou čtení lorda Byrona, Mickiewicze a zříceniny bezdězské. Bůh Vás chraň takových snů; jedinký účinkuje snad na celé živobyťi.“ Znění Snu bylo předlohou prostřední části Pouti. Za Snem následuje v Pouti jako závěrečná část přepracovaný *Poutník* (srov. str. 120 a 328) ze Zápísníku na str. 27 (na rozhraní února a března 1833), začínající slovy „Byla chladná noc“. Poutník, v němž je už přechod od první osoby Snu k osobě třetí, tvoří společně se Snem zárodek povídky ještě před Máchovou cestou do Krkonoš v srpnu 1833. Za této cesty a po ní idea povídky vykristalisovala. V srpnu 1833 znamenal si Mácha do Zápísníku (rkp. str. 44) myšlenku:

Všecko, co živého, (tiskne) spěchá odtud, nic zde nepřebyde, ani strom ani bylina již více, (lěč) než člověk jediný tiskne se vždy dále a dále v čistější a jasnější nebe blankyt, a nenalezá zde lěč tajemně šustící mech a chladný, studený sníh. [Dvakrát červeně škrtnuto.]

Této myšlenky užil Mácha na začátku Pouti (Pusto kolem). V Krkonoších si ověřil stavy bezděčné hrůzy spojené s pocitem nevyhnutelného zániku, kdy hoře a zádumčivost pomalu pohlcují osamělého, jak si je vypsál z knihy pražského lékaře J. K. E. Hosera *Das Riesengebirge in einer statistisch-topographischen und pittoresken Übersicht* (Wien und Triest 1804—1805, sign. Mus. 71 E 13) do svého Zápísníku (rkp. str.

41; podrobnosti o výpiscích z Hosera viz u Fr. Krčmy, Drobné příspěvky máchovské, LF 1933):

...Von hier sieht man den Kynast; und die Schnee gruben; vorzüglich vom Grubensteine. Der Charakter der kleinern ist ernste melancholische Trauer und Verschlossenheit, der großen unwillkürliches bei den Haaren packendes Entsetzen, verbunden mit dem Gefühle unvermeidlicher Vernichtung; — *Verwiesen in jene* [tj. kleine Schnee grube], *würde Gram und Schwermut den Verlassenen langsam verzehren; festgehalten in dieser* [tj. große Schnee grube], *Verzweiflung den Unglücklichen schneller töten* [v originále geschwinder töten]. Hiezu der Kontrast des entfernten schlesischen Unterlandes, dessen Ansicht von den Grubenrändern ist eine der ersten Sehenswürdigkeiten. ...

Milostný motiv v úvodní části je znám i z dopisů neznámé dívky, zaznamenaných Sabinou v Úvodu povahopisném, a z dopisu Benešovi. Některé z těchto myšlenek jsou též v básních V svět jsem vstoupil a V přírodě; „lásky prázdná zem“ je též na konci odstavce Světa smyslného.

Po cestě do Krkonoš napsal Mácha na čisto text povídky (*R₅*) zatím bez názvu, bez prologu, s datem a podpisem *Karel Hynek Mácha / Dne 26tého září 1833*. *R₅* je v pravém rohu nahoře označen 1/I. Podobné číslování se jinde v rukopisech nevyskytuje. (Možná, že bylo něco podobného také v pravém rohu rukopisu *R₁₂*, snad arabská 1, dnes rozmazaná a nejasná.) Krčmův dohad, že před *R₅* byla část s nadpisem a prologem, je nesprávný, poněvadž podpis a datování nemohlo být za prologem. Za prozaickým textem Pouti, který je oddělen silnou čarou, je připsána báseň Na hrobě sestřiným, jež byla patrně myšlena jako ironický protiklad k Pouti. Prozaický text je v *R₅* psán nepřetržitě v jednom odstavci.

Druhý dochovaný Máchův rukopis Pouti krkonošské *R₁₂* vznikl opisem *R₅*, ale obsahuje zároveň stopy autorovy vůle text nově redigovat. Svědčí o tom nejen titul, ale i nové intonování textu prologem, který ohlašuje fantastické vyprávění („dobrý pozor na má slova dejte, neslychané, nové věci zvíte“) a zároveň oslovením zemřelých připravuje na tematiku Pouti. Vynecháním básně Na hrobě sestřiným opustil Mácha v *R₁₂* ironické konfrontování tragického poznání o neexistenci posmrtného vykoupení s naivní vírou ve spasení. O úmyslu psát definitivní verzi svědčí i úprava. První strana rukopisu, psaná latinkou, vypadá téměř slavnostně: název je podtržen dvakrát červeně a po obou stranách celého rukopisu jsou svíslé červené čáry stejným inkoustem nebo tuší jako v čistopise deníku verse B. Stejně krasopisně je psána

i první třetina druhé strany. U svého úmyslu napsat čistopis Pouti však Mácha, patrně z vnějších důvodů, nesetřval. Odstavec začínající slovy „To byla první pouť jeho“ (str. 108, ř. 15) je psán již latinkou chvatnější, patrně o něco později, bez podložky, takže meziřádkové mezery jsou větší. V této části jsou dva nové odstavce (oproti *R5*). Po dvou škrtech v textu upustil básník od úmyslu opsat Pout' krasopisně a přešel od slov „vřelou mu ruku“ (str. 108, ř. 26) do spěšného kurentu. Z povahy písma a také z několika chyb je znát, že Mácha spěchal a opisoval už jen mechanicky.

Šlo teď jen o rychlé zachycení textu, nikde není ani známky improvisace, nejsou tu obvyklé škrty a opravy, jak tomu bývá zpravidla na konci jiných rukopisných zlomků. Na rozdíl od *R5*, kde je text převzatý ze *Snu* převeden z první osoby do třetí osoby a přepracován, opisoval Mácha v *R12* jen ty části Pouti, které nebyly ve *Snu*. Tam, kde byl text v *R5* proti *Snu* změněn, zaznamenal si do *R12* heslovité zkratky, takže střední část rukopisu vypadá takto:

[Začátek, až k slovům] vešel vstříc spěchajícimu atd. [str. 111, ř. 28 až 29]

<n>a jakýmsi tajemným šepotem odpovídali na otázky jeho, takže se hrůzou chvělo srdce jeho. —

zavřela se síň i předsíň. — — *

* Byla chladná noc; [atd., odtud dál až do konce; str. 114, ř. 22]

U slov „Byla chladná noc“ může být naznačení dalšího, nového odstavce náhodné, protože je právě na švu poznámky k *Snu* a poslední části Pouti. Není pochyby, že v úplném, definitivním znění by byl Mácha provedl také další členění v odstavce.

Podobné dvě hvězdičky, jaké jsou v citované střední části *R12*, najdeme také ve *Snu*. Jejich správný význam rozluštil teprve B. Ryba: hvězdičky tam ruší vždy další část věty a signalisují nové znění, tj.: *až sem, pak vynech konec věty*.

První hvězdička v *Snu* je za slovy: *a jakýmsi tajemným šepotem odpovídali na otázky mé; ** (str. 118, ř. 2—3). Mělo tedy být vynecháno: *odpověď však jejich z většího dílu jsem zapomenu; nezapomenuté však pro hrůznost jejich ani nechci uvádět, aniž více, bude-li možné, vzpomenouti na ně*. Tato část je v *R5* nahrazena dodatkem: *takže hrůzou chvělo se srdce jeho.*, a změna je také zachycena v *R12* (viz výše). Druhá hvězdička v *Snu* je na konci: *Zavřela se síň i předsíň; ** (str. 119, ř. 17) a dokončení, jež se mělo vynechat, zní: *pláče krácel jsem s hory, neuleví bolest srdce mého; lž až usnu pod kořeny rozlehlého dubu*.

Hvězdičky v *R12* však nekorrespondují s hvězdičkami v *Snu* a nazna-

čují, že za slovy *zavřela se stín i předstín* následuje odstavec *Byla chladná noc*. První hvězdička v Snu nemá odezvu v *R12*.

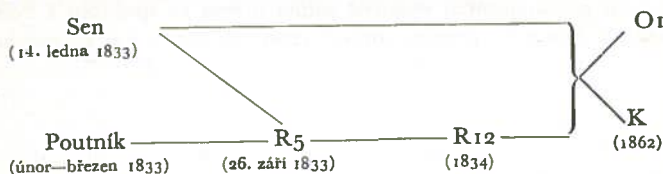
To vše je pro nezasvěcence složité a nejasné a věc se dala rozluštit jen pomocí *R5*. Sabina a pozdější vydavatelé však o něm nevěděli, jinak by ho byli použili. *R5* byl objeven teprve v roce 1917 Janem Thonem v Archivu hlav. města Prahy. Byl uložen v pozůstalosti Antonína Strobacha, Máchova přítele a druha na cestě do Itálie v srpnu a září 1834. Daroval-li Mácha *R5* Strobachovi, a to nejspíše ještě před odchodem do Itálie, mohlo by to vysvětlit chvatné dokončení přepisu v *R12*, který měl být původně novým definitivním zněním Pouti. Mácha v časové tísní neopisoval své zpracování Snu v *R5* a spokojil se tím, že odkazoval hvězdičkami na svůj záznam Snu v *Ž*. Tento odkaz byl srozumitelný Máchovi, ale nebyl ve všem jasný Sabinovi a pozdějším vydavatelům díla Máchova. Sabina znal ovšem z vypravování Máchova obsah Pouti, dovedl tedy rekonstruovat text Pouti kombinací *R12* a Snu v *Ž*, převedl správně hrdinu Snu z první osoby do osoby třetí a byl si vědom určitých rozdílů mezi Snem a Poutí. V Úvodu povahopisném výslovně mluví o Snu ve spojitosti s Poutí a uvádí, že Sen má v prvním „opisu“ (rozuměj znění) jiné zakončení: „pláče kráček jsem...“ Druhým zněním myslel tedy *R12*. Nepochopil však význam první hvězdičky v Snu a dal opsat také onu část věty, kterou Mácha plným právem vynechal, poněvadž dobře cítil, že ji není možno převést do třetí osoby: „odpověď však jejich atd.“ Mácha ve spěchu a snad také proto, že si po delší době už nepamatoval všechny změny, nezaznamenal v *R12* důležitou vsuvku v *R5*: *Nelze vypsati žalost, jakou jevíly zraky mnichů patřících za zapadajícím sluncem a pak za světlem umírajícím; než nadarmo*; — (str. 114, ř. 14—16). Tato vsuvka i jiné menší změny v partii Snu nejsou ovšem ani v *O1*, ani v *K*, tj. v těch versích, které vznikly prací prvních vydavatelů Máchova díla. Text *O1* je in continuo otištěn v kritickém vydání K. Janského (1949, II/321) a rozbor *O1* a *K* je podán ve společném článku Janského a Králíka (viz níže). Je však třeba opravit tvrzení tam uvedené, že *R12* je starší než *R5* (pravda je opak toho) a že *O1* je psán rukou Ed. Hindla — je psán podle zjištění prof. Šebánka neznámou rukou. Omyl vznikl tím, že původně byl znalci předložen k srovnání písma rukopis jen domněle Hindlův.

O1 a *K*, neznajíce *R5*, změnili vykání na tykání, majíce pravděpodobně na mysli sjednocení, neboť v Snu (i v *R5*) živý mnich jinochovi vyká, kdežto mrtvý mnich mu tyká. Protože *O1* je opis pozdější (je psán novodobým pravopisem a soudě podle papíru byl pořízen asi až v letech padesátých), mohli bychom předpokládat společnou předlo-

hu *S*, jež by byla jakýmsi spojovacím článkem mezi *Snem*, *R12* — *O1*, *K*. Pro takový předpoklad by svědčily i stejné písařské vynechávky (haplografie, srov. různoctení), avšak naprostá závislost *O1* na *R12*, vzniklá špatným čtením nebo opsáním zřejmých chyb, mluví proti existenci takové předlohy, neboť je těžko myslitelné, že by k podobným chybám bylo shodně došlo dvakrát, jednou při opisu z *R12*, podruhé při zpracovávání předpokládané předlohy *S*. Uvádíme jen některé příklady: 111, 23 ne(s)pokojném (*R12*) — nespokojeném (*O1*), 110, 33 v goticky vyklenutému vchodu (m. *ke*, *R12* i *O1*), 111, 5 jejichž postavy vypálené byly (*R12*), slovo „postavy“ je dodatečně nadepsáno, ale zatahovací čára zasahuje písmeno *ž* z předešlého slova, takže bylo možno chybně číst: jejich postavy z vypálené byly (tak v *O1*). Je také nápadné, že by byl Sabina neopravil chybný pravopis *i* — *y*, převzatý z *R12* a ze *Snu*, kteroužto skutečnost bychom si mohli vysvětlit jedině tím, že se k srovnání a k úpravě textu vůbec nedostal.

Vztah mezi dochovanými rukopisy a zněními *Pouti* lze tedy graficky vyjádřit takto:

Zbývá uvést důkazy o tom, že *R12* vzniklo z *R5*, a ne naopak. Pro novou chronologii mluví bezpečně tato místa:

	<i>R5</i>	<i>R12</i>
107, 1	chybí	titul
107, 2—20	chybí	prolog
108, 16	v chrámě Pražském	v chrám(ě)u Pražském
108, 23—24	celou v náruč svou sevřel zem	cel(ou)y (<v náruč sevřel) láskou obejmul svět
108, 26—27	skropila vřelou mu ruku (<jeho> (<i>mu</i> je dodatečně vsunuto)	skropila vřelou mu ruku
110, 33	vedly ke goticky vyklenutému vchodu	vedly v goticky vyklenutému vchodu (chyba v předložce <i>ke</i> vznikla asi přeskočením oka o řádku výše k textu v gotickém způsobu)

Správnost chronologie potvrzuje také ta skutečnost, že Sen i *R5* jsou psány bez odstavců, které zavádí Máchova teprve v *R12* (v krasopisné části psané latinkou). Důležitá je okolnost, že v *R5* chybí název a prolog; kdyby bylo *R12* starší, nemohlo by obojí chybět v *R5*, zejména ne název. V jednom případě se *R12* vrací k staršímu znění:

111, 11 nelze⟨lo⟩ bylo (*R5*) nelzelo (*R12*)

Různočtení prokazují, že *R12* je v pravopise vyspělejší; přitom jsme nezachycovali časté případy dokonalejší grafiky v kvantitě i v pravopise i—y: v chládnou výši (*R5*) — v chladnou výši (*R12*), na líci — na líci, zymou — zimou, přikryvající — přikrývající, měsícném — měsícném, myšlénka — myšlenka, usmívající — usmívající, mně — mne, vystupoval⟨y⟩i (vrcholky) — vystupovaly, z šerých stínu — stínů, stal — stál, stříbřice — stříbrice, chramové, chramového — chrámové, chrámového, zpusobu — způsobu, vysokosti — vysokosti, (před, nad) ním — ním (3×), hlubokým — hlubokým, spad — spád, říčné — říčné. Všechny tyto okolnosti nasvědčují tomu, že *R12* je bezpochyby znění až z roku 1834.

Dvě opravy v *R5* jsou záhadné: původně bylo napsáno na začátku „dvacítiletý“ a „dvacetkráté“ (str. 108, ř. 8 a 18; v obou případech je tak také v *R12*), ale potom je jinou rukou vsunuto do obou slov písmeno *d* (dvacítiletý, dvacetkráté). Podle jiných drobných oprav není vyloučeno, že někdo korigoval rukopis snad ještě za Máchova života a že Máchova některé opravy nepřijal. Paleografický popis rukopisů, dosvědčující Máchovo autorství, je v obou níže uvedených článcích Pavla Spunara.

V *R5* je několik písařských nedopatření: byla vynechána slova „mnozstvím tím“ (112, 30) a slovo „rozličné“ (112, 31) bylo omylem napsáno dvakrát. Větší nedopatření se přihodilo hned na začátku, kde se Máchovi vloudil rozpor do prvního předznamenání pozdějšího protikladu „on hledal ráj snů svých v světě tomto“ — „a pouhou lásky prázdnou sevřel zem“ (108, 32 a 33), totiž do slov „byl by celou v náruč svou sevřel zem“, kde snad anticipací užil již pojmu „zem“ z druhého členu závěrečného protikladu. Při opisování v *R12* by byl málem zase celou svou původní formulaci opsal (viz výše), ale přece jen si tuto nepřesnost uvědomil. (Omyl se může vysvětlit podobným zněním v básni V přírodě: „celou zem v svou náruč jmouti toužím“.) Opravou na znění „byl by celý láskou obejmul svět“ (108, 23—24) byla však porušena stylistická stavba věty; snad by tu byla bývala vhodnější oprava: „byl by jej celý láskou obejmul“. Nahrazení slova „zem“ slovem „svět“, spojené se stylistickým nedopatřením, je dalším

důkazem, že *R12* bylo opisováno z *R5*. Tohoto nedopatření si povšiml již vydavatel *K* a snažil se je napravit změnou pořádku slov takto: „byl by celý svět láskou obejmul“. Správnost výkladu tohoto místa dosvědčuje původní stylisace v dopise neznámé dívce: „S touhy plným srdcem vstoupil jsem do světa [původně bylo jistě „v svět“, o tom bližší v poznámkách v 3. svazku]... byl by *jej* celý v náruči obejmul.“ — Oprava v *R12* však také pokazila vzhled krasopisného rukopisu a to mohla být jedna z pohnutek, proč Mácha přešel do rychlopisného kurentu a proč patrně věnoval Strobachovi úhlednější *R5*. Podobné stylistické nedopatření se Máchovi přihodilo při úpravě periody „Jinoch tento byl as dvacítiletý...“ (108, 8—14), kde vytvořením hlubšího předělu a zavedením samostatné nové věty „Modré oko jeho nevýslovnou prozrazovalo touhu; takže celá jeho postava...“ došlo k odtržení výrazu „celá jeho postava“ od ostatních znaků popisu jinocha v předcházející větě, k nimž se podle smyslu také vztahuje.

Ačkoliv *K* neznal *R5*, shoduje se s ním na několika místech:

107, 31	bouřlivý vítr (<i>R12</i>)	vítr bouřlivý (<i>R5</i>) ví[t]r bouřlivý (<i>O1</i>) vichr bouřlivý (<i>K</i>)
108, 6	obracuje (<i>R12</i>)	obraceje (<i>R5, K</i>)
108, 11	prozrazovalo touhu (<i>R12</i>)	touhu jevilo (<i>R5</i>) jevilo touhu (<i>K</i>)
111, 29	byl dávno znal (<i>Sen</i>)	jž dávno byl znal (<i>R5</i>) dávno byl znal (<i>K</i>)
112, 9	mrtvých několik stálo (<i>Sen</i>)	stálo několik mrtvých (<i>R5, K</i>)
112, 16	ale neobživnou (<i>Sen</i>)	a⟨le⟩ neobživnou (<i>R5</i>) a neobživnou (<i>K</i>)
112, 31	běhati i v běhu (<i>Sen</i>)	běhati a v běhu (<i>R5, K</i>)
113, 7—8	nad hluboko⟨u⟩ pode mnou ležící krajinou (<i>Sen</i>)	nad hlubokou pode ním ležící krajinou (<i>R5</i>) nad hlubokou, pod ním le- žící krajinou (<i>K</i>)
113, 24	zavánělo osení líbezňe i sladce (<i>Sen</i>)	osení líbezňe i sladce zavá- nělo (<i>R5</i>) osení zavánělo líbezňe i slad- ce (<i>K</i>)
114, 13	zavánělo osení (<i>Sen</i>)	silněji zavánělo osení (<i>R5</i>) libě zavánělo osení (<i>K</i>)

Ostatní odchylky v *O1* a *K* jsou buď písarské, nebo vydavatelské; v různocteních je uvádíme vždy tam, kde zachycujeme rozdíly mezi *R12* a *R5* (popřípadě stav v *R12* nebo v *R5*), jinak jen v ojedinělých charakteristických případech, kde ilustrují praxi v *O1* a *K* nebo jejich vztah k základním pramenům.

Pro vydavatele jsou poučné rozdíly *Snu* a *R5* (jsou ostatně podobného rázu jako rozdíly *Poutníka* a *Pouti*). Mácha prodlužuje záměrně v *R5* pobyt v síni z *jedné* hodiny na *tři*, protože tu je docela jiná situace časová než v *Snu*, a mění *kapličku* v *chrám*, protože se na začátku mluví několikrát o chrámu. V *Snu* *kráčí* jinoch spatřit *hroby zesnulých*, kdežto v *R5* *spěchá* spatřit *pohřeb zemřelých*. Změny jsou provedeny důmyslně a logicky. Dvakrát se Mácha vyhnul v *R5* obratu v *rychlosti*, dvakrát přidává v *R5* adverbium *smutně* (srov. podobné změny v básních *Hrobka králů* a *Kdo kdy v světě*) a opisuje mechanicky některé chyby (nesl m. nesly apod.). Změna výrazu *zesnulých* na *zemřelých*, který se objevuje i v *Mnichu* a v *Máji*, nás utvrzuje v předpokladu, že verse *S1* v *Mnichu* byla sestavena podle staršího znění. I tam se mění výraz *zesnulých* (*S1* v. 107) na *zemřelých* (*Z* 125). Kolísání podob *vždy* (čtyřikrát v první části) a *vzdy* (pětkrát v přepracovaném *Snu*) v *R5* je snadno vysvětlitelné tím, že právě v té době Mácha začínal užívat formy *vzdy*. V *Zápisníku* ho užil po prvé v myšlence *Já miluju květinu* na rkp. str. 46 asi na začátku *září* (srov. úvodní poznámky v 1. svazku na str. 340).

Okolnost, že *Pouť* nevyšla tiskem za *Máchova* života — po kusém opisu se k ní, pokud víme, nevrátil — znamená, že *Mácha* si byl vědom toho, že by otištění této průbojné básně v próze bylo narazilo na nepochopení současníků, poněvadž se zásadně odlišovala od rázu tehdejších příspěvků. A to mohla být jedna z příčin, proč *Mácha* daroval *Strobachovi* rukopis.

K odůvodňoval zařazení *Pouti* do *Obrazů* v doslovu na str. 470 tím, že *Mácha* tam zobrazil sama sebe. *Arne Novák* však správně *Pouť* od *Obrazů* odlišil a jako hlavní důvod uvedl, že *Obrazy* jsou psány v první osobě, kdežto *Pouť* je v osobě třetí.

O. Králík ve snaze prokázat, že *Mácha* svá díla neopisoval a nevytvářel jejich verse, prohlásil bez paleografického důkazu rukopis *R5* za podvrh. *F. Vodička*, *K. Janský* a *P. Spunar* ukázali na nesprávnost jeho textové kritiky, neboť jeho tvrzení je založeno na chybném, předem daném předpokladu.

Modelem ke klášteru byla snad *Máchovi* *Sázava* (srov. poslední odstavec *Karlova tejna*, znění *R16*) nebo *Scottovo* líčení kláštera

v Poznamenáních, nejvíc však asi zříceniny bezděžské. Také v Houwaldově povídce *Das Wiedersehen auf dem St. Bernard*, kterou Mácha asi četl s povídkou *Wahnsinn und Tod*, najdeme, jak upozornil R. Wellek (*Torso a tajemství*, 404), ožívování mrtvých, navštěvujících půlnoční bohoslužbu, a jsou tam také ztuhlí mrtví. Na Sněžce stála tehdy ještě původní kaple, proměněná v hospic. Měsíc byl skutečně blízký úplňku, jenž byl roku 1833 30. srpna. Protože po parných dnech nastalo přechodné ochlazení, mohlo se projevit ve vyšších polohách i sněžením. (Mácha mluví o zasněžených temenech hor a o sněhu na horské louce pod Sněžkou.) Za těchto okolností nelze vyloučit z oblasti zážitků ani motýla. Tento motiv funguje jako předznamenání osudu jinochova: oba *musí*, jsou nuceni neznámou silou zahynout. — A. Pražák se domnívá, že scénérii vrchu, měsíce a kříže si Mácha zapamatoval z Klicperovy hry *Rod Svojanovský* (srov. též stař. Fr. Cuřína, Klicpera a Mácha, *Naše řeč* 37, 1954, 208n.). Mácha v této hře později hrál, měl ve své knihovně vydání z roku 1821 a dokonce si vlastnoručně opsal dva vypadlé listy. (Výtisk s podpisem H. Mácha je v Kudrnově museu v Netolicích.) V *Máji*, roč. 2, 1904, 516 je reprodukována Máchova kresba, dnes nezvěstná: na vysoké skále stojí několik stavení obehnaných zdí (klášter, chrám?), na jejímž pravém kraji je kříž, rozdělující měsíc ve čtyři stejné části, jak o tom píše Mácha na konci *Pouti*. Arne Novák soudil, že do Máchova vědomí a do jeho básnické obrazotvornosti vstupoval neuvědoměle motiv z Novalisova plánu k druhému dílu románu *Heinrich von Ofterdingen* (*Novalis Schriften*, 1907, IV, 240); srov. k tomu závažné námítky v Králíkové knize *Poutí krkonošská, Máchovy texty a máchovské apokryfy*, str. 28n.

Uvádíme ještě některé souvislosti s jinými Máchovými texty nebo výpisky z četby, které mohou osvětlit genesi *Pouti*:

107, 2—20: *Veršovaný prolog* je přepracované širší znění básně *Pozdní večer*.

108, 8—11: *popis jinocha* srov. se začátkem *Světa smyslného*;

108, 31: *larvy ve snu* srov. s výpiskem (z 18. ledna 1833) z *Blätter für literarische Unterhaltung* (Dezember 1832, Nro 345) v *Zápisníku* (rkp. str. 2): „In dem Traume sah ich nichts als Larven, schöne Larven; aber alle ohne Augen. Und sie sollen jedermann sagen: seht, wie schön wir aussehen können, und hinter uns ist nichts als ein bischen giftiger Wurmfraß, der uns auch einmal zerstört.“ Výpisek je z recenze Immermannovy dramatické trilogie *Alexis*, kterou napsal Willibald Alexis (vl. jm. G. W. H. Häring), autor historických románů.

Srov. též s dopisy neznámé dívky a s básní V svět jsem vstoupil.

109, 13: *zlaté sny mladosti jeho vrátily se zpět* srov. s myšlenkou v Zápisníku (rkp. str. 26): „Mé mladosti sny vrátily se sice zpět, než běda, teď vím, že to sny jen jsou a nic než sny.“

109, 30—31: *až poslední dech můj se mísí bude s červánky* srov. se záznamem v Zápisníku (rkp. str. 55) „leč až někdy poslední dech můj s růžovými červánky vzplane“;

110, 4—6: *ohlas od hor... opětoval danou dobrou noc, — dobrou noc* srov. s textem v Poznámkách (rkp. str. 12/13): „Jako stíny oblaků jdou přes pustá strniště stopy po sobě nenechávající, tak časové (minou) letí přes hlavy lidské, vzejde den, i vzejde květ, zajde den, usvadl květ, vyvstane noc, vysvitne hvězda, prchá noc i hvězda hasne, tak člověk se zrodí i vkrátce umírá, černá jej obklopí noc, zapomenutý leží v ouzském dřímaje lůžku, léč temnou pustou nocí že někdy zavzní: ‚Dobrou noc‘, již byl opozdělý dal poutník zesnulým, opětované ohlasem dutých skal po pustině rozlehlé.“

110, 6—21: *Slunce zašlo za temné hory... osněžená čela zmodralých hor... hledě v krajinu tichou... dlel na osamělém skalísku... pospíchající z pustých hor* srov. s výpiskem z Washingtona Irvinga v Zápisníku (rkp. str. 31): „Die untergehende Sonne. Schneeglantz neben tiefem Violet; Purpur und andere dunkle Farbentöne. Die unermeßliche Einsamkeit rings umher, die wilden Berge etc.“ Je to silně zkrácený a upravený výpisek z II. dílu Erzählungen eines Reisenden, z povídky Die Geschichte des Banditen Häuptlings (Berlin 1825, sign. Mus. 100b H 42, str. 181—182). Výpisek si Mácha červeně zatrhl na znamení, že ho použil.

110, 33—34: *štihlé sloupky, mistrousky tesané, někde však již zpřerážené sochy* srov. s opuštěným zněním konce I. kap. menšího rukopisu Karlova tejna (verse R16);

115, 23: *hlučný spád vody* srov. s pozdějším zápisem „Jemu jsou spády vod — — — hlukem“ v Zápisníku (rkp. str. 104).

To jsou zhruba prvky, jichž bylo užito při komponování Pouti. Všechno nasvědčuje tomu, že Pout' vznikala delší dobu; v podstatě byla načrtnuta dřív, ale napsána byla v první fázi až po cestě do Krkonoš (podle Marinky se Mácha vrátil z cesty 6. září 1833, podle Lhotova dopisu K. V. Zapovi až 9.—11. září), kam byla dodatečně promítnuta. Název a prolog byl přikomponován až roku 1834.

Různočtení (neuvádějí se drobné odchylky v interpunkci, která byla na nesporných místech bez poznámky upravena podle R5): 107, 1—20 v R5 *chybí název a veršovaný prolog* / 7 mluvil takto, (podle K; *opravujeme proti 1. svazku, str. 198*)] mluvil takto; R12, mluvil takto

O₁ / 24 mluvílo k sestře české] k sestře české mluvílo *R₅* / 27 vzdy]
 vždy *R₅* *K* / léč] leč *R₅* *K* / 30 křidelkoma] křidelkama *R₅* *K* / 31
 bouřlivý vítr byl zanesl] vítr bouřlivý byl odnesl *R₅*, ví[*t*]r bouřlivý
 byl zanesl *O₁*, víchr bouřlivý byl zanesl *K* / 34—35 kvítí; — já jsem
 pravil] kvítí; — já pravil *R₅*, kvítí? — Pravil jsem *O₁*, kvítí?“ — Pravil
 jsem *K*; v *R₁₂* je slovo jsem *podtečkováno* / 108, 5—6 časem pohledaje až
 roviny slezské] *chybí v O₁ a K, haplografie* / 6 zrak svůj obracuje] zrak
 svůj obraceje *R₅* *K* / 9 přilehaje] přiléhaje *R₅*, přilehající *K* / 10—11
 kolem bledých líc a pěkného čela. Modré oko] kolem bledých lící
 ⟨jeho⟩, broubených černými vousy, a modré oko *R₅*, kolem bledých
 tváří a pěkného čela. Modré oko *K* / 11 nevýslovnou prozrazovalo
 touhu] nevýslovnou touhu jevílo *R₅*, nevýslovnou jevílo touhu *K* /
 13—14 ohlasem písně „Znáš-li tu zem, kde citrýnový květ“ atd.]
 echem písně „Znáš-li tu zem“ atd. *R₅* / 16 hrobky králů českých
 v chrámu] hrobky králů českých v chrám⟨ě⟩u *R₁₂*, hrobky českých
 králů v chrámě *R₅*, hrobky králů českých v chrámě *K* / 19—20 na této
 první své pouti seznal, že nevešel v takový svět] na této první pouti své
 poznal, že ne v taký svět vešel *R₅* / 20 obrazotvornost] obrazotvornost
R₅ / 22—23 zdobily věnci] zdobily věnc⟨em⟩i *R₅* / 23—24 byl by celý
 láskou obejmul svět. Než] byl by cel⟨ou⟩ý ⟨v náruč sevřel⟩ láskou
 obejmul svět. Než *R₁₂*, byl by celou v náruč svou sevřel zem; než *R₅*,
 byl by celý svět láskou obejmul. Než *O₁* *K* / 25—26 kvítko v měsíčním
 vzešlé luhu] kvítko v měsíčním vzešlé luhu *R₅*, kvítko v měsíčním
 luhu *O₁*, kvítko v luhu při záři měsíční *K* / 26—27 vřelou mu ruku]
 vřelou ruku jeho, *pak* vřelou mu ruku *R₅* / 29 lilie (*podle R₅*)] Lilie
R₁₂ *O₁*, lilie *K* / 29—30 korunu stříbrobílou] korunu stříbrobledou
R₅ / 109, 5 Hlas zvonů] Hlas zvonků *R₅* / 6 vzdy] vždy *R₅* *K* / 9 Oh
 on ještě] o on ještě *R₅* / 14 myšlenka] myšlénka *R₅* *K* / 15 není hvězdou
 jeho, (*podle K*)] není hvězdou jeho *R₁₂* *R₅* *O₁* / 19 ve zlatě večerním
 (*podle R₅*)] ve zlatě večerní *R₁₂* (*slovo večerní je na nové stránce*) *O₁*,
 ve zlatě večerní záře *K* (*opravuje chybu*) / 21 navzdy] navždy *R₅* *K* / 23
 jejíž pustá tichost] jej⟨i⟩iž pust⟨ou⟩á tichost *R₅*, jejíž (!) pustá ti-
 chost *O₁*, jejíž pustá tichost *K* / 26 mne ... probudí] mně... probudí
R₅ / 33— 110, 2 jak bych nikdy nebyl šel po horách až usmívati se
 budeš] *chybí v O₁ a K, haplografie* / 3 usta má nikdy nebyla] nikdy usta
 má nebyla *R₅*, ústa má nikdy nebyla *K* / 8 vycházela slunce] vychá-
 zel⟨i⟩a slunce *R₅* / 18 zapomenutý hledě] zapomenutý hledě⟨l⟩ *R₅*,
 v labyrint myšlének pohroužen hledě *K* / 23 Vtom bily hodiny] Vtom
 b⟨y⟩ily hodiny *R₅* *R₁₂*, Vtom oznamovaly hodiny *K* / 25 zvuk zvonu
 jejich] zvuk zvonů jejich *R₅*, zvuk zvonu *K* / 31 napolou] polou *R₅* / 32
 temeno její; (*podle R₅*)] temeno její, *R₁₂* *O₁* *K* / 33 ke goticky vykle-

nutému vchodu (*podle smyslu a podle R₅, kde je však písmeno k v předložce ke napsáno poněkud jinak než obvykle*)] v goticky vyklenutému vchodu *R₁₂ O₁ (písařská chyba)*, k vchodu goticky vyklenutému *K* / vchodu,] vchodu; *R₅ O₁ (v K k vchodu goticky vyklenutému;)* / **III**, 3 stříbrnice pozůstatky] stříbrnice pozůstatky *R₅*, stříbrnice pozůstatky *O₁ / 4* tu zase] ti zase *O₁*, a ty zase *K* (*omyl vzniklý tím, že v R₁₂ vypadá tu jako ti*) / 5—6 v sem tam pozustalém skle] v pozustalém sem tam skle *R₅*, v sem tam pozustalém skle *K* / 8 štíhlé sloupky] štíhlé sloupky *R₅ / 9—10* stromů atd.] stromů a tak dále *R₅ O₁ / 11* nelzelo v světle] nelzelo v světle *pak* nelze⟨lo⟩ bylo v světle *R₅*, nebylo možno v světle *K* / 19 odpočívajících] odpočívajících *R₅ / 23* v nepokojném snu] v ne⟨s⟩pokojném snu *R₁₂*, v nespokojeném snu *O₁ / 24* vzdy] vždy *R₅ K / 28* vstoupiv tedy] vstoupiv tehdy *R₅ / vstříc* spěchajícím] vstříc spěchajícím atd. *R₁₂ (zde končí první část R₁₂) / III*, 11—12 zdaliž i tyto neobživnou,] zdaliž i tyto neobživnou? — *O₁*, zdaliž i tito neobživnou? — *K* / 12—13 Ne, tyto neobživnou] Ne, t⟨i⟩yto neobživnou *R₅*, Ne, tito neobživnou *K* / 13 v té siní] v té sín⟨i⟩i *R₅*, v té siní *O₁ / 15* v předsíní] v předsín⟨i⟩i *R₅*, v předsíní *O₁ / 16* a neobživnou] a⟨le⟩ neobživnou *R₅ (v Snu: ale neobživnou)* / 21—22 mdlé padalo světlo (*podle Snu*)] mdle padalo světlo *R₅ O₁ K / 25* S napřaženou jeden stál rukou (*emendace, ve shodě s K*)] Napřaženou jeden stál rukou *R₅ O₁ (též Sen)* / 30 Mezi nescíslným množstvím tím musíte (*emendace*)] Mezi nescíslným musíte *R₅*, Mezi nescíslným množstvím tím musíš *O₁ K Sen (ve Snu: t⟨ý⟩ím musíte)* / 33 navzdy] navždy *Sen O₁ K / 33—34* přes tři hodiny] přes hodinu *Sen O₁ K / III*, 2 rozličné činil na ně otázky (*emendace*)] rozličné činil na ně rozličné otázky *R₅*, rozličné činil jim otázky *O₁ K / 4* a jakýmsi tajemným] ⟨n⟩a jakýmsi tajemným *R₁₂ (odtud začíná druhá, střední část R₁₂) / 5—6* takže se hrůzou chvělo srdce jeho. —] takže hrůzou chvělo se srdce jeho. *R₅ (zde končí druhá, střední část R₁₂) / 6* Nežli tři hodiny prošly] Nežli hodina prošla *Sen O₁*, Nežli hodina minula *K* / 7—8 nad hluboko pode ním ležící krajinou (*podle Snu*)] nad hlubokou pode ním ležící krajinou *R₅ O₁ K (v O₁ K: pod ním)* / 11 i bolest] ⟨a⟩i bolest *R₅ / 14* nesly se v ucho jeho (*emendace*)] nesl se v ucho jeho *R₅ O₁ K (ve Snu též zpěvy... nesl se)* / 15, 17 navzdy] navždy *Sen O₁ K / 30* zajdem; — my zrosíme (*podle Snu, stejně v O₁ a K, tam bez pomlčky*)] zajdem“; — „My zrosíme *R₅ / 31* vykvětl (*podle Snu, stejně v O₁ a K*)] vykvětl *R₅ / III*, 1 navzdy] navždy *Sen O₁ K / 11* vzdy] vždy *Sen O₁ K / shromažďoval (emendace)*] schromažďoval *R₅*, schromažďoval *Sen*, shromažďoval *O₁*, shromažďoval *K* / 20 smutně plačice] smutně plačící⟨e⟩ *R₅*, lkajíce *Sen O₁ K / při* zdech] při zd⟨i⟩ech *R₅*, při zdích *Sen O₁*, při stěnách *K / 20—21*

s složenýma na prsou rukama (*emendace*)] složenýma na prsou rukama *R5 Sen O1*, se složenýma na prsou rukama *K / 21* pak se zavřela síň i předsíň. — — — *R5*] zavřela se síň i přesíň. — — —* *R12* (*odtud začíná třetí část R12; ponecháváme znění R5, poněvadž Mácha tuto větu opsal ze Snu, když tam byl současně umístil hvězdičku označující konec té pasáže, která byla vynechána v R12*) / 22 Byla chladná noc] *Byla chladná noc *R12* (*s hvězdičkou, nový odstavec*) / 24 vysokosti] výsokosti *R5 / 32* ukazující] ukazující(i)(i) *R5 / 34* obešel poutník skalinu] obešel poutník (a) skalinu *R12 / 115*, 1 Sněžka zmizela ze zraků jeho] Sněžka se zmizela ze zraku jeho *R5 / 13* hlučně a hrůzně] hlučně i hrůzně *R5 / 15* touha nevyslovná] touha nevyslovná *R5 K / 17* v temný průchod. — —] v temný průchod. — — — *R5 / 23* spád vody] spád vody *R5 / 24* vlny říčné] vlny říčné *R5 O1 / 25* co zvučně lkání zvonů] zvučně (zvučně?) co lkání zvonů *R5 /*

Opravujeme: 107, 8 slyšte!, 14 vaši, 23 sněžky, Slezko, 25 ptak, 108, 31 pouhe, 32 svych, 109, 32 vlasti, 110, 6 černy, 30 sněžky, 34 zpřerážene, 111, 1 staly, 12 zdaly, 16 pravě, 32 jích, 34 slychaval, 112, 6 (a dále) nim (8x), 23 tímto, 24 v postavě te, 113, 8 ležící, 9 naramnym, 12 Klášterní, 19 obrátil, 114, 4 (první slovo) stinové, 11 schromažďoval, 28 slabym, 31 neustálé, (spr. neustále), 115, 2 posleze, 20 skaly, 24 uspíval.

Literatura: A. Novák, Máchova Krkonošská pouť, LF 38, 1911, 226—244, 353—360; J. Thon, Máchův rukopis t. ř. Krkonošské pouti, LF 44, 1917, 348; B. Jedlička, Máchův rukopis t. ř. Krkonošské pouti a vydavatel z r. 1862, LF 45, 1918, 28; týž, Poznámky k dílu K. H. Máchy, ČMM 54, 1930; Fr. Krčma, K Máchově Pouti krkonošské, LF 60, 1933, 169 (o Máchově výpisku z Hoserovy knihy Das Riesengebirge, 1804); M. Zich, Pojetí snu v díle K. H. Máchy, Saturn 1, 1936, č. 2; A. Pražák, K. H. Mácha, 154n.; F. X. Šalda, O krásné próze Máchově, Torso a tajemství, 181n.; J. Orel (P. Eisner), Máchovo vtělení v tvar, Věčný Mácha, 1941, 176, i jinde časté zmínky; Fr. Krčma, doslov k hoříckému vydání Pouti krkonošské, 1942; týž, Několik poznámek k Máchově cestě do Krkonoš, Beseda 4, 1947, 256 (o směru cesty na Sněžku); týž, K. H. Mácha, Pouť krkonošská, Beseda 6, 1949, č. 5—6 (otiskuje znění *R12*, které objevil K. Janský roku 1941); K. Janský, Dvojí objev rukopisu Pouti krkonošské, Marginalie 22, 1949, 13; Janský-Králík, Text Pouti krkonošské a problémy textové kritiky u Máchy, Slovesná věda 5, 1952, 41—60; O. Králík, Historie textu, 22—25 (stručný obsah článku ze Slovesné vědy); týž, Tvůrčí proces K. H. Máchy a P. Bezruč, Slezský sborník 52, 1954, č. 4; K. Janský, K tvůrčímu procesu u K. H. Máchy, Česká literatura 3,

1955, 197 (odpověď na článek O. Králíka ve Slezském sborníku); O. Králík, O metodu tvůrčí práce Máchovy, Slezský sborník 53, 1955, 402—415; F. Vodička, Nový pokus o revisi textu Máchova díla, Česká literatura 4, 1956, 74n. (odpověď na článek Králíkův ve Slezském sborníku); P. Spunar, Paleografické poznámky k Máchovým rukopisům, tamtéž 1956, 83n.; O. Králík, Polemika či stanovisko?, Slezský sborník 54, 1956, 408—421; F. Vodička, Polemika bez stanoviska?, Česká literatura 4, 1956, 358n.; O. Králík, Poutí krkonošská, Máchovy texty a máchovské apokryfy, Olomouc 1957; F. Vodička, K. Janský, P. Spunar, Máchovy rukopisy a tzv. máchovské „apokryfy“, Česká literatura 6, 1958, 176n.

Str. 116

Sen. Ž (na rkp. str. 3—4, odtud otiskujeme).

Krasopisný opis kurentem zřejmě podle starší předlohy. Pouze název a dvě zmínky o Mníchu jsou psány latinkou. Zápis je podepsán a datován: *Psáno dne 14. ledna 1833. Hyn. Mácha*. Podle všech známek zdál se Máchovi sen na podzim roku 1832 (srov. zde na str. 314). Ale není také vyloučeno, že první odstavec koncipoval Mácha až kolem 12. ledna 1833, kdy četl podle Zápisníku po třetí Byronova Laru, který ho „pronásledoval jako upír“ (srov. Sabinovu Upomínku na KHM). Podrobnosti o souvislosti s Poutí krkonošskou viz v poznámkách k Pouti krkonošské (str. 314n.).

Různočení v Ž: 117, 4 dítí mělo] d(á)ítí mělo / 10 Ne, tyto neobživnou (podle předcházející věty a podle R5)] Ne, t(y)ito neobživnou / 22 S napřaženou jeden stál rukou (emendace)] Napřaženou jeden stál rukou / 28 množstvím tím] množstvím t(ý)ím / 118, 1 jako pohnuti] jako pohnut(i)i / 3 na otázky mé;] na otázky mé; *(první hvězdička Máchova) / 5 bude-li možné] v Ž zbylo jen možn, ostatek na okraji stránky chybí / 8 nad hluboko pode mnou ležící krajinou] nad hluboko(u) pode mnou ležící krajinou / 10 aniž jsem mohl dobře rozeznati] aniž jsem mohl (za)dobře rozeznati / 14 nesly se (emendace)] nesl se / 22 černé mračno] čern(ý)é mračno / 30 My však spáti budeme] (V)My však spáti bude(te)me / 34 — 119, 1 valcímú se davu,] valcímú se davu, (za mnou se táhnoucí povětrí) (doklad, že Mácha opisoval z předlohy) / 3 i sem mě stínové nasledují. I mluví (opravujeme)] i (j)sem mě stínové nasledují: „I mluví / 6 okolo tebe] (v)okolo tebe / 16 s složenýma na prsou rukama (emendace)] složenýma na prsou rukama / 17 síň i předsň;] síň i předsň; *(druhá Máchova hvězdička) /

Opravujeme: 116, 6 (a dále) Idea, 10 vypisují (spr. vypisují), 11 tímto, 16 polednám, 21 Pravě, 22 zmrtvěli, 23 jých, 25 klašteru,

27 kláštera, 117, 6 při zdi, 11 v té síni, 13 v předsíni, 14 pochovávaní, 24 mají, 27 mně (spr. mě), 34 jím, 118, 3 (a dále) jejich (3×), 9 bleském, 15 klášterni, 17 živi (spr. živí), 34 valicímu, 119, 3 mně (spr. mě), 9 zapalené, 10 schromáždoval.

Str. 120

Poutník. Z (na rkp. str. 27, odtud otiskujeme).

Poutník je zapsán v Z asi v rozhraní konce února a začátku března roku 1833 za předposledním číslem Mnícha (Splynula tichá noc) a před pěti znělkami. Zápis je pětkrát červeně přetržen šikmými čarami na znamení, že ho bylo ještě téhož roku použito v Pouti krkonošské (srov. poznámky na str. 314).

Různočení v Z: 120, 7–8 zaslepujícím ozářený světlem] (zářícím) (*smazáno prstem*) zaslepujícím ozářený světlem / 9 co ztracený papršlek] (a) co ztracený papršlek / 11 okazujíc rukou] okazuj(e)íc rukou / 12 jinými k němu mluvil] (zdál se) jinými k němu mluvil / Opravujeme: ním (2×).

NÁVRAT

Str. 121

S (pouze oddíl I–III, bez motta; odtud otiskujeme), O15 (celé, bez označení kapitol, ale s mottem; odtud otiskujeme IV. oddíl a motto), K (jako v O15).

Podle všech známek bylo základní znění jen jedno. Avšak poněvadž O15 má navíc motto, je možné, že tu byly dva rukopisné začátky (O15 byl však nejspíše pořízen z S, srov. stejnou opravu v slově *zatím*, 123, 29), ledaže by byl opisovač Habránek motto v S vynechal, což je málo pravděpodobné. Je to podobný případ jako ve Valdeku nebo v Karlově tejně. Proti domněnce O. Králíka, že motto vytvořili sami vydavatelé, mluví to, že první a zejména druhý oddíl prózy psané starozákonním slohem je zcela v duchu motta; Mácha Pláč Jeremiášův znal, citátů z něho užil též ve Viasilu a v zlomku Slavné ticho panovalo.

Odchyly v K jsou vesměs vydavatelské, jedině znepokojující je odchylka ve IV. oddílu: *bez slova promluvení* (v O15: bez promluvení jen jediného slova), kde není vyloučeno, že K se vrátil k původnímu znění autorskému, porušenému v O15, resp. v předpokládaném IV. oddílu opsaném v S.

Arne Novák se pokusil datovat Návrat do období *po* Marince a *před* Náčrtem Máje (A. Pražák datuje Návrat na podzim roku 1833). Novákovo určení je nejasné. Marinka byla dokončena v květnu 1834, Náčrt Máje podle tehdejšího stavu bádání řadil Krčma do dubna

1834; teprve po Novákově studii dokázal K. Janský, že Náčrt Máje byl psán až v listopadu 1834. Je jisté, že Návrat vznikl po Herloszsohnově elegii na Prahu v almanachu Mephistopheles (vyšel roku 1833, Mácha jej četl asi v květnu téhož roku, srov. Zápisník, rkp. str. 31), jak správně rozpoznal již Voborník. Poněvadž tu jsou těsné vztahy motivické k Světu zaslému (zmenšování zeměkoule na puntík) a k intermezzu Marinky (Nešťastná zemi, hrob mne s tebou sloučí a nový opět v změněné na tebe mne vyvede postavě život, IV. oddíl), je pravděpodobné, že Návrat vznikl v období mezi Rozbrojem a Marinkou, tj. přibližně na rozhraní let 1833—1834; ovšem není vyloučeno, že mezi oddíly I—II a III—IV byla časová mezera.

A. Novák rovněž popírá ideovou souvislost IV. oddílu s oddíly předcházejícími a podezírá vydavatele *K* z nedbalosti, že připojil k Návratu cizorodý útvar. Novák byl částečně sveden kusým opisem *S*, kde IV. oddíl chybí. Rozpor mezi prvními třemi oddíly a oddílem posledním vidí hlavně v tom, že tam běží o matku Vlast z oblasti máchovského elegického vlastenectví, zde o matku Zemi, motiv příznačný pro pozdní dobu básníkovu. Na svém tvrzení setrval, i když byl upozorněn K. Janským na vnitřní souvislost III. a IV. oddílu (domov, rodiče, chaloupka otcovská).

Vysvětlení a poznámky k textu: *Text motta* je z Biblia Sacra, to jest Biblií svatých, vyd. z roku 1831. — Oddíl I: *Co čas se zrodil, syn hříchu hnusného*, srov. s básní Duše nesmrtelná; *biješ rázem*, tj. úderem, ve vztahu k srdci kamennému; *oddíl II* srov. s básní Hoj byla noc!; *oddíl III: na začátku* je výmluvná narážka na rakouského orla, vznášejícího se nad Bílou horou, *závěř* srov. s písní Nagy-Iday z Cikánů a s Boleslavem — „porosila ládné líce“, *oddíl IV: Byl pozdní večer*, srov. se začátkem Máje; *bez promluvení jen jediného slova*, srov. se Zápisníkem, rkp. str. 27: Der Gefangenenwärter... Tiše beze všeho promluvení (poznámka ke Karlovu tejn).

Různočení (nezaznamenáváme nové odstavce v *K*): 123, 1—6 *Motto chybí v S, v K je, ale chybí číselné označení veršů* | 12 anjel (*podle O15*) | anděl *S K* | 15 by zhltil | by pohltil *K* | 17 není mír ni pokoj | není míru ni pokoje *K* | 19 tvého záměru | svého záměru *K* | 20 věčně popluješ ku zkáze | věčně popluješ ku zkáze *K* | 24—25 přešla nad tebou provázejícího tě již od kolébky tvé času a století] *chybí v O15, haplografie* | 24 přešla nad tebou | nad tebou přešla *K* | 26 v rakev tě schvátí ten samý | v rakev tě uchvátí týž *K* | 27 outrpnosti | útrpnosti *O15 K* | 27—28 v lůnu svém s nouzí, s bídou, s zoufalostí zápasící syny své | v lůně svém syny své s nouzí, s bídou, s zoufalostí zápasící *K* | 29 nesmírné] nesmírného *K* | zatím] zat(i)ím *S O15* (*v S oprava zřejmá*)

pozdější), zatím *K* / 30 vzdy] vždy *K* / bezecitným] bezcitným *K* / 32 schvátí ten samý] uchvátí týž *K* / 124, 4 schváceném] uchváceném *K* / 7 otců svých;] otců slavných! *K* / 11 Pohaněnat'] Pohaněnat' *K* / 12 vyschnul pramen] vyschnul vyschnul pramen *S* (*pisářská chyba*) / 21 ticho bylo] ticho vládlo *K* / 22 dvě perutě] dvě peruti *K* / 24—25 mihlo se světylko kolem šipkového keře] mihlo se světylko kolem šipkového keře *O15 K* (*v K* mihlo) / 25 ouzkou] úzkou *O15 K* / 27 nelzelo pro mlhu] nebylo pro mlhu lze *K* / 28 Opřeny] Opřen *K* / 28 v břehu] na břehu *K* / 125, 8 zpěněnými vlnami] se zpěněnými vlnami *K* / 11 domov můj opustiv] domov opustiv *O15 K* (*Tímto člením se končí poznámky k oddílu I—III.*) / 16 já jsem seděl] já seděl *K* / 19 nímiž přikovaný] jimiž přikován *K* / 24 podával mně] podával mi *K* / 25 bez promluvení jen jediného slova] bez slova promluvení *K* / 26 navzdy žaláři] žaláři navzdy *K* / 31 od bledého světla] v bledém světle *K* / 126, 1—2 ustavičný pád] ustavičným pádem *K* / 3 jedlí; zdál] jedlí. Dále *K* / 5 rodičově] rodiče *K* / 13 oblékáš] oblékáš *K* / 17—18 měsíc s tebou vypučenou dělí bledou slabou nadarmo zář] měsíc nadarmo s tebou dělí vypučenou bledou slabou zář *K* / 18 vzdy jen šerá obvívá] vždy jen širá ochvívá *K* / 28 tvorů tvých] tvorů svých *K* / 30 žel] žal *K* / Opravujeme: 123, 18 vystavímě, 23 né (2×), 25 provázejícího tě... časů, 27 bez outrpností, 124, 6 nad vlasti, 12 jejich, 125, 18, 24 úzkým, 26 vysokým, 28 úzkých, 126, 5 mojí, 11 koulí, 15 nešťastna země, 16 toužiš, 21 krvacející, 27 nešťastna matka, 27 cítíš.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 54; M. Hýsek, Bílá hora v české literatuře, sborník Na Bílé hoře, 1921; J. Heidenreich, Vliv Mickiewiczův, 108; F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič, 14 a 25; A. Pražák, K. H. Mácha, 122; A. Novák, Mácha visionář, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 120n.; K. Janský, Marginálie k máchovskému sborníku, Literární noviny 9, 1937, č. 18; A. Novák, Několik metodologických poznámek k bádání máchovskému, Slovo a slovesnost 3, 1937; 182; K. Polák, Nová literatura máchovská, Naše věda 19, 1938, 284n.; K. Krejčí, O katu, velkém inkvizitoru a doktoru Hilariovi (v rukopise); J. Orel (P. Eisner), V mlhách, Kritický měsíčník 3, 1940, 25; O. Králík, Historie textu, 36—38; H. Granjard, Herloszsohn et Mácha, Revue des études slaves 30, 1953, 48n.

VPROVOD

Str. 127

R30 (odtud otiskujeme), *T* (Úvod povahopisný, str. 30—31, podle *R30*), *K* (str. 460—461, podle *T*).

Podle pravopisných zvyklostí je to jedna z nejstarších prozaických prací Máchových, psaná asi kolem roku 1830. Mácha tedy pomyslel na obrázky z cest mnohem dřív, než se uskutečnily *Obrazy ze života mého*. Za jménem *Herder* je v rukopise nedopsaná řádka. Krčma právem soudí, že tam Mácha chtěl dodatečně vepsat ještě jiné spisovatele píšící o Čechách. Také na dvou jiných místech (za slovy *od vyřknutí a při každém*) jsou mezery pro dodatečné vpisky.

Opravujeme: 129, 3 *Rozmili*, 5, 25 *již* (3×), 5 slovní spisovatele, 6 *nekteří* (2×), 6, 130, 7 *meně* (2×), 129, 6 *štěstím*, 7, 130, 3 *způsoby* (2×), 129, 8 *tá práce*, 10 *Eneáš*, 12 *poslez*, 12, 14 *jini*, 14 *tež*, 16 *místech*, 17 *vzláště*, 18 *vyřknutí (mezera)*: „*že, každem*, 21 *kteří*, 22 *jejích*, 25 *již*, *zklamani*, 130, 3 *obývatelů*, *způsoby*, 7 *Nežádam*, *meně*, 8 *ochotnosti*.

OBRAZY ZE ŽIVOTA MÉHO

Obrazy ze života mého zahájil Mácha *Večerem na Bezdězu*, druhou částí je *Marinka*. Více obrazů již nenapsal, ale svěčil se prý Sabinovi: „Chovám v sobě valný sklad podobných obrázků. Až se jen z těch démonických živlů vymluví, které mne nyní ovládají, vrátím se opět k životu lidu. *Posud se mi jen výstřední strany jeho objevily, snad se i s obyčejnějšími spřátelím, až je poznám* (proloženo Sabinou; Upomínka na K. H. Máchu).

Je-li Sabinova zpráva věrohodná, bylo by možné se domnívat, že by byl Mácha pro další čísla *Obrazů* přepracoval *Rozbroj světů*, který by zapadal obsahově (třebaže je psán v třetí osobě!); rovněž snad původně zamýšlel zařadit sem *Obraz z Hvězdy*, jak můžeme soudit z kusého záznamu v *Zápisníku* na rkp. str. 52.

Obrazy nebyly již tak vlídně přijaty jako *Křivoklad*. Sabina o tom píše v článku *Novelistika a romanopisectví české doby novější* v *Kritické příloze Národních listů* (1864, 1, 359): „*Obrazy ze života mého* vzbudily již odpor. Měly sociální směr a pozadí, a hle — naše kritika! *Že byly ze života lidu* — vytýkalo se básníkovi, že prý hledá charaktery pro své novely na *Františku* a v *Kateřinkách*! Takž rozuměli aristarchové poesii, demokratismu a národnosti!“ — S první takovou, třebaže ještě velmi umírněnou odezvou se *Obrazy* setkaly už v *Květech*. Byly to *Obrázky ze života prazského*, otištěné měsíc po dokončení *Marinky* v č. 29 ze 17. července 1834, — autorem je asi Tyl. V lednu 1835 pak přinesly *Květy* Rubšovu črtu *Obrazy ze spaní mého*, kde je parodována scenerie (*František*) i verše (*Ach, jen země jest má!*). Není tedy divu, že po *Marince* ustala náhle další Máchova spolupráce v *Květech* do-

cela. Pět písní, uveřejněných v dalším ročníku 1835 (viz 1. svazek), měl Tyl v zásobě z dřívějšíka.

Str. 133

I. *Večer na Bezdězu*. R20 (odtud otiskujeme), T (Květy z 22. května 1834, č. 21, 167), K (Večer na Bezdězi; podle T).

V R20 je za rukopisným textem Večera (s plným Máchovým podpisem) připojeno krátké sdělení, v němž Mácha žádá Tyla, aby opravil, co uzná za vhodné. Tyl žádosti vyhověl, ale setřel bezděky některé charakteristické zvláštnosti Máchova slohu. V Květech byly pak provedeny v korektuře další opravy, patrně Filípkem, který Tylovi vypo-máhal.

Večer na Bezdězu byl psán narychlo do půlnoci a tiskem vyšel 22. května. Cesta, o níž se Mácha zmiňuje ve sdělení Tylovi a jež je zajisté v souvislosti s cestou ke hrobu přítele Beneše (srov. dopis Loře, č. IX), uskutečnila se pravděpodobně o svátcích svatodušních, tj. 18. května na svatodušní neděli. Rukopis byl tedy napsán a poslán Tylovi krátce předtím. Tím padá dřívější domněnka, že Večer vznikl koncem března před velikonoce a že uveřejnění trvalo bezmála dva měsíce.

První dvě strany a část třetí strany (až k odstavci „Nade mnou plynuly...“) jsou zjevně čistopisem (text je psán ve dvou sloupcích, jako mají Květy české sazbu dvousloupcovou), odtud dál Mácha koncipuje přímo. Genese povídky má ovšem delší předhistorii. Krčma se domníval, že Mácha začal na povídku myslet již po návštěvě Bezdězu v srpnu roku 1832. S větší pravděpodobností však zárodky její koncepce spadají do druhé poloviny roku 1833. Na cestě do Krkonoš si totiž Mácha zaznamenal asi 20. nebo 21. srpna téhož roku (datujeme podle „Plánu“ v Zápisníku na rkp. str. 41) několik myšlenek a obrazů, jež se staly jádrem Večera; uvádíme je dále. Zápis „Lépe by bylo přirovnati“ srov. se začátkem Večera; Mácha zde posuňul příměr dětinství a jinošství k večeru a k noci (místo k poledni a k večeru).

Genesi povídky dále osvětlují nebo s ní nějak souvisí tato místa ze Zápisníku:

Str. 15:

Die Freunde der russischen Nationalpoesie betrauern den frühzeitigen Tod des Baron Delwig, eines jungen, ausgezeichneten Dichters, der besonders im Ton des naiven, einfachen Volksliedes mit vielem Glücke gedichtet hat. Der diesjährige Almanach *Severnyje Cvety* bringt mehrere poetische Gaben aus seiner Verlassenschaft. Wir streuen ein von ihm im bezeichneten Ton und Maß des Volksliedes gedichtetes Blümchen auf sein eigenes frühes Grab.

Jenseits des Flußes ein stilles Dörfchen liegt,
 und durch das Dörfchen eine Straße sich schmiegt,
 eine Straße nicht breit und eben nicht lang,
 und führt euch durchs Dorf auf zwei Wege hinaus —
 der eine links euch zum Gottesacker bringt,
 wo unter Hügeln die stillen Toten ruh'n;
 der rechts, der führt in die weite Welt hinaus,
 wo mit den Türken jetzt kämpft der Christen Mut.
 Ich arme ich habe auf beiden geweint,
 auf beiden gab ich trauten Freunden Geleit;
 auf dem einen links, da folgt ich dem Sarg
 des Verlobten, den man zum Grabe trug,
 auf dem andern ritt fort der reisige Freund,
 und nickte zum Abschied mit dem Haupte mir.

Str. 26:

Lépe by bylo přirovnati zrození lidské ku polednímu než k jitru; tichost polední a pak pokračování s díly dne; tak večer tušení a touha po tém, co jsme viděli odpoledne; noc nevěry a zoufání, s jitem se vrací slunce a porád větší ticho, až v poledne člověk ztichne, slunce stojí nejvýše atd. [Třikrát červeně škrtnuto.]

Str. 40:

Roku 832 navštívil jsem Bezděz, byl jsem tenkrát — 21letý, — chtěl jsem říci 20letý, ale ach! — — člověk žije, den za dnem mizí, a než se nadá, pláče po zašlém letě. [Tužkou.]

Chrabrý pane z Kokořína! [Tužkou.]

Večer na Bezdězí. Měsíc v nové čtvrti, kouř nad Hiršbergem, jezera či rybníky. Jestřábí. V krásném oudolí pod Kokořínem jsou Češi i Němci, ještě zdržuje se česká řeč a vzdoruje tlačící nepřítelkyni, jako by líbozvuk její nerad opouštěl oudolí krásné. [Až k slovu Kokořínem je červeně přetrženo.]

Str. 42:

Na Bezdězí. Oblaky nade mnou co stáda beránků, za horami však černý, hustý mrak, temnější než stíny tmavé horní. Vítr zanášel sem tam již požloutlé listí. Krávy. Papršlek sluneční. Důha kus, jako obraz v černém rámu. Ostrůvek na jezeru Hiršbergském, silnice — visky. Hřib. Za horami vycházelo slunce vzdálených světů; — naše zapadlo. Sám na noc v zříceninách. Tišeji a slavněji lesy hučely, z dálky pes a houkání. Mnohý list letěl dolu, bylo mu zde samotno, smutno, pusto,

aby zemřel mezi kvítím polním, jako králové, jen studené kamení atd. ./ [Čtyřikrát červeně přečteno.]

Str. 44:

Poslední zář protrhlým mrakem, kdy jsem šel dolu, u třetí brány; kapličky, reflexe. Klekání u druhé brány. Hledaje odpočnutí a spaní v hospodě, zabloudil jsem na hřbitov: „Kde pod mohylami tšíí mrtví spí.“ Bradlec, Juristův spád. Kumburk. Křesání. Louč [?]. Hory. Sněžka. —

Str. 54:

Chtěl jsem říci: Byla tmavá noc — však pryč s tím — nechci, aby v spisu mém jaká temnota panovala, — proto počnu: byl večer šerý — šerý ??? — ano, šero bude v mé povídce — tehdy: „Šero bylo atd. —

Vysvětlivky k citátům ze Zapisníku: *Des Mädchens Lied* je překlad básně ruského barona Antona Antonoviče Delviga (1798—1831), Puškinova přítele. Báseň přeložil též Čelakovský (Spisů básnických knihy šestery, 1847). Verš *Wo unter Hügeln die stillen Toten ruh'n* přeložil a citoval později Máchka takto: Kde pod mohylami tšíí mrtví spí. Alfréd Bém ve studii K. H. Máchka a ruská literatura ukazuje, že německý překladatel dodal básni Delvigově a zejména výše zmíněnému verši romantický kolorit, který v originále není. (Sborník DP, 1937, 79.) Máchka si vypsál báseň i poznámku z *Blätter für literarische Unterhaltung* 1832, č. 233, 988. Srov. též J. Arbes, K. H. Máchka, 1941, 279. — *Lépe by bylo přirovnati*: opravujeme porad. — *Večer na Bezdězi*: psáno tužkou na cestě do Krkonoš asi 21. srpna 1833 (podle plánu cesty na rkp. str. 41); opravujeme tlačíci nepřítelkyní. — *Na Bezdězi*: opravujeme Beranků. — *Poslední zář*: pokračování předešlého zápisu (na str. 43 jsou dvě kresby); doplňujeme zkratky *zhé*, *ztí* a *Furst*, Juristův, opravujeme Kumburg. Oba zápisy jsou psány tužkou na cestách. — *Chtěl jsem říci*: opravujeme tím.

Různočtení (Tylovy opravy — *To*, Květy — *T*): 133, 4 s večerem] večerem *To T* / 5 divně to přichází] divno býti se vidí *To T* / 6 u mě] u mně *R20*, u mne *T* / s večerem] večerem *To T* / a sice tak] tak sice *R20 pův.* / uvykl] uvyknul *T* / 8 a tak se mně i] a tak se i *R20 pův.*, a takto se mně i *To T* / 9 zdá; taktéž] zdá. Taktéž *T* / 10 četl] čítal *To T* / 11 mladosti první] první mladosti *To T* / jitem] jitem (*podtrženo*) *To T* / jako by] rovněž by *To*, jakož by i *T* / 12 polednem] polednem (*podtrženo*) *To T* / jako by se] <žř> jakož by se *To*, jakož by se i *T* / 13 odpolední] odpolední (*podtrženo*) *To T* / večeru a noci] večeru a noci (*podtrženo*) *To T* / 13—14 připodobniti, nybrž vzdy] připodobňovati; vždy *To T* / 14 jako by se] že by se *To T* / 15 večerem]

rem] večerem (*podtrženo*) *T* / noci] nocí (*podtrženo*) *T* / 134, 1—2 jako ji temná víc a více by kryla noc] jak ji temná víc a více pokrýje noc *To T* / 2 vzhůru vzhůru] zhůru — zhůru *To T* / jinoštvím; mládec] jinostvím; mladík *T* / 6 vzpíná] vspíná *To* / myšlenek] myšlének *T* / 9 v tím chladnější] tím v chladnější *T* / 10 posléz] posléze *To* / po dni] po dnu *T* / 14 uhlídá] uvidí *T* / v ní. — Po tém] v ní. Po té *To T* / polodne] poledne *To T* / 16 po práci své] po práci *To T* / 17 v stínu] ve stínu *To* / 18 dětských] děckých *T* / 19 tvorové] tvorové ⟨jeho⟩ *R20* / vpovzdálí] v povzdálí *R20*, v pozdálí *To T* / 20 v bezsenném] v bezsnivém *T* / 23 vzdy] vždy *To T* / 25 mé] mojí *To T* / 28 jaký] jakový *T* / 31 černé husté zapadaly mraky] černé, husté... *To T* / 33 Hirschbergský] hiršperský *T* / 34 stkvěl] skvěl *To T* / v slunečné] v sluneční *T* / 135, 1 Nad Hirschbergem] Nad Hiršperkem *T* / 2 rozevřev] rozevřev se *To T* / 3 zřícený hrad Jestřábí] zdrcený hrad Jestřábí *T* / 4 mořská] morská *T* / jako za] ⟨co⟩ ⟨jak⟩ za, *pak doplněno na* jako za *R20* / 5—6 vycházela slunce vzdálených světů] vycházelo slunce světům vzdáleným *To T* / před 8 ⟨Slunce zašlo⟩ *R20* / 10 krav.] krav. ⟨Za horami⟩ *R20* / 11 Po hoře...] *zrušen odstavec* *To T* / vítr] větríček *T* / požloutlé] nažloutlé *T* / 12 letěl dolů] ⟨d⟩letěl dolů *R20* / po hoře,] po hoře; *To T* / 13 v zříceninách] ve zříceninách *T* / 13—14 letěl odsud] letěl odsud ⟨aby⟩ *R20*, kvapil odsud *T* / 15 králové] knížata *To T* / 16 navrácení životu] navrácení životu, *To T* / 17 v náruči lásky] v náruči ⟨lidu⟩ ⟨mezi⟩ lásky *R20*, v náruči lásky *T* / 19 pohlédl jsem v zbořenou kapli] pohlédl jsem ve zbořenou kapli *T* / 20 hladkém] hladkém, *To T* / 21 kamení] kamení, *T* / 22 koupala] houpala (*tisk. chyba*) / v čistém papršku] v ⟨p⟩čistém papršku *R20*, v čistém poblesku *To T* / 24 vzdy] vždy *T* / vyhlídaly šedé hlavy] vyhlídaly hlavy šedých *R20 pův.* / 25 kobky své v tichou noc.] kobky ve tichou noc. — *To T* / 26 krále] mladého krále *To T* / 27 starou černou stavbou] star⟨ým⟩ou čern⟨ým⟩ou stavb⟨y⟩ou *R20* / menší] ⟨malá⟩ menší *R20*, nalezala se menší *To T* / 28 zamezovalo] zamezuje *To T* / 29 s ní] ⟨nad⟩ s ní *R20* / houpal] houpal⟨o⟩ *R20*, houpá *To* / 30 vzdy] vždy *T* / stálo] stojí *To T* / 31 poutníci na křížové] poutníci křížové *R20 pův.* / 32 pobožnost' svou] svou pobožnost' *T* / Vycházím] *odst.* *To* / 33 po utichlé vsi] ⟨v⟩ po utichlé vsi *R20* / 34 v stínu] ve stínu *To T* / 136, 1 před svatým obrazem] ⟨ležel⟩ před sv. obrazem *R20* / 2 podepřená] podepřena *T* / 4 dětská] děcká *T* / 5 děťátko] děcko *T* / složené] složeno *To T* / 7 zvonku (*podle T*)] zvonků *R20* / k modlitbě] na modlitbu *To T* / 8 Vzhlednu vzhůru] Zhlednu zhůru *To T* / 12 „Kam tak pozdě] *bez odstavce* *T* / 13 dutým hlasem] hlasem dutým *To T* / 14 já jsem kráčel] já kráčel *To T* /

15 byl jsem] octnul jsem se *To T* / 16 Stojím] Zastavím *To T* (*v T bez odstavce*) / 16 zdi; tuto] zdi. „Tuto *T* / 16—18 tuto jest hospoda, zdálo se mi, neb právě tak ohražená byla hospoda až rozeznati] hospoda,*) <myslím sobě> <zdálo se mi, neb>: „zde odpočinu až rozeznati (*část věty*: *) zdálo se mi, neb až rozeznati je *dodatečně připsána s hvězdičkou na konci stránky — zde ř. 24 — za slova hospodu mou.*) *R20* / 17 neb právě] neboť právě *To* / ohražená] ohražena *T* / 19 odpočinu v pevném snu po dnešní pouti] odpočinu po dnešní pouti *R20 pův.* / pouti mé] pouti *To T* / 21 hřbitova,] hřbitova <. Zaražený vrátím>, <„Kde> *R20* / 22 tíší] tíší *T* / 23 Zaražený] *v T bez odstavce* / teprv] teprva *T* / 24 hospodu mou] hospodu *To T* / 25 byl jsem] stál jsem *To T* / 26 jsem se na noc] jsem se byl na noc *To T* / 27 byl nový hrob] černal se nový hrob *To T* / 28 růvku] rovečku *To T* / Opravujeme: **133**, 5 mně, 7 počatek, **134**, 22 považují, 28 jaky, **135**, 30 čtrnácté (m. čtrnácte), **136**, 12 Táži se, 15 kratkou, 16 zdi, 23 vrátím, 29 dale.

Vydavatel *K* se opřel o otisk v Květech a provedl další změny, ale v několika málo případech se vrátil k znění rukopisnému: **134**, 2, 6 vzhůru (m. zhůru, 3×), 25 mé (m. mojí), **135**, 4 mořská (m. morská), **136**, 4 dětská (m. děcká), 5 děťátko (m. děcko), 23 teprv (m. teprva) a zavedl odstavec 12 „Kam tak pozdě...; důkaz, že *K* alespoň v některých případech přihlížel k rukopisům.

Literatura: A. Bém, K. H. Mácha a ruská literatura, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937; A. Pražák, K. H. Mácha, 177 (s datací Večera do roku 1833).

Str. 137

II. *Marinka. T* (Květy české, č. 23—25 z 5., 12. a 19. června 1834; odtud otiskujeme), *K* (podle *T*).

Rukopis *Marinky* se nezachoval, jen z prvního dějství máme rukopisný náčrt obrázku Kanálské zahrady *Vale, láska ošemetná!* (*R26*; viz popis pramenů).

VALE, LÁSKO OŠEMETNÁ!

ADIEU! LEBE WOHL!

Stará píseň. Má známou notu.

Jaké hemžení lidstva rozličného? — Strakatý ženský šat mihá se temným oblekem mužským. Vpravo vlevo pozdravování a poklony. — Kanálská zahrado! tvá sláva znovu se zdvíhá obživlými stromy; — krásotinky pražské znovu k obvyklým se do tebe hrnou schůzkám! — Tuto hrdě si vykračuje dáma v opeřeném klobouku po boku štíhlého jonáka zakrucujícího si krátká mladá vousiska a řinkajícího dlouhýma

ostruhama; tamto ještě hrději se prochází nějaká paní kuchařka ve velikém čepci po straně vojákové; zde zas hustým tlumem se tlačí měšťská dcerka v ještě větším klobouku s řeznickým tovaryšem; tamto dav študentů se valí za dlouhou řadou nastrojených dívek a právě podle vůle své v největší je dostihnou tlačenci, šťastný jedenkaždý, že aspoň o šat neb o ruku své milenky lehkým dotknutím mohl zavaditi. — Jaké to hemžení lidstva rozličného? — A nad celým četným sborem láska rozprostírá perut svou, jako hudba po celý den před kafírnou uprostřed zahrady hrající poslední názvuk, jako jasný večer růžové červánky nad zelenými zahrady stíny po dnešním parném dni.

Různočtení v R26: Tuto] T(am)uto / štíhlého jonáka] štíhlého (pa)jonáka / dlouhýma ostruhama;] dlouhým(i)a ostruhama; (či ostruhami); / nějaká paní kuchařka] (děvečka) nějaká paní kuchařka / jako hudba po celý den před kafírnou uprostřed zahrady hrající poslední názvuk] jako poslední názvuk hudby před kafírnou uprostřed zahrady po celý den hrající *pův.*, pak *upraveno* hudby na hudba a *pomocí značek přeřazeno* (v *Marince*: jako hudba, po celý den uprostřed rozlehlého místa před kafírnou hrající, poslední názvuk nad obsazenými stoly) / jako jasný večer] (pod zelenými) jako jasný večer / Opravujeme: názvuk.

V tomto autografu jsou autorské opravy. Podle jeho posledních slov „po dnešním parném dni“ usoudil Krčma, že náčrt má povahu deníkového záznamu, pořízeného ihned po návštěvě Kanálské zahrady v květnu, avšak nikoli, jak se domníval, roku 1833, nýbrž 1834, bezprostředně před napsáním *Marinky*. Podle R26 bylo možné v několika případech rekonstruovat původní znění, neboť *Marinka* byla nepochybně upravována Tylem i korektorem jako *Večer na Bezdězu*, — zdá se však, že v menší míře. A. Vyskočil si povšiml časového rozporu obou dějství *Marinky* (první se odehrává v květnu, kdežto druhé *den nato, v srpnu*); Krčma jej vysvětluje dost pravděpodobnou domněnkou, že Máchu nadšenou oslavu máje v prvním odstavci prvního dějství přejal — podobně jako popis Kanálské zahrady — také z jiného náčrtu, dnes už neznámého.

Koncem února nebo začátkem března 1833 zapsal si Máchu do Zápisníku na rkp. str. 27 cyklus pěti znělek a asi v listopadu 1833 jej doplnil šestou znělkou *Tichý jsem* na rkp. str. 56. Potom použil znělky *Vzešel máj za Overturu Marinky* a po menší úpravě dvou dalších znělek (*Ještě jednou a Tichý jsem, v Marince Teď jsem tichý*) ve *Finale*. — Rukopis písně *Marinčiny Tam na hoře holoubátko* je také v Zápisníku na rkp. str. 64, na konci oddílu z roku 1833. Před touto písní je však po-

znamenáno datum: 20. ledna 1834. Marinku Mácha dokončil až před uveřejněním, snad až koncem května 1834. To by mohlo být zároveň druhé řešení pro vysvětlení zmíněného časového rozporu obou dějství.

Povídka vypadá, jako by byla básníkem alespoň zčásti prožita. Autor na své tzv. „pouti krkonošské“ skutečně navštívil v Radimi u Jičina těžce nemocného přítele Jana Beneše (podrobnosti viz v Jan-ského Životopise v kapitole o spolužácích a o Obrazech). Krčma dokonce zjistil, že v neděli 11. srpna 1833 byly dvě bouřky, ve dvě a v pět hodin odpoledne, a domnívá se, že Mácha zaměnil 11. srpen 10. srpnem (Bylo opět po bouři). Zdá se však, že žádné z těchto dat nesouhlasí, protože cesta do Krkonoš, o níž se mluví v Marince (večer před odchodem mým na pouť v hory krkonošské ..., Zítra odcházím na dalekou pouť ...), se neuskutečnila 11., nýbrž podle Plánu v Zápisníku (rkp. str. 41) až 20. srpna 1833. Také doba návratu z cesty 6. září není, jak se zdá, naprosto spolehlivá, poněvadž Květoslav Lhota píše v dopise z 6. září 1833 K. V. Zapovi, že Mácha byl 3. září v Miletíně a hodlá se vrátit domů mezi 9.—11. zářím.

Ed. Hindl tvrdil, že popis Marinky „jest prý vlastně popis Lořin, leč Marinku Mácha líčí jako dívku velké, štíhlé postavy, kdežto jeho Lori byla postavy velmi drobné“ (B. Hindlová, Vzpomínka na K. H. Máchu). — Dobově oblíbené jméno Marinka bylo Máchovi i osobně blízké: nedlouho předtím se rozešel s benešovskou Marinkou Stichovou. Pro nemocnou dívku mohl být i jiný model, neboť koncem ledna 1834, tedy v době, kdy koncipoval Marinku, vypisuje si Mácha do Zápisníku (rkp. str. 74) ze Sommrova zeměpisného almanachu z roku 1832 z článku Die Insel Madeira také tuto větu: „Nichts geht über das herrliche Klima, welches *Schwindsüchtigen* so gut zuträglich ist“ (podtrženo Máchou). Protože také Marinka Stichová zemřela, sice až roku 1853 ve věku 43 let, na souchotiny, domnívá se i z jiných důvodů Jan Hertl (asi zcela neprávem), že obě Marinky jsou totožné. Bližší viz v poznámkách k dopisům neznámé dívce v 3. svazku.

Zajímavý detail obsahuje malý Máchův rukopisný lístek, psaný kurentem a dnes přivázaný k O15: „Byl večer přede dnem odchodu mého. Deštné oblaky přeminuly[,] (brzo zacházející slunce) jen zřídka těžké kapky tvořily malá kolečka po tiché Vltavě a blízcí se kvapně k západu barvilo slunce prchající mraky.“ (Srov. s odstavcem Přešel den a večer nastával, zde str. 147.) Pod tím je napsáno výrazně latinkou:

?

(snad.) Mé L.[ori] na cestě do Litoměřic.

Slůvko snad je napsáno dodatečně a zdůrazněno nahoře připsaným otazníkem — to znamená, že už tehdy Máchu mučila žárlivá nejistota.

Povídka má, jak praví Voborník, ráz jakési snahy osvobozovací. Hrdina nemiluje osobu, nýbrž mignonský zjev chovaný v obraznosti. V. Jiráť se právem domnívá, že tu máme před sebou typicky *žádoucí sen*, v němž básník ztotožňující se s hrdinou udělal vše, aby mu dodal zdání věrohodnosti.

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 137: *Vale, láska ošemetná! Adieu! — Lebe wohl!* (Sbohem! — Žij blaze!) je začátek makaronské pouliční písničky, oblíbené za doby Máchovy i dříve. Tehdejší čtenář, jak soudí shodně K. Janský a J. Polák, vnímal povídku uvedenou groteskním mottem, jež bylo jistě někomu adresováno, na pozadí dalších slok písně. Nejstarší znění písně z roku 1786 našel K. Janský; Krčmovi se podařilo zjistit několik pozdějších variant ze začátku minulého století a nápěv zapsaný J. E. Jankovcem. Protože pozdější varianty jsou vesměs porušeny, otiskujeme zde nejstarší znění:

Nová píseň

Nevěrnost milenky od mládence předhazovaná.
V Praze, u Karla Samma, 1786.

I

Vale, láska ošemetná,
adio, lebe wohl!
Přestává upřímnost všecka:
denn du bist Falschheit voll.
Dein Herz ist plné hořkosti,
du bist beze vší starosti,
es freuet mich, daß ich schon bin
zbaven tvojí zlosti.

2

Co to za smutnou novinu
hör' ich zu dieser Stund',
zajistě jest můj jediný,
mein allerliebster Mund;
nein, nein, ich zweifle velice,
daß er so změnil své srdce,
wenn er es aber wirklich sei,
poslechnu jej přece.

3

Ejhle tedy podvodnice,
 weiche von mir zurück;
 před oči mně nechoď více,
 suche dir weiter Glück.
 Bei mir findest kein milosti,
 ich bin satt tvé bezbožnosti,
 deine grausame Sklaverei
 nemohu dyl sněsti.

4

Nyní jsem, světe, poznala,
 daß er schon sicher ist:
 mé srdce, co jsem dělala,
 daß so erzürnet bist,
 nein, nein, du glaub' nicht každému,
 ich schenke mein Herz žádnému,
 du bist mein Trost und Freund allein,
 jenom nevěř všemu.

5

Nemysli, že jsem naveden,
 ich hab' es selbst gesehn,
 neb již byl skoro bílý den,
 sah ich ihn bei dir stehn;
 du mit ihm líbě rozmlouvat,
 er dich wieder hubičkovat;
 und was noch mehr, das sag' ich nicht,
 darmo si zlost dělat.

6

Již poznávám, že jsem vinná,
 um Gnad' will ich bitten:
 neb se to více stát nemá,
 ich werde mich hüten:
 du bist erster a poslední,
 mein Trost a mé potěšení,
 verzeihe mir nur diesmal
 a na mne pohledni.

Líto by mně toho bylo,
 wenn ich dich lieben soll;
 neb kdyby to první bylo,
 sage dir weder Wort:
 so geschieht schon na tisickrát,
 nein, nein, to se nemůže stát,
 ich hasse dich in Ewigkeit,
 adio, nech mne tak.

- 137: *Sklesna v prach za sluncem rozstru ruce* — v Květech bylo chybně vytištěno *roztru*. Tato tisková chyba byla jednou z příčin roztržky s Čelakovským (srov. poznámku k znělce č. 3 a k Řeči). Tyl se zastal Máchy v Květech 1834, č. 47, str. 390.
- 138: *sladkost prvního políbení* — srov. Zápisník na rkp. str. 55: V prvním políbení, hned jako i k rozloučení.
- 139: *písně slavika opěvujícího lásky žel* — srov. se začátkem Máje. *Popis žebráka* — srov. s popisem starce v předposledním odstavci Kláštera sázavského.
- 142: *Intermezzo* — srov. s posledním odstavcem Návratu: hrob mne s tebou sloučí a nový opět v změněné na tebe mne vyvede postavě život...
- 144: O podobizně *Mignony* píše Sabina v Úvodu povahopisném (str. 14): „Nade všechny charaktery Máchu vábila ideální Mignon, i byl se tak zadumal v podivný tento ráz člověctví, že po dlouhý čas obrazivost jeho v koleji Mignony meškala. Náhodou stalo se, že jakýsi obraz, ideální podobizna Mignonina veřejně vystavena byla v jednom skladu uměleckém v Praze. Mácha ledva o ní zvěděl, spěchal ji uzříti a po několik týdnů každodenně nejméně půl hodiny před obrazem tímto strávil, často se vyjádřujíc, že na zádumčivém vzhledu Mignony a na malých perutěch [ve skutečnosti jsou velké!], jimiž ji umělec ne bezprávě byl ozdobil, duch jeho nejkliďněji spočívá.“ — Mácha viděl litografii kreslířky Charlotty Speck-Sternburgové. Protože kreslila na litografický kámen přesně podle obrazu (barevného), vyšla kresba v litografii obráceně. Reprodukce litografie je ve Strejčkově vydání Marinky, Topič 1929, v II. svazku Janského vydání Díla K. H. Máchy, 1949 a v Životopise.

Poněvadž do textu jistě zasahoval Tyl v rukopise a Filípek v korektuře, uvádíme do původního stavu místa, v kterých můžeme zásah

bezpečně předpokládat, zejména ve srovnání s Večerem na Bezdězu, s rukopisem *R26* (Vale, láska ošemetná!) a se Zápisníkem. Restituujeme tedy podoby *libý, Lůna, myšlenka, nasledovati, nasledující, strůny, usměch, vraskovitý, zdvihati, krkonoský, množství, mužský, pražský* místo *libý, luna, myšlénka* (v *Květech* je kolísání), *následovati, následující, struny, úsměch, vráskovitý, zdvihati, krkonoský, množství, muzský, pražský*.

Různočtení: **142**, 3 obě (*podle M a Ž*)] obé *T* / 17 ach a (*podle M*)] ach! a *T* / zem bude má (*podle M*)] země bude má *T* / **144**, 6 s hlavou (opřenou)] hlavou (opřenou) *T* / **153**, 13 vznik ni žití (*podle Ž*)] vzniku, žití *T* / 22 zavěšená (*podle Ž*)] zavěšena *T* / 29 vzdechne (*podle Ž*)] zdychne *T* / **154**, 4 rosné? (*podle Ž*)] rosné! *T* / Opravujeme: **138**, 1 ponejprvé, **140**, 3 nastoupí; (středník na čárku), **141**, 9 listem tímto — (doplňujeme pomlčku), **147**, 26 broubení, **148**, 20 pronesti, **151**, 26 děcká, 30 děckou.

Literatura: J. Voborník, K. H. Mácha, 43; A. Vyskočil, Máchova Marinka, v knize *Básníkova cesta*, 1927, 44n.; Ant. Procházka, K vlivům K. H. Máchy u některých literátů soudobých (*Z ohlasů Máchovy Marinky*), *Zvon* 31, 1931, 341, 356; K. Polák, Mácha a Goethe, *ČMF* 19, 1932, 42n.; A. Pražák, K. H. Mácha, 128—130; K. Polák, poznámky k školnímu vydání *Máchova Máje a Marinky*, 2. vyd., 1938; Ferd. Strejček, K historii *Marinky-Mignony*, v doslovu k *Máchově Marince*, *Topič* 1939; Jan Fárek (P. Eisner), Mácha výtvarník a režisér, *Literární noviny* 12, 1939, 205; Emil Felix, Milenky českých básníků, 1940, 212n.; Fr. Kréma, Máchova oblíbená píseň *Vale, láska ošemetná!*, *Beseda, Železný Brod*, 2, 1941, č. 3, 7—8, též separát; V. Jiráť, *Uprostřed století*, 1948, 136; Jos. Polák, *Povaha disonancí v Máchově Marince*, *Slovesná věda* 4, 1951, 46; J. Hertl, Mácha a Marinka ze *Želetinky*, *Slovesná věda* 5, 1952, 189n. (ztotožňuje *Marinku* s *Marinkou Stichovou*); K. Janský, *Obrazy ze života mého v Životopisu* 1953, 194n.; O. Králík, *Máchovské rukopisy v Umělecké besedě*, *ČMM* 77, 1958, 354 (pokus o důkaz, že autorem *R26* a řady jiných rukopisů je *Sabina*, nepřihlíží k paleografickým zvláštostem *R26*; srov. zde v popisu pramenů).

SATIRICKÉ ZLOMKY

Str. 157

Řeč. R19 (odtud otiskujeme), *T* (Úvod povahopisný, str. 100—102, podle *R19*), *K* (podle *T*).

R19 je po pravé straně nepochybně někým ostřížen, takže na sudé straně chybí u vsuvek několik začátečních písmen. Je psán kurentem s četnými autorskými škrty a vsuvkami, některá slova latinkou; jsou to

1., 3. a 5. řádek nadpisu, obě motta, slovo „nesnědly“, věta „Jsou mnohé věci na zemi, o kterých se nic nesnilo naší filosofii“ a slova latinská. Otiskujeme zde kursivou jen slova podtržená a slovo „nesnědly“. Sabina uveřejnil tuto práci jazykově upravenou v Úvodu povahopisném, vydavatel *K* opravy ještě rozhojnil, ale přihlížel snad k rukopisu (tiskne kursivou některá slova psaná latinkou). Na několika místech se *T* a *K* přidržují původních rukopisných znění, potom škrtnutých a opravených.

Opouštíme dřívější názor, že tato satira, namířená na Čelakovského, vznikla po jeho útoku na Máchu; domněnka povstala tím, že Řeč byla Sabinou počínaje časově spojována s Dudákem (viz dále). Soudě podle narázek na zaniklý časopis *Jindy* a nyní a podle nadpisu, vznikla Řeč na začátku roku 1834, když se Čelakovský ujal řízení České včely. Mácha práci nedokončil (snad na Tylův pokyn), čímž by se vysvětlila poznámka „pro pana redaktora“ v Dosloví ke *Křivokladu*: „a tedy i tenkrátě pravdě stížností mých, že veselým slohem, cokoliv píše, se mi nezdaří, bude dosloví toto důvodem snad novým“ (podtrhl K. J.).

Vysvětlení a poznámky k textu:

- 157: *Motto 1* z dramatu *Maria Stuart* od Słowackého (akt II, scéna 2) zapsal si Máchu do Zápisníku na rkp. str. 59, *motto 2* ze Shakespearova *Hamleta* (I. jedn., 5. scéna) mohl číst v záhlaví obřadní části *Dziadů* od Mickiewicze.
- 158: *čepičkou ... ozdobenou dlouhým červeným perem* — srov. se Zápisníkem na rkp. str. 1: „dráteník vyhlíží červeně, a plamínek, jak by za kloboukem šlehalo mu červené péro“.
- několik řádek z počátku předmluvy páně Kollárový* — Máchu tím patrně naráží na toto místo: „On sám (tj. Kollár) sice takovou báseň za nedokonalou pokládá, která komentář potřebuje; mezitím přece často i tu, ne tak na spisovatele, jako na čtenářstvo a jiné okolnosti vina padnouti může. U jiných vzdělaných národů, např. Anglů, Francouzů, byly by ovšem tyto výklady zbytečné a bohdá že někdy i u našich potomků budou.“
- množství drvoštěpů, vozíčkářů...* — srov. se Zápisníkem na rkp. str. 55: Flašinetláři. Hadrnice. S pískem. Jablečnice. Drvoštěpové. Nosičky. Vozíčkáři. Trakařníci. Fiakristé. Husařky, Vaječný trh. Barvířský ostrov. Střelecký ostrov. ...

Různočtení (z *T* a *K* uvádíme jen nejdůležitější): 157, 21–23 „Jsou mnohé věci na zemi, které ... mělo státi:] *chybí v T a K, haplografie* / 158, 2–3 oděný, na hlavě blýskáje žlutou čepičkou] oděný, na hlavě

⟨maje⟩ blýskaje žlutou čepičk⟨u⟩ou *R19*, oděn, maje na hlavě blýskavou žlutou čepičku *T K / 5—6* na čele maje napsaných několik řádek] na čele ⟨jsem měl⟩ maje napsaných několik ⟨začát⟩ řádek *R19*, na čele měl jsem napsaných několik řádek *K / 10* na širokém stole] na širokém stole ⟨na němž⟩ *R19 / 10—11* naň povýšeným; a to] naň po⟨sta⟩vyše-
ným; a to *R19*, *chybí v T a K / 13* nebude však se nad ním] ne však tak se bude nad ním *R19 pův. / 14* se byl vznesl); ten] se byl vznesl) ⟨[a nad] ním nahoře se [?] držeti,⟩ ten *R19*, se byl vznesl, a nad ním nahoře se chtěl udržeti), ten *T K / 15* nic o tom nevěda, v takovýto oblek chodí] nic o tom ⟨něb (?)⟩ nevěda, v takov⟨ém⟩ýto oblek⟨u⟩ ⟨b⟩ chodí *R19 / 15—16* vstrčený, a sice tak hluboko] tak hluboko vstrčený *R19 pův., pak přečíslováno a doplněno / 16—17* Na tom tehdy] ⟨Tak dal⟩ Na tom tehdy *R19 / 22* při veřejných řečech] při ⟨sezeních⟩ veřejných řečech *R19*, v *T a K chybně věcech / 27* mezi zuby] mezi zub⟨am⟩y *R19 / 28* Vedle prvního] Vedle ⟨něho⟩ prvního *R19 / 33* Za těmito se rojilo] Za těmito ⟨stálo⟩ se rojilo *R19 / 159*, 10 Švihna šnipku pověřím] Luskna prstami *K / Opravujeme: 157, 21, 22, 24* naši, 23 výtýkati, **158**, 6 paně, 10 klekádkem, 13, 14 nad ním (2×), 18 mojích, 20, 24 Schromáždění, 31 tímto, **159**, 8 veřejnem, 8 (závorcky nahrazujeme pomlčkami).

Literatura: J. Arbes, Máchovysatirické náběhy, Paleček 14, 1886, 142 (přetištěno v knize K. H. Mácha, 1941); A. Veselý, Mácha a jeho odpůrci, Česká revue 1912—1913, 26n.; M. Szykowski, Polská účast, 90.

Str. 160

Dudák. T (Úvod povahopisný, str. 102—104; odtud otiskujeme), *K* (podle *T*).

V *K* je text jazykově upraven.

Jako *Řeč* je i tato práce zahrocena proti Čelakovskému, a to za jeho článek v České včele z 11. listopadu 1834, 355, kde Čelakovský napadl Máchu pro tiskovou chybu v Overtuře Marinky (*roztru* ruce m. *rozstru*) a psal o básníkovi „s rozetřenýma rukama“. Satirická stylisace Čelakovského jako dudáka má pravděpodobně přímý podklad v jeho polemice s Tylem v České včele z 25. listopadu, č. 47: „Kdo psáti může na jedné stránce a dává si přitom napozor: ...hodno-li uchýleníčko opravy a důtků (dudky na takové písaře!)...“, kde užil formy ‚dudky‘ ve významu ‚důtky‘; slovo však mělo také význam ‚dudy‘. Kromě toho toto slovo také velmi snadno vybavovalo připomínku Čelakovského jako strakonického rodáka a autora Ohlasů. Dudák se zdá být také jen nedokončeným náčrtem. Shodně s Máchou zaútočil na Čelakovského v posledním čísle Květů roku 1834 Erben satirou Dobrodružství cestujících, otištěnou pod šifrou J. E.

CIKÁNI

Str. 163

Cikáni. R21 (jen první dva odstavce 1. kapitoly, bez nadpisu a bez označení kapitoly), *O6* (Schulzův opis z roku 1851, odtud otiskujeme), *O16* (Žel, slučující dvě písně z 2. kapitoly, a Nářek cikána, píseň z 3. kapitoly: Běhá jelen po lučinách), *L* (Lumír 1851, jen kap. 1—7), *C* (první vydání z roku 1857), *K* (podle *C*).

Z textově kritického hlediska nutno dále přihlížet k autografu *Přísahy* (*R18*), datovanému 27. října 1833, jež byla převzata místy doslovně do 10. kapitoly *Cikánů*. Přísahu otiskujeme za textem *Cikánů*.

Máchovy vlastní záznamy o práci na *Cikánech* jsou v *Deníku* z roku 1835 — první dne 22. října: „Ráno jsem psal v posteli až přes dvanáctou hodinu na *Cikáních...*“, druhý dne 4. listopadu: „Doma jsem psal *Cikány*.“

V lednu 1836 psal Mácha Hindlovi: „Na požádání pana kněhkupce Neureuttra dohotovil jsem román *Cikáni*; cenzúra však jej nepropustila — neví žádný proč. Já jsem šel k p. Zimmermannovi — cenzorovi — a jsme spolu tak za dobré, že mi slíbil, abych se nestaral, že tomu pomůžeme a že projde, — jen abych posečkal nějaký čas a zatím vydal svou báseň; — hodlám tedy *Máj* co nejdříve dohotoviti...“

Mácha tedy dokončil *Cikány* asi v listopadu nebo v prosinci roku 1835. Avšak jako v jiných případech má jejich geneze delší předhistorii a lze ji sledovat v zápisnících. Už na rkp. straně 1 *Zápisníku* je v odstavci o Puškinovi tato zmínka: „*Cikáni* (viz přeloženo v *Čechoslavu*, str. 12).“

Dále na str. 9:

...Tiere und Menschen, alles lebt und wohnt unter den Zigeunern gemeinschaftlich und nährt sich gegenseitig ohne Unterschied der Race; der [junge] Hund hängt am Mutterschweine, das Ferkel an der Hündin etc. Weiber und Kinder haben keine [anderé] Hülle als ihre langen dichten und schwarzen Haare; wozu auch Kleidung, wenn man wie sie, gleich den Elementen wild und grimmig, Mann gegen Mann mit den Elementen kämpfen kann...

Str. 30:

Auf der Stirne der Zigeuner, von langen glänzend schwarzen Haaren umwallt, war tiefe Melancholie zu lesen; düster blinkte das schwarze Auge unter dunkeln Wimpern hervor, und kein Zug war in diesem Gesichte, der nicht Schwermut und dumpfes Hinbrüten zu erkennen gab. Nicht ihre Kinder, nicht die Weiber, die sie umgaben, konnten irgendeine Teilnahme in ihnen erwecken. Die ganze Schwere des traurigen Geschicks dieses ausgestoßenen Volkes schien auf ihrem

Gemüt zu lasten; ihr Anblick war geeignet das tiefste Mitleid einzuflößen...

K tomu srov. zápisníkový zlomek z r. 1835:

Přes jeho mužný zamýšlený obličej přelétl časem ohněplný, živý zásvit mladších let a opět — jako za bleskem temné se opět zavře mračno — zahalil se obličej jeho v předešlé strastiplné myšlenky vyjadřující vrásky.

Prometheus a — — —

Nejrozdílnější lidé jdou a přicházejí na nejrozdílnějších cestách k jednomu a tomu samému cíli.

Zápisník, str. 31:

Nový měsíc visel co stříbrná lampa v oblačné síni. — Popsání noci Washington Irving — Ponocný (vše dobře). Oba pokladůkopové. (Červeně zatrženo.)

Str. 55:

Syn jeden mrzák dlouhou ruku jednu, druhou příliš (dlouhou) krátkou mající, kyčel vysazený, přitom od obličejce velmi krásný, chodil po opovrženlivých místech; otec sám sebe trápil i jeho vtípem svým, až posléze syn jej otráví; syn druhý dívku tu, co první nešťastně, šťastně milující, vrací se v noci; strážnice, volání do zbraně, strašné křiknutí, vzteklý otec, syn jej zastřelí (sen.) v noci vše se děje. Poprava syna a svadební kvas druhého, sundání prvního a smrt druhého. — Vtíp při sundávání s vyrostáním ruky té, která udeřila otce, — „že dosti dlouhá k tomu!“

Otec: „Přijde na to, zdaž tvou krásu na dlouhý neb krátký loket měří; — že pak vzdy tak jednostranně soudíš.“

Vysvětlivky k citátům ze Zápisníku: *Tiere und Menschen...* je úryvek z delšího výpisku *Skizzen aus der Walachei z Auslandu 1832*, 665, Máchou silně kráceného. — *Auf der Stirne der Zigeuner...* je část výpisku z článku *Skizzen einer Reise durch Ungarn in die Türkei*, kap. 5, z *Auslandu 1832*, 1041. — *Přes jeho mužný zamýšlený obličej...*, rukopisný proužek podélného form. 6,7×16,7 cm ve sbírkách K. Janského, psaný latinkou, asi z roku 1835. Patrně popis staršího cikána, srov. s předešlým výpiskem. Opravujeme: vrásky. — *Nový měsíc...* vztahuje se k povídce *Das Abenteuer des schwarzen Fischers* z II. dílu *Erzählungen eines Reisenden od Washingtona Irvinga*, Berlin 1825. Mácha používal překladu S. H. Spikera, a ne W. A. Lindaua, jak se domníval R. Wellek (*Torso a tajemství*, 380). — *Syn jeden mrzák...*, opravujeme: trapil, milující.

V téže době jako zápisníkový fragment „Syn jeden mrzák...“, tj. na podzim roku 1833, vznikla Přísaha, o jejíž souvislosti s Cikány byla již zmínka. Máchova cesta do Itálie roku 1834 zanechala reminiscence ve 14. kapitole románu. Na jeho koncepci se snad dále nějakým vlivem podílela četba Bulwerových románů, zejména Eugena Arama, jak se domníval V. Jirátko. A. Pražák konečně upozornil na vzdálenou souvislost s povídkou Cikáni od F. B. Tomsoy v Čechoslavu 1824, 180.

Dějištěm Cikánů je hrad Kokořín, který Mácha několikrát navštívil a jehož okolí velmi dobře znal („jak často vábila mne samota tvá v stíny své“). Víme to z poznámek o cestách na Bezděz roku 1832 (Zápisník, 104, jsou tam opsány dodatečně mezi záznamy z roku 1834) a roku 1833 (Zápisník, 40). — V prvním díle „Plánu cesty do Krkonošů z Prahy“ (Zápisník, 41) si Mácha určil na den 20. srpna 1833, že půjdou „přes nový Kokořín do zřícenin starého Kokořína, v jehožto sklepích nám bude přenocovati. (Zde nocleh i večere.“ Ze seznamu „hradů spatřených“ (Zápisník, 116) vysvítá, že si Kokořín nakreslil třikrát. Z toho známe dnes jen náčrt v Zápisníku na str. 43 a další ve vázaném svazátku kreseb v literárním archivu Národního musea.

Fr. Krčma zjistil (Dílo II, 375) dotazy několik místních podrobností: šafář Nebeský na Novém dvoře u Kokořína, příbuzný V. B. Nebeského, vyprávěl tehdejšímu majiteli hradu J. Špačkovi, že „ten básník, co psal o cikánech a o hradě Kokoříně, byl příbuzný pana inspektora panství a několik neděl bydlel zde a byl pořád v lese u hradu“ (srov. též zprávu J. B. Cinibulka, Kokořín, 1920, 69 ze stejného pramene). *Jeskyně* je podle sdělení J. Špačka na sever od hradu v skalním bloku a jmenuje se Nedamy; vchod do ní je zdola, shora je přístup nesnadný. *Kostničí* (nebo též *kostičí*) *kámen* ležel pod hradem, byl prý 3 m dlouhý a asi 2 1/2 m široký; při stavbě nové cesty roku 1926 byl rozstřílen. V líčení *hradní věže* se Mácha nepatrně odchýlil od skutečnosti: věž má nad vchodem i v kamenné střeše malé okénko (Mácha popisuje v 1. kap., že „ani jediného okénka nemá“) a *mladá břízka*, chvějící se na přístřeší věže „co jednotlivé péro za kloboukem loupežníka“, byl vlastně keř divoké višně. Z vesnic v Cikánech uvedených leží v kraji mělnickém jen *Lhotka*.

Ant. Chyba se domnívá, že Mácha uvedl do kokořínského kraje i některá místa a názvy z okolí Měšetic, kam jezdíval někdy na prázdniny k příbuzným. *Smilkov* nedaleko Prčic je patrně oním *městem s právnem hrdelním*, poblíž je i *Borek* (Valdemar Lomecký z Borku). U Prčic na tzv. Šiberném vrchu stála vpravo od cesty k Divišovicům *šibenice*,

přes cestu proti *Židovskému hřbitovu*. Také *chaloupky* z 1. kapitoly (Ně- které chaloupky, jestli se těch as šest neb sedm chatrčí tak nazývají může, opírají se porůznu o tyto po stráni hustě se nacházející kameny) vidí Chyba zřetelně v sedmi chaloupkách pod hradem Zvěřincem, zvaných Boudy, o nichž se prý již za doby Máchovy říkalo: „Na Boudách je sedm chalup, všichni kradou, i ten Žalud“, protože tam bývala a je prý dosud rodina Žaludova. Připočteme-li k tomu i postavu *Bárty* — vlastního strýce Máchova (viz níže) —, nasvědčují Chybovy důkazy tomu, že Mácha „slyšel vypravovati“ (1. kap.) podobný příběh v mal- kovické myslivně nebo v *zahradce*, která je nedaleko myslivny. Zdá se, že Mácha tu spojil v celek popis dvou různých krajin, tak jako si upravil okolí Doks v Máji.

Pro postavu *Bárty* možno zjistit hned dva vzory. Je to jednak holed- bající se kaprál Jakub Bunting z Bulwerova románu Eugen Aram, který Mácha četl a kde poznáváme našeho Bárta podle výkřiků podivu a neustálého žvanění, — jednak vlastní Máchův strýc Václav Bárta, vojenský *vyslouženec* a invalida, ženatý od roku 1804 s Marií Máchovou, sestrou básníkova otce. Podle místních záznamů (srov. noticku v Lid. nov. 1. května 1936) byl to prý málo příjemný nájemník. Stěhoval se v dědině z místa na místo, nikde s ním dlouho nevydrželi. Staří pamět- níci prý o něm vyprávěli jako o nenapravitelném pijanovi a o svérázné místní figuře, holedbající se ustavičně válečnými dobrodružstvími. K. Polák se domnívá, že podnětem k postavě Bártově mohl být hradní Pedro z Wolfovy-Tylovy Preciosy. K *mladému cikánu* mohl být částečně vzorem Lořin bratr Josef Šomek (nar. 20. ledna 1820), který podle Kronbauera-Heraina (Máj 1910, 79) měl „schiefe Hüften mit be- schränkter Beweglichkeit des rechten Armes“. Údaj o pokřivených údech vyvrací J. Rudloff v knize O Máchově Lori a rodině Šomkové (1936), avšak jeho tvrzení jsou z valné části nespolehlivá a mylná (Lori měla skutečně dva bratry, a ne jednoho, jak píše Rudloff). V cikánsko-italském mstiteli Giacomovi vidí J. Thon hlubší smysl a poukazuje na státně politický význam slov: Valdemar Lomecký, hrabě z Borku, „někdy *setník u pěchoty císařské*“. Stíhání svůdce, císařského setníka, mohlo být podle Thona i výrazem zastřené Máchovy sympatie s italskou podzemní revolucí.

V 5. kapitole je malá nesrovnalost. Je jítro a Bárta spěchá domů „uslyšev zvonek na zámku“ — ale na konci druhé kapitoly vysvětluje, že se zvoní vždy večer před zavřením.

Citáty, jichž Mácha užil jako mott ke každé kapitole, jsou všechny převzaty ze Zápisníku, až na místo z Pana Tadeáše (kapitola 7). Krčma zjistil, odkud je jich většina čerpána, pokud to není naznačeno

v Zápisníku: pramenem byl almanach Ziewonja, noworocznik wydany przez Augustyna Bielowskiego, Lvów, nakladem wydawcy, 1834. Části použité v Cikánech jsou v Zápisníku zatrženy Máchou červeným inkoustem.

Vysvětlení a poznámky k textu:

167, 20—21: *Časem jen pronikne nápěv neviditelným pastevcem pronešené národní písně* — srov. se Zápisníkem rkp. str. 31, výpisek z Wash. Irvinga (Tales of a Traveller, část 3), odstavec: Es war jetzt ...: Zuweilen vernimmt man das Pfeifen des einsamen Maultiertreibers ...

170, 29—31: *nový měsíc ... visel co stříbrná lampa v oblačné síni* — srov. s českým výpiskem z povídky Wash. Irvinga The Adventures of Sam the Black Fisherman v Zápisníku na rkp. str. 31 (srov. R. Wellek v Torsu a tajemství, 380).

174—175: Obě *písně* otiskl po prvé česky J. K. Tyl v Českých besedách roku 1842 pod názvem Opuštěnec a s poznámkou, že jsou „vzaty z pozůstalé po Máchovi novely Cikáni“ (srov. 1. svazek).

185, 19n.: *Poznámka k písni Nagy-Iday* — o téže události píše také Brentano v knize Die mehreren Wehmüller und ungarische Nationalgesichter na konci oddílu Das Pickewick der Katers Mores; vyšlo roku 1817 (upozornění V. Tichého).

195, 28—29: *až „za nového jitra růžový ho vzbudil den“* — patrně auto-citát ze změněné verse Zastaveníčka: Spi, až za bílého rána / růžový tě vzbudí sen.

211, 26: *Leč náramná žárlivost cikánova* — srov. s deníkem z 29. září 1835: Čím to asi jest, že člověk, který svět zná a s ním jest nespokojen, o člověku, kterého miluje a o kterém pochybuje, vzdy to nejhorší se domejšlí? — ...

221, 6—7, 8—9: *hlavu k samým ustům vysloužence přiložil* — — — *seděl na kamenné tabuli* — srov. s 2. zpěvem Máje.

225, 27—29: *Oči mrtvé a v smrti ztrhané, jedno daleko v neskončené říše napnuté* — srov. s koncem 2. zpěvu Máje: Oko spočívá nehnuté, / jak v neskončenost napnuté ...

238, 32: *Bylo pozdě navečer ...* — odtud srov. s Přisahou. K této části se vztahuje asi poznámka v Zápisníku na rkp. str. 103: Diálogy v Přisaze.

245, 18—19: (zvonění) *proti mračnům* — srov. Zápisník na rkp. str. 30: „Zvonění proti mračnům“ (podtrženo v cestopisném výpisku).

252, 13—15: *Štěně visí u prsou svině, sele na vemenu jeny. Děti a ženy leží polonahé v zrosené trávě ...* — srov. s výpiskem z Auslandu 1832 v Zápisníku na rkp. str. 9: Tiere und Menschen ...

265—267: *Scény žárlivosti* prožíval Mácha v svém poměru k Lori.

V jeho deníku najdeme shodná místa 24. září, 23. října, 3. a 5. listopadu 1835: Lori ustavičně plakala — — — potom plakala, že jí nevěřím ... atd.

268, 15: *Ó Venecia! Venecia!* — slova z Deníku na cestě do Itálie, zde ve spojení s máchovským „dobrou noc!“

268, 21—22: *tuhnou břízdy ubledlé* — srov. s básní Měsíc stojí.

269, 24: *Zapadajícího slunce zbrunatnělá zář* — srov. Máj, 3. zpěv, začátek druhého odstavce.

271, 27n.: Odstavec *Ticho bylo dalekým, krásným dolem* — srov. s 1. zpěvem Máje.

Textově kritická situace Cikánů je velmi složitá především proto, že kromě *R18* a *R21* nemáme jiného autorského pramene, ba ani opisu časově blízkého. Existují dvě úplné verze, a pro prvních sedm kapitol dokonce tři, ale každá je odchylná. Bližší zkoumání ukázalo, že *L* a *C* měly jako předlohu opis *S*, kdežto předlohou opisu *O6* byl Máchův rukopis (viz níže stemma). Není pochyby, že dílo vzniklo v jediném znění, že tedy neexistovala záměrná, plánovaná autorská varianta. Protože se však k cenzuře předkládala dvě vyhotovení (srov. F. Čenský, *Z dob našeho probuzení*, 259), z nichž jedno zůstávalo na cenzuře pro kontrolu, musel být pořízen aspoň jeden opis. Při opisování se Mácha jistě dopouštěl běžných opisovačských chyb, haplografií, vnechávek z nepozornosti a sem tam použil jiného výrazu nebo jiného pořádku slov, leckde snad dokonce měnil úmyslně. Nevíme, který exemplář rukopisu censor, jemuž šlo zajisté především o obsah, nikoli o stylistickou stránku, imprimoval a dal k dispozici pro tisk. Za dnešního stavu nelze všude v textu bezpečně rozlišit, co je nedopatření a co úmyslná změna, a jde-li o zásah nebo nedopatření cizí nebo autorské. Kromě toho není vyloučena ani existence autorského makuláře Cikánů.

Aby bylo zřejmé, s jakými obtížemi se zde setkáváme, uvádíme několik případů poměru mezi jednotlivými verzemi:

	<i>O6, L</i>	<i>C</i>
172	chlapcem	chlapem
179	<i>chybí</i>	jak tomu zvyklý byl, že se mu při vypravování posluchači buď divili, nebo smáli.
179	<i>chybí</i>	pán měl také bílý plášť a jel napřed.
181	a pozdě večer jsme přišli do zámku	a pozdě v noci — ne, to bych lhal — pozdě večer, ano,

181	<i>chybí</i>	pozdě večer jsme přišli do zámku A přišel jsem zrovna sem a chci kořalku.
182	<i>chybí</i>	ne, to bych lhal — hned ne, ale
182	<i>chybí</i>	na mou věru
182	<i>chybí</i>	k nám a od nás
183	<i>chybí</i>	jedenáct, ne, to bych lhal —
212	hustě přehlížející sosny O6 sosny hustě vynikají L	husté sosny přehlížejí
219	vzdychnutí	vzdechnutí
222	Zuřivě vyvalené oko cikánovo. — Zuřivě vyvalené oko polou o plo. O6 (na okraji připojil Schulz upozorňující značku ⊥) S očima zuřivě vytřeštěným- ma... L	Zuřivě vyvalené oko cikánovo polou osleplo.
223	v noci vzal	mocí vzal
	L, C	O6
168	<i>chybí</i>	jakž pastevci snadno uhodli
180	Já sem měl bílý plášť	Já jsem měl bílý plášť
181	<i>chybí v L</i> Hahaha! Jak, kdo se opovažu- je? C	ano — jako dnes!
182	jmenoval ji Angelina L řikal jí Angelina C	jmenovali ji Angelínu
184	<i>chybí</i>	Z vůkolních vsí a blízkého městečka bylo slyšeti zvonů hlas, každou sobotu o desáté hodině nastávající slavnost zvěstující. Act III. Sc. 1. dítě podivné řeči o rouno srdce tvé se prozradilo u divném sporu
193	Act. III. 8. c. 1.	
197	dítě L, pravíte C	
204	podivné věci	
207	v rouno	
207	srdce tvé tě pozdravilo	
209	v divém sporu	

(Zde neuvádíme četné haplografie v L a C.)

185 přes perényickou pevnost
 209 přijal si mě
 233 a letající jiskry (*L létající*)

před perényickou pevnost
 přijal jsi mě
 co létající jiskry (*K*)

Nejpodivnější je rozdíl v druhém motto 7. kapitoly: osmý verš chybí v O6, v C a dokonce i v Zápisníku, ale je doplněn v L. Nabízí se tu řešení z nouze, že totiž redaktor Lumíra kontroloval motto podle polského originálu.

Shodná místa v L a C ukazují na stejnou předlohu obou versí a na jinou předlohu verse O6, ale jsou tu zase shody v O6 a L a dokonce shody ve všech versích. Základem všech versí byl tedy asi *druhý* rukopis, ale opis pro C byl kontrolován podle *prvního* autorského rukopisu.*

Tímto stemmatem se dají vysvětlit všechny případy celkem bez obtíží. Některé haplografie mohly mít původ již v druhém autorském textu. Stemma Králíkovo (Historie textu, 43–44, dále HT) nesouhlasí; kdybychom je připustili, musel by haplografii na str. 181 (pozdě v noci ... pozdě) udělat jednou O6 a podruhé L, oba nezávisle.

Situace je tedy asi taková: V opise S, dnes neznámém, byly provedeny Sabinovy úpravy. Z S byl pořízen jiný opis pro Lumír, s dalšími změnami vydavatelskými. Podkladem znění C bylo také S, ale upravitel snad překontroloval a doplnil text podle prvního autorského textu a tím na některých místech restituoval písařské vynechávky S i Máchovy. Také v C byly provedeny další vydavatelské zásahy. V stejnou dobu, kdy byl pořízen opis pro Lumír (1851), opisoval asi 16–17letý Ferdinand Schulz (1835–1905) Cikány v septimě (do 4. třídy gymnasia vstoupil roku 1848, podle Jahna, Osvěta 1895) přímo z rukopisu. Králík poukázal na to, že ani Schulzův opis není naprosto spo-

* Spoluvydavatelé svazku nepovažují po srovnání materiálu C s O6 a L za prokázaný dohad Janského, že C kontroloval svůj text podle R1. Srov. výklad na str. 354.

lehlivý, že opisovač v dobrém úmyslu provedl také jazykové retuše. Charakterisuje celkem správně jednotlivé verse (HT 63) takto (podáváme zkráceně): *L* je verse nejpasivnější, málo zasahuje do textu, předtím už Sabinou upraveného. Verse *C* je poměrně obratná, upravovatel text jazykově a stylisticky obměňoval, ale nijak nadměrně. Schulz zachoval mnohé jazykové zvláštnosti Máchovy, ale nelze ho zprostit podezření, že je ještě rozhojnil. Někdy se řídil dobovými příkazy jazykové správnosti. — Žádná z dochovaných versí tedy nereprodukuje přesně původní Máchův text.

Na tomto místě je nutno připojit výklad o postupu práce spoluvydavatelů, jehož výsledkem je poněkud jiný text Cikánů, než jak jej pro toto vydání připravil Janský. Studium pramenů vedlo totiž k jejich novému, odchylnému hodnocení. Bude třeba uvést i materiálové doklady a některé analýsy, které podpirají závěrečný soud a nové vypracování textu.

Janského názor na dochované prameny a způsob, jak postupně ustavil text Cikánů, se měnil a vyvíjel. Zpočátku (Dílo K. H. Máchy, II, 1949) Janský velmi kladně hodnotil *O6*, později však — v období spolupráce s O. Králíkem na revisi textu Pouti krkonošské (srov. jejich studii v Slovesné vědě 5, 1952, str. 41n.) a na řešení textově kritických problémů, jejichž výsledkem byla Králíkova Historie textu Máchova díla (1953) — začínala se projevovat jeho pochybnost o spolehlivosti Schulzova opisu. V edici Cikánů v Národní knihovně (1953) emendoval znění *O6* proti textu z roku 1949 na 61 místech podle *L C*. Zvláště kladné hodnocení *C* se projevilo ještě silněji při přípravě textu Cikánů pro toto vydání ve Spisech. Je možno říci, že se tu uplatnila snaha kombinací pramenů rekonstruovat původní Máchův text, který se Janskému prakticky kryl s textem co nejuplnějším, tj. nejširším, jak jej představuje právě *C* (srov. různocnění a zejména ukázkou míst, která má *C* navíc proti *O6* a *L*, zde na str. 350). Vycházejí ze své hypotézy, že redaktor *C* rukopis získaný úpravou *S* revidoval podle předpokládaného *R1*, považoval Janský nejen místa rozšiřující text, nýbrž i mnohé odchylné tvary a vazby za autentické, máje přitom oporu ve svém přesvědčení, že neobvyklé jazykové jevy, jimiž se případně *C* lišil od *O6*, jsou spolehlivější, „máchovštější“. Výsledkem takového postupu byl text, v němž se projevilo subjektivní hodnocení materiálu a v němž bylo mnoho těžko ospravedlnitelných kombinací, nesmiřitelných s textově kritickými zásadami.

Janský si udělal jasný přehled o poměru versí *O6*, *L* a *C*, nevyvodil však z něho potřebný závěr; řešením jednotlivých míst se přichyloval

značně k *C*, avšak např. nepřijetím amplifikace z *C* na str. 181, ř. 29 až 30 ukázal svou rozkolísanost a nejistotu (v *L* amplifikace chybí). Ne-
tvrdil, že všechny vsuvky v *C* jsou autorské; avšak i při zjišťování
Máchova původství širšího textu se octl v rozporu, když např. u vsuvky
„ten divný“ ve výraze „hlas ten divný“ (191, 28) konstatoval „znaky
autorské“, do textu však vsuvku nepřijal. Ukázky ze srovnání *O6* s *L*
a *C* demonstrují jednak chyby pramene *L* a *C*, neporozumění textu
a snahu o jazykovou modernisaci, jednak výpustky tohoto pramene
(*S*), neboť při celkovém postoji mladého Schulze k dílu, které opisoval,
je těžko přijmout, že by byl text doplňoval tak, jak se to jeví na str. 184.
Podle kontextu správná nebo opravená znění *C* proti *O6* a *L* jsou svě-
dectvím vtípné a samostatné redakční práce vydavatele *C*, jemuž při
vydání knižním (proti otisku v *L*, ostatně o šest let mladšímu) šlo
o text plně srozumitelný, plyný, hladký, což se do jisté míry projevilo
i jazykovou modernisací. Uvedená zjištění opravňují snad i k závěru,
že není nutná hypotéza o existenci *R1*, kterým by byl mohl být kontro-
lován text verse *C*.

Protože Janský přijal Králíkovo poznání, že Schulz svou předlohu
jazykově v jistém smyslu upravoval, vracel do textu jazykové formy,
které jsou doloženy ve vrcholné a časově blízké vrstvě Máchovy tvorby,
především v *Máji* (jako např. *myšlenka, nasledovati, ouzký, usta, zřícenina,*
papršlek, vzdy, viz jejich výčet na str. 359); tyto úpravy je možno pova-
žovat za oprávněné, protože formy užitě v *O6* nemají doklady v jiných
soudobých pracích Máchových. Bylo však třeba zrušit Janského vyrovná-
vání dublet *slzy — slze* na podobu *slze* a úpravu *vlašský* na *vlašky*
(podle *C*), protože tvar *slzy* je doložen v *Máji* a *vlašský* v *Deníku* na
cestě do Itálie. Kromě uvedených příkladů měnil Schulz patrně ještě
jiné jazykové prvky, např. *ňadra m. nádra, obkličeny m. obkličeny, obyvatelův m. obyvatelů, zkvětou m. zkvětou, přinesenou m. přinešenou, abysme m. abychme, všechno, všichni m. všechno, všickni, juž m. už nebo již, hory byly vidět m. byly viditelné* (240, 11, zatímco v *O6* zůstalo *krajina byla viditelná*, 218, 34).

Podezření, že by byl Schulz upravoval původní vazby typu *nelzelo rozeznati* a vazby s podstatným jménem slovesným, není možno spolehlivě prokázat. Zatímco např. proti znění *L: oku nelzelo ničeho rozeznati* (189, 29) má *O6: oku nebylo ničeho rozeznati* a *C: nemohlo oko ničeho víc rozeznati*, čteme na str. 221, 14 v *O6: nelzelo jí ani slova promluvíti*, kdežto *L* má: *nebylo jí možno...* a *C: nemohla...*, a na str. 239, 21—22 v *O6: nelzelo sněsti toho hrůzyplného mlčení*, kdežto v *C* čteme: *nebylo děle možno sněsti toto hrůzyplné mlčení*. I když například na str. 243, 8—9 proti znění *O6: vůkolnich vesnic nebylo rozeznat* čteme v *C: vůkolní vesnice nebylo*

lze rozeznati, nemůžeme nepozorovat v *C* zřetelný sklon k vazbám s užitím slovesa ‚moci‘ nebo výrazu ‚je možno‘. Od kapitoly osmé, kde nám schází kontrola zněním *L*, nemáme jistotu, že bychom ve versi *C* nepřijímali znění vydavatelské. Znění *O6* a *C* se dokonce shodují v užití vazby infinitivní proti vazbě substantivní v *L*, například na str. 223, 9—10 je v *O6*: *ničeho nebylo vidět*, v *C*: *ničeho nebylo viděti*, proti znění *L*: *ničeho nebylo k spatření* (podobně i 221, 22, kde je zase v *C* navíc ‚možno‘). V Schulzově opisu *O6* jsou však také vazby jako *sen jeho přišel k vyplnění* (205, 28—29), kde *L* má: *...přišel k vyjevení* a *C* naproti tomu: *sen jeho se vyjevil*, nebo *mimo vyslaných ku hledání vraha* (238, 12; v *C* *mimo vyslané...*), ačkoli zase proti *zůstalých ku hledání vraha* v *C* má *O6* *zůstalých hledat vraha* (234, 33). Jsou tedy v *O6* doloženy vazby, které Janský v *L* a *C* oceňoval jako původní, zatímco v *C* jsou naproti tomu vazby domněle nepůvodní. Za těchto okolností (podrobnější obraz podávají různočtení) by byl výběr mezi jednotlivými čteními velmi nesnadný a nanejvýš problematický; emendace tu lze provést jen ve výjimečných případech. Ostatně jazykový rozbor textu *O6* poučuje o tom, že tvary a vazby, ale i jednotlivá slova, kterými se liší tento text od versí *L* a *C*, jsou spolehlivě doloženy ve starším jazyce (nejednou jde ve versích *L* a *C* o zřejmé úpravy z neporozumění, kde Schulz bezpečně zachoval správné znění, které by byl sotva mohl sám upravit) a někdy je možno doložit je přímo z jiného Máchova textu. Tak jistě správně a věrně zachovává *O6* slova, výrazy a tvary jako *vyšoký šátek* (169, 16—18), *dle jeho vlastního významu* (170, 11—12; *L* a *C* vůbec nemají, jejich pramen toto místo zřejmě pro neporozumění vypustil), *hlasitě bylo slyšeti skřípení jeho zubů* (180, 28; v *L C* *hlasitě*; srov. v Křivokladu, 15, 22: *hlasitě bylo slyšeti skřípení zubů jeho*), *u divném sporu* (209, 2; v *L C* *u divém sporu*), *tužentí mé* (218, 21; v *L C* *tušentí mé*), *v hrůzných rozpakách* (221, 10; v *L C* *v hrozných rozpacích*), *sice* (221, 21; v *L C* *ostatně*; — 232, 34, v *L C* *více!*), *skonal delí* (v *O6* psáno *delý*) *nemocný* (227, 23; v *C* *skonal již déle nemocný*), *závěrku listu* (241, 26; v *C* *závěrek listu*) aj. Pramen, z něhož vychází *L* a *C*, „vylepšoval“ a po svém „zpracšoval“ původní znění, vydavatelé *L* a *C* v tom ještě postupovali dále. Jestliže jsou v Schulzově opisu starší podoby, starší slovník nesrozumitelný již leckde opisovači a snad i pořadateli *S*, popřípadě vydavatelům *L* a *C*, nemůžeme předpokládat, že tyto prvky vnesl do svého opisu šestnáctiletý student, o jehož pietním vztahu k Máchovu autografu máme přesvědčivé svědectví několikerého druhu.

O pečlivosti Schulzova opisu svědčí především četné opravy vlastních písářských omylů. Schulz si nedovolil úpravu ani tam, kde podle svého

jazykového citu s výrazem nesouhlasil nebo kde se setkal se zkomoleným místem. Jeho poznámka (? *D. V.*), vložená v 13. kapitole do textu za Máchův výraz *luza* (srov. 256, 13), dosvědčuje, že respektoval originál. Podobně značka $\perp$ na okraji u zkomoleného místa *polou o plo.* v 7. kapitole (srov. 222, 31—32) dokazuje, že se nepokoušel o emendace, když textu nerozuměl. Právě tak se jistě neodvážil samostatně zasahovat do textu na místě, kde je v 2. kapitole (srov. 178, 22, v *O6* str. 26) značka považovaná ještě Janským za záhadnou. Interpretujeme ji „et cetera [tironská nota] deletur usque huc“, tj. „co následuje, škrtnout až sem“, tedy vyznačení zadního konce vypouštěného místa, způsob odjinud známý z Máchových rukopisů. Je-li tato interpretace správná, znamenalo by to, že Schulz respektoval i vnější ráz své předlohy, tj. Máchova autografu, že takřka faksimiloval způsob, jímž v něm byl proveden škrť.

O opisovačově pietě, s níž by se sotva byly srovnávaly podstatnější svévolné zásahy, napovídá snad něco i vnější úprava, velikost, rozměr, provedení a uspořádání opisu *O6*. Má takové rozměry, úpravu a takové znaky vnější vypracovanosti a pečlivosti, od titulního listu a jeho grafického provedení přes záhlaví kapitol s úpravou mott, až k „zrcadlu“ textových stránek a jejich číslování, že nápadně připomíná vzhled rukopisu Máje, jehož úprava byla vzorem, skutečným typografickým zrcadlem pro sazbu a její zlomení — ojedinělé odchytky jsou jen tam, kde bylo třeba respektovat typografická pravidla. Je nejvýš pravděpodobné, že tak jako je první vydání Máje typograficky věrným provedením rukopisu, je obdobně Schulzův opis i po vnější stránce obrazem originálu.

Otázku, kdo mohl provést škrť v 2. kapitole, řešíme rozbořem výstavby Bártových promluv. Ačkoli mají vnějškově shodný ráz, vnitřně jeví dvojí, odlišný charakter. Tam, kde se o ně přímo opírá celková sujetová výstavba románu, totiž postupné odhalování několikerého, navzájem spjatého tajemství, jsou Bártova vyprávění ucelené, úplné, povětšinou dobře skloubené a velmi přesné referáty o dávných událostech (srov. 220, 23—24: jest to ode dneška za dva měsíce osm let, *já jsem si to zapsal*); jestliže se v nich vrací a opakuje, je to proto, aby byl referát přesnější. Bártova žvanivost je tu zcela vnějšková. Jindy však podnapilý Barta vědomě přehání, zpravidla tehdy, když baví posluchače. Tu přímo počítá s jejich nesouhlasem a výsměchem a přenáší dokonce i do svých samomluv reakci na předpokládaný nesouhlas. I v těchto promluvách se ovšem opakuje a opravuje, ale jenom proto, aby zmírnil nejhorší nehoráznosti; tyto promluvy jsou velmi neurovnané, plné myšlenkových skoků, mezerovitě.

Na konci 1. kapitoly (str. 172, 16—20) je Bárta přerušen ve vyprávění, ztratí nit a už souvisle nenaváže. V 2. kapitole (178, 22—32) nově interpretovaná značka označující předpokládaný škrť následuje po Bártových slovech *a co jsem uřal?*, Bárta pak — vyrušen hozením šavle na stůl a tím, že si všiml cikánů — pokračuje *Franta to lap*, aniž označí předmět, o který jde; ve vyprávění je mezera, kterou stejně jako v prvním případě nepocítujeme jako rušivou, protože na takové věci vůbec nezáleží ve vyprávění, které nesouvisí s hlavním dějem románu. Provedeným škrtem nabyla Bártova promluva téhož rázu jako na uvedeném místě v 1. kapitole. Nezdá se pravděpodobné, že by bylo škrtnuté místo v dané souvislosti obsahovalo něco, co by byl nepropustil censor. Docházíme tak k jedinému možnému závěru: pasáž škrťl sám autor, který takto sjednotil, „dotáhl“ charakter Bártova vyprávění a dodal tak místu větší umělecké účinnosti s jistým napětím. Jestliže je tento náš závěr správný, reprodukoval tedy *O6* v tomto případě Máchovu autentickou uměleckou redakci rukopisu před tiskem.

Ještě jiné okolnosti posilují nejen tuto domněnku, nýbrž i celkovou důvěru ve spolehlivost Schulzova opisu. Janský si všiml, že nejvíc rozšířeného textu v *C* je až za uvedenou značkou a poznámkou v 2. kapitole (v Bártových promluvách). Kladl otázku, neměl-li snad Schulz do poloviny 2. kapitoly k dispozici jinou předlohu. Rozbor ukázal, že v *C* jde vždycky o jisté verbální amplifikace, o opakování nebo parafrázi toho, co už bylo řečeno, nebo o překlenutí zmíněných mezer ve vyprávění. Tato tendence, pochopitelná při snaze vytvořit čtenářsky plynulé znění, jde v *C* tak daleko, že v 5. kapitole (202, 32) byla vyplněna domnělá mezera v pasáži přesně referující na místě, kde toho vůbec není potřebí (*O6* a *L*: *A tu jsem zakopl, C: A když tak běžím, zakopl jsem*). Je dvojí možnost: buďto Schulz předlohu proškrtal a redigoval, nebo spolehlivě reprodukoval výsledek Máchovy umělecké revise. Souhlasíme s Králíkovou skepsí k amplifikacím v *C*. Nenašel-li redaktor verse *C* tyto úpravy již v *S*, provedl je sám, veden kromě zmíněného motivu též snahou sjednotit Bártovy promluvy podle jejich vnějšího charakteru; nepochopil a porušil přitom autorův záměr, směřující, jak se zdá, k ostřejšímu odlišení vnitřní povahy těchto promluv podle jejich odlišné funkce. Proto jsme také na rozdíl od Janského při ustavení textu Cikánů k amplifikacím v *C* nepřihlíželi.

Takové hodnocení verse *O6* podporuje též nápadná analogie mezi původní versí Přísahey a jejím zněním, které vzniklo, když byla vkomponována do 10. kapitoly Cikánů. V románu je její text stručnější; na dvou místech scházejí drobné pasáže, které rovněž mají povahu

jistých amplifikací, v obměně opakují to, co už je jinde v textu řečeno. Mácha tedy text Přísahey při včleňování do románového kontextu zredigoval, a to přesně podle týchž kritérií, jež předpokládáme při jeho konečné revisi Bártových promluv. Nesouhlasíme tedy s názorem Janského, že text Přísahey je v Schulzově znění silně porušen.

Na základě všech uvedených zjištění a dedukcí rozhodli jsme se vrátit se v maximální míře ke znění *O6* jako k pramenu, který je z hlediska textové kritiky nejspolehlivější a jehož evidence je všeobecně nejméně sporná. Úsilí o hypotetické původní znění je marné a nejvýš problematické. Podle *L* a *C* emendujeme jen ta místa, která toho nezbytně a prokazatelně potřebují podle obecných zásad textové kritiky. Z tohoto hlediska byl tedy zcela přepracován jak text připravený Janským, tak i jeho kritický aparát. Postupovali jsme tak s přesvědčením, že třebaže zásadně měníme výsledek práce K. Janského, přece postupujeme v jeho intencích, protože Janský vždy ochotně a kriticky přijímal každé objektivní zjištění, které podpíralo daný text a dokázalo jej vysvětlit bez kombinací.

V písni Nagy-Iday je na str. 187 verš 34: „mně nikdo pokrm nepodal“. Výraz „nikdo“ je v Máchově tvorbě ojedinělý, ale je tu ve všech versích (dva verše níže je „mně žádný mou zpět nedává“); změny, „žádný — nikdo“ jsou prováděny v Cikánech až v *K*.

K má ojediněle lepší znění než ostatní verse (krůpěje *co* létající jiskry m. *a*, *bychme* m. *bysme*) a opravuje také některé omyly v *L* a *C* (*prozradilo* m. chybného *pozdravilo*), ale jinak postupuje v úpravách dál a mění zejména výraz *žádný* na *nikdo*. V předposledním odstavci 11. kap. má *K* pozoruhodnou odchylku:

vášně, kterýchž se dříve po něm (na něm <i>C</i>) střídaly proměny (<i>O6</i> , <i>C</i>)	vášně, kterýchž divost se dříve na něm jevila (<i>K</i>)

O. Králík (HT 99, tam chybně citováno) uvádí tuto změnu v souvislost se změnami „skrytý — zjevený“ v básních, které podle něho prováděl upravovatel; neprávem, neboť slovesa „zjeviti“ v básních a „jeviti“ v Cikánech mají různý význam. Poslední slovo je u Máchy dost hojné (je i v *Máji*, v. 8), proto nemůžeme změnu zamítat a limine, zejména připouštíme-li správnost dvou oprav uvedených výše; čili *K* místy přihlédl k pramenům.

Ke studiu textu v *K* upozorňujeme na zvláštní okolnost: Kateřina Jeřábková, která vydala v Bibliotéce českých původních románů historických i novověkých roku 1857 *Cikány* (*C*), chystala za redakce

Fr. Lad. Vorlíčka také souborné vydání Máchova díla, kde měli být Cikáni zařadění jako III. svazek Spisů. Natiskla tedy archy do zásoby z jedné sazby a změnila pouze signování archů. V Cikánech (C) jsou archy signovány: 1857. IV. *Cikáni* (IV. = 4. svazek knihovny), pro souborné vydání Spisů bylo signování změněno takto: *Sebr. spisy K. H. Máchy. III.* Protože u Jeřábkové k soubornému vydání Spisů nedošlo, zakoupil Kober tyto přebývající archy Cikánů a použil jich pro své vydání z roku 1862. Poněvadž však náklad nedostačoval, dal současně tyto archy, tj. Cikány, znovu vysadit a vytisknout, ovšem po předběžné úpravě textové, kterou provedl asi V. Filípek. A nyní se shledáváme takřka v každém výtisku II. svazku *K* s dvojím různým signováním archů a dvojím číslováním stránek (Kobruv přitisk má cifry větší); archy jsou pomíchané, část je z nákladu Jeřábkové, část z nákladu Kobrova. Textově odlišné jsou tedy pouze archy nově přitiskuté. Jediný dosud známý kompletní výtisk s nepomíchanými archy má knihovna Národního musea (sign. 66 H 65).

Jazyková a pravopisná úprava textu Cikánů přihlíží ke zjištění, že Schulz některé prvky upravoval, a sjednocuje proto způsob psaní i některé podoby slovní podle Máje, jemuž jsou Cikáni časově nejbližší. Vracíme se tedy k Máchovu způsobu v těchto slovech: *lítost* (m. litost), *myšlenka* (m. myšlénka), *nasledovati* (m. následovati), *stán* (m. stan), *strůny* (m. struny, ale 7. pl. *strunami*), *usta* (m. ústa), *utěcha* (m. útěcha), *vraskovitý, vraskovatý* (m. vráskovitý, vráskovatý), *zříceniny, zřícený* (m. zříceniny, zřícený), *oudolí* (m. údolí, udolí i oudolí), *oumysl* (m. úmysl), *ourodný* (m. úrodný, urodný i ourodný), *ouřední, ouřadní, ouředníci, ouřadníci* (m. úřední, uřední, úředníci, uřadníci i ouřadní, ouředníci, ouřadníci), *ouzký* (m. úzký, uzký i ouzký), *papršlek* (m. paprsek, paprsek i papršlek), *vzdy, navzdy* (m. vždy, navždy, ale *vždycky*).

Ponecháváme kvantitu základního textu v slovech jako *jmenovaný, kolebka, reví* a kolísání v dvojicích *dveře — dvěře, kámen — kamen, krápěje — krapěje, nádra — nádra, nybrž — nybrž, ohničky — ohničky, připíjel — vypíti — vypijeme*, a ovšem i dvojice slovních podob jako *krápěje — krůpěje, papršku — papršleku, pokud — pokud, přazky — přezky, světlko — světýlko, šnura — šňura*, sjednotili jsme však podoby Barta (3×) na Barta a *piščitý* na *piščitý* (podle většiny). Zachováváme předponu a předložku *se* ve výrazech jako *sestaralý, sešedivěti*, nemohl *se* stezky sejítí, upravili jsme však ve větě: rozléhlo se jako jediné vzdechnutí *ze* všech ust velikou síní (m. *se*, 251, 24). Sjednotili jsme též psaní slova *obzvláště* (v O6 je i *obvzlastě*) a opravili psaní v slovech *čihají, společnice, proměňující, ujišťovat*.

Schulzovy úpravy jsou s největší pravděpodobností v slovech jako *pomyšlit', spát', špehovat'* (správně *-t*), *juh* (spr. *jih* v písni V dlouhém poli), *juž*. Slovní podoba *juž*, která je v *O6* nápadně častá, objevuje se též v Máchových dopisech i v básni Proč, Vltavo v Kroku, zatímco v rukopisné verzi čteme *již* (v Kroku jde asi o redaktorův zásah), dále v Baládě v opisu *O9* a v Zápisníku cizí rukou nad začerněným místem, kdežto v rukopise je opět *již*. Opravujeme podle *L* a *C* v jednom případě na „*už* jest zde, *už* jsi zde“ (180), jinde (27×) na *již*.

Místo *Lomecký* je v *O6* dvakrát *Lomnický*, *L* má důsledně *Lomnický*, *C* zase *Lomecký* kromě jediného *Lomnický* na témže místě jako *O6* (193, 29); z toho je zřejmé, že kolísání bylo i v rukopise. Ojedinelé *vysloužilec* (169, 27) sjednocujeme na *vyslouženec*, jednotně píšeme též *Angelína*.

Nepřejímáme absolutní přechodníky v *L* (obracujíc, skloňujíc, zastavujíc, vzdorujíc, slibujíc, zmírňujíc, pohybuje), o nichž se zmiňuje Králík (HT 53). Havránek (Torso a tajemství, 310) si všiml, že absolutních přechodníků užíval Mácha zejména v starších pracích (Straba, Svatý Vojtěch). Pro tvorbu z posledních let nemáme dost spolehlivých dokladů v jiných pracích.

Někdy jsou pro vydavatele dobrým vodítkem výrazy opakující se v stejných odstavcích nebo partiích jako v trsech, jindy zas byl vzat zřetel na podobné výrazy nebo vazby v jiných pracích, doložených zněním rukopisným. Na příklad v škrtnuté části básně Duše nesmrtelná najdeme vazbu *Byla tma*, i můžeme předpokládat, že Schulz opisoval správně *byla tma*, *byla zima* a že *bylo* v *L* a *C* je úprava vydavatelská; — z dvou odchylných znění (180, 1): dnes konce té pověsti nedopoví (*O6*), dnes konce povídání nenajde (*L C*) Králík (HT 51 — tam chybně: *toho* povídání) považuje mylně za správné znění *L* a *C*, přehlédl však typické ukazovací zájmeno (patrně tím, že chybně citoval znění *L* a *C*) a že hned v předešlém odstavci je doloženo podst. jméno *pověst* v témže významu a sloveso *nedopoví* zas dvakrát na str. 183 (dopověděv, dopovídal).

C se vyhýbá tvarům *rcce*, *vece* a předložce *při* (Při jezeru tomto — U jezera tohoto apod.), stejně jako *K* v Křivokladu. *L* a někde také *C* se snaží Bártovu řeč přizpůsobit řeči lidové, přirozenější, odtud časté změny *jest* na *je*. Stejná snaha se jeví v *L* a *C* (tedy asi již v *S*) v infinitivních koncovkách *-t* místo *-ti* v *O6*, ale ani v tom nejsou verse důsledné, protože *O6* zas má v dalších kapitolách na několika místech koncovky *-t* proti koncovce *-ti* v *C*. Věc je ještě komplikována situací v 7. kap. (220, 25), kde *C* souhlasí s *O6* a *L* je osamoceno: chtěl jsem věděti kam; nebo já musím věděti (*O6 C*), chtěl jsem vidět kam; nebo já musím vědět (*L*). Proto otiskujeme též infinitivní tvary podle znění *O6*.

Dvojtečku mimo obvyklou funkci uvozovací ponecháváme v složitějších souvětích, jinde ji měníme v čárku nebo vypouštíme.

Různočení (zaznamenáváme všechny změny, jimiž se odchylujeme od základního znění *O6*; protože texty *L* a *C* jsou snadno dostupné, uvádíme z nich jen odchylky zvlášť charakteristické nebo sporné):

Kapitola 1. 165, 18 Tichá krajino!] Tichá krajino, *R21 L C / 19* poklid se navrátil! Jak často] poklid se navrátil; jak často *R21 / 20* rozhostivši se] roz<pr>hostivši se *O6 / v duši mojí (podle L C)] v duši moji R21 O6 / 21* ztracený mír! ? — Teď však —] ztracený mír: teď však, *R21, ztracený mír! — Teď však — L C / 22* tvé —] tvé, *R21 / propastí se mi zdáš] propastí se zdáš R21 / budíc (podle R21 L C)] budíš O6 / 23* hrůzné mi na paměť uvádíš pověsti (*v L C* hrozné)] hrůzné pověsti na paměť mi uvádíš *R21 / 24* v prsa má. —] v prsa má. *R21 / 26* poklidně hledí v osamělého tvář —] hledí tak poklidně v osamělého tvář; *R21 / 27* nádra (*podle R21 L C*)] nádra *O6 / 27—28* přece hluboký poklid časů předešlých ach nikdy již se nenavrátil. Tak] a hluboký poklid časů předešlých nikdy již se nenavrátil. Tak *L C*, dolehuje na mne, jak *R21 / 166, 1* doléhá na skalnaté prsa strání tvých.] doléhá na skalnatá prsa strání tvých. *L C*, se vine na skalnatá prsa strání tvých, *R21 / 2—3* A předešlý čas až v zraky ducha mého] a předešlý čas někdy jen, zbloudilý co papršlek hvězdy vzdálené, přichází v zraky ducha mého *pův., pak přečíslováním upraveno na* a někdy jen, zbloudilý co papršlek hvězdy vzdálené, přichází předešlý čas v zraky ducha mého *R21 / 3* někdy (*podle R21 L C*)] někde *O6 (opis. chyba) / 3—4* světlo jeho — leč nezahřívá. (*pomlčka podle R21 L C*)] světlo jeho, leč nezahřívá. *O6, světlo jeho — leč nezahřívá. R21, světlo jeho — leč nezahřívá. — L C / 7* dolu;] dolu, *R21 / 8* zastaviv krok (*podle R21 L C a podle jiných míst*)] zastaviv kroky *O6 / 8—9* zastaviv krok až uhlídá vrcholky (*v L C* spatřuje vrcholky)] zastaviv krok, hluboko pod sebou, jak by náhle se před ním rozstoupila země, uhlídá vrcholky *pův., pak upraveno na slovní pořádek jako v O6 L C) / 10* rozstavených chatrčí] roztroušených chatrčí *R21, jednotlivé chatrče L C / 11* Po obou sice stranách] Po obou stranách *pův., pak nadepsáním Po obou sice stranách R21 / 12* leč nicméně jsou si obě strany] leč obě strany jsou si *pův., pak nadepsáním a přesmyčkou upraveno na* leč nicméně jsou si obě strany *R21 / 15* zpotvořilých postav (*podle L C*)] zpitvořilých postav *O6 / 18* zastíňují (*emendace*)] zastínují *O6, zastíňují L C / 19* hříčky přírody (*podle L C*)] hříčky přírody *O6 / 22—23* dolu se táhnoucího písečná skála] dolů se táhnoucí skála písečná *L C (v O6 dol<ů>u) / 33*

nad ploché střechy] nade ploché střechy *LC* / 34 vytvořily (*podle LC*) uzounká okna] vytvořila uzounká okna *O6*, vytvořily uzounká v ní okna *LC* / 167, 1 asi šest] as šest *LC* / 8 vodní lilie (*podle Máje, v. 83*)] vodní lilie *O6 LC* / 15 tamějších obyvatelů (*podle LC*)] tamějších obyvatelů *O6* / 22 jakoby potěšena] jakoby potěšená *LC* / 24 vzdál od vchodu] vzdálí od vchodu *LC* / 168, 2 ku špičaté] k špičaté *LC* / 4 jako hříčky (*podle LC*)] jako hříčky *O6* / 6 zadiveného (*podle L*)] zadiveného *O6*, udiveného *C* / 11 tam obvyklé] *chybí v LC* / 17 obkličené (*podle L*)] obkličené *O6 C* / 25 jakž pastevci snadno uhodli] *chybí v LC* / 30—31 Sametové černé] Aksamítové černé *C* / 31 přezkami (*podle LC a podle místa v téže věš*)] přazkami *O6* / 32 s velikými ... knoflíky (*podle LC*)] v velikými ... knoflíky *O6 (opis. chyba)* / 169, 2 ne sice nezvyklou národu jeho čistotu, nýbrž více,] *chybí v LC (snad škrtnuto vydavateli)* / 4 sestaralou postavu] sestárlou postavu *LC* / 7 aksamitu] aksamítu *LC* / řídké šediny] řídké šediny *LC* / 11 obra-ceje ... skloňuje] obracujíc ... skloňujíc *L* / 13 dceř jeho Lea] dcera jeho Lea *LC* / 16—18 Hlavu měla vysokým tureckým šátkem ovinutou, na způsob ženstín svého národu (*v O6* ovinutou; na způsob)] Hlavu měla velikým tureckým šátkem ovinutou dle dávného způsobu ženstín svého národu *LC* / 21 však nepohnutý] avšak nepohnutý *LC* / 25 listky (*podle listky na str. 174*)] listy *O6*, lístky *LC* / 27 vyslouženec (*podle dalších míst v O6*)] vysloužilce *O6 LC* / slynoucí v končinách těchto jakožto nejlepší vypravovatel] známý v končinách těchto co nejlepší vypravovatel *LC* / 170, 1 Tam musil] : tam totiž musel *LC* / 6 za dluhy] na uplácení dluhu *LC* / 11—12 dle jeho vlastního významu] *chybí v LC* / 22 Lhaní] Lh(á)aní *O6* / 30 v oblačné síni] v oblakové síni *LC* / 34 nad skalnatými stupni] nad skalnatými stupněmi *C* / 171, 2 v břízách náhrobků jeho (*podle LC*)] v břízách co náhrobků jeho *O6* (*co je dodatečně usunuto; k vysvětlení tohoto místa srov. str. 166: na jehožto rovných, mechem porostlých střechách požloutlé břízy sklánějí plačící větve...*) / 10 mezi liliemi (*podle Máje, v. 83*)] mezi liliemi *O6 LC* / 22 jmenovanou věž] nadjmenovanou věž *LC* / 23 ukazuje] okazujíc *LC* / 27 kdo se opovází — no] kdo se opovazuje — no *LC* / 32—33 prokletá potvora — fi] *chybí v LC* / 172, 2 A tu vám (*rušíme odstavec podle LC*)] *v O6 odstavec* / 10 to bych lhal] to bych lh(á)al *O6* / 21 s tím chlapem (*podle C*)] s tím chlapcem *O6 L* / 24 tu on sám vypil] tu on vám vypil *LC* / 26—28 „prokletá potvora — vypil čtyry sudy — fi — prokletá potvora! Aj, aj, ano!] „Ten chlap vypil čtyry sudy — fi! Aj, aj, ano! *L*, „Prokletá potvora! vypil čtyry sudy — fi! prokletá potvora! ano! *C* / 30 schoval (*podle LC*)] choval *O6* / 33 posluchači smáli (*podle LC*)] posluchači se smáli *O6* / 34 vyšlo na nás deset vojáků (*podle LC*)]

vyšlo nás deset vojáků *O6* / 173, 4—5 ano! proklatá potvora] ano! proklatý chlap *L* / 6 připijel] přip(1)ijel *O6*, připijel *LC* /

Kapitola 2. 174, 15 pronešen] pronášen *C* / 175, 3 zjítra] zítra *O16*, zjítra *L*, zejtra *C* / na jih (*podle O16 LC*)] na juh *O6* / 4 v východ (*podle O16*)] východ *O6 LC* / 17 nedáno,] nedáno; *LC* (*opravujeme otisk v 1. svazku*) / 27 po vráskovaté tváři] po vráskovaté tváři *O6 L*, po vráskovité tváři *C* / 176, 12—13 No, stokrát tak silně!] To zní stokrát tak silně! *LC* / 17—18 zlatem vyšíváné] vyšíváné *LC* / 18 zlatými šnurami] žlutými šňurami *LC* / 25 obzvláště (*podle LC*)] obzvláště *O6* / 30 převěšený přes rameno (*podle LC a podle jiných míst*)] přivěšený přes rameno *O6* / 177, 3 já vím] pořádně *LC* / 6 se zastavuje] se zastavujíc *L* / 8 — či spíše oulisně] *chybí v LC* (*škrtnuto asi Sabinou*) / 23—24 výborné maso] výborné je maso slonové *LC* / 24 polívka] polívka *L* / 25 Kdo se opováží?] Kdo se opovážuje? *LC* / 31 vypravuje] vypravujíc *LC* / 31—32 proklatá potvora!“ — rychle velmi] *chybí v LC* / 34 ano — před tou chaloupkou] ano — ano před tou chaloupkou *LC* / 178, 2 dva vojáci] dva vojáci *LC* / Franta hrnčířovic] Franta Hrnčířovic *LC* / 7 kde bychme něco ulovili (*podle K a jiných míst*)] kde bysme něco ulovili *O6 LC* / 10 jako tuhle do mého rukávu] jako tuhle do mého rukávu *LC* / 22 co jsem uťal?“ —] *za těmito slovy je v O6 trochu menším písmem tironská značka pro výraz et cetera a po větší mezislovní pauze poznámka* † *usque huc* (*pravděpodobně: „škrtnuto až sem“; právě odtud se liší L a C celými větami* / 23 posud] posud *LC* / 179, 7 jest viděti] je viděti *LC* / 13 z vojny] *chybí v LC* / 23 A to jest již dlouho] A to je už dlouho *LC* / 26 Byl jsem asi čtyřletý (*podle LC*)] Byl jsem asi čtvrtletý *O6* / 27 tázal se] *chybí v LC* / 32—33 časem hlasitě se vysmívaje.] časem hlasitě se smál, jak tomu zvyklý byl, že se mu při vypravování posluchači buď divili, nebo smáli. *C* (*snad jiná verse*) / 180, 1—2 konce té pověsti nedopoví] konce povídání nenajde *LC* / 8 schlíplý jako myš. — Jeli jsme] schlíplý jako myš; pán měl také bílý plášť a jel napřed. — Jeli jsme *C* / 15—18 (šoupá rukou po stole až — ano — fi,] *chybí v LC* / 19—20 pokračoval Bárta] *chybí v LC* / 21 už jest zde, už] již jest zde, již *O6*, už je zde, už *LC* / 28 hlasitě bylo slyšeti skřípení] hlasitě bylo slyšeti skřípení *LC* / 31—33 tu vám“ — opět šoupaje rukou až tu vám] tu vám *L* (*haplografie*) / 34 — 181, 1 že jest to] že to *LC* / 4 a pozdě večer] a pozdě v noci — ne, to bych lhal — pozdě večer, ano pozdě večer *C* / večer jsme přišli] večer jsme přiletěli *C* / 10 večer nemluvil] večer ani nemluvil *LC* / 11 ani nešeptl] ani neceknul *LC* / 13 až do hospody.] až do hospody. A přišel jsem zrovna sem a chci kořalku. *C* / 13—14 Tu vám přijde] Tu vám přijde *L*, Tu vám přišla *C* / 17 sehnutý napravo (*podle LC*)] sehnutý

dopravo *O6* / 20 Ráno se měla stěhovati ze vsi (*rušíme odstavec podle LC*)] Ráno se měla stěhovat ze vsi *LC* / 21 stěhovati] stěhovat *LC* / 22 viděti] vidět *LC* / 29—30 všecko jako dnes — ano — jako dnes!] všecko jako dnes. *L*, všecko jako dnes. Hahaha! Jak, kdo se opovažujc? *C* / 34 všecko vyčíhal (*podle LC a jiných míst*)] všechno vyčíhal *O6* / co jest to zač] co je to zač *LC* / 182, 6—7 jmenovali ji Angelínu] jmenoval ji Angelína *L*, říkal jí Angelína *C* / 9 let — ano, dvadvacet let —] let — *L* (*haplografie*), let — ano dvaadvacet — *C* / 12 umřel hned — za dvě hodiny] umřel hned — ne, to bych lhal — hned ne, ale za dvě hodiny *C* / za dvě hodiny — ano, za dvě hodiny.] za dvě hodiny. *L* (*haplografie*) / 14 všecko — ano všecko] všecko — ano na mou věru, všecko *C* / 25 ano — a jemnostpán byl] ano, k nám a od nás — a jemnostpán byl *C* / 29 žádný neví kam. (*ve shodě s LC*)] žádný neví kam? *O6* / 34 nesrozumitelná slova] nesnesitelná slova *LC* (*velmi podezřelé*) / 183, 2 zastavuje] zastavujíc *L* / 4 nepozorna na vše] ničeho si nevšímajíc *LC* / 10—11 než on ustavičně až hospodyně — —“] *chybí v L* / skleničkou o tabuli] *chybí v C* / 11 cinkaje, dopovídal (*podle C*)] cinkaje, odpovídal *O6* / 13 ke skalám] ke skále *L*, ke skále *C* / obrážel] odrážel *C* / 15 musím jíti, ano jíti] musím jít, ano jít *LC* / 17 bude půl jedenácté] bude jedenáct, ne, to bych lhal — půl jedenácté *C* / 20 No, dobrou noc, dobrou noc — — holka,] *chybí v L*, No, dobrou noc! Holka, *C* / 23—24 to já vím — na mou věru — to já všecko vím, a velmi dobře.] to já vím, a velmi dobře. *L*, to já vím, a velmi dobře, na mou věru. *C* /

Kapitola 3. 184, 18—21 Z vůkolních vsí až slavnost zvěstující. —] *chybí v LC* / 185, 2 vlast mi neznáma] vlast mi neznámá *LC* / 23 před perényickou pevnost] přes perényickou pevnost *O6 LC* / 28 outoky odstrašení *O6 C*] outoky odstrašení *L* / 186, 1 ta zjítra] ta zítra *O16*, ta zjítra *L*, ta zejtra *C* / 9 jítka lkání?] jítka lkání! *LC* / 10 ten tvůj byt?] tvůj byt ten? *O16* / 14 růžový] ružový *O16* / 16 květoucí] kvetoucí *O16* / 17 v čele stěn jeho, temných hor (*podle LC*)] v čele stěn, jeho temných hor *O6* / 26 zjítra] zítra *O16*, zejtra *C* / 187, 5 zpět nedává (*podle LC a O16*)] nazpět nedává *O6* (*patrně opis. chyba*) / 7 Ó, jak bych smutným nebyl já? (*rušíme odstavec podle LC*)] Ó, jak bych nebyl smutný já? *O16*, Ó, jak bych smuten nebyl já? *C* / 12 odpoví řváním] odpoví lkáním *O16* (*opis. chyba*) / 20—21 zarážky *podle O16*, v *LC* všude bez zarážek / 29 u krásný byt] a krásný byt *O16* (*opis. chyba*) / 33 růžový] ružový *O16* / 188, 1 květoucí] kvetoucí *O16* / 3 v *LC* není odstavec / 5 Umlkl hlas] Umlknul hlas *LC* / 6 obražená] obrazená *LC* / 18 kolem krku] okolo krku *LC* / 18 na tváři jeho] po tváři jeho *LC* / 24—25 se valily slzy, leč slzy radosti] se valily slze,

leč slze radosti *L* / 26 ji pozdvihna] ji pozdvihnuv *L C* / 32 nedaleko odtud] nedaleko odsud *L C* / 189, 4 nedlouho] brzy nato *L C* / 7 křovím obrostlý] křovím porostlý *L C* / 14 nepropustilo] nepřipustilo *L C* / 21 křovím skrytou] křovím krytou *L C* / 26 oku nelzelo ničeho rozeznati (*podle L*)] oku nebylo ničeho rozeznati *O6*, nemohlo oko ničeho víc rozeznati *C* / 190, 1 písečná skála] písečná skála, as dva sáhy vysoká *L C* / 3 rozkvétal] rozkvetal *L C* / 10 Jak jsme se] Když jsme se *L C* (*snad bylo v rukopise Kdy*) / 23 vrátiti zpět] vrátit *L C* / 26 odvece mladší (*mladší podle L C*)] odvece starší *O6*, řekl mladší *L C* / 31 podivno, že Ligán (*podle L C*)] podivně, že Ligán *O6* / 191, 7 Zjítra opět] Zjítra opět *C* / 23 zítra bude] zítra bude *C* / 28 odpovídá zvolna hlas] odpovídá zvolna hlas ten divný *C* / 31 a lezl] a lezl pak *L C* / Kapitola 4. 193, 6 Akt III, sc. 1. (sc. 1. *doplňně podle Z, str. 63, kde je Sc. 1.*)] Act III. *O6*, Act. III. 8. c. 1. *L C* (*stejná chyba v obou versích!*) / 14 po kolena vody přišel] po kolena do vody přišel *L C* / 29 Lomecký] Lomnický *O6 L C* / 124, 21 ani očí otevřítí] ani očí otevřítí *L C* / 26 poletovaly mlhy] polehovaly mlhy *L C* / 33 přežvýkujícímu (*podle L C a podobného tvaru v O6 v témže odstavci*)] přežvykujícímu *L C*, přehlížejícímu *O6* / 195, 8 samá pavučina (*podle L C*)] sama pavučina *O6* / 21 že by se sám mohl] že by se tam mohl *L C* / 26 tma vůkol, —] tma kolem; — *L*, tma kolem. *C* / 31 od ohně cikány rozdělaného] od ohně od cikánů rozdělaného *L C* / 196, 6 ačkoliv zář] ačkoli zář *L C* / 12 Sotva se třené o sebe snětve a loučky počaly jiskřiti] Sotvaže o sebe třené větve a loučky počaly jiskřiti *L C* / 14 v jasný plamen vzňalo] v jasný plamen se vzňalo *L C* / 28 po rudějasných stěnách] po rudojasných stěnách *L C* / 197, 1 co to dítě?] co to dítě? *L*, co to pravíte? *C* (*doklad o stejné předloze L a C*) / 14 sahajíc] sáhajíc *L* / 21 červený proužek] černý proužek *L C* / 21—22 kolem krku má (*podle L C*)] kolem má *O6* / 27 zvolal mladší] zvolal mladší cikán *L C* / 29 Zasažnuta zastavila se] Zasažnutá zastavila se *L C* / 198, 4—5 vyskočil mladší cikán ven, než hned se opět vrátil] vyskočil mladý cikán ven, avšak se hned opět vrátil *L C* / 9 nebylo ničeho víc se dozvědět] nebylo ničeho více k dozvědění *L*, nemohli se ničeho více dověděti *C* / 12 s sebou... přinesl (*podle L C*)] sebou... přinesl *O6* / 22 chvíli pomlčevši (*podle L C*)] chvíli pomlčivši *O6* / 27 neprobudiv spících cikánů] neprobudíc spících cikánů *L C* / 199, 5 tišeji vzdy] tišeji vždy *O6*, vždy tišeji *L C* / Kapitola 5. 200, 14 v bledém sloupu] bledým sloupem *L C* / 15 na temnou stěnu] za temnou stěnu *L C* / 28 kde se probudil] když se probudil *L C* / 31 v bledém papršku bílého dne (*podle L*)] v bledém papršku dne *O6*, v bledém paprsku bílého dne *C* / 201, 7 odsud] odtud *L C* / 23 z tohoto skalnatého města] tohoto skalnatého města

LC / 25—26 kus byl na ní červeného — a jak červeného!] kus byl na ní červeného — a jak červeného? *O6*, kus byl červený — a jak červený?!
LC / 34 keřem] křem *LC* / 202, 22 Eh — ach] Eh — eh *LC* / 25 zavražditi] zavraždit *LC* / zahubiti] pohubiti *LC* / 27 za sebou netáhne,] za sebou netáhne nežli ohnivý drak, *C* / 32 A tu jsem zakopl] A když tak běžím, zakopl jsem *C* / 203, 7 „— do židovny!“] „Do židovny!“ *O6 LC* / 13 oblíbené] oblíbené *C* / 16—17 co by to bylo za bláznivou (*podle LC a okolních míst*)] co by to bylo za blouznivou *O6* / 20 malá shrbená (*částečně podle LC*)] malá shrbená *O6*, malá, shrbená *LC* / 34 zeškrábaná] poškrabaná *C* / 204, 2 ale já — já jsem — proklatá potvora — já] ale já *LC* (*haplografie*) / 13—14 podivné řeči] podivné věci *LC* (*doklad o stejné předloze*) / 18 každý mohl viděti] mohl každý vidět *LC* / 34 až přijdu do ži — e — ne, až přijdu] až přijdu *LC* (*haplografie*) / 205, 10—12 teď se docela zbláznila až pryč jest.] *chybí v L* / 28—29 sen jeho přišel k vyplnění] sen jeho přišel k vyjevení *L*, sen jeho se vyjevil *C* / 31 ustavičné opakované] ustavičně opakované *LC* / 34 přiněšenou (*podle LC*)] přinesenou *O6* / 206, 5 zkvětlou lásku (*podle LC*)] zkvetlou lásku *O6* / 207, 1 proč žádáš *O6*] proč žádáš odejít odtud *LC* / 5 končil] skončil *LC* / 16 než kdo bloudí (*podle LC*)] neb kdo bloudí *O6* / 21 o rouno beránčí] v rouno beránčí *LC* (*stejná chyba*) / 22 srdce tvé se prozradilo] srdce tvé tě pozdravilo *LC* (*stejná chyba*), srdce tvé tě prozradilo *K* / 24 není žádného] není žádný *LC* / 28 vzdoruje] vzdorujíc *L* / 208, 21 co zpěvce] co hlas zpěvce *C* / 32 obraceje se] obrátiv se *L*, obrace se *C* / 209, 2 u divném sporu] v divném sporu *LC* / 6 opustiti] opustit *LC* / 9 pokoje žádného, odpočinutí žádného] pokoj žádný, odpočinutí žádné *LC* / 14 nanejvětš (*podle str. 211, 29 a podle Máje, v. 207*)] nanejvyš *O6 LC* / 22 já spěchal] já spěchám *LC* / 24 přijal jsi mě] přijal si mě *O6 LC* (*stejná chyba ve všech verzích*) / 28 Zůstaň s námi! (*podle LC*)] Zůstaň s námi. *O6* / 29—32 cikán mlčel. „Každého až ještě mlčel.] cikán mlčel. *L* (*haplografie*) / 31 zůstati] se pozdržeti *C*, *chybí v L* / povrať] navrať *C*, *chybí v L* /

Kapitola 6. 211, 5 nikdy] nigda *O6 LC* / 10 navracovával] navracoval *L*, navracel *C* / 10—11 kde od toho večera veselejší mu nastal život] *chybí v L* *C* / 14 snadno] lehce *LC* / 16 slovem všickni] všickni *LC* / 17 zřídka kdy byl vidět] zřídka kdy byl k spatření *L*, zřídka kdy ho vídali *C* / 20 rozohnělému] rozohněnému *LC* / 26 nýbrž] ale *LC* / 32 V příležitosti] U příležitosti *C* / 212, 2 on jest i jediný] on první jest i jediný *LC* / 6 slibuje] slibujíc *L* / 7 zjítka] zejtra *C* / 16 Nejprostrannější] Nejprostrannějšíť *C* / 17 ostatně však] ostatně ale *C* / 23 vysoké, přehlížející sosny (*emendace*)] vysoké, hustě přehlížející

sosny O6, vysoké sosny hustě vynikají L, vysoké husté sosny přehlížejí C (slovo hustě je snad písařská chyba v originálu, opakování z předcházejícího výrazu hustě zarostlé křovinami; slovo hustý je ještě v ř. 13 a 20 — Sk.) / 30 mechem porostlý] mechem zarostlý L C / 213, 1 jehožto] jehož L C / 4 dlouhá brada hrůzného obličejce (podle L C — tam však hrozného — a podobného místa v 9. kap.)] hrůzná (2) brada (1) dlouhého (1) obličejce (3) O6 (číslice v závorkách jsou nadepsány) / 7 Od tohoto dubu] Od toho dubu L C / 12 takového jména] takového jména L C / 15 mezi písčitymi skalami (v O6 písčitymi)] mezi písčitymi stěnami L C / 19 Panny slzy] Panny slze L, slze Panny C / 20 málo byla ušlapána] byla málo ušlapána L, byla málo ušlapána C / 27 toho že brzká očekává smrt (podle L C)] toho že očekává smrt O6 / 32—33 slunce sestoupilo] slunce se stopilo L C / 214, 2 snadno bylo souditi] lehce bylo souditi L C / 17, 21 zpět] zpátky L C (třikrát) / 22 Milenče!?!] Milenče?! C / 25 Cikán: (v O6 bez vyznačení; tiskneme zde i dále v dialogu kursivou)] chybí v L C, stejně jako uvedení ostatních promluv dialogu až do 5. řádku na str. 215 / 26 vraceti] vráteti L / 34 v ničemž!? (podle L C)] v ničemž? O6 / 215, 22 a 25 Leo! Leo!] Lea! Lea! C / 23 zdvihši se] zdvihši se C / 216, 9 Časem osvítil bledý blesk mdle] Časem mdle osvítil bledý blesk C / 11 byly vidět] byly k spatření L, bylo viděti C /

Kapitola 7. 217, 17 gdy i w najbliższym sercu... (podle L, tam najbliższem)] chybí v O6 C a v Zápisníku / 22 Malczewski] Malczeski O6 L C (psal se obojím způsobem) / 218, 17 složivši (podle L C)] složivše O6 / 21 toužení mé] tušení mé L C / 32 bývala veselá (podle L C)] bývala vesela O6 / 219, 1 s rukou v prsa zarytou (podle C)] rukou v prsa zarytou O6 L / 11 hospodská,] hospodská; L C / promluvivši] promluvivší L / 12—13 bylo to vzdychnutí (podle L)] bylo vzdychnutí O6, bylo to vzdechnutí C / 20 prostovlasá (podle L C), roztrhaná (podle C)] prostovlasa O6, roztrhána O6 L / 29 zmirňuje] zmirňujíc L / 220, 7 až — až — ráno] až — až — ano ráno C / 10 Au, au!] Ou, ou! L C / 19 utikati] utikat L / 25—26 chtěl jsem věděti] chtěl jsem vidět L / 26 musím věděti] musím vědět L / ano — všecko.] ano — všecko, a velmi dobře. C / 29 dostati] dostat L / 30 na zemi] na zem L / 221, 8 nebylo s to všeho doslechnouti] nebylo s to, aby všechno doslechnouti mohlo L, nebylo s to, aby všeho doslechlo C / 10 Umlkši povstala Lea] Tu povstala Lea L, Umlkší povstala Lea C / v hrůzných rozpacích] v hrozných rozpacích L C / Podepřena] Podepřená C / 14 nelzelo jí] nebylo jí možno L, nemohla C / 21 sice] ostatně L C / 22 nebylo ničeho vůkol rozeznati] nebylo ničeho vůkol k rozeznání L, nebylo ničeho možno vůkol rozeznati C / 33 odvlíkla se] odvěkla se L, odvlékla se C / 222, 4 horká slza] žádná slza C / 7 musil jsem říci, jak jsem přišel]

musil jsem se přiznat, že jsem přišel *L*, musil jsem říci, že jsem přišel *C* / 10 poslední slovo] poslední slov⟨a⟩o *O6* / 18 ano, až na noc] ano na noc *C* / 31—32 Zuřivě vyvalené oko cikánovo polou osleple. — (*podle C*)] Zuřivě vyvalené oko cikánovo. — ⟨Zuřivě vyvalené oko polou o plo.⟩ [*sic!*] *O6* (*škrtnuto tužkou*), *S* očima zuřivě vyřeštěnýma, *L* / 32 Vlasy měl vzhůru naježeny] s vlasy vzhůru naježenými *L*, Vlasy měl naježené *C* / 223, 9—10 nebylo vidět] nebylo k spatření *L*, nebylo viděti *C* / 16 opětoval ohlas hromové rány (*podle LC a posledního odstavce 7. kap.*)] opětoval hlas hromové rány *O6* / 17—18 mluvila s navracenou pamětí (*podle LC*)] mluvila navracenou pamětí *O6* / 20 šťastna] šťastná *C* / 22 to on jí mocí vzal (*podle C*)] to on jí⟨i⟩ v noci vzal *O6 L* (*stejná chyba; v L jí*), to on jí mocí vzal, násilím *C* / 224, 2 v hlubokých myšlenkách] v hlubokých myšlénkách pohroužena pak doložila *L*, Načež v hlubokých myšlenkách pohroužena doložila *C* / 9 pohybuje] pohybujíc *L* / 13 ustavičně] ustavičn⟨é⟩ě *O6* / 15—16 vši sílu] vš⟨i⟩ s⟨i⟩il⟨o⟩u *O6* / 19 hluboká se shlukla tma] hluboká se shustla tma *L* /

Sedmou kapitolou končí L, odtud jen výběr různocnění v C.

*Kapitola 8. 225, 13 Zasáh stůl] Zasáhnuv stůl C / 19 nesl s sebou (podle C)] nesl sebou O6 / 226, 11 probuzen] probuzený C / 14 polívši] polévající C / 29 přestrašena] přestrašená C / 227, 2 navštívit] naštvit *O6*, navštíviti *C* / 12 starostlivi] starostliví *C* / 23 skonal delí nemocný] skonal delý [*sic!*] nemocný *O6*, skonal již déle nemocný *C* / 34 umdleni] umdlení *C* / 228, 5 v zámku byla tma] v zámku bylo tma *C* / 6 přemoženi] přemožení *C* / 13 honem zavřete!“] honem zavřete!“ ouzkostně volaje. *C* / 29 znovu] znova *C* / 229, 7 táží se všickni (*podle C a jiných míst*)] táží se všichni *O6* / 8 všecko, co viděl, ano ještě víc] všecko, co viděl, ano ještě více, než co viděl *C* / 9 s jednotlivými] jednotlivými *C* /*

*Kapitola 9. 231, 3 jak? no] jak? — kdo se — ? no C / 9 šustěly (podle C)] šustily O6 / 13 v mokrém písku (podle C)] v modrém písku O6 / 25 sotva bylo dohlednouti nebe] sotva bylo lze dohlédnouti nebe C / 26 Zastaviv se] Zastaviv *C* / 29 po skalnatých zděch] po skalnatých stěnách *C* / 32 Opět byla tma] A opět bylo tma *C* / 33—34 od jedné strany] od jedné stěny *C* / 232, 1 hroze se dotknouti] hroze se dotknoutí *C* / 7—8 aby se dostal na pěšinu] aby se dostal přes kostničí kámen na pěšinu *C* / 9 na druhé straně] na druhé straně kamene *C* / 25 veškerou prostráň] veškeré prostranství *C* / 34 sice nenesl ve vůkolí žádný] více nenesl ve vůkolí žádný *C* / 233, 5 krůpěje co letající jiskry (*podle K, tam létající*)] krůpěje a letající jiskry *O6 C* (*v C létající*) / 6 u věnčujícím je kvítí (*je podle C*)] u věnčujícím se kvítí *O6*, v ověnčuji-*

cím je kvítí *C* / 11 Na východu rozsedliny] U východu z rozsedliny *C* / 22 nesouce s sebou rejče] nesouce sebou rejče *O6*, nesouce rýče *C* / 26 rudá záře] rudá zář *C* / 29—30 nově vykopanou zemí] nově vykopanou zem *C* / 32 ticho] ticho *C* / 234, 3 Lomeckého (*podle C*)] Lomnického *O6* / 6 vlašského díla] vlaského díla *C* / 23 pomohše jim mrtvol přendati (*podle jiných míst*)] pomohše jim mrtvolu přendati *O6 C* / 24 stíhat] stíhati *C* / 30 po skalnatých zděch] po skalnatých stěnách *C* / 33 zůstalých hledat vraha] zůstalých ku hledání vraha *C* / 235, 14 máme vás s sebou (*podle C*)] máme vás sebou *O6* / 17 študoval (*podle C*)] studoval *O6* / 18 Ač rozesmutněli (*podle C*)] Ač rozesmutněli *O6* / 20 až 21 kdepak jsem zůstal? — ano v té barvě — či ne, nezůstal; (*podle C*)] kdepak jsem nezůstal? — ano v té barvě; *O6* / 22 dvě — tři, ano tři — čtyry trojky (*podle C*)] dvě — tři — čtyry trojky *O6* / 24 ze studií (*podle C*)] ze studií *O6* / 236, 5 abychme (*podle C*)] abysme *O6* / 10 vykopávání se stát soukromě] vykopávání se mělo státi soukromě *C* / 19 pokrčel] Pokrčil *C* / 25 aj, aj, tem (*podle C*)] aj, aj; ten *O6* / 28 nakrucuje vousy (*podle C*)] nakrucuje vlasy *O6* / 237, 6 zezadu stal Bárta] zezadu stál Bárta *C* /

Kapitola 10. 238, 12 mimo vyslaných ku hledání vraha] mimo vyslané ku hledání vraha *C* / 16 je složen] jest složený *C* / 17 abychme (*podle C*)] abysme *O6* / 239, 15 víc a více se blíží (*podle C a R18*)] víc a víc se blíží *O6* / 16 v šeré roucho] v šedé roucho *C R18* / 17 v místech oných (*podle R18*)] v místech on(ý)ěch *O6*, v místech oněch *C* / 20 větvemi nad námi ležících stromů] větvemi pod námi stojících stromů *C*, větvemi pod námi ležících stromů *R18* / 21—22 nelzelo snésti toho hrůzyplného mlčení. „Ty mě máš] nebylo déle možno snésti toto hrůzyplné mlčení. S bolestným hlasem se mne tázala: „Ty mě máš *C* (*srov. též R18, Přísaha, zde na str. 273, ř. 17—19*) / 24 Já jsem neodpovídal] Já neodpovídal *C* / 26 a 29 Já jsem mlčel] Já mlčel *C* / 30—31 přivedena] přivedená *R18* / 31 a s pravici (*podle C a R18*)] a pravici *O6* / 34 strašlivou zvěstovat příhodu] strašlivou mi zvěstovati příhodu *C* / Víchr] Vitr *C R18* / 240, 3 Tedy slyš] Tehdy slyš *R18* / 4 čest tvou ani svou! —] na čest tvou ani svou a věrnost má že vždy pevná zůstala tobě! — *C*, čest tvou ani svou a věrnost má že vzdy pevně tobě zustala *R18* / Zpotvořilý (*podle C a R18*)] Zpotvořený *O6* / 11 byly viditelné (*podle C a R18; též podle jiných míst*)] byly vidět *O6* / 13 neviditelné hory (*podle C a R18*)] osvicené hory *O6* / 241, 25 zhrozeni] s hrůzou *C* / 26 závěrku listu] závěrek listu *C* / 242, 9 Proti tobě jest všecko podezření] Na tebe jest všecko podezření *C* /

Kapitola 11. 243, 8—9 vůkolních vesnic nebylo rozeznat] vůkolní vesnice nebylo lze rozeznati *C* / 14 klepání dřevének jejich hlubokým

boroviskem] klapání dřevenků jejich hlubokým borem C / 19 rozléhalo se sborem] rozléhalo se borem C / 20 pravil jeden z nich] počal jeden z nich C / 244, 4 odpověď] odpověď C / není ani pomyslit (*v* O6 pomyslit)] není ani pomyslení C / 12 ve Smilkovu] ve Smílkově C / 13 dalo se zase] dalo se zas C / 15 rozléhl se teď boroviskem hlas] rozléhl se nyní borovinou hlas C / 32 vezmu s sebou (*podle* C)] vezmu sebou O6 / 245, 1 Odkudpak] Odkudpak C / 8 podpíral] podepíral C / 25 abychme (*podle jiných míst*)] abysme O6 C / 28 jen stoje vypijeme skleničku (*podle* C)] jen vstoje vypijeme skleničku O6 / 33 Do sednice se nevejdeme (*se podle* C)] Do sednice si nevejdeme O6, Do světnice se nevejdeme C / 246, 9 květy posetý] květem posetý C / 11 rozvinutý, nekryté —] rozvinutý — nekryté O6, rozvinutý — nekryté, C / 15—16 Náradí, cínové mísy] Náradí, sklenice, mísy K / 15 vichrem rozmetané (*podle* C)] vichrem rozmetány O6 / 23 natažené (*podle* C)] nataženy O6 / 23—24 řemínky uvázané (*podle* C)] řemínky uvázaný O6, uvázané řemínky C / 28 že již vedí] že již vedí O6, že již vědí C / 247, 4 jak jen něco lidu přibylo (*podle* C)] jak jen něco přibylo O6 / 12 věci — ustavičně (*doplněna pomlka*)] věci ustavičně O6, věci, ustavičně C / 13 podobné příhody (*podle* C)] podoba [sic!] příhody O6 (*zkomoleno*) / 21 bylo složeně přes něj převěšeno] bylo složené přes něj převěšeno C / 248, 2—3 čisté bílé péro] čisté však bílé péro C /

Kapitola 12. 249, 12 blízkého městečka] blízkého města C / 19 Nad jižním oknem] Nade jižním oknem C / 24 množství papírů (*podle* C)] množství papíru O6 / 30 s sebou vzata (*emendace*)] sebou vzata O6, odvedena C / 250, 26 přednosta] předseda C / 28 přední] předseda C / 32 přednosta] předseda C / 33 hraběte] pana hraběte C / 251, 1—2 upevněné na stěnu oko planulo] upřené na stěnu oko vzplanulo C / 8, 15 přednosta] předseda C / 16 k mladému cikánu] k mladšímu cikánu C / 23 Ustrnuli zůstali ouřadníci (*podle jiných míst*)] Ustrnuli zůstali úředníci O6, Ustrnuli přítomní ouředníci C / rozléhlo se] rozlehlo se C / 26 uhlídavši znamení toho] spatřivši znamení toto C / 252, 7 v klínu své matky] v klíně matky své C / 9 mému volání] volání mému C / 13—14 Štěně visí u prsou svině, sele na vemenu feny] Štěně cucá sviní, sele visí na vemeně feny C / 18 ukazuje] okazuje C / 19 v čtení (*podle* C)] v čtení O6 / 253, 2 slzí již nemajícího] již slzí nemajícího C / 9 kterou žádný neznal] kterou žádný více neznal C / 16 zhrozený přednosta i vrchní (*emendace*)] zhrozený přednosta vrchní O6, užaslý předseda i vrchní C / 18 přednosta] předseda C / 20 pohne vyznat svou strašlivou vinu] pohne k vyznání strašlivé viny své C / 34 v hlubokém utonul zamyšlení] v hlubokém utonul zamýšlení C / 254, 2 pod otiskem] pod stiskem C / 5 oči nepohnuté (*podle* C a

podle str. 255, ř. 4)] oči nepohnuty O6 / 8 stál nepohnutý] stál nepohnut C / 20—21 ukazuje na bláznivou Angelínu. „Včera] okazuje na bláznivou Angelínu; „svůdce jejího hledal jsem po třicet let. Včera C / 21 neb se jménovala sama] neb se jmenovala sama C / 32 nežli jsem ji znovu poznal] nežli jsem znova poznal svůdce milenky své C / 255, 5 Polohlasné] Polohlasně C /

Kapitola 13. 256, 13 shluklé luzy] shluklé luzy (? D. V.) O6 (*poznámka Schulzova, zkratka znamená Drahotín Vicemilovský*) / 20—21 Dvěma páry koní] Čtyrmi koňmi C / 29 stal] st(á)al O6 (*známka, že bylo opisováno z rukopisu*), stál C / 31 dnešní zběhlé příhody] dnes zběhlé příhody C / 257, 3 teď je mladý pan] teď jest mladý pán C / 8 Pozved hlavu pohlédl] Pozvednuv hlavu pohlédl C / 18 pod kapli] pod kaplí C / 31 neproměněný] docela neproměněný C (*snad anticipace dalšího docela sešedivěly*) / 258, 1 oklenutému vchodu] oklenutému ouzkému vchodu C / 6 Bylo sedm hodin (*podle C*)] Bylo osm hodin O6 / 11 stali proti sobě] stáli proti sobě C / 29 bolest] bolest C / 259, 2 ničím víc] ničím více C / 3 zvuk bubnu (*podle C*)] zvuk bubnů O6 / 15 uprostřed rozlehlé zelené lučiny] uprostřed zelené rozlehlé lučiny C / 24 z tohoto světa.] z tohoto světa! C / 260, 3 bylo slyšeti] bylo po chvíli slyšeti C / 13 Po jeho straně kněz, po druhé mistr] Po jednom boku kněz, po druhém mistr C / 15—16 vyskakujíc, ba v kole se točíc a sem tam pobíhající, „Já ne (*podle C*)] vyskakujíc, „Já ne O6 / 21 Znovu] Znova C / 24 blýskajícími se palaši] blýskajícími palaši C / 261, 11 znělo zdola] znělo shora C / 15 avšak nejzaslouženější] avšak i nejzaslouženější C / 17 kterého] kteréhož C / 18—19 až ve zoufalství] až — v zoufalství C /

Kapitola 14. 262, 17—18 dadouc mu pokoje] poskytujíc mu poklidu C / 27 pravila mně hlasem milostným] prosila mne hlasem milostným C / 263, 3 po krátkém čase] v krátkém čase C / 12 vlašsky] vlasky C / 15 že se mnou poplyne] že se mnou popluje C / 26 šňůrami] zlatými šňůrami C / 264, 1 Žádost zisku přemohla] Ziskuchtivost však přemohla C / 3 paláce] palácové C / 11 chtěl okázati] měl ukázati C / 15 z Mestry] z Mestre C / 18 zůstati osamotnělá (*podle C*)] zůstati osamotnělá O6 / 24 vyhýbaje se její vytyčce] vyhýbaje se její výčitce C / 26 má býti mou,] bude mou, připověděla; C / 265, 5 všude] všude C / 23 do chrámu] ku chrámu C / 27 nevěra] nedůvěra C / 266, 6 čehož] čeho C / 10 pod Mostem vzdechů (*podle C*)] pod Mostem vzdechu O6 (*je však možné, že vzdechu bylo v předloze*) / 18 pod Most vzdechů (*podle C*)] pod Most vzdechu O6 / 25 Vždyť zřídka kdy] Vždyť skoro vždy C (*neporozumění situaci*) / 33 je-li doma] zdali doma jest C / 267, 3 Kvapně se ptám, jest-li doma.] Kvapně se ptám „jest-li doma?“ O6, Kvapně se ptám, je-li doma? C / 18 Já byl zničen] Já jsem byl zničen

C / 19 ploula jiná loď (*podle C*)] ploula jiná O6 / 27 byl podobný (*podle C*)] byl podoben O6 / 28—29 Na Občině (*podle C*)] Na Kopčíně O6 / 29 kterou se obrátili stranou] kterou se obrátiti stranou C / 33 květoucí (*podle str. 272, 22*)] kvetoucí O6 C / 268, 1 Hluboké mlhy valily se] Hluboká mlha valila se C / 2 slunce již dávno bylo stopeno v ní] *tak v O6 i v C (buďte výšín, nebo zkomolená předloha, nebo opisovačská chyba v níh — v ní) / 6 pohlídl jsem] pohlédl jsem C / 22 tichoť dalekým lesem (podle C a podle str. 271, 27)] tichost' dalekým lesem O6 / 30 tvář jeho byla pokojna] tvář jeho byla pokojná C / 31 přelétal mu šedivými vlasy] přelétal od krajů jeho rodných a pohrával mu se šedivými vlasy C /*

Kapitola 15. 269, 24 zbrunatnělá zář] zbrunatnělá tvář C / 26 nad květoucími mezemi (podle jiných míst)] nad kvetoucími mezemi O6 C / 270, 1—2 Zásvit loučícího se slunce] Zásvit loučícího slunce C / 4 umoření vymřeli citové jeho] umořen(i)i vymřeli citové jeho O6, umoření vymřeli citové jeho C / 19 Ač mladá, přece nanejvyš velebná (podle C, nanejvyš podle str. 211, 29 a podle Máje, v. 207; v C nanejvyš)] Ač, ač mladá, přece nanejvyš velebná O6 / 21—22 v hluboký blankyt obráceno] v hluboký blankyt obrácené C / 23 po milostném modru] po milostném blankytu C / 24 proměňující se] proměňující se O6, proměňujíc se C / 27 Lein duch] duch Lein C / 29 časem i duch jeho (podle C)] časem i ducha jeho O6 (opis. chyba) / 33 v okřslku tomto] v krajině této C / 271, 1 neprojevív] nevyjevív C / 2 Zde jedině] Zde jedině C / 4 před židovou chaloupkou (podle C a podle ř. 14—15)] před židovou zahrádkou O6 / 17 před i za Rejnem, na i v Rejnu bude hlásati (podle C, tam však Rýnem, Rýnu)] před i za Rejnem bude hlásati O6 / 23 s náramným rachotem (podle C)] (s) náramným rachotem O6 / 28 od jedné jeho strany] od jedné jeho stěny C / 30 se bělaly lilie vodní (lilie podle Máje)] se bělely lilie vodní C / 32 nad střechami] nade střechami C / 34 polétoval] poletoval C / 272, 9 za vystupujícími skalínami] za vystupujícími skalami C / 18 přecházel se sklopenou hlavou (podle C)] přecházel sklopenou hlavou O6 / 24 jako zkrvavěným obláčkům] jeho zkrvavěným obláčkům C / 28 co zavřená řeka] co zoužená řeka C /

Opravujeme: 1. kap. 165, 20 moji, 166, 18 jejich, 167, 11 pradavných, 19 pustější, 20 hrůznejší, 31 broubicích, 34 příměřena, 168, 2 tloufky, 2 přizloutlé, 20 protejším, 169, 1 rukavy, 29 jisté (spr. jistě), 34 výnosnejší, 171, 7 vychodokrajního; 2. kap. 174, 23 stověky, 176, 5 Jeruzalémi, 178, 20 utíal (spr. utál), 183, 16 zvonějí; 3. kap. 184, 21 temném, 185, 25 uchránili, 28 umínili, 30 ujišťující, 186, 4 nová jitra, 33 místě, 189, 27 obzory (spr. obzoru), 29 rozetřel (spr. rozestřel), 191,

12 skryši, 192, 8 dale; 4. kap. 194, 10 hlasil, 195, 8 sama pavučina, 196, 29 prvé, 197, 20 již (spr. jíž); 5. kap. 200, 14 k východu, 27 na prsou jejich, 201, 28 kostě (spr. koště), 204, 15 chodíval, 205, 15 rozpravkou, 207, 21 čihají; 6. kap. 212, 2 ujišťovala, 30 nízký; 7. kap. 217, 30 husta, 221, 24 dale, 223, 2 blaznivé, 4 poválený, 9 číra; 9. kap. 230, 18 výevy (spr. výjev), 231, 5 zvykajíc, 6 chechtající, 21 vravoral, 234, 18 otevřít, 28 jejichžto, 32 prostotu (spr. prostoru), 235, 32 Bártá; 10. kap. 238, 15 otevřít, 20 obalku, 239, 34 přírodu (spr. příhodu), bílým, 241, 30 mych; 11. kap. 243, 5 posovád, 7 krupějích, 245, 33 smal; 12. kap. 249, 25 posýpatek; 13. kap. 256, 14 drabové, 257, 12 rany, 25 Jedina, 258, 20 Společnice, 259, 21 uhasné; 14. kap. 264, 8 Canalo, 10 grand Bretagn, 14 ujišťuje, 265, 8 palazza, 19 přestavka; 267, 33 Opčiny; 15. kap. 270, 24 proměňující, 29 ducha (spr. duch), 271, 7 o ní, 272, 10 jejich, mījela. — Neuvádíme opravy uvedené v poznámkách výše. Valná část odchýlných délek byla jistě také v předloze.

Literatura: A. Bém, K. H. Mácha a ruská literatura, Sborník Literárněhistorické společnosti, 1937, 86; M. Hrubešová, Máchovy výrazové prostředky k charakteristice osob v románu Cikáni, 1936; A. Chyba, Dějiště Máchových Cikánů, Vltavské proudy, 25. ledna 1937; K. Janský, Dva dokumenty posmrtné a V. Jiráť, Čtenář Bulwera, obojí v knize Janský—Jiráť, Tajemství Křivokladu, 137, 104; O. Králík, Historie textu, 39—65; A. Pražák, K. H. Mácha, 133n.; M. Szykowski, Polská účast, III, 93—102; F. X. Šalda, K. H. Mácha a jeho dědictví v knize Duše a dílo; J. Voborník, K. H. Mácha, 73n.

Str. 273

Přísaha. R18 (odtud otiskujeme).

Na konci této prózy, označené jako první kapitola, připsal Mácha římskou II, mínil tedy v příběhu pokračovat. Podle vzhledu rukopisu je to patrně čistopis. V levém rohu nahoře je podpis a datum: *Karel Hynek Mácha / Dne 27lého října 1833*. Zlomek byl věleňen do 10. kapitoly Cikánů, motiv ruky hluboko v prsa zaryté přešel do 11. a 12. kapitoly. Přísaha je podle Krčmy jakýmsi zárodkem Cikánů, vytvořeným již rok před cestou do Itálie, jež Máchu uvedla na myšlenku změnit děj Přísahy.

Neviditelné hory opěťovaly tisícerym echem strašný hluk hromový, srov. s podobnou pasáží v Křivokladu na str. 41.

Různočení: 274, 5 čest tvou ani svou] čest tvou ani <m>svou / 12 v oslepujícím světle] v oslepujícím <blesku (?)> světle / 29 domnívajícím se] domnívaje se *R18 pův.* / Slova Vilímem a Vilím jsou v rukopise podtržena jiným inkoustem. / Opravujeme: 273, 5 místě, 9 uplakany,

14 místech, 16 hluboka tma, 17 ležících stromu, 18 snesti (2×), 21 nejvyššího, 25 zakládaš, 28 nejvyšší, 274, 2 vznášela, 4 zanašela, 16 syn jejích, 18 horka, 20 Vilimem, 26 provazeje.

Literatura: A. Pražák, K. H. Mácha, 141; J. Mukařovský, Genetika smyslu v Máchově poesii, Máchovské studie, 296; P. Eisner, Na skále, 62.

VYSVĚTLIVKY

- 9: *Křivoklad* — Josef Linda v článku „Křivoklat“ uvádí též název Křivohnát a Hrádek. „Mnozí raději píší *Křivoklad*, co má tolik jako ‚křivou kladbu‘ nebo položení znamenat nebo ‚křivo klad‘ (na křivo kladl, položil) a přičítá se tamním křivě kladeným cestám, po kterých se zvláště za starodávna v tak velikých lesích po dvě hodiny musilo protáčet.“ (Vlastenský zvěstovatel 1824, str. 28.) — Motto: *Nuž ty nás ved’* — úryvky z básně Oldřich a Boleslav z Rukopisu královédvorského, citované podle Hankova převodu z roku 1819.
- 11: *věže hradu Hyuny* — Jivno, zřícenina na Křivoklátsku, severně od Zbečna; Mácha jej uvádí mezi „hrady spatřenými“, č. 37.
- 15: Motto: *Tiše, tiše, nech ho spát!* ... — z Klicperova Soběslava (I. jednání, scéna 2) je pouze v prvním vydání Almanachu dramatických her (1826).
- 22: Motto: *Co? rozpogodzić czolo, paziu?* ... — v překladu Konstantina Bicbla:
- Mám vyjasnit své čelo, páže? je to snadné,
jdu, celou hodinu stát budu před zrcadlem.
Je snadná přetvářka. A hořký úsměv ten
není ovocem utrpení? Pouhá dětská hra.
Tvář moje byla kdysi dětsky nevinná.
Budu se smát jako dítě, jež o světě sní sen.
Ó páže, je tak snadno setřít s čela ony rysy?
Jak na pergamenu milostné sliby napsané
lze přepsat! setřít, nové dát jen nápisy.
Tak změním čelo své, by smutek zmizel z něho. (60)
- na přičnách* — na pryčnách.
- 28: Motto: *Ký to člun tak rychle uluny dávi...* — z Kollárovy Slávy dcery, vydání z roku 1832, znělka č. 232. Mácha měl ve své knihovně Kollárovy Básně (vydání z roku 1821), jež jsou nyní s podpisem Hynek Mácha v knihovně prof. Miloslava Hýska.
- 35: *pod Vidovlou* — Vidovle, Vidoule, táhlý vrch mezi údolím motolským a košířským a údolím hlubočepským.
- 39: Motto: *Jede rytíř lesem, jede...* — první sloka básně Jezd pro nevěstu od Jana Jindřicha Marka (pseudonym Jan z Hvězdy,

- 62: (měsíc) *prohlídal jetvemi* — jetev, větev (vymyšlené slovo Hankovo je v Zelenohorském rukopisu).
- 66: Motto: „*Usilím všecken lid vznogen...* — verš z Alexandreidy (tam *vesken*), je ve Starobylych skládáních, vydání Hankovo, 2. sv., 236; *nožnice* — pochva.
- 76: Motto: *V vonném máji...* — je z básně Abelard a Heloíza v Básních J. J. Marka, 1823, 20.
- 78: *sosny* vysokých jedlí — zde chvojí.
- 84: *zvířetnice* — večernice.
- 85: *Hrádek* — Komorní Hrádek na levém břehu Sázavy u Chocerad, vých. od Hvězdonic; *hrad Dub* — Stará Dubá, západně od Hvězdonic a Poddubí; oba hrady jsou uvedeny mezi „hrady spatřenými“, č. 87 a 88 v Zápisníku na rkp. str. 116; *požáry* — zde záře.
- 86: *Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled...* — citát z Byronova Obležení Korintu, oddíl 11, v. 7–10.
- 89: *Valdice* — u Jičina, kde byl klášter kartusiánů; motto: *Wenn der Sterbende...* — je z Jean Paulovy Vorschule der Ästhetik na konci § 3. (Když už je umírající položen sám do oné temné pouště, kolem níž stojí žijící na dalekém obzoru jako tmavé obláčky, jako zapadlá světla, a žije a umírá v poušti osamělý, pak nevíme nic o jeho posledních myšlenkách a představách. Ale poesie vniká jako bílý paprsek do hluboké pouště a my nahlédneme do poslední hodiny osamělého.)
- 92-93: *Kumburk, Zebín, kartouz valdický* — jsou uvedeny v Zápisníku na rkp. str. 44.
- 101: *Hirschberg* — Doksy.
- 102: *co nejlevnější... jest* — kalk z něm. (billig), zde „co je nejvhodnější“ (Eisner).
- 129: *Eneáš Silvius Piccolomini* (1405–1464), později papež Pius II., autor spisu *Historia Bohemica*; *Martin Kuthen ze Šprinsbergu* (†1564), autor Kroniky o založení země české a prvních obyvatelích jejích (1539); *Daniel Adam z Veleslavína* (1546–1599), spisovatel, tiskař a nakladatel, vydal roku 1585 pod názvem *Kroniky* dvě o založení země české uvedené spisy Eneáše Silvia a M. Kuthena s vlastní předmluvou; *Pavel Stránský* (1583–1657), autor latinského spisu *Respublica Bohemiae* (Český stát), vydaného roku 1634 v Leydenu; *Clemens Brentano* (Mácha píše Brentano; 1778–1842), německý romantický básník; z jeho knihy *Die Gründung Prags* si Mácha později vypsál verše do Zápisníku (rkp. str. 56); *Johann Gottfried Herder* — Mácha četl jeho *Briefe zur*

- 62: (měsíc) *prohlídal jetvemi* — jetev, větev (vymyšlené slovo Hankovo je v Zelenohorském rukopisu).
- 66: Motto: „*Usilím všecken lid uznojen...* — verš z Alexandreidy (tam *vesken*), je ve Starobylyých skládáních, vydání Hankovo, 2. sv., 236; *nožnice* — pochva.
- 76: Motto: *V vonném máji...* — je z básně Abelard a Heloíza v Básních J. J. Marka, 1823, 20.
- 78: *sosny* vysokých jedlí — zde chvojí.
- 84: *zvlětнице* — večernice.
- 85: *Hrádek* — Komorní Hrádek na levém břehu Sázavy u Chocerad, vých. od Hvězdonic; *hrad Dub* — Stará Dubá, západně od Hvězdonic a Poddubí; oba hrady jsou uvedeny mezi „hrady spatřenými“, č. 87 a 88 v Zápisníku na rkp. str. 116; *požáry* — zde záře.
- 86: *Kdo obrátil kdy k nebi vzhůru hled...* — citát z Byronova Obležení Korintu, oddíl 11, v. 7–10.
- 89: *Valdice* — u Jičina, kde byl klášter kartusiánů; motto: *Wenn der Sterbende...* — je z Jean Paulovy Vorschule der Ästhetik na konci § 3. (Když už je umírající položen sám do oné temné pouště, kolem níž stojí žijící na dalekém obzoru jako tmavé obláčky, jako zapadlá světla, a žije a umírá v poušti osamělý, pak nevíme nic o jeho posledních myšlenkách a představách. Ale poesie vniká jako bílý paprsek do hluboké pouště a my nahlédneme do poslední hodiny osamělého.)
- 92-93: *Kumburk, Žebín, kartouz valdický* — jsou uvedeny v Zápisníku na rkp. str. 44.
- 101: *Hirschberg* — Doksy.
- 102: *co nejlevnější... jest* — kalk z něm. (billig), zde „co je nejvhodnější“ (Eisner).
- 129: *Eneáš Silvius Piccolomini* (1405–1464), později papež Pius II., autor spisu *Historia Bohemica*; *Martin Kuthen ze Šprinsbergu* (†1564), autor Kroniky o založení země české a prvních obyvatelích jejích (1539); *Daniel Adam z Veleslavína* (1546–1599), spisovatel, tiskař a nakladatel, vydal roku 1585 pod názvem *Kroniky dvě o založení země české* uvedené spisy Eneáše Silvia a M. Kuthena s vlastní předmlouvou; *Pavel Stránský* (1583–1657), autor latinského spisu *Respublica Bohemiae* (Český stát), vydaného roku 1634 v Leydenu; *Clemens Brentano* (Mácha píše Brentano; 1778–1842), německý romantický básník; z jeho knihy *Die Gründung Prags* si Mácha později vypsál verše do Zápisníku (rkp. str. 56); *Johann Gottfried Herder* — Mácha četl jeho *Briefe zur*

Beförderung der Humanität, srov. výpisky v Poznamenáních; *Adolph Wolfgang Gerle* (1781—1846), pražský německý spisovatel, psal také díla historická a topografická o Čechách; *Matouš Hozius Vysokomýtský* (asi 1555—1589), český historik, přeložil na podnět Velešlavínův Vypsání krajin země ruské od Alexandra Guagnina (vyšlo roku 1590).

- 134: *uzpomene* — připomene; *Hirschbergský rybník* — dnešní Máchovo jezero.
- 135: *hrad Jestřabí* — u České Lípy.
- 138: *Kandlská zahrada* — byla založena v 2. polovině 18. stol. hrabětem Canalem v prostoru dnešních Vinohrad po levé, severní straně dnešní Stalinovy třídy až po náměstí krále Jiřího; jižní cíp Riegrových sadů byl částí této zahrady.
- 139: *procházky Wimmerouské* — sady založené na počátku 19. stol. baronem Wimmerem v prostoru dnešních Vinohrad mezi bývalou Žitnou branou, Zvonařkou, dnešní vinohradskou vodárnou a bývalou usedlostí Cikánkou (záp. od nám. krále Jiřího); byl v nich oblíbený hostinec Kravín.
- 140: *Uzpuřniv, jak daleko jsem mohl, oko své* (psáno Uspurniv) — učiniv svůj pohled tvrdým, odmítavým, pokud jsem mohl, zatvářiv se nevlídně, odmítavě.
- 141: „*Ei, da haben wir ...* — Aj, tady je náš nespokojenec (rozervanec)!; „*Bei Gott, ...* — Přísámbůh, milostný dopis. Ukaž!
- 144: *Goethova Mignon* — postava předčasně umírající dívky z Goethova románu Wilhelm Meisters Lehrjahre; *Schadow* — Friedrich Wilhelm Sch. (1789—1862), německý malíř.
- 145: blížíci se *do honu* konec života jejího — chvatně; *pojítí* — v původním významu: zemřítí, zhynouti.
- 148: jedenáctka a *čtyřycet plná* — plných, rovných čtyřicet.
- 150: *Tam za horou, za lesíčkem ...* — devátá sloka lidové písně Rozmarýna, kterou uvádí Čelakovský (Slovanské národní písně, 1946, 25n.) a Erben (Prostonárodní české písně a říkadla, 1937, 147) v poněkud jiném znění.
- 151: *novoměstské svaté pole* — část dnešních Olšanských hřbitovů; srov. Máchův deník z 16. září 1835 v 3. svazku.
- 152: *Žitná brána* — na horním konci Žitné ulice; byla zbořena roku 1876; *na Dolejších lodkách* — tj. u Dolních lodních mlýnů, jež byly poblíž kostela sv. Petra; *Ležel před sedmým na lavičkách* — tj. před sedmým mlýnem; bývalo jich deset.
- 157: *Motto I.* — z dramatu Maria Stuart od J. Słowackého (akt II, scéna 2):

Hanebné je bytí člověka,
když hloupostí zakrývá hluboké sny.

- 158: *per parenthesin* — jako vsuvka, v závorce; *populus et plebs* — národ a lid; *honoratiores* — vážení občané; *tres faciunt collegium* — tři tvoří sbor.
- 160: *cadrnatý* — chlupatý; *kafírna Pastova* — byla v Ovocné ulici (nynější ulici 28. října) čp. 770 (Pichl, Vlastenecké vzpomínky, 1936, 78).
- 161: *Iurare in verba magistri* — přísahati na slova učitelova (Horatius, *Epistulae* I, 1, 14); *nahetreten* — zde ve významu ‚jít někomu na tělo‘.
- 165: *Wieść jedna tylko...* —

Jen jedna pověst někdy přejde po širé krajině,
jak chladný šelest potůčku, po chladných rtech když plyne,
že kdysi — přišel z dálky — — mladý hoch. — (111)

(České znění mott otiskujeme v překladu Konstantina Biebla. Číslice v závorkách značí rukopisnou stranu Zápisníku, kde je citát opsán.) — *Stefan Garczyński* (1805—1833), polský básník, účastník polského povstání v l. 1830—1831; citát je z jeho epické básně *Wacława dzieje*; *Oh! może się przynosząc...* —

Ach! snad kdybych zašel v zapadlé věky,
do jasných dob v kraj slavný a daleký,
na břehu Jordánu pod palmy korunou
used bych zamyšleně s hebrejskou rodinou. (109)

Ó! ne — již vidět není přešlé útrapy válečných dob,
jen zaniklé naděje klidný hrob,
jen v jejich očích plála lampa, štěstí zář,
a zhasla — a dýmem zatemnila celou tvář. (109)

Malczewski (též *Malczeski*) — *Antoni M.* (1793—1826), polský básník, autor básně *Maria*, povísteš ukrajinška. Citát je z 1. zpěvu, č. 11 a 10;

- 169: *vysoký turecký šátek* — šátek tureckého vzoru jasné, červené barvy; *okryt* — pokrývka, zde šátek;
- 170: *dle jeho vlastního významu* — podle jeho vlastních slov;
- 174: *Wygnanecm!* —

Vyhnanecm!...

Tesknota mne obklopuje, neklid na mne padá,
vše, co vidím, — smutek kol mne spřádá!...
Nebe, země, vzduch i lid i mluva,
každá věc je teskná, třeba nová. (96)

Niemcewicz — Julian Ursyn N. (1758—1841), polský básník a spisovatel, účastník povstání v l. 1794 a 1830—1831, zemřel v Paříži; citát je z básně *Treny wygnańca*;

175: *przejedŃi* — přejevši;

176: *nevolně* — nechťic, mimoděk;

184: *Tam zagrzebane tylu set ciala, imiona* — Tam pochována jsou těla, jména tolika set (96); *Mickiewicz* — citát je z básně *Reduta Ordo-na*; *Nieraz na licach wody*... —

Na hladině vody někdy tančí slunce zář,
třebaže u dna studená voda kypí a mrazí;
někdy slunce pokryje paprsky vaši tvář,
třebaže srdce již letí do propasti zkázy. (82)

Moore — Thomas M. (1779—1852), anglický básník; *Korsak* — Julian K. (1807—1855), polský básník a překladatel; citát je z Irských melodií; *Nieraz z łzami zlewajac*... —

Někdy bezesné lůžko v slzách se koupá,
na tváři klamný klid a smích se rtů stoupá:
tak po staré baště břecťan se vypíná,
nahore kvete zeleň — a co dole? — ruina? (83)

Byron — citát je ze 4. strofy básně *There's not a joy the world can give like that it takes away*;

192: *snętev* — větev, haluz;

193: *Lutuwer. ... Panie, noc uchodzi ...* —

Lutuwer. ... Pane, noc nadchází,
je třeba jít.

Mindowe. ... Ano, pravda, sestoupila tvář měsíce.
Půjdu, snad mne osvěží vzduch noci. (63)

Słowacki — citát je z jeho hry *Mindowe*;

194: *że se nedomniwá, aby hlasitę myslil* — že hlasitě myslí; *prosmyk* — štěrbiná;

198: *v nesmyslu svém* — v pomatenosti své;

200: *Lecz sluchajcie!*... —

Však slyšte! všemu hrozí proměna,
proměna, ne však změna — neb člověk nemění
věčný hlas — pravdy — hlasu předurčení.

Tak na jaře se přetvořuje každá rostlina,
tak potok mění vodu, zůstáváje potokem,
tak plyne den za dnem, hyne rok za rokem,
a čas je věčný jako svět! (111)

Stefan Garczynski — viz vysv. k str. 165; citát je z básně *Wacława dzieje; poco dłuzej zwlekać?*... —

... neboť nač děle otálet?

Čekat a čekat, až hrobu se dočkat? (97)

Magnuszewski — Dominik G. M. (1810—1847), polský spisovatel, účastník povstání roku 1830—1831; citát je z básně *Wołoszczyzna* (Fragment historyczny), *Ziewonja*, 39; *kde se probudil* — když se probudil;

207: *proč toužíš, proč žádáš, kde pravíš...* — snad: proč si naříkáš, proč toužíš, když pravíš...;

208: *Cedron* — údolí a potok v Palestině; *pramen zdroje Siloah* — pramen Siloah, vlastně ústí tunelu, kudy se vede voda kolem hory Sionu v Jeruzalémě; *na horách Beter* — místo blíže Jeruzaléma; zde význam: v rozeklaném pohorí; *Engadi* — osada v Palestině na břehu Mrtvého moře, proslulá vinicemi a palmami;

211: „o, bodaj wieczną cierpiał męką... —

— — „ó, kéž by věčnou trpěl muku,

kdo příčinou jest mého zatracení.

Necht' slzami hasí věčné věky peklo

a nikdy nezíská milosti nebes,

jako já nemohu — — — —“ (100)

Seweryn Goszczyński (1803—1876), polský básník, účastník povstání roku 1830—1831; citát je z básně *Sobótka*, *Ziewonja*, 193;

217: *Samotna* — *dziewica*: ... —

Osamělá — dívka:

i očima i povzdechem

dotýká se tváře měsíce.

Po nebi hledá anděly,

bílý prs hněte ručkami:

„Vezmi mne, měsíci spanilý,

k sobě, na světě zle je mi...“ (99)

Alex. Dunin-Borkowski (1810—1897), polský básník a publicista; citát je z básně *Tęskna*, *Ziewonja*, 104—105; *Szeptal, szeptal swą powieść...* —

Šeptal, šeptal svůj příběh — a rytíři ve tváři

černé, černější mraky se víc a víc utváří;

a znovu teď tvář zoufalstvím zatemnělá

zápalem hněvu jak bleskem se ozářila celá;

až v něm konečně vzplanula ta posupnost divá,

jež v jedno místo, do odpůrcovy rakve se dívá,

láme nejsvětější pouta v ohni svého pekla,

[kdy i v nejbližším srdci hořkost jedu tekla,]

až povstala v něm konečně ta touha šílená

Józef Dunin-Borkowski (1809—1843), polský básník; citát je z básně *Pogrzeb Beja*, *Ziewonja*, 44;

232: *na oděvu sice nenosil* — jinak;

235: *až do barvy* — zkomolenina latinského pojmenování do „parvy“, do primy, první třídy gymnasiální; *dummen* — kontaminace německého výrazu *dumm* = hloupý s latinským *lumen* = světlo.

236: vykopávání se stát *soukromě* — tajně;

238: *Wieczność jest kolem...* —

Věčnost je kolem, věky jeho špicemi,
co náš život? Nepatrný bod času na zemi!
Vyběhnout z kola, zbytečná práce,
—————

Budme hodinami na věži hořící,
oheň se vzdmáhá po střeše se plazící,
čeká na konec, i úderu hodiny! (83)

Wiersz w dzień Nowego roku — Báseň v den Nového roku, *Rozma-itości*, *Pismo dodatkowe do Gazety lwówskiej*, 1834, seš. 1, str. 6;

240: *podstrčen byl jť nevědomě znamenany syn* — bez jejího vědomí;

243: *Dziś ... gdzie wprzód wesolość i pienie* —

Dnes ... kde dříve veselí a zpěv,
hluché mlčení. (96)

Julian Ursyn Niemcewicz — viz vysv. k str. 174; citát je z básně *Treny wygnańca* (sign. Mus. 93 G 79). Vyšlo současně s *Mickiewiczovou* básní *Reduta Ordona* v Lipsku 1833 v malé brožuře jako tajný tisk lvovského *Ossolinea* (podle *Szyjkowského*);

248: *nešetřících dosaváde trvajících deště* — nedbajících;

249: *Więc dalszy opór...* —

Proč by tedy odporoval dál?
Uhodí na radu. (97)

D. G. Magnuszewski — viz vysv. k str. 200; citát je z básně *Wołoszczyzna* (*Fragment historyczny*), *Ziewonja*, 39; *O! jak długo sen okrutny...* —

Ó jak dlouho sen ukrutný
trápil dětinský můj věk!
Prozpíval jsem mladé chvíle,
na těch lukách trhal květy,
vše bylo tak krásné a milé:
neb necítil jsem žádné ztráty. (95)

Alojzy Skarżyński — příležitostný básník za polské revoluce 1830; citát je z básně *Młodość moja* (viz K. *Estreicher*, *Bibliografija polska*);

Józef Dunin-Borkowski (1809—1843), polský básník; citát je z básně *Pogrzeb Beja, Ziewonja*, 44;

232: *na oděvu sice nenosil* — jinak;

235: *až do barvy* — zkomolenina latinského pojmenování do „parvy“, do primy, první třídy gymnasiální; *dummen* — kontaminace německého výrazu *dumm* = hloupý s latinským *lumen* = světlo.

236: vykopávání se stát *soukromě* — tajně;

238: *Wieczność jest kołem...* —

Věčnost je kolem, věky jeho špicemi,
co náš život? Nepatrný bod času na zemi!
Vyběhnout z kola, zbytečná práce,
— — — — —

Buďme hodinami na věži hořící,
oheň se vzdmáhá po střeše se plazící,
čeká na konec, i úderu hodiny! (83)

Wiersz w dzień Nowego roku — Báseň v den Nového roku, Rozma-
itości, Pismo dodatkowe do Gazety lwówskiej, 1834, seš. 1, str. 6;

240: *podstrčen byl jí nevědomě znamenáný syn* — bez jejího vědomí;

243: *Dziś ... gdzie wprzód wesolość i pienie* —

Dnes ... kde dříve veselí a zpěv,
hluché mlčení. (96)

Julian Ursyn Niemcewicz — viz vysv. k str. 174; citát je z básně *Treny wygnańca* (sign. Mus. 93 G 79). Vyšlo současně s *Mickiewiczovou* básní *Reduta Ordona* v Lipsku 1833 v malé brožůře jako tajný tisk lvovského *Ossolinea* (podle *Szyjkowského*);

248: *nešetících dosaváde trvajících deště* — nedbajících;

249: *Więc dalszy opór...* —

Proč by tedy odporoval dál?
Uhodí na radu. (97)

D. G. Magnuszewski — viz vysv. k str. 200; citát je z básně *Wołoszczyzna* (Fragment historyczny), *Ziewonja*, 39; *O! jak długo sen okrutny...* —

Ó jak dlouho sen okrutný
trávil dětinský můj věk!
Prozpíval jsem mladé chvíle,
na těch lukách trhal květy,
vše bylo tak krásné a milé:
neb necítil jsem žádné ztráty. (95)

Alojzy Skarżyński — příležitostný básník za polské revoluce 1830; citát je z básně *Młodość moja* (viz K. Estreicher, *Bibliografija polska*);

Prohnilý duch paměť ztrácí,
i země sám.

Bez naděje, bez svobody,
rozloučí se ----- (97)

Ludwik Jabłonowski (1810—1887), polský básník, účastník povstání v roce 1830; citát je z básně *Hetman Źmija* (duma), *Ziewonja*, 32 a 33.

272: *co zavřená řeka* — jako zúžená řeka.

273: *před oltářem nejvyššího Boha* — kalk z něm. vor Gott dem Allerschöbsten (Eisner).

Prohnilý duch paměť ztrácí,
i zemře sám.

Bez naděje, bez svobody,
rozloučí se ----- (97)

Ludwik Jabłonowski (1810—1887), polský básník, účastník povstání v roce 1830; citát je z básně *Hetman Źmija* (duma), *Ziewonja*, 32 a 33.

272: *co zavřená řeka* — jako zúžená řeka.

273: *před oltářem nejvyššího Boha* — kalk z něm. vor Gott dem Allerschöbsten (Eisner).

SEZNAM ZKRATEK A POPIS PRAMENŮ

C — *Cikáni*, první samostatné knižní vydání z roku 1857 v Bibliotéce českých původních románů historických i novověkých, nákladem Kateřiny Jeřábkové v Praze. O smlouvě s Jeřábkovou srov. stat. K. Janského v knize *Tajemství Křivokladu*, 138n.

Dotatky k *Úvodu povahopisnému*, tj. potlačené části Sabinova úvodu k nedokončeným Spisům z roku 1845 — zachovaly se ve dvojím znění. První, úplnější, jest opis neznámou rukou s mnoha začerněnými místy; prof. Vojtěch marně se pokoušel na podnět K. Janského tato místa prozkoumat nejrůznějšími metodami vědecké fotografie. Druhý opis pořídil K. Kříž z nezvěstného dnes rukopisu z majetku Ad. Vogla, rady zemského soudu v Jičíně. Oba opisy jsou uloženy v literárním archivu Národního musea; první pod heslem *Mácha*, druhý pod heslem *Kříž*. Viz Č. Zíbrt, *Naše doba* 1914, 725n. Otisk musejního opisu v knize K. Janského Karel Hynek Mácha ve vzpomínkách současníků, 1958.

HT — O. Králík, *Historie textu Máchova díla*, Praha 1953.

K — *Kobrovo vydání Spisů Karla Hynka Máchy*. Vyšlo v polovině roku 1861 s vročením 1862.

L — *Lumír* z roku 1851 s otiskem prvních sedmi kapitol *Cikánů*.

O1 (dříve Opis) — opis *Pouti krkonošské* neznámou rukou. V Lešehradeu; koupeno od Michalova syna Václava Máchy. Psáno latinou, tři listy form. 25×19,7 cm, s textem po obou stranách, šestá je prázdná.

O6 (dříve M6) — musejní opis *Cikánů* (sign. V H 19), form. 12,2×9,8 cm. Opis je zakončen takto: *Blahé památce Máchově opisoval Drahotín Vicemilovský*; pod tím je připsáno: *Drahotín Schulz. V listopádu 1851*. Bližší popis viz zde na str. 356. V životopisných zápiscích G. Pflagra Moravského (vydal F. A. Hora v Plzni 1880) čteme na str. 25, že si roku 1852 vypůjčil opis *Cikánů* od Schulze, souseda na Akademickém gymnasiu (staroměstském). Ferdinand Schulz v *Osvětě* roku 1875 (879) zase vzpomíná na G. Pflagra Moravského, vedle něhož seděl v septimě. Tím se podařilo Fr. Krčmovi dokázat, že Drahotín Schulz je totožný s Ferdinandem Schulzem (1835—1905). Srov. Krčmovu noticku v *Lit. novinách* 1931, č. 8.

O15 (dříve H3) — opis některých prací Máchových. Z prózy je v něm: *Rozbroj světů* (*Svět smyslný, Svět zašlý*), *Návrat*, *Deník mnichův*.

K sešitku je přivázán malý rukopisný lístek Máchův, začínající slovy „*Byl večer...*“, obsahově shodný se začátkem odstavce „*Přešel den a večer nastával...*“ v Marince. Viz údaje v 1. svazku.

O16 — opis pěti básní, mezi nimi *Žel* (slučující dvě písně z 2. kap. Cikánů: V dlouhém poli a Jeruzalém zpustla) a *Nárek cikána* (píseň z 3. kap. Cikánů: Běhá jelen po lučinách). Viz údaje v 1. svazku.

Poznamenání — Máchův zápisník asi z let 1831—1832, 20 stran form. 19,5×12,5 cm. V depositu Umělecké besedy v Národním museu. Popis v 3. svazku.

R5 — rukopis *Pouti krkonošské*, bez názvu; byl v Archivu hlav. města Prahy (sign. 5931/1). Dvoulistí psané latinkou, form. 26×20,3 cm; vodová značka G. Ettel. Za *Pouti* na třetí straně začíná báseň *Na hrobě sestřiným*. Po levé straně této básně je Máchou připsáno *Pam | Ź | Kři | Jand | Ź | P* / Na čtvrté straně je dokončení básně a nahoře vpravo je tužkou okrasně napsáno *Úvod* a pod tím je nakreslen klobouk nebo čapka s rolničkami; snad se kresbička vztahuje k *Řeči*. Rukopis byl v pozůstalosti Máchova přítele Ant. Strobacha. Podle sdělení archiváře není rukopis na místě a patrně shořel za Květnové revoluce. Fotografie jsou ve sbírkách Karla Janského.

R10 (dříve R10 a Kr7) — *Viasil Viasilovič*, čtyřlístí do sebe vložené a dva volné listy form. 24,5×19,3 cm a 1 list form. 24,2×19,1 cm, psáno krasopisně kurentem; poslední, sedmý list, psaný zběžnějším písmem a s četnými opravami, má stejné vodové skvrny jako R17. Prvních šest listů až k slovům „ohněm sklesnouti“ je ve sbírkách K. Janského, poslední list (Sem tam Hedvík přebíhal až outok byl skončen) je v literárním archivu Nár. musea. Nález prvních šesti listů popsal po prvé K. Janský v LF 1935.

R11 — *Valdice*, rkp. zlomek. Čtyřlístí do sebe vložené, form. 21×17,2 cm. Na první straně je latinkou psaný titulní list (popis viz v poznámkách k *Valdicím*), druhá strana je prázdná, na třetí je druhý titul (latinkou) a německé motto od Jeana Paula (kurentem): *Valdice | Od | Karla Hynka Máchy | Německé motto | V Praze | 1836* / Na str. 4—8 je psáno kurentem vždy jen na vnitřní polovině strany. Uloženo ve sbírkách K. Janského, který nález popsal v LF 1935.

R12 — rukopis druhého znění *Pouti krkonošské*, 4 listy form. 20,7×16,7 cm. Nadpis je dvakrát červeně podtržen, po levé i po pravé straně každé stránky je kolmá červená čára se širším okrajem na straně vnější. V majetku paní Marie Stýblové v Praze. Objevil K. Janský roku 1941, po prvé uveřejnil Fr. Krčma v *Besedě* 6, 1949, č. 5—6.

R16 (dříve Kr5) — menší, starší rkp. *Karlova tejna*, označený římskou I, dva listy form. 14,6×12,4 a 14,6×11,7 cm, bez nadpisu, psáno celé

kurentem, čtvrtá strana je prázdná. V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R17 (dříve Kr6) — větší, mladší rukopis *Karlova tejna*, označený <I> IV, 1 list form. 24,3×19,5 cm se stejnými vodovými skvrnami jako poslední list R10. Motto je psáno latinkou, ostatek kurentem. V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R18 (dříve Kr8) — rukopis *Přísahy*, 1 list podélného form. 17,5×18,1 cm. Psáno po jedné straně latinkou. V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R19 (dříve Kr9) — *Řeč na uvítání...*, rukopisný list form. 24,6×18,4 cm, psáno po obou stranách, část titulu a latinské výrazy latinkou, ostatek kurentem. V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R20 (dříve Kr10) — rukopis *Večera na Bezdězu*, 4 listy hrubého papíru form. 20,7×16,7 cm s vodovými čarami. Psáno ve dvou sloupcích, celkem 10 1/2 sloupce zpočátku (4 1/2 sloupce) čistopis, zbytek kvapným kurentem (titul latinkou) s opravami jak Máchovými, tak Tylovými. Za textem na 6. a 7. straně je připsáno krátké sdělení Tylovi (srov. dopisy v 3. svazku), poslední strana je prázdná. V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R21 (dříve Kr11) — rukopisný začátek *Cikánů*, 1 list psaný po obou stranách latinkou, form. 18,4×11,9 cm, bez nadpisu a bez čísla kapitoly. Na druhé straně na volném místě je připsána Ed. Hindlem Máchova báseň *Ó harfo dávnověká* (srov. O3 v 1. svazku). V literárním archivu Nár. musea (dříve na Kokoříně).

R26 (dříve UBr6) — rukopisy: *Rozbroj světů | 1 | Svět zašlý* (na str. 1—3, 5, 6 a části 7) a *Vale, lásko ošemetná!* (na str. 7—8). Čtyřlístí psané kurentem, form. 17,8×10,5 cm. Na obrácené straně čtvrté je napsáno: *Mácha | Mácha | Dr. Mácha | Erläßt Verordnungen | der Sprach- und Weisungsgabe geben* | a pod tím pětkrát pod sebou: *Von dir du teuere*. Uloženo v depositu Umělecké besedy v literárním archivu Nár. musea.

R27 (dříve UBr7) — rukopis *Valdeka*, 2 listy form. 23,3×18,5 cm popsané latinkou, 4. str. je prázdná. Text, označený římskou I, je bez motta a bez nadpisu. Srov. s opisem S. V depositu Umělecké besedy v literárním archivu Nár. musea.

R 28 (dříve UBr8) — zlomek povídky *Slavné ticho panovalo*; jeden list psaný latinkou, form. 25,6×13,8 cm, na pravé straně je ustřížen. Původně bylo Máchou rozstříženo ještě na dvě stejné části. Na druhé straně je silně nalinkovaná podložka, použitá podle počtu řádek pro čistopis Ivana (Vpřevod); obě rozstřížené části jsou nyní slepeny, ale kus ustřížený po pravé straně chybí. Nad zachovalým rukopisem je

napříč nadepsáno Máchou: *A proč / snad že / on jediný / přišel.* / Mácha snad zkoušel, je-li nalinkovaná podložka správná. V depositu Umělecké besedy v literárním archivu Nár. musea.

R30 (dříve Mr2) — rukopis *Vvodu*, 1 podélný list form. 8,8×11,9 cm, bez nápisu; začíná se slovy *Částka první* (latinkou), zbytek až k podpisu *H. M. kurentem*. Psáno po obou stranách. Uloženo v literárním archivu Nár. musea.

S3 (dříve UB02) — Habbránkuv opis *Valdeka, Karlova tejna a Viasilu*. 17 listů číslovaných černě 109—127, form. 21,6×17,6 cm. Na prvních třech listech je „Zlomek povídky Valdek“, opsaný z *R27* také bez mota, listy 112—113 jsou vyříznuty a na dalších listech je opsán sloučený Karlův tejn a Viasil. Vyříznuté listy obsahovaly asi první odstavec Karlova tejna (Po smrti krále Václava), který se opakuje ve Viasilu. Psáno vesměs latinkou, ale starým pravopisem. V depositu Umělecké besedy v literárním archivu Nár. musea.

S4 (dříve Mg) — Habbránkuv musejní opis *Rozbroje světů a Návratu* (sign. I E 55); 10 listů form. 21,8×17,5 cm, psáno latinkou, jen Svět smyslný je opsán kromě nadpisu kurentem. Na prvním nečíslovaném listě je titul: *Pozustale / Spisy / Karla Hynka Máchy.* / Na listech číslovaných 128—133 je *Rozbroj světů I. Svět zašlý* a dále *Zlomek. Rozbroj světů I. Svět smyslný* (neúplný, jen k slovům *v Ideálů říši*). Listy 134—135, na nichž bylo patrně pokračování, chybějí. Na listech 136—138 je *Návrat, část I—III.*

T — tisky (podrobné údaje jsou v 1. svazku v Prvních otiscích do roku 1862):

Květy české 1834; tam je otištěn *Křivoklad, Večer na Bezdězu a Marinka*. Redigoval J. K. Tyl, ale jako redaktor není uveden.

Spisy Karla Hynka Máchy z roku 1845 se Sabinovým *Úvodem povahopisným* (srov. podrobnosti v 1. svazku). Tam jsou otištěny *Plány k Valdeku, k Vyšehradu, ku Karlovu tejnu, Řeč a Dudák.*

Z — tzv. kokořínský *Zápisník Máchův* z let 1833—1835, srov. poznámky k 1. a 3. svazku.

V prvním svazku jsou uvedena data objevu pramenů (kromě *R10—R12*).

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Máchův rukopis části zlomku Slavné ticho panovalo (*R28*).
2. Poslední strana Máchova rukopisu povídky Viasil Viasilovič (*R10*).
3. Máchův rukopis titulního listu k povídce Valdice (*R11*).
4. Začátek Pouti krkonošské v Máchově rukopisu *R5*.
5. Začátek Pouti krkonošské v Máchově rukopisu *R12*.
6. Pátá strana Máchova rukopisu Rozbroje světu — Svět zašlý (*R26*).
7. První strana Máchova rukopisu Vale, láska ošemetná! (*R26*).
8. První strana Máchova rukopisu začátku Cikánů (*R21*).
9. Druhá strana Máchova rukopisu začátku Cikánů (*R21*).
10. Začátek 1. kapitoly Cikánů v Schulzově opisu (*O6*).
11. Strana 26 Schulzova opisu Cikánů (*O6*).
12. Máchův rukopis Přísahy (*R18*).

OBSAH

KŘIVOKLAD A ZLOMKY Z ROMÁNU KAT

Křivoklad	<i>T</i>	9
Doslov ke Křivokladu	<i>Ž</i>	52
Valdek	<i>R₂₇</i>	57
Karlův tejn	<i>R₁₇</i>	61
Viasil Viasilovič	<i>R₁₀</i>	66

ZLOMKY Z OSTATNÍ PRÓZY HISTORICKÉ

Slavné ticho panovalo	<i>R₂₈</i>	83
Klášter sázavský	<i>K</i>	84
Valdice	<i>R₁₁, K</i>	89
Deník mnichův	<i>O₁₅</i>	96

ROZBROJ SVĚTŮ

Svět smyslný	<i>S, O₁₅</i>	99
Svět zašlý	<i>R₂₆</i>	101

POUŤ KRKONOŠSKÁ

Pouť krkonošská	<i>R₁₂, R₅</i>	107
Sen	<i>Ž</i>	116
Poutník	<i>Ž</i>	120

NÁVRAT	<i>S, O₁₅</i>	121

VPROVOD	<i>R₃₀</i>	127

OBRAZY ZE ŽIVOTA MÉHO

I. Večer na Bezdězu	<i>R20</i>	133
II. Marinka	<i>T</i>	137

SATIRICKÉ ZLOMKY

Řeč	<i>R19</i>	157
Dudák	<i>Úvod</i>	160

CIKÁNI

Cikáni	<i>O6</i>	165
Přísaha	<i>R18</i>	273

Obrazové přílohy		za str. 274
Redakční poznámka		275
Vydavatelské poznámky		276
Křivoklad a zlomky z románu Kat		276
Plán k Vyšehradu (text)		278
Dosloví ke Křivokladu (text)		284
Plán k Valdeku (text)		289
Plán ku Karlovu tejnu (text)		292
Zlomky z ostatní prózy historické		306
Plán k povídce Valdice (text)		307
Rozbroj světů		311
Pouť krkonošská		314
Návrat		328
Vprovod		330
Obrazy ze života mého		331
Vale, lásko ošemetná! (text)		336
Satirické zlomky		342
Cikáni		345
Vysvětlivky		375
Seznam zkratk a popis pramenů		386
Seznam obrazových příloh		390

KNIHOVNA KLASIKŮ
SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

Svazek druhý

PRÓZA

*K vydání připravili Karel Janský, Rudolf Skřeček
a Karel Dvořák*

Graficky upravil František Muzika

Spisy Karla Hynka Máchy řídí Ústav pro českou literaturu Československé akademie věd. Hlavní redaktor Jan Mukáňovský. Redakční rada: Karel Dvořák, Rudolf Havel, Karel Janský, Rudolf Skřeček, Felix Vodička

Vydalo Státní nakladatelství krásné literatury a umění, n. p.,
jako svou 1317. publikaci v redakci krásné literatury.
Praha 1961. Odpovědný redaktor Jiří Sirotek

Vytisklo Rudé právo, tiskárna vydavatelství ÚV KSČ,
Praha — Formát papíru 84 × 108 cm — 20,40 autorských
archů (text 19,71 autorských archů, ilustrace 0,69 autorských
archů), 20,79 vydavatelských archů — D 10*01013

*Náklad 5000 výtisků — V Knihovně klasiků vydání první — Thematická skupina 13|1 — Cena brož. 17,80 Kčs, váz. 22,20 Kčs
63/VIII-2*

SPISY KARLA HYNKA MÁCHY

vycházejí v tomto uspořádání:

1. Básně a dramatické zlomky (vyšlo r. 1959)
2. Próza (vyšlo r. 1961)
3. Deníky, zápisníky, korespondence